UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ECONOMICE

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 341.6:342.56(043)

ȘIMAN Corina

INFLUENȚA JURISPRUDENȚEI INTERNAȚIONALE ASUPRA SISTEMELOR DE DREPT NAȚIONAL

Teză de doctor în drept

Specialitatea 552.08 Drept internațional și european public

Autor: ȘIMAN Corina

Conducător de doctorat: GAMURARI Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar

Comisia de îndrumare: OSMOCHESCU Nicolae, doctor în drept, profesor universitar

DORUL Olga, doctor în drept, conferențiar universitar

ROȘCA Valentin, doctor în drept, lector universitar

CHIȘINĂU, 2024

© ȘIMAN Corina, 2024

CUPRINS

ADNOTARE (în limba română, engleză și rusă).....5
LISTA ABREVIERILOR.....8
INTRODUCERE.....9
1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL DE CERCETARE AL INFLUENȚEI JURISPRUDENȚEI INTERNAȚIONALE ASUPRA SISTEMELOR DE DREPT NAȚIONAL
1.1. Fundamentarea teoretică a influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. Inițiere în domeniul contenciosului internațional.....23
1.2. Consolidarea practică a influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. Ponderea actelor jurisdicționale ale Curții Europene a Drepturilor Omului.....36
1.3. Concluzii la Capitolul 1.....55
2. EFECTELE JURISPRUDENȚEI INTERNAȚIONALE
2.1. Forța obligatorie și autoritatea jurisprudenței internaționale.....56
2.2. Natura declarativă *versus* indicativă a jurisprudenței internaționale.....66
2.3. Caracterul reparatoriu și preventiv al jurisprudenței internaționale.....75
2.4. Concluzii la Capitolul 2.....83
3. EXECUTAREA ACTELOR JURISDICȚIONALE INTERNAȚIONALE
3.1. Tipurile de măsuri întreprinse de state în procesul de executare a actelor jurisdicționale internaționale.....85
3.2. Supravegherea executării actelor jurisdicționale internaționale.....95
3.3. Impulsionarea executării actelor jurisdicționale internaționale.....108
3.4. Concluzii la Capitolul 3.....117
4. ESENȚA IMPACTULUI PRODUS DE JURISPRUDENȚA INTERNAȚIONALĂ ASUPRA SISTEMELOR DE DREPT NAȚIONAL
4.1. Modalitățile impactului produs de jurisprudența instanțelor judiciare internaționale asupra sistemelor de drept național.....120
4.2. Specificul impactului hotărârilor clasice ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național.....135
4.3. Particularitățile impactului hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național.....152
4.4. Concluzii la Capitolul 4.....178
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....181

BIBLIOGRAFIE.....186
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....210
CV-UL AUTORULUI.....211

ADNOTARE

Șiman Corina, „Influența jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național". Teză de doctor în drept. Școala Doctorală Științe Juridice și Economice a Universității de Stat din Moldova. Chișinău, 2024

Structura tezei: Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie. Rezultatele cercetării sunt reflectate în 14 publicații științifice, dintre care 8 articole și comunicări științifice au fost publicate pe parcursul studiilor doctorale.

Cuvinte-cheie: Instanțe internaționale, jurisprudență internațională, acte jurisdicționale internaționale, efectele jurisprudenței internaționale, procesul de executare, impactul jurisprudenței.

Scopul tezei: Scopul tezei îl constituie dezvăluirea influenței exercitate asupra sistemelor de drept național de către instanțele internaționale prin intermediul actelor jurisdicționale pronunțate, precum și a elementelor care permit realizarea acesteia.

Obiectivele cercetării: Prezenta teză are în calitate de obiective studiul conceptului și efectelor jurisprudenței internaționale, procesului de executare a actelor jurisdicționale internaționale, esenței impactului produs de jurisprudența internațională asupra sistemelor de drept național.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei: Doctrina autohtonă încă nu a reușit să pună în valoare subiectul influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național și, în această ordine de idei, se atestă o lacună în literatura de specialitate. Adițional, accentuăm că maniera de abordare a acestei teme, din optică structurală, reprezintă o noutate în sine.

Rezultatul obținut care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante: Demonstrarea capacității jurisprudenței internaționale de a influența sistemele de drept național și evidențierea elementelor care permit exercitarea acestei influențe, ceea ce contribuie la înțelegerea potențialului jurisdicțiilor internaționale de a genera modificări sistemice sau structurale la nivel național. Valorificarea acestui potențial duce la dezvoltarea armonioasă a sistemelor de drept național și conformarea acestora cu standardele internaționale existente.

Semnificația teoretică a tezei: Subiectul influenței exercitate de jurisprudența internațională asupra ordinii juridice interne, mai ales după cum a fost abordată și structurată în prezentul demers științific, în principiu, nu a fost valorificat pe măsură întregului său potențial. O asemenea lucrare ar fi utilă și interesantă în mediul academic, cu precădere pentru cercetătorii din sfera Dreptului Internațional Public și, în mod special, Dreptului Contenciosului Internațional.

Valoarea aplicativă a tezei: Tema tezei este relevantă pentru practicienii din statele influențate de jurisprudența internațională, inclusiv pentru cei din Republica Moldova, date fiind reformele întreprinse în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele științifice ale cercetării urmează a fi valorificate în mediul academic și utilizate de specialiștii din sfera respectivă.

ANNOTATION

Șiman Corina, „The Influence of the International Case Law on the National Legal Systems". PhD in Law Thesis. Doctoral School of Legal and Economic Sciences of Moldova State University. Chișinău, 2024

The structure of the thesis: Introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography. The results of the research are reflected in 14 scientific publications, of which 8 scientific articles and papers were published during doctoral studies.

Keywords: International courts, international case law, international judicial acts, the effects of the international case law, execution process, the impact of case law.

The purpose of the thesis: The purpose of the thesis is the unfolding of the influence exerted on the national legal systems by the international courts through the delivered judicial acts and of the elements that allow it to be carried out.

The objectives of the research: This thesis aims the study of the concept and effects of international case law, the execution process of international judicial acts, the essence of the impact produced by the international case law on national legal systems.

The novelty and the scientific originality of the thesis: The local doctrine has not yet managed to valorize the subject of the influence of international case law on the national legal systems and, in this regard, there is a gap in the specialized literature. In addition, we emphasize that the manner of approaching this topic, from a structural perspective, is a novelty itself.

The result obtained that contribute to the solving of an important scientific problem: Demonstrating the capacity of international case law to influence national legal systems and highlighting the elements that allow the exercise of this influence, which contributes to the understanding of the potential of international jurisdictions to generate systemic or structural changes at the national level. Harnessing this potential leads to the harmonious development of national legal systems and their compliance with the existing international standards.

The theoretical significance of the thesis: The subject of the influence exerted by international case law on the domestic legal order, especially as it was approached and structured in the present scientific endeavour, in principle, was not valorized to its full potential. Such a work would be useful and interesting in the academic environment, especially for researchers in the field of Public International Law and, in particular, of International Litigation Law.

The applicative value of the thesis: The topic of the thesis is relevant for practitioners from states influenced by international case law, including those from the Republic of Moldova, given the reforms undertaken following the judgments of the European Court of Human Rights.

The implementation of scientific results: The scientific results of the research are to be harnessed in the academic environment and used by specialists in the respective field.

АННОТАЦИЯ

Шиман Корина, „Влияние международной юриспруденции на национальные правовые системы”. Диссертация на соискание научной степени доктора права. Докторальная Школа Юридических и Экономических Наук Государственного Университета Молдовы. Кишинэу, 2024

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография. Результаты исследований отражены в 14 научных публикациях, из них 8 научных статей и докладов опубликованы во время докторантуры.

Ключевые слова: Международные суды, международная юриспруденция, международные судебные акты, эффекты международной юриспруденции, исполнительный процесс, воздействие юриспруденции.

Цель диссертации: Целью диссертации является раскрытие влияния, оказываемого на национальные правовые системы международными судами посредством вынесенных судебных актов, а также элементов которые позволяют этого достичь.

Задачи исследования: Данная диссертация направлена на изучение понятия и эффектов международной юриспруденции, процесса исполнения международных судебных актов, сущности воздействия международной юриспруденции на национальные правовые системы.

Научная новизна и оригинальность диссертации: В отечественной доктрине пока не удалось выделить тему влияния международной юриспруденции на национальные правовые системы и, в этом порядке идей, есть пробел в специализированной литературе. Кроме того, мы подчеркиваем что сам подход к этой теме, со структурной точки зрения, является новизной.

Полученный результат, способствующий решению важной научной проблемы: Демонстрация способности международной юриспруденции влиять на национальные правовые системы и выделение элементов, которые позволяют осуществлять это влияние, что способствует пониманию потенциала международных юрисдикций для создания системных или структурных изменений на национальном уровне. Использование этого потенциала ведет к гармоничному развитию национальных правовых систем и их соответствию существующим международным стандартам.

Теоретическое значение диссертации: Тема влияния международной юриспруденции на отечественный правопорядок, особенно в том виде в каком она была поставлена и структурирована в настоящей научной работе, в принципе не была раскрыта в полной мере. Такая работа была бы полезна и интересна в академической среде, особенно для исследователей в области Международного Публичного Права и, в частности, Международного Права Судопроизводства.

Практическая значимость диссертации: Тема диссертации актуальна для практиков из государств, находящихся под влиянием международной юриспруденции, в том числе из Республики Молдова, учитывая реформы предпринятые по решениям Европейского Суда по Правам Человека.

Имплементация научных результатов: Научные результаты исследования подлежат использованию в академической среде и использованию специалистами в соответствующей области.

LISTA ABREVIERILOR

art. – articol

c. – contra

CADO – Convenția Americană a Drepturilor Omului

CADOP – Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor

CIDO – Curtea Interamericană a Drepturilor Omului

CIJ – Curtea Internațională de Justiție

CJE – Curtea de Justiție Europeană

CJUE – Curtea de Justiție a Uniunii Europene

CEDO – Convenția Europeană a Drepturilor Omului

CtEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

nr. – număr

parag. – paragraf

SUA – Statele Unite ale Americii

UE – Uniunea Europeană

UA – Uniunea Africană

INTRODUCERE

Actualitatea şi importanţa problemei propuse spre cercetare. Odată cu instituirea şi funcţionarea jurisdicţiilor internaţionale a avut loc o dezvoltare a jurisprudenţei internaţionale, constituită din totalitatea actelor jurisdicţionale emise de către instanţele internaţionale. Actele respective sunt rezultatul soluţionării unor diferende şi, în procesul de reglementare a acestor situaţii de natură conflictuală, instanţele internaţionale au reuşit să identifice anumite „coliziuni" dintre standardele ori normele juridice internaţionale, ce rezultă din tratatele internaţionale relevante, şi normele juridice interne sau practica naţională corespunzătoare, fie aceasta din urmă de ordin administrativ sau judiciar. În mod firesc, actele jurisdicţionale ale instanţelor internaţionale urmează a fi puse în executare după emiterea lor, iar executarea acestora presupune de multe ori şi exercitarea unei influenţe asupra sistemului de drept naţional vizat. Prin urmare, este oportun şi interesant de cercetat exemple de neconcordanţe identificate de către judecătorii internaţionali, precum şi în ce măsură instanţele internaţionale au reuşit să stimuleze realizarea unor modificări în cadrul ordinii juridice interne.

Mai mult decât atât, în acest sens, prezintă interes aprecierea eficienţei jurisdicţiilor instituite, din optica capacităţii de a influenţa sistemele de drept naţional, ceea ce implică studiul nu doar a elementelor definitorii ale jurisprudenţei internaţionale, ci şi a mecanismelor de executare a actelor jurisdicţionale internaţionale, accentul fiind pus pe executarea actelor jurisdicţionale internaţionale care duc la întreprinderea unor măsuri cu caracter general, după cum sunt denumite în sistemul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului. Or anume asemenea măsuri sunt îndreptate spre realizarea, la nivel naţional, a unor modificări de natură sistemică sau structurală, constând adesea în schimbări legislative sau de practici administrative ori judiciare.

În mod particular, problema propusă spre cercetare este utilă atât pentru doctrinarii, cât şi pentru practicienii autohtoni, întrucât Republica Moldova, în calitate de stat-parte al Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, în permanenţă întreprinde măsuri de armonizare a ordinii sale juridice interne cu concluziile Curţii Europene a Drepturilor Omului, expuse în jurisprudenţa acesteia, cu precădere fiind vorba despre practica judiciară europeană în contextul căreia Curtea de la Strasbourg s-a pronunţat în defavoarea statului nostru. În timp ce Republica Moldova este parte contractantă şi la alte instrumente internaţionale cu o pondere semnificativă, precum Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite, incluzând Statutul Curţii Internaţionale de Justiţie, ori Statutul de la Roma al Curţii Penale Internaţionale, pe parcursul cercetării vom observa că anume hotărârile emise în domeniul contenciosului drepturilor omului au o mai mare capacitate de a influenţa sistemele de drept naţional, în virtutea specificului

cauzelor examinate. Adițional, ținând cont atât de Acordul de Asociere semnat la 27 iunie 2014 între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora pe de altă parte, cât și de obținerea la 23 iunie 2022 de către țara noastră a statutului de stat candidat pentru aderarea la UE, este important de accentuat cum Curtea de Justiție a Uniunii Europene a reușit, prin activitatea sa judiciară, să-și „lase amprenta" asupra sistemelor de drept național ale statelor membre la această organizație internațională supranațională, cărei Republica Moldova tinde să i se alăture.

Totuși, multe dintre reformele întreprinse în statul nostru sunt consecința directă a hotărârilor prin care a fost constatată comiterea unor încălcări de către Republica Moldova, iar cel mai vizibil exemplu este reprezentat de speța de tip pilot *Olaru și alții c. Moldovei*, care a dus la adoptarea Legii nr. 87 din 21 aprilie 2011 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești. Această „vizibilitate" rezultă nemijlocit din esența procedurii-pilot, or în cazul aplicării acesteia, legătura dintre hotărârea de tip pilot și reforma întreprinsă este evidentă, grație indicației exprese a instanței europene din dispozitivul hotărârii-pilot, referitoare la măsurile de ordin general ce urmează a fi realizate de către statul vizat în vederea remedierii încălcării Convenției Europene a Drepturilor Omului. După cum ne vom convinge pe parcursul lucrării, aceasta este o trăsătură definitorie a hotărârii-pilot, ce o deosebește de o hotărâre clasică a Curții de la Strasbourg. Firește că Republica Moldova este subiect al procedurii de executare al hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului și, prin urmare, toate aspectele inerente procesului respectiv necesită a fi cercetate.

Accentuăm că **problema științifică importantă** a cărei soluționare se revendică prin prezenta lucrare constă în demonstrarea capacității jurisprudenței internaționale de a influența sistemele de drept național și evidențierea elementelor care permit exercitarea acestei influențe, ceea ce contribuie la înțelegerea potențialului jurisdicțiilor internaționale de a genera modificări sistemice sau structurale la nivel național. Or valorificarea acestui potențial duce la dezvoltarea armonioasă a sistemelor de drept național și conformarea acestora cu standardele internaționale existente.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul tezei îl constituie dezvăluirea influenței exercitate asupra sistemelor de drept național de către instanțele internaționale prin intermediul actelor jurisdicționale pronunțate, precum și a elementelor care permit realizarea acesteia. Întru atingerea scopului nominalizat este necesară realizarea următoarelor obiective de cercetare:

1. Investigarea conceptului jurisprudenței internaționale, naturii actelor jurisdicționale internaționale, precum și a normelor juridice internaționale ce le „guvernează", dar și

evidențierea particularităților ce le caracterizează și le diferențiază, inclusiv din perspectiva efectului produs.

2. Identificarea rolului executării actelor jurisdicționale internaționale, a mecanismelor de supraveghere și de impulsionare a executării acestora în exercitarea influenței asupra ordinii juridice interne de către jurisdicțiile internaționale, prin studierea elementelor constitutive ale procesului de executare.

3. Aprecierea ponderii măsurilor de executare a actelor jurisdicționale internaționale în funcție de tipul acestora și în baza impactului produs, precum și delimitarea categoriilor de măsuri întreprinse de către statele vizate în timpul procesului de executare.

4. Examinarea problemei neexecutării actelor jurisdicționale internaționale – un impediment în exercitarea influenței asupra sistemului de drept național vizat.

5. Elucidarea esenței impactului produs de jurisprudența internațională asupra sistemelor de drept național, evidențiind modalitățile de producere a impactului dat, importante reforme realizate în baza jurisprudenței internaționale și eficacitatea actelor jurisdicționale internaționale din optica respectivă.

Luând în considerație apartenența Republicii Moldova la familia statelor-părți la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 1950, în timpul realizării obiectivelor menționate *supra*, pe parcursul activității de cercetare, un accent deosebit va fi pus pe jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și pe toate aspectele, inclusiv procesele, aferente implementării acesteia.

În context, nu este neglijabil faptul că anume activitatea Curții de la Strasbourg se dovedește a fi, în practică, cu impactul cel mai considerabil asupra ordinii juridice interne, ținând cont și de misiune exclusivă a instanței date de a soluționa cauzele în materia drepturilor fundamentale, după cum acestea din urmă sunt consfințite în CEDO. Aceasta înseamnă exercitarea unui control judiciar asupra onorării de către statele-părți la tratatul menționat a obligațiilor acestora, ce rezultă din el, în raport cu indivizii ce se află sub jurisdicția lor. Încălcarea unor asemenea angajamente de ordin convențional poate avea loc și prin eșecul de a armoniza sistemul de drept național conform standardelor Convenției. Din moment ce Curtea Europeană constată o asemenea neconcordanță, statul vizat de hotărârea pronunțată are sarcina de a întreprinde măsurile de remediere a situației la nivel național.

Notăm că dat fiind specificul contenciosului interstatal clasic, precum cel al Curții Internaționale de Justiție, *id est* de examinare a diferendelor interstatale concentrate asupra chestiunilor ce țin de interpretarea și aplicarea Dreptului Internațional Public, rezultatele activității acestei instanțe, în majoritatea situațiilor, va influența ordinea juridică internațională, și

mult mai puțin ordinea juridică internă. Celelalte curți internaționale din domeniul contenciosului drepturilor omului, precum Curtea Interamericană a Drepturilor Omului ori Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor, au o existență mai puțin îndelungată și, din varii motive, nu au reușit să dezvolte o jurisprudență atât de amplă ca și Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Or în rândul curților internaționale din sfera drepturilor omului, Curtea de la Strasbourg este cea care deține jurisprudența cea mai evoluată și voluminoasă. Jurisdicția internațională penală, la fel, a reușit să-și aducă contribuția în îmbunătățirea dreptului național, însă aceasta, cu siguranță, reprezintă excepția, nu și regula generală, întrucât menirea fundamentală a contenciosului represiunii internaționale constă în judecarea indivizilor pentru săvârșirea crimelor internaționale. Curtea de Justiție a Uniunii Europene, de la originile sale până în prezent, a reușit să influențeze sistemele de drept național ale statelor membre prin intermediul hotărârilor emise, însă impactul astfel produs nu este chiar comparabil cu cel al Curții Europene a Drepturilor Omului, la nivel de reforme sistemice sau structurale.

Așadar, în „centrul" lucrării de față se regăsește sistemul de protecție creat în virtutea Convenției Europene a Drepturilor Omului, care își ocupă și exercită rolul de „nucleu" în decursul studiului. În această ordine de idei, notăm că ultimul obiectiv menționat *supra* presupune acordarea unei atenții deosebite măsurilor de ordin general, în sensul mecanismului de executare instituit în baza CEDO, or anume măsuri de o asemenea natură sunt capabile de a influența un întreg sistem de drept național, ci nu doar situația unui singur individ. Totuși, și abordarea măsurilor de ordin individual este necesară, întru diferențierea lor de cele cu caracter general.

Ipoteza de cercetare. Prezentul demers științific pornește de la ipoteza conform căreia jurisprudența internațională are capacitatea de a influența nu doar ordinea juridică internațională, ci și ordinea juridică internă. În mod tradițional, actele jurisdicționale internaționale sunt percepute în calitate de mijloace auxiliare de determinare a normelor de drept internațional, după cum au fost la origini consacrate în articolul 38 § 1 din Statutul Curții Permanente de Justiție Internațională, care a reprezentat, în concepția lui Gleider I. Hernández, „prima încercare de a formula, într-un instrument internațional, o listă clară și finită a surselor dreptului internațional aplicabil"[1]. Respectiv, actele jurisdicționale internaționale sunt recunoscute, fără ezitare, drept niște surse care au abilitatea de a contribui la dezvoltarea sistemului dreptului internațional, în eventualitatea identificării unor lacune de către jurisdicțiile internaționale în timpul examinării unei cauze, și, prin urmare, adesea sunt „privite" doar în interiorul sistemului dreptului

[1] Hernández G.I. *The International Court of Justice and the Judicial Function*. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 29.

internațional. Totuși, jurisprudența internațională posedă capacitatea de a exercita o influență asupra sistemelor de drept național, această aptitudine fiindu-i atribuită în virtutea instrumentelor internaționale, dar și naționale. Un exemplu elocvent, în acest sens, este reprezentat de interconexiunea dintre articolele 4 (*„Drepturile și libertățile omului”*) și 8 (*„Respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale”*) din Constituția Republicii Moldova și articolul 46 (*„Forța obligatorie și executarea hotărârilor”*) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Prevederile constituționale, consacrând prioritatea tratatelor internaționale din domeniul drepturilor fundamentale și principiul *pacta sunt servanda*, conferă efectul corespunzător articolului 46 din CEDO, care permite exercitarea influenței hotărârilor Curții de la Strasbourg asupra sistemului nostru de drept național.

Prezentarea metodologiei de cercetare. Pe parcursul elaborării tezei de doctor au fost utilizate diverse metode de cercetare. Un accent special a fost pus pe metodele logice, *in concreto* analiza și sinteza. Bunăoară, analiza detaliată a fiecărui concept ce caracterizează un act jurisdicțional, emis de către o anumită instanță judiciară internațională, și ce descrie un sistem de implementare a actului respectiv permite evidențierea particularităților a fiecărui proces de executare a actelor jurisdicționale internaționale, ținând cont de instanța emitentă, iar sintetizarea tuturor informațiilor acumulate pe parcursul cercetării științifice realizate duce la formularea de concluzii coerente, atât la sfârșitul fiecărui capitol, cât și la finele lucrării cu referire la influența exercitată de către jurisprudența internațională asupra sistemelor de drept național.

La fel, în contextul metodelor logice, notăm că investigând diverse raporturi de cauzalitate am putut să percepem relația dintre problema constatată, bunăoară, de Curtea de la Strasbourg printr-o hotărâre a sa, în calitate de cauză a încălcării drepturilor omului și libertăților fundamentale prevăzute de Convenția Europeană, și măsurile întreprinse ulterior de către statul vizat în vederea înlăturării deficienței date. Legătura este mai sesizabilă în cazul hotărârilor-pilot, dat fiind faptul că raportul dintre problema sistemică sau structurală identificată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, și măsurile realizate de către statul pârât în urma constatării încălcării este elucidat de însăși instanța europeană prin indicarea acțiunilor ce trebuie să fie întreprinse în dispozitivul unei asemenea hotărâri. Aceeași idee, ce se regăsește la baza procedurii hotărârii-pilot, este urmată, în mod tradițional, și de Curtea Interamericană a Drepturilor Omului, dar și Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor.

Este importantă conturarea diferențelor, chiar din perspectiva efectelor, dintre actele jurisdicționale pronunțate de către instanțele judiciare internaționale pentru a înțelege și deosebirile existente în procesul de implementare a actelor respective în ordinea juridică internă vizată. De aceea s-a recurs la metoda comparativă, or aceasta permite și evidențierea unor

particularități ale diverselor sisteme de executare a actelor jurisdicționale internaționale la nivel național, dar și confruntarea impactului produs. În această ordine de idei, notăm că practica din sistemul de protecție instituit de Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 1950, implicit rezultatele activității a Curții Europene a Drepturilor Omului, a servit drept punct de referință, la care a fost raportată cazuistica altor sisteme și „roadele" activității desfășurate de către instanțele respective, chiar din perspectiva capacității de a exercita o influență asupra sistemelor de drept național.

Așadar, metoda comparativă oferă și prilejul de pune în valoare diversitatea sistemelor jurisdicționale, cu diferențierea particularităților acestora, în timp ce sistemul instituit de Convenția Europeană a Drepturilor Omului rămâne a fi o constantă pe tot parcursul lucrării.

S-a dovedit a fi oportună nu doar utilizarea metodelor logice și comparative, dar și a celei istorice, or aceasta permite cercetarea subiectelor propuse spre studiu din perspectivă evolutivă. Abordarea istorică dezvăluie parcursul anumitor procese, precum progresul care a început de la lucrările Tribunalului militar internațional de la Nürnberg până la criminalizarea genocidului prin intermediul legislațiilor naționale.

Descrierea situației în domeniul de cercetare. Pe parcursul elaborării prezentei lucrări, au fost studiate diverse surse doctrinare, atât autohtone, cât și din străinătate, astfel având loc familiarizarea cu situația în domeniul de cercetare.

În acest context, notăm literatura de specialitate în limba română care a servit la fortificarea studiului realizat, enumerată potrivit ordinii alfabetice, în funcție de numele autorului: Antohi Leonid – „*Principiul subsidiarității în dreptul internațional al drepturilor omului*"; Aurescu Bogdan – „*Sistemul jurisdicțiilor internaționale*"; Barbu Denisa – „*Răspunderea persoanei fizice în dreptul internațional penal*"; Bobaru Ana Daniela – „*Rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene în procesul de interpretare și aplicare uniformă a dreptului Uniunii Europene*"; Bîrsan Corneliu – „*Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*"; Burian Alexandru, Balan Oleg, Suceveanu Natalia, Sârcu Diana, Osmochescu Nicolae, Dorul Olga, Arhiliuc Victoria, Gamurari Vitalie, Ciugureanu-Mihailuță Carolina, Țarălungă Victoria și Blașcu Olesea – „*Drept internațional public*"; Corlățean Titus – „*Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*"; Diaconu Nicoleta – „*Dreptul Uniunii Europene*. *Tratat*"; Dumitrașcu Augustina și Popescu Roxana-Mariana – „*Dreptul Uniunii Europene. Sinteze și aplicații*"; Gyula Fábián – „*Curtea de Justiție Europeană, instanță de judecată supranațională*"; Poalelungi Mihai – „*Obligaţiile pozitive şi negative ale statului prin prisma Convenţiei europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale*"; Poalelungi Mihai , Grimalschi Lilia, Splavnic Stas, Sârcu Diana, Nica Alexandra

și Dorul Olga – „*Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Concluzii și recomandări*”; Popescu Corneliu-Liviu – „*Protecția internațională a drepturilor omului. Surse, instituții, proceduri. Note de curs*”; Popescu Eugen E. – „*Drept internațional umanitar. Dreptul conflictelor armate. Dreptul războiului*”; Purdă Nicolae – „*Drept internațional umanitar. Curs universitar*”; Sârcu Diana – „*Actele Curții Europene a Drepturilor Omului*”; Sârcu Diana – „*Actul jurisdicțional internațional*”; Sârcu Diana – „*Dreptul internațional al drepturilor omului. Note de curs*”; Sârcu Diana – „*Efectele actului jurisdicţional în odinea juridică internă a statelor*”; Sârcu Diana – „*Marja de apreciere recunoscută statelor în procesul aplicării Convenției Europene a Drepturilor Omului*”; Selejan-Guțan Bianca – „*Protecția europeană a drepturilor omului*”; Sârcu Diana, Lupușor Irina și Goncearova Eugenia – „*Jurisdicția internațională penală*”; Scăunaș Stelian – „*Uniunea Europeană: construcție, instituții, drept*”; Selejan-Guțan Bianca – „*Spațiul european al drepturilor omului. Reforme, practici, provocări*”; Suceveanu Natalia și Buiuc Stela – „*Dreptul instituțional al Uniunii Europene. Suport de studiu*”; Sudre Frédéric – „*Drept european și internațional al drepturilor omului*”; Voican Mădălina, Burdescu Ruxandra și Mocuţa Gheorghe – „*Curți internaționale de justiție*”; și Voicu Marin – „*Jurisdicții și proceduri judiciare în Uniunea Europeană*”.

În egală măsură, cu prilejul acestui demers științific a fost cercetată și doctrina străină, în vederea realizării unui studiu amplu, variat și complet. Următoarele lucrări publicate în străinătate, și enumerate conform aceluiași criteriu, servesc drept piloni ai cercetării influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național: Aksenova Marina – „*The Role of International Criminal Tribunals in Shaping the Historical Accounts of Genocide*”; Anagnostou Dia – „*Introduction: Untangling the domestic implementation of the European Court of Human Rights' judgments*”; Andersen Stine – „*The Enforcement of EU Law: The Role of the European Commission*”; Benvenisti Eyal și Downs George W. – „*The Premises, Assumptions, and Implications of Van Gend en Loos:Viewed from the Perspectives of Democracy and Legitimacy of International Institutions*”; Berman Franklin – “*The International Court of Justice as an 'Agent' of Legal Development?*”; Bothe Michael – „*The Decision of the Italian Constitutional Court concerning the Jurisdictional Immunities of Germany*”; Burgorgue-Larsen Laurence și Úbeda de Torres Amaya – „*The Inter-American Court of Human Rights: Case Law and Commentary*”; Burke-White William W. – „*The Domestic Influence of International Criminal Tribunals: the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and the Creation of the State Court of Bosnia-Herzegovina*”; Cançado Trindade Antônio Augusto – „*Compliance with Judgments and Decisions: The Experience of the Inter-*

American Court of Human Rights: A Reassessment"; Citroni Gabriella – „*Measures of Reparation for Victims of Gross Human Rights Violations: Developments and Challenges in the Jurisprudence of Two Regional Human Rights Courts*"; Couvreur Philippe – „*The International Court of Justice and the Effectiveness of International Law*"; Giorgetti Chiara – „*What Happens after a Judgment is Given? Judgment Compliance and the Performance of International Courts and Tribunals*"; Greer Steven, Slowe Rosie and Gerards Janneke – „*Human Rights in the Council of Europe and the European Union. Achievements, Trends and Challenges*"; Haider Dominik – „*The Pilot-Judgment Procedure of the European Court of Human Rights*"; Harris David John, O'Boyle Michael, Bates Ed, Buckley Carla, Harvey Paul, Kamber Krešimir, Lafferty Michelle, Cumper Peter and Green Heather – „*Harris, O'Boyle & Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights*"; Hernández Gleider I. – „*The International Court of Justice and the Judicial Function*"; Kadelbach Stefan – „*The Domestic Implementation of Judgments/Decisions of Courts and Other International Bodies That Involve International Human Rights Law*"; Kirgis Frederic L. – „*International Law in the American Courts – The United States Supreme Court Declines to Enforce the I.C.J.'s Avena Judgment Relating to a U.S. Obligation under the Convention on Consular Relations*"; Krsticevic Viviana – „*Remedies of the Inter-American Human Rights System*"; Mantouvalou Virginia and Voyatzis Panayotis – „*The Council of Europe and the protection of human rights: a system in need of reform*"; Meron Theodor – „*State Responsibility for Violations of Human Rights*"; Rainey Bernadette, Wicks Elizabeth and Ovey Clare – „*Jacobs, White and Ovey: The European Convention on Human Rights*"; Paliwal Suyash – „*Reviewing and Reconsidering Medellín v. Texas in Light of the Obligatory Abstention From Security Council Voting*"; Paulson Colter – „*Compliance with final Judgments of the International Court of Justice's since 1987*"; Phan Hao Duy și Nguyen Lan Ngoc – „*The South China Sea Arbitration: Bindingness, Finality, and Compliance with UNCLOS Dispute Settlement Decisions*"; Rasmussen Morten – „*Revolutionizing European law: A history of the Van Gend en Loos judgment*"; Rodríguez-Pinzón Diego și Martin Claudia – „*The Inter-American human rights system: selected examples of its supervisory work*"; Saul Ben – „*The Implementation of the Genocide Convention at the National Level*"; Schabas William A. – „*Genocide in International Law. The Crime of Crimes*"; Schabas William A. – „*The European Convention on Human Rights: A Commentary*"; Schabas William A. – „*The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute (2nd Edition)*"; Schneider Jan – „*The execution of judgments of the European and Inter-American Courts of Human Rights*"; Schulte Constanze – „*Compliance with Decisions of the International Court of Justice*"; Shany Yuval – „*Assessing the Effectiveness of International Courts*"; Shelton Dinah – „*Remedies in*

International Human Rights Law (3rd Edition)"; Sicilianos Linos-Alexander – „*The Involvement of the European Court of Human Rights in the Implementation of Its Judgments: Recent Developments under Article 46 ECHR*"; Ssenyonjo Manisuli – „*Responding to Human Rights Violations in Africa. Assessing the Role of the African Commission and Court on Human and Peoples' Rights (1987–2018)*"; Torelly Marcelo – „*From Compliance to Engagement: Assessing the Impact of the Inter-American Court of Human Rights on Constitutional Law in Latin America*"; Tsilonis Victor – „*The Jurisdiction of the International Criminal Court*"; Zysset Alain – „*The ECHR and Human Rights Theory. Reconciling the Moral and the Political Conceptions*"; și Колосов Юрий Михайлович – „*Ответственность в международном праве*".

O mulțime dintre lucrările menționate *supra* au fost publicate de edituri prestigioase, recunoscute la nivel internațional, precum *Brill-Nijhoff / Martinus Nijhoff Publishers, Cambridge University Press, Edinburgh University Press, Oxford University Press, Routledge, Springer* și *Palgrave Macmillan.*

De asemenea, în calitate de surse au fost utilizate și lucrările autoarei prezentei teze, elaborate în limbile română și engleză, inclusiv care au fost publicate pe parcursul realizării studiilor doctorale, întrucât reflectă rezultatele cercetării desfășurate în perioada de referință.

Noutatea științifică. Tematica supusă cercetării are un caracter inovator în Republica Moldova, întrucât doctrina autohtonă încă nu a reușit să pună în valoare subiectul influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. În mod tradițional, lucrările elaborate în privința acestui subiect sunt dedicate influenței exercitate de către o singură jurisdicție asupra ordinii juridice interne, majoritatea fiind concentrate, în mod particular, asupra rezultatelor activității Curții de la Strasbourg reflectate în sistemul de drept național. În timp ce a fost acordată o atenție specială mecanismului instituit în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului, din raționamentele expuse *supra,* s-a reușit diversificarea subiectului, făcându-se referire și la alte modele jurisdicționale, precum și la anumite particularități ale acestora.

În egală măsură, menționăm că însăși modalitatea de abordare a temei respective reprezintă o noutate, or lucrarea de față este inedită din punct de vedere structural. Capitolele tezei de doctor sunt dedicate unor asemenea elemente-cheie precum analiza situației în domeniul de cercetare al influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național, efectele jurisprudenței internaționale, procesul de executare a actelor jurisdicționale internaționale și esența impactului jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. Această „configurație" este produsul nostru propriu și reflectă viziunea ce ne aparține, derivând din convingerea că anume aceste elemente și într-o asemenea orânduire permit

înțelegerea mai bună a tematicii investigate. Așadar, maniera în care a fost tratată tema tezei este unică și originală, ceea ce la fel introduce un element de noutate în subiectul cercetat.

În această ordine de idei, notăm că însăși noutatea științifică a temei propuse spre investigare a servit drept imbold întru cercetarea ei.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Teza de doctor în drept cu titlul „*Influența jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național"* prezintă interes atât din punct de vedere teoretic, cât și din perspectivă practică.

În principiu, doctrina autohtonă încă nu a „explorat" tematica respectivă, mai ales după cum a fost abordată și structurată lucrarea de față, și, prin urmare, subiectul influenței exercitate de actele jurisdicționale internaționale asupra ordinii juridice interne nu a fost valorificat pe măsură întregului său potențial. O asemenea lucrare ar fi utilă și interesantă în mediul academic, cu precădere pentru cercetătorii din sfera Dreptului Internațional Public și, în mod special, din domeniul Dreptului Contenciosului Internațional.

La nivel aplicativ, tema menționată este relevantă pentru practicienii din statele influențate de jurisprudența internațională, inclusiv pentru cei din Republica Moldova, date fiind reformele întreprinse de statul nostru în urma constatării de către Curtea de la Strasbourg a încălcării Convenției Europene a Drepturilor Omului, în virtutea hotărârilor sale clasice. Mai mult decât atât, din momentul devenirii parte la CEDO, împotriva Republicii Moldova a fost pronunțată atât o hotărâre-pilot, cât și o hotărâre quasi-pilot. Aceste tipuri de acte jurisdicționale pronunțate de instanța europeană posedă anumite particularități, studiul cărora merită o atenție deosebită. Așadar, cunoașterea unor aspecte substanțiale și procedurale, precum și a impactului produs hotărârile jurisdicției europene, fie acestea clasice, de tip pilot sau quasi-pilot, asupra sistemelor de drept național este absolut necesară pentru practicienii implicați în procesul de implementare a concluziilor Curții Europene a Drepturilor Omului, expuse în jurisprudența sa.

Însă nu doar aquis-ul jurisprudențial al instanței europene este important pentru teoreticienii și practicienii din statul nostru. Bunăoară, un aspect abordat în timpul cercetării este reprezentat de originile articolului 135 din Codul Penal al Republicii Moldova, dedicat genocidului. Or această componență de infracțiune își are începutul, din optică jurisprudențială, încă de la lucrările Tribunalului militar internațional de la Nürnberg. Având în vedere consacrarea juridică a acestei crime internaționale în legislația penală a Republicii Moldova, subiectul poate fi de interes atât pentru reprezentanții mediului academic, cât și pentru participanții la un proces penal pe parcursul căruia ar fi cercetată comiterea acestei infracțiuni.

Aprobarea rezultatelor. Rezultatele cercetării desfășurate în timpul studiilor doctorale au fost prezentate și aprobate sub forma de articole științifice în următoarele reviste de profil:

1. Sârcu D., Șiman C. *Măsurile întreprinse de state în procesul executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2019, nr. 1(48), pp. 9-12.

2. Șiman C. *Conturarea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului de-a lungul timpului*. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2020, nr.8(138), Seria Științe sociale, pp. 288-291.

3. Sârcu D., Șiman C. *Marja de apreciere a statelor în procesul de executare a hotărârilor curților internaționale în domeniul drepturilor omului.* În: Revista Institutului Național al Justiției, 2020, nr. 3(54), pp. 7-10.

4. Șiman C. *Supravegherea executării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2021, nr. 2(57), pp. 33-36.

5. Șiman C. *Respectarea forței obligatorii a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului.* În: Studia Universitatis Moldaviae, 2021, nr.8(148), Seria Științe sociale, pp. 229-233.

De asemenea, în perioada de referință, rezultatele cercetării au fost reflectate și în comunicările expuse în cadrul conferințelor științifice la care a participat autoarea:

1. Șiman C. *The Effectiveness of the European Court of Human Rights' Pilot Judgment Procedure in the Republic of Moldova*. In: The Collection of Scientific Reports of the The Legal Scientific-Practical International Conference *Legal Activity. Reforming Legislation and Public Institutions. Achievements, Problems and Prospects*, held in Ukraine on 30 May 2019, Kiev: ArtEk, 2019, pp. 55-56.

2. Șiman C. *Rolul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg în codificarea crimei de genocid.* În: Rezumatele comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare", USM, 7-8 noiembrie 2019, Științe juridice și economice, Chișinău: CEP USM, 2019, pp. 30-33.

3. Șiman C. *State Responsibility for Human Rights Violations*. In: The Collection of Scientific Reports of the The Legal Scientific-Practical International Conference *Legal Activity. Human Rights, Democracy, Justice: Problems, Achievements, Prospects*, held in Ukraine on 10 December 2020, Kiev: ArtEk, 2020, pp. 61-63.

Așadar autoarea prezentei teze a contribuit, pe parcursul anilor, prin rezulatele cercetării sale, la dezvoltarea doctrinei în materia actelor jurisdicționale internaționale, concentrându-se, în mod special, pe materia hotărârilor Înaltei Curți de la Strasbourg.

În 2019 doctoranda a prezentat o comunicare științifică în limba engleză în privința eficienței procedurii-pilot a jurisdicției europene în ordinea juridică a statului nostru, *id est* „*The Effectiveness of the European Court of Human Rights' Pilot Judgment Procedure in the Republic*

of Moldova”. În continuare, a fost considerat ca fiind oportună scoaterea în evidență a originilor procedurii hotărârii-pilot și a parcursului acesteia spre fortificare, fiind elaborat articolul științific intitulat „*Conturarea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului de-a lungul timpului*”, publicat în revista Studia Universitatis Moldaviae, în anul 2020.

Totuși, autoarea tezei de față nu s-a limitat doar la materia procedurii hotărârii-pilot, elaborând lucrări științifice și în privința jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, per general, în vederea lărgirii domeniului său de cercetare. Or este firească punerea în valoare nu doar a actelor *sui generis* ale jurisdicției europene, ci și a jurisprudenței sale „tradiționale”. În acest sens, întru fundamentarea teoretică a influenței jurisprudenței Curții de la Strasbourg asupra sistemelor de drept național, au fost publicate în anul 2021 asemenea articole științifice, precum „*Supravegherea executării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*”, în Revista Institutului Național al Justiției, și „*Respectarea forței obligatorii a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*”, în revista Studia Universitatis Moldaviae, semnate de Corina Șiman.

În această materie, au fost publicate lucrări științifice și în coautorat, iar rezultatele cercetării efectuate sunt reflectate în prezenta teza de doctor. În această ordine de idei, împreună cu doctrinara Diana Sârcu, a fost publicat în anul 2019, în Revista Institutului Național al Justiției, articolul științific „*Măsurile întreprinse de state în procesul executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*”, iar în anul 2020, în aceeași revistă de profil, articolul științific „*Marja de apreciere a statelor în procesul de executare a hotărârilor curților internaționale în domeniul drepturilor omului*”. Spre deosebire de cea dintâi lucrare menționată, cea din urmă nu se limitează la domeniul Curții Europene a Drepturilor Omului, investigația fiind extinsă și asupra sferei Curții Interamericane a Drepturilor Omului, și Curții Africane a Drepturilor Omului și Popoarelor.

În ceea ce privește abordarea în comun a specificului activității celor trei curți din sfera drepturilor omului, autoarea lucrării de față și-a adus aportul la literatura de profil, în acest sens, prin prezentarea ideilor sale referitoare la răspunderea internațională a statelor pentru încălcările din acest domeniu în comunicarea sa științifică din 2020, prezentată în limba engleză – „*State Responsibility for Human Rights Violations*”.

Notăm că pe lângă Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului și Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor, au fost supuse analizei și rezultatele activității unei jurisdicții internaționale penale, în comunicarea științifică din 2019, *id est* „*Rolul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg în codificarea crimei de genocid*”.

În acest sens, menționăm că autoarea prezentei teze a desfășurat o activitate de cercetare premergătoare studiilor la Școala Doctorală Științe Juridice a Universității de Stat din Moldova, materializată în publicațiile indicate în *Curriculum Vitae* atașat la prezenta lucrare. În contextul tezei de față, este demnă de menționat comunicarea sa științifică din 2018, ce poartă denumirea *„Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*", în textul căreia doctoranda a evidențiat atât particularitățile, cât și problematicile aferente hotărârilor-pilot, notând diferența dintre un asemenea act *sui generis* al Înaltei Curți de la Strasbourg în raport cu hotărârile clasice și hotărârile quasi-pilot pronunțate de aceeași instanță. Totodată, în textul aceleiași lucrări, autoarea a dezvăluit rezultatele aplicării procedurii hotărârii-pilot.

Sumarul capitolelor tezei. Prezenta teză de doctor în drept conține în cuprinsul său 4 capitole, menite de a explica, împreună, influența exercitată de jurisprudența internațională asupra sistemelor de drept național, în calitate de proces.

Primul capitol reprezintă *Analiza situației în domeniul de cercetare al influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național* și oferă atât perspectiva generală asupra tematicii investigate, cât și punctul ei de pornire. Acesta este format din 3 subcapitole: *Fundamentarea teoretică a influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. Inițiere în domeniul contenciosului internațional*, *Consolidarea practică a influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național*. *Ponderea actelor jurisdicționale ale Curții Europene a Drepturilor Omului* și *Concluzii la Capitolul 1*. Capitolul respectiv indică asupra bazei teoretice și practice pe care se întemeiază teza, explicând și niște noțiuni esențiale în domeniul jurisprudenței internaționale, mai ales în sfera celei create de Înalta Curte de la Strasbourg.

Cel de-al doilea capitol, la rândul său, se referă la *Efectele jurisprudenței internaționale*, iar în conținutul acestuia sunt examinate următoarele 4 subiecte: *Forța obligatorie și autoritatea jurisprudenței internaționale, Natura declarativă versus indicativă a jurisprudenței internaționale, Caracterul reparatoriu și preventiv al jurisprudenței internaționale* și *Concluzii la Capitolul 2*. Menirea acestui capitol este de a explica caracteristicile esențiale ale jurisprudenței internaționale, care îi permit exercitarea influenței corespunzătoare. Această parte a lucrării se concentrează asupra aspectelor substanțiale în materia actelor jurisdicționale internaționale.

Al treilea capitol tratează nuanțele definitorii ale *Executării actelor jurisdicționale internaționale* și se împarte în 4 subcapitole: *Tipurile de măsuri întreprinse de state în procesul de executare a actelor jurisdicționale internaționale*, *Supravegherea executării actelor*

jurisdicționale internaționale, *Impulsionarea executării actelor jurisdicționale internaționale* și *Concluzii la Capitolul 3*. Subiectele respective, cercetate atât în mod individual, cât și conjugat contribuie la înțelegerea tuturor elementelor-cheie ce formează procesul de executare a actelor jurisdicționale internaționale. Acest capitol se referă, în mod primordial, la „momentele" de ordin procedural.

Capitolul final, *id est* al patrulea, este intitulat *Esența impactului produs de jurisprudența internațională asupra sistemelor de drept național* și vizează următoarele subiecte: *Modalitățile impactului produs de jurisprudența instanțelor judiciare internaționale asupra sistemelor de drept național*, *Specificul impactului hotărârilor clasice ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național, Particularitățile impactului hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național* și *Concluzii la Capitolul 4*. Anume acest capitol al tezei de doctor este îndreptat spre studiul unor rezultate înregistrate de actele jurisdicționale internaționale în ordinea juridică internă, inclusiv modalitățile de realizare a impactului propriu-zis. Un accent deosebit este pus pe efectul produs de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului la nivel național.

1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL DE CERCETARE AL INFLUENȚEI JURISPRUDENȚEI INTERNAȚIONALE ASUPRA SISTEMELOR DE DREPT NAȚIONAL

1.1. Fundamentarea teoretică a influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. Inițiere în domeniul contenciosului internațional

Tema tezei de doctor în drept „*Influența jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național*" se întemeiază pe ideile dobândite și dezvoltate pe parcursul investigării atât a sursele doctrinare, cât și a practica din sfera respectivă. În continuare ne vom referi, în mod particular, la lucrările ce au îndrumat studiul în direcția consolidării acestuia.

Printre sursele consultate trebuie menționată inițial literatura de specialitate ce vizează Dreptul Internațional, per general, și anume lucrarea „*Drept internațional public*", elaborată de colectivul de autori format din Alexandru Burian, Oleg Balan, Natalia Suceveanu, Diana Sârcu, Nicolae Osmochescu, Olga Dorul, Victoria Arhiliuc, Vitalie Gamurari, Carolina Ciugureanu-Mihailuță, Victoria Țarălungă și Olesea Blașcu. Aceasta conține nu doar idei fundamentale referitoare la sistemul Dreptului Internațional, ce au fost luate în considerație în timpul elaborării tezei, ci și părți dedicate Dreptului Contenciosului Internațional, Dreptului Răspunderii Internaționale și Dreptului Internațional Penal, care contribuit la fortificarea lucrării de față. Pe parcursul lecturării prezentei lucrări va fi tot mai vizibilă legătura dintre cele 3 ramuri ale Dreptului Internațional Public.

Cu referire la sfera Dreptului Contenciosului Internațional sunt demne de scos în evidență lucrările „*Sistemul jurisdicțiilor internaționale*" și „*Curți internaționale de justiție*", cea dintâi fiind scrisă de doctrinarul Bogdan Aurescu, iar cea din urmă aparținând unui colectiv de autori, și anume – Mădălina Voican, Ruxandra Burdescu și Gheorghe Mocuța, ambele fiind consultate în timpul elaborării tezei de doctor. Lucrările menționate conțin cunoștințe de bază din materia Dreptului Contenciosului Internațional, ce prezintă importanță în contextul temei date, or jurisprudența internațională este rezultatul și consecința firească a diferendelor deferite instanțelor internaționale. Autorul Bogdan Aurescu și-a adus aportul la prezenta teză de doctor prin oferirea unor criterii de la clasificare a instanțelor internaționale, iar cercetătorii Mădălina Voican, Ruxandra Burdescu și Gheorghe Mocuța au contribuit cu idei referitoare la particularitățile actelor jurisdicționale emise de diverse instanțe internaționale, și au indicat, prin exemple, că jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a servit drept imbold întru operarea unor modificări legislative semnificative în sistemele de drept național ale statelor

vizate, precum Republica Austria, Regatul Danemarcei, Republica Elenă, Regatul Țărilor de Jos, Confederația Elvețiană și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord.

În materia jurisprudenței internaționale, a fost și este în continuare oportun studiul monografiei doctrinarei Dianei Sârcu – „*Actul jurisdicțional internațional*", aceasta reprezentând o lucrare amplă și complexă asupra temei tratate, ce rezultă din titlul său, și implicând asemenea subiecte precum noțiuni introductive privind actul jurisdicțional internațional, natura juridică, funcțiile și rolul acestuia, tehnica de elaborare a actelor jurisdicționale internaționale, opozabilitatea actului jurisdicțional internațional și întinderea obligației de a executa actul jurisdicțional internațional. Ultimul subiect prezintă, în mod special, interes din moment ce în conținutul acestuia sunt examinate aspecte precum natura juridică a efectelor susceptibile să producă actul jurisdicțional internațional, tehnicile de executare a acestora, precum și consecințele neexecutării. Îndeosebi, în prezenta teză de doctor s-a făcut referire la criteriile de clasificare ale instanțelor internaționale, precum și ale actelor jurisdicționale internaționale, dar și la diferențierea celor din urmă de alte acte ale jurisdicțiilor internaționale, cum ar fi avizele consultative, după cum au fost explicate de actualul judecător din partea Republicii Moldova la Curtea de la Strasbourg – Diana Sârcu.

Monografia menționată a fost precedată de lucrarea „*Efectele actului jurisdicţional în odinea juridică internă a statelor*", semnată de doctrinara Diana Sârcu și publicată în aul 2011, care la fel prezintă interes în contextul cercetării de față. În această ordine de idei, este notabil că dumneaei a dedicat un întreg articol științific actelor emise de jurisdicția europeană – „*Actele Curții Europene a Drepturilor Omului*", publicată în *Revista Institutului Național al Justiției* în anul 2014.

Inter alia, în lucrarea sa „*What Happens after a Judgment is Given? Judgment Compliance and the Performance of International Courts and Tribunals*" autoarea Chiara Giorgetti evidențiază importanța respectării hotărârilor curților și tribunalelor internaționale, în vederea estimării performanțelor acestora. Cercetătoarea Yuval Shany, în *„Assessing the Effectiveness of International Courts"*, abordează aspectul conformării în raport cu eficacitatea judiciară.

Autorul Titus Corlățean a scos în evidență în „*Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*" impactul legislativ produs în urma unor hotărâri ale Înaltei Curți de la Strasbourg, cum ar fi în Regatul Belgiei ori în Republica Franceză. Această carte tratează nu doar mecanismul de protecție a drepturilor fundamentale ale omului consacrat de Consiliul Europei, ci și alte mecanisme, precum cel interamerican și cel african, doar o face într-o măsură considerabil mai mică. Se observă o anumită lipsă în doctrina din spațiul românesc în această

privință și, aparent, sunt tratate mai pe larg subiecte ce țin de sistemul de protecție instituit în virtutea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, incluzând activitatea Curții Europene a Drepturilor Omului și al Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, fiind omise, într-o oarecare măsură, alte sisteme care se prezintă a fi relevante în acest sens. Respectiv, elaborarea unei lucrări autohtone ce vizează și alte jurisdicții internaționale, pe lângă cea europeană, precum și particularităților procesului de executare a actelor jurisdicționale internaționale pronunțate de acestea, chiar din punctul de vedere al capacității de a exercita o influență asupra ordinii juridice interne, este binevenită.

În privința instanței europene și procesului de executare a hotărârilor acesteia s-a scris atât în lucrarea autorului Corneliu Bîrsan „*Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*", cât și în cărțile doctrinarei Bianca Selejan-Guțan „*Protecția europeană a drepturilor omului*" și „*Spațiul european al drepturilor omului. Reforme, practici, provocări*". În lucrarea menționată, ex-judecătorul din partea României la Curtea de la Strasbourg, Corneliu Bîrsan, a reușit să îmbine atât aspectele ce țin de dreptul material și dreptul procesual al Convenției Europene a Drepturilor Omului, important fiind, în sensul prezentei teze, compartimentul dedicat articolului 46, referitor la forța obligatorie și executarea hotărârilor emise de jurisdicția europeană. La rândul său, cercetătoarea Bianca Selejan-Guțan a elucidat prin intermediul celor două lucrări, *inter alia*, caracteristicile hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului.

În „*The Involvement of the European Court of Human Rights in the Implementation of Its Judgments: Recent Developments under Article 46 ECHR*" Linos-Alexander Sicilianos, Fostul Președinte al Curții Europene a Drepturilor Omului, a accentuat natura preponderent juridică activității de supravegherea a executării hotărârilor Curții de la Strasbourg, desfășurată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Referindu-ne în mod particular la domeniul procedurii-pilot, care la fel se regăsește în aria articolului 46 din Convenție, notăm că o lucrare de referință în materia procedurii menționate este reprezentată de *„The Pilot-Judgment Procedure of the European Court of Human Rights"*, autorul ei fiind Dominik Haider. Acesta a remarcat inclusiv criticile ce au fost aduse procedurii-pilot, ceea ce este curios în contextul investigației doctorale.

În egală măsură, în contextul cercetării desfășurate, a fost util studiul lucrării „*Dreptul internațional al drepturilor omului. Note de curs*", la fel semnată de cercetătoarea Diana Sârcu, care permite, *inter alia*, o înțelegere clară a mecanismului european de protecție a drepturilor omului și indică, într-un mod sintetic, particularitățile hotărârilor pronunțate de Înalta Curte de la Strasbourg. Alte surse notabile, în această ordine de idei, ar fi „*Protecția internațională a*

drepturilor omului. Surse, instituții, proceduri. Note de curs", care aparține cercetătorului Corneliu-Liviu Popescu, și „*Drept european și internațional al drepturilor omului*", autorul căreia este Frédéric Sudre, or și acestea și-au adus contribuția la fundamentarea teoretică a tematicii propuse spre cercetare. Este demnă de menționat, în această ordine de idei, și teza de doctor în drept susținută în 2018 de domnul Leonid Antohi – „*Principiul subsidiarității în dreptul internațional al drepturilor omului*", or, după cum ne vom convinge pe parcursul prezentei investigații, subsidiaritatea reprezintă un element esențial în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului până și la etapa executării hotărârilor pronunțate de Curtea de la Strasbourg.

Nu sunt neglijabile nici astfel de lucrări științifice, precum cele scrise de Virginia Mantouvalou și Panayotis Voyatzis, „*The Council of Europe and the protection of human rights: a system in need of reform*", Dia Anagnostou, „*Introduction: Untangling the domestic implementation of the European Court of Human Rights' judgments*", precum și Steven Greer, Rosie Slowe și Janneke Gerards, „*Human Rights in the Council of Europe and the European Union. Achievements, Trends and Challenges*", dar și Dinah Shelton, „*Remedies in International Human Rights Law (3rd Edition)*". Or cunoștințele acumulate pe parcursul lecturării acestora au servit drept piloni în fortificarea tezei de doctor.

Cercetări esențiale în domeniul Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale au fost realizate de asemenea autori precum William A. Schabas, în „*The European Convention on Human Rights: A Commentary*", Alain Zysset, în „*The ECHR and Human Rights Theory. Reconciling the Moral and the Political Conceptions*", Bernadette Rainey, Elizabeth Wicks și Clare Ovey, în „*Jacobs, White and Ovey: The European Convention on Human Rights*", David John Harris, Michael O'Boyle, Ed Bates, Carla Buckley, Paul Harvey, Krešimir Kamber, Michelle Lafferty, Peter Cumper și Heather Green, în „*Harris, O'Boyle & Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights*". În mediul academic autohton este notabilă, în acest sens, lucrarea „*Obligaţiile pozitive şi negative ale statului prin prisma Convenţiei europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale*", semnată de domnul Mihai Poalelungi, dar și „*Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Concluzii și recomandări*", elaborată de colectivul de autori constituit din Mihai Poalelungi, Lilia Grimalschi, Stas Splavnic, Diana Sârcu, Alexandra Nica și Olga Dorul.

În timpul desfășurării cercetării, doctoranda a făcut uz și de ideile expuse de doctrinara Diana Sârcu în comunicarea sa științifică din 2015, denumită „*Marja de apreciere recunoscută statelor în procesul aplicării Convenției Europene a Drepturilor Omului*", or, după cum ne vom

convinge pe parcursul lecturării rezultatelor investigației realizate, este esențială cunoașterea conceptului marjei de apreciere raportat la caracterul declarativ al hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului.

Întru înțelegerea mai aprofundată a sistemului american și al celui african de protecție a drepturilor omului, inclusiv al specificului jurisdicțional al fiecărei dintre cele două instanțe, drept suport teoretic a servit lucrarea autorului Stefan Kadelbach, „*The Domestic Implementation of Judgments/Decisions of Courts and Other International Bodies That Involve International Human Rights Law*", și cea a doctrinarului Manisuli Ssenyonjo, „*Responding to Human Rights Violations in Africa. Assessing the Role of the African Commission and Court on Human and Peoples' Rights (1987–2018)*". Totuși, o atenție mai specială a fost acordată domeniului Curții Interamericane a Drepturilor Omului, fiind studiate și citate în contextul prezentului demers științific asemenea lucrări precum „*Remedies of the Inter-American Human Rights System*" de Viviana Krsticevic, „*The Inter-American Court of Human Rights: Case Law and Commentary*" de Laurence Burgorgue-Larsen și Amaya Úbeda de Torres, „*Compliance with Judgments and Decisions: The Experience of the Inter-American Court of Human Rights: A Reassessment*" de Antônio Augusto Cançado Trindade, „*The Inter-American human rights system: selected examples of its supervisory work*" de Diego Rodríguez-Pinzón și Claudia Martin, dar și „*From Compliance to Engagement: Assessing the Impact of the Inter-American Court of Human Rights on Constitutional Law in Latin America*" de Marcelo Torelly. Un articol științific ce vizează atât procesul de executare a hotărârilor jurisdicției europene, cât și a celei interamericane este reprezentată de „*The execution of judgments of the European and Inter-American Courts of Human Rights*", semnată de Jan Schneider. O altă lucrare de „intersecție" pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea Interamericană a Drepturilor Omului este „*Measures of Reparation for Victims of Gross Human Rights Violations: Developments and Challenges in the Jurisprudence of Two Regional Human Rights Courts*", elaborată de Gabriella Citroni.

Fiind examinate rezulatele activității jurisdicțiilor internaționale penale în textul tezei de doctor, din optica impactului produs asupra sistemelor de drept național, s-a recurs la cunoștințele doctrinarilor străini Marina Aksenova, redate în „*The Role of International Criminal Tribunals in Shaping the Historical Accounts of Genocide*", William A. Schabas, expuse în „*Genocide in International Law. The Crime of Crimes*", și Ben Saul, relatate în „*The Implementation of the Genocide Convention at the National Level*". Toate aceste lucrări științifice, într-o manieră conjugată, și-au adus aportul la înțelegerea procesului de consolidare juridică a noțiunii de „genocid" de la lucrările Tribunalului de la Nürnberg până la criminalizarea acestei fapte ilicite în legislațiile naționale. În aceeași sferă a contenciosului represiunii

internaționale prezintă interes lucrarea lui William W. Burke-White „*The Domestic Influence of International Criminal Tribunals: the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and the Creation of the State Court of Bosnia-Herzegovina*”.

În timpul cercetării subiectului dat, s-a făcut trimitere și la literatura de specialitate românească, *id est* cartea scrisă de Eugen E. Popescu, „*Drept internațional umanitar. Dreptul conflictelor armate. Dreptul războiului*”, precum și cea elaborată de Denisa Barbu, „*Răspunderea persoanei fizice în dreptul internațional penal*”, din moment ce aceștia reconfirmă, *inter alia*, contribuția Tribunalului la Nürnberg în consacrarea juridică a crimei de genocid. Specificul jurisdicțional al Tribunalului militar internațional de la Nürnberg a fost examinat și în „*Jurisdicția internațională penală*”, semnată de doamnele Diana Sârcu, Irina Lupușor și Eugenia Goncearova. În această ordine de idei, apreciem ca fiind niște surse valoroase în domeniul contenciosului represiunii internaționale, cu un accent major pe activitatea Curții Penale Internaționale, lucrarea „*The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute (2nd Edition)*”, elaborată de William A. Schabas, și „*The Jurisdiction of the International Criminal Court*”, autorul acesteia fiind Victor Tsilonis.

Cercetarea particulară a subiectului răspunderii internaționale a statelor pentru încălcarea drepturilor omului, în contextul analizei caracterului reparatoriu a jurisprudenței internaționale, a fost inspirată de lucrarea profesorului Theodor Meron, „*State Responsibility for Violations of Human Rights*”. În calitate de suport științific în materia răspunderii internaționale au mai fost valorificate cunoștințele profesorului I.M. Kolosov, expuse în lucrarea sa „*Ответственность в международном праве*”, precum și ale cercetătorului Nicolae Purdă, care se regăsesc în „*Drept internațional umanitar. Curs universitar*”.

La fel, pentru a fi posibilă analiza influenței exercitate de către Curtea de Justiție a Comunităților Europene ori, actualmente, a Uniunii Europene asupra ordinii juridice interne ale statelor membre au fost consultate multiple surse doctrinare, precum lucrarea autorului Fábián Gyula, „*Curtea de Justiție Europeană, instanță de judecată supranațională*”, cea a doctrinarei Nicoleta Diaconu, „*Dreptul Uniunii Europene. Tratat*”, cartea cercetătoarelor Augustina Dumitrașcu și Roxana-Mariana Popescu, „*Dreptul Uniunii Europene. Sinteze și aplicații*”, cea a autoarei Ana Daniela Bobaru, „*Rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene în procesul de interpretare și aplicare uniformă a dreptului Uniunii Europene*”, precum și lucrarea doctrinarului Marin Voicu, „*Jurisdicții și proceduri judiciare în Uniunea Europeană*”, dar și cea a cercetătorului Stelia Scăunaș, „*Uniunea Europeană: construcție, instituții, drept*”. În egală măsură a fost consultată și literatura de specialitate autohtonă, semnată de autoarele Natalia Suceveanu și Stela Buiuc – „*Dreptul instituțional al Uniunii Europene. Suport de studiu*”. O

lucrare de referință, în acest sens, este reprezentată de „*Enforcement of EU Law: The Role of the European Commission*”, semnată de Stine Andersen, care se concentrează asupra rolului pe care îl „joacă” instituția nominalizată în procesul de punere în aplicare a legislației UE și, implicit, în executarea hotărârilor Curții de la Luxemburg. Au fost supuse atenției și lucrări care au abordat, în mod particular, importanța speței Van Gend en Loos în ordinea juridică europeană: „*The Premises, Assumptions, and Implications* of *Van Gend en Loos: Viewed from the Perspectives of Democracy and Legitimacy of International Institutions*” de Eyal Benvenisti și George W. Downs, precum și „*Revolutionizing European law: A history of the Van Gend en Loos judgment*” de Rasmussen Morten.

Articolul științific al profesorului Michael Bothe, „*The Decision of the Italian Constitutional Court concerning the Jurisdictional Immunities of Germany*”, ne-a dezvăluit consecințele unei spețe examinate de Curtea Internațională de Justiție asupra sistemului de drept național al Republicii Italiene. Mai mult decât atât, pe parcursul elaborării prezentei teze de doctor a fost studiată și literatura de specialitate „concentrată” asupra materiei Curții Internaționale de Justiție, și anume „*The International Court of Justice and the Effectiveness of International Law*” de Philippe Couvreur, „*The International Court of Justice and the Judicial Function*” de Gleider I. Hernández, „*Compliance with Decisions of the International Court of Justice*” de Constanze Schulte, „*Compliance with final Judgments of the International Court of Justice's since 1987*” de Colter Paulson, „*International Law in the American Courts – The United States Supreme Court Declines to Enforce the I.C.J.'s Avena Judgment Relating to a U.S. Obligation under the Convention on Consular Relations*” de Frederic L. Kirgis și „*Reviewing and Reconsidering Medellín v. Texas in Light of the Obligatory Abstention From Security Council Voting*” de Suyash Paliwal. O lucrare ce vizează rolul CIJ în dezvoltarea Dreptului Internațional este reprezentată de „*The International Court of Justice as an ‘Agent’ of Legal Development*?”, scrisă de *Sir* Franklin Berman.

Nu în ultimă instanță,menționăm și articolul științific „*The South China Sea Arbitration: Bindingness, Finality, and Compliance with UNCLOS Dispute Settlement Decisions*”, prin care autorii Hao Duy Phan și Lan Ngoc Nguyen au investigat situația de nerespectare a actului jurisdicțional internațional pronunțat în urma examinării speței *Mării Chinei de Sud*.

În continuare, în vederea fundamentării teoretice a subiectului influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național, considerăm a fi oportună inițierea în domeniul contenciosului internațional, prin abordarea noțiunilor și tipologiilor relevante în sfera respectivă.

Jurisprudența internațională reprezintă o parte inerentă a procesului de înfăptuire a justiției la nivel internațional de către instanțele împuternicite cu această prerogativă. La rândul lor, instanțele internaționale au apărut și s-au dezvoltat pe parcursul timpului în calitate de o expresie firească a principiului soluționării pașnice a diferendelor internaționale, constituind niște „piese de rezistență" ale mecanismului mijloacelor jurisdicționale de reglementare.

Sistemul jurisdicțiilor internaționale este divers, cuprinzând instanțele create în virtutea necesităților vociferate de către societatea internațională la o anumită etapă istorică, or „[î]n decursul istoriei mai mulți politicieni, gânditori, juriști și oameni de știință au propus crearea unor organe jurisdicționale supranaționale sau cel puțin internaționale"[2]. Acest sistem include atât instanțele internaționale judiciare, cât și cele arbitrale, ambele categorii fiind creatoare de jurisprudență internațională.

În context, ținând cont de complexitatea tabloului jurisdicțional existent, notăm că literatura de specialitate ne vorbește despre varii tipologii ale instanțelor internaționale.

Autorul Bogdan Aurescu[3] menționează câteva criterii de clasificare: modalitatea de soluționare jurisdicțională, subiectele care pot participa la procedură, întinderea competenței și felul competenței materiale. Astfel, conform *modalității de soluționare jurisdicțională*, acesta delimitează instanțele arbitrale de instanțele jurisdicționale propriu-zise.

Utilizând în calitate de criteriu *subiectele care pot participa la procedură*, doctrinarul clasifică instanțele în cele de tip clasic, participanți la procedură fiind doar statele (Curtea Internațională de Justiție, Curtea Permanentă de Arbitraj, precum și Curtea de Conciliere și Arbitraj a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa), și cele de a doua generație, la procedură fiind posibilă și participarea altor subiecte (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării, Curtea de Justiție a Comunităților Europene, Curtea Permanentă de Arbitraj, Curtea Penală Internațională, dar și tribunalele penale speciale).

În funcție de *întinderea competenței*, instanțele se împart în cele cu vocație universală (Curtea Internațională de Justiție, Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării și Curtea Permanentă de Arbitraj), cu vocație regională (Curtea de Justiție a Comunităților Europene, Curtea de Conciliere și Arbitraj a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului, precum și Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor) și cu vocație subregională (Tribunalul de Justiție

[2] Gyula F. *Curtea de Justiție Europeană, instanță de judecată supranațională*. București: Editura Rosetti, 2002, p. 18.
[3] Aurescu B. *Sistemul jurisdicțiilor internaționale*. București: ALL Beck, 2005, p. 7-8.

al Comunității Andine, Curtea Centramericană de Justiție și Curtea de Justiție a Comunității Economice a Statelor Vest-Africane).

Nu în ultimul rând, după *felul de competență materială*, instanțele se clasifică în cele cu competență generală (Curtea Internațională de Justiție și Curtea Permanentă de Arbitraj) și specializată (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării și Curtea Penală Internațională).

La rândul său, doctrinara Diana Sârcu[4] abordează următoarele criterii de clasificare ale acestor entități jurisdicționale: întinderea competenței, natura contenciosului internațional și calitatea justițiabililor.

Așadar, potrivit *întinderii competenței*, există instanțele de competență generală (Curtea Permanentă de Justiție Internațională, Curtea Internațională de Justiție și Curtea de Justiție a Uniunii Europene) și instanțele de competență specială (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării, Tribunalul Administrativ al Națiunilor Unite și Curtea Penală Internațională).

În baza criteriului *naturii contenciosului internațional*, este evidențiată clasificarea în contenciosul clasic interstatal (Curtea Internațională de Justiție, Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea de Justiție a Uniunii Europene), contenciosul funcției publice internaționale (Tribunalul Administrativ al Națiunilor Unite și succesoarele sale), contenciosul drepturilor omului (Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea de Justiție a Uniunii Europene) și contenciosul represiunii universale (Curtea Penală Internațională, Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie și Tribunalul Internațional Penal pentru Rwanda).

De asemenea, autoarea ne indică că, în funcție de *calitatea justițiabililor*, există instanțe competente să examineze cauze între state (Curtea Permanentă de Justiție Internațională, Curtea Internațională de Justiție, Curtea Permanentă de Arbitraj Internațional, Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării, Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Curtea Europeană a Drepturilor Omului), între state și particulari (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării), între state și organizații internaționale (Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării), între organizații și particulari (Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării, Tribunalul Administrativ al Națiunilor Unite și succesoarele sale).

Adițional, este subliniat faptul că în domeniul jurisdicției internaționale penale există o clasificare specifică în *jurisdicție internațională penală ad-hoc* (Tribunalul militar internațional

[4] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional*. Chișinău: Elan Poligraf, 2013, p. 74-75.

de la Nürnberg și Tribunalul militar internațional de la Tokyo) și *permanentă* (Curtea Penală Internațională).

Așadar, jurisprudența internațională este, în esență, produsul activității desfășurate de către multitudinea instanțelor jurisdicționale ce se regăsesc pe arena internațională. Iar **jurisprudența internațională** este constituită din totalitatea actelor jurisdicționale emise de către instanțele internaționale, fie acestea de natură judiciară sau arbitrală.

Literatura de specialitate autohtonă scoate în evidență cel puțin trei semnificații ale noțiunii de act jurisdicțional internațional. Așadar, „[î]n accepțiunea sa cea mai largă, actul jurisdicțional este actul ce emană de la jurisdicția sesizată cu contencios”[5] , iar „[î]ntr-un sens restrâns, prin act jurisdicțional se înțelege actul ce emană de la tribunalul investit cu competența de a se pronunța asupra elementelor de fapt și de drept pe care acesta se întemeiază, adoptat în cadrul unei proceduri prestabilite sau recunoscute de părți prin asumarea angajamentelor internaționale, și care indică măsurile în vederea soluționării cauzei”[6]. Pe când „[î]ntr-o altă accepțiune, actul jurisdicțional este definit ca fiind actul final sau epilogul judecății sau, altfel spus, concluzia asupra analizei pertinente și complete a tuturor elementelor de fapt și de drept ale cauzei”[7].

La rândul nostru, considerăm că **actul jurisdicțional internațional** ar putea fi definit drept actul pronunțat de către o instanță, învestită cu jurisdicție la nivel internațional, în privința unei cauze examinate de către aceasta în procedură contencioasă. Un asemenea act poate fi emis atât pe parcursul procesului, fiind îndreptat spre soluționarea unor chestiuni preliminare ori incidente, cât și la sfârșitul acestuia, în calitate de concluzie finală asupra unei spețe.

În doctrină a fost evidențiat faptul că „[c]elelalte eventuale acte, cum ar fi avizul consultativ, pe care îl poate emite CIJ sau CEDO, potrivit statutelor lor (art. 96 din Carta ONU, art. 47 din Convenția EDO), deşi este un act al jurisdicţiei, nu intră în categoria actelor jurisdicţionale, deoarece îi lipseşte autoritatea de lucru judecat şi caracterul obligatoriu şi individual, în pofida faptului că unele avize consultative au un impact serios în dreptul internaţional, ca de exemplu Avizul consultativ al CIJ din 8 iulie 1996 cu privire la legalitatea ameninţării sau utilizării armelor nucleare”[8]. În continuare, autoarea Diana Sârcu a specificat că „[a]ltfel spus, doar dacă un act dobândeşte autoritate de lucru judecat (*auctoritas rei judicatae*),

[5] Burian A. *et al*. *Drept internațional public*. Ediția a V-a (completată și actualizată). Chișinău: S.n., 2021, p. 606.
[6] Ibidem, p. 606-607.
[7] Ibidem, p. 607.
[8] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional...*, p. 67-68.

el este un act jurisdicţional. Avizele consultative sunt acte cu caracter general fiind cerută părerea jurisdicţiei internaţionale pe o anumită chestiune de drept, de interpretare sau aplicare”[9].

În această ordine de idei, notăm că în timp ce articolul 47 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului[10] („*Avizele consultative*”), ca și articolul 96 din Carta Națiunilor Unite[11], autorizează organe ale organizațiilor în cauză, precum Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei sau Adunarea Generală și Consiliul de Securitate ale Organizației Națiunilor Unite, să ceară ca jurisdicțiile respective să se expună printr-un aviz consultativ asupra unor probleme de ordin juridic, Protocolul nr. 16 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 2 octombrie 2013[12] permite celor mai înalte instanțe și tribunale naționale să solicite Curții Europene a Drepturilor Omului oferirea de avize consultative asupra chestiunilor de principiu referitoare la interpretarea sau aplicarea drepturilor și libertăților definite în Convenție sau în protocoale la aceasta. Reieșind din Protocolul nr. 16, aceste avize consultative nu au forță obligatorie.

Doctrina autohtonă[13] deosebește actele jurisdicționale internaționale în baza câtorva criterii. Bunăoară, în funcție de *fazele procedurii*, se disting hotărârile asupra fondului de cele asupra procedurilor incidente. În timp ce cele dintâi sunt îndreptate spre soluționarea fondului cauzei, cele din urmă sunt menite de a rezolva anumite probleme de ordin procedural, cum ar fi satisfacerea unei cereri de intervenție în proces.

Spre exemplu, în contextul speței *Imunitățile jurisdicționale ale statului (Germania c. Italiei: Grecia intervenient)*[14], examinată de Curtea Internațională de Justiție, la 13 ianuarie 2011 Grecia a depus o cerere de intervenție în cauza dată, iar prin ordonanța din 4 iulie 2011 Curtea a autorizat intervenția acestui stat, în măsura în care aceasta era limitată la deciziile instanțelor grecești ce au fost declarate de către instanțele italiene executorii pe teritoriul Italiei.

După *tipologia jurisdicției emitente*, actele jurisdicționale internaționale se clasifică în: hotărâri, care constituie acte finale și de dispoziție ale instanței internaționale permanente, precum cele emise de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Internațională de Justiție sau de Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării; sentințe, care reprezintă acte finale ale

[9] Ibidem, p. 68.
[10] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 26 februarie 2023).
[11] Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (vizitat la 26 februarie 2023).
[12] Protocolul nr. 16 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 2 octombrie 2013. Disponibil: https://rm.coe.int/1680084832 (vizitat la 26 februarie 2023).
[13] Burian A. *et al*. *Drept internațional public*..., p. 607-608.
[14] Cauza *Imunitățile jurisdicționale ale statului (Germania c. Italiei: Grecia intervenient)*, ordonanța din 4 iulie 2011. Disponibil: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/143/143-20110704-ORD-01-00-EN.pdf (vizitat la 24 aprilie 2023).

tribunalului arbitral internațional, cum ar fi cele pronunțate de Curtea Permanentă de Arbitraj Internațional; sentințe în privința culpabilității ori hotărâri asupra pedepselor stabilite de jurisdicțiile internaționale penale, exemplul clasic în acest sens fiind Curtea Penală Internațională.

Adițional criteriilor menționate *supra*, literatura de specialitate din Republica Moldova[15] dezvăluie și alte criterii, precum *natura reglementării*, deosebind hotărârile în principal de cele de prestare, aceste două tipuri de hotărâri fiind pronunțate în privința aceleiași spețe atunci când instanța judiciară internațională decide să nu pronunțe o singură hotărâre atât asupra fondului, cât și asupra reparației cuvenite în urma constatării încălcării obligației internaționale. După cum ne vom convinge *infra*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului mai obișnuiește să emită hotărâri asupra fondului și hotărâri în privința satisfacției echitabile în calitate de acte jurisdicționale separate cu referire la aceeași cauză examinată.

După *durata acțiunii actelor jurisdicționale internaționale*, aceeași lucrare le clasifică în hotărâri propriu-zise și hotărâri provizorii, cele dintâi fiind, în esență, niște hotărâri asupra fondului, cu efect nelimitat în timp, pe când cele din urmă se emit în cazul aplicării măsurilor provizorii sau conservatorii și, prin urmare, produc efect pentru o durată limitată. Hotărârile provizorii ar putea coincide cu hotărârile asupra procedurilor incidente.

Un exemplu de hotărâre provizorie ar fi ordonanța emisă de Curtea Internațională de Justiție pe marginea speței *LaGrand (Germania c. Statele Unite ale Americii)*[16]. La data de 2 martie 1999 Germania a depus o cerere de aplicare a măsurilor conservatorii, iar la data de 3 martie 1999 Curtea a decis, în mod unanim, asupra aplicării acestora. Respectiv, prin ordonanță, instanța onuziană a dispus ca SUA să ia toate măsurile pe care le are la îndemână pentru a se asigura că Walter LaGrand nu va fi executat până la adoptarea unei hotărâri definitive de către Curtea Internațională de Justiție și să informeze această instanță judiciară internațională despre toate măsurile ce au fost luate în vederea implementării ordonanței date. De asemenea s-a dispus ca guvernul SUA să transmită ordonanța dată guvernatorului statului Arizona. Și nu în ultimul rând, Curtea a decis ca până la adoptarea unei hotărâri definitive să rămână sesizată în privința chestiunilor ce formează obiectul acestei ordonanțe.

Și nu în ultimul rând, conform *terminologiei utilizate*, actele jurisdicționale internaționale se împart în hotărâri, decizii, sentințe și ordonanțe. Denumirile atribuite sunt o chestiune de preferință a creatorilor jurisdicției ori a însăși jurisdicției emitente a actului respectiv.

---

[15] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional...*, p. 78-84.

[16] Cauza *LaGrand (Germania c. Statele Unite ale Americii)*, ordonanța din 3 martie 1999. Disponibil: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/104/104-19990303-ORD-01-00-EN.pdf (vizitat la 24 aprilie 2023).

Bunăoară, Curtea de Justiție a Uniunii Europene se expune în privința speţelor deferite ei sub următoarele forme:

- hotărâre;
- ordonanță.

Prin **hotărâre** se soluționează pe fond litigiile, pronunțându-se o soluție finală în cauză, în timp ce prin **ordonanță** se pronunță soluții privind intervențiile, măsurile provizorii, măsuri executorii.[17]

Notăm că sunt curioase, în contextul prezentei lucrări, hotărârile preliminare ale Curții de la Luxemburg, emise în baza unei cereri preliminare, înaintate conform articolului 267 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene[18]. Reieșind din articolul menționat, Curtea de Justiție a Uniunii Europene este competentă să se pronunțe, cu titlu preliminar, cu referire la:

- interpretarea tratatelor;
- validitatea şi interpretarea actelor adoptate de instituțiile, organele, oficiile sau agențiile Uniunii.

Este important de accentuat că, în pofida examinării unei chestiuni de interpretare, actul emis de către Curtea de la Luxemburg în virtutea cererii preliminare nu ia forma unui aviz, ci a unei hotărâri. De aici apare întrebarea dacă hotărârea preliminară a Curții de Justiție a Uniunii Europene constituie sau nu un act jurisdicțional internațional.

În egală măsură, accentuăm că instanța menționată *supra* poate emite avize, în temeiul articolului 218 § 11 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene[19], potrivit căruia un stat membru, Parlamentul European, Consiliul sau Comisia poate obține avizul Curții de Justiție cu privire la compatibilitatea unui acord preconizat cu dispozițiile tratatelor, iar în cazul unui aviz negativ al Curții, acordul respectiv poate intra în vigoare numai după modificarea acestuia sau revizuirea tratatelor. Un exemplu elocvent, în acest sens, îl reprezintă avizul Curții de Justiție a Uniunii Europene nr. 2/13 din 18 decembrie 2014 relativ la acordul de aderare a organizației la Convenția pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale[20]. Aşadar, prin avizul nr. 2/13, Curtea de la Luxemburg a apreciat că în redacția sa actuală, acordul nu era compatibil cu articolul 6 § 2 al Tratatului privind Uniunea Europeană şi nici cu Protocolul nr. 8 cu privire la

[17] Diaconu N. *Dreptul Uniunii Europene*. *Tratat*. Ediția a II-a revizuită. București: Lumina Lex, 2011, p. 190.
[18] Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957 (versiunea consolidată). Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO (vizitat la 21 februarie 2023).
[19] Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957 (versiunea consolidată). Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO (vizitat la 21 februarie 2023).
[20] Avizul Curții de Justiție a Uniunii Europene nr. 2/13 din 18 decembrie 2014 referitor la acordul de aderare a organizației la Convenția pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62013CV0002&from=EN (vizitat la 21 februarie 2023).

articolul 6 § 2 din Tratatul menționat, referitor la aderarea Uniunii la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. În context, reamintim că potrivit articolului nominalizat, „Uniunea aderă la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale”[21], iar „[c]ompetențele Uniunii, astfel cum sunt definite în tratate, nu sunt modificate de această aderare”[22].

În literatura de specialitate a fost reliefat că „[a]ctele jurisdicționale oferă o protecție efectivă drepturilor omului și dau sens deplin dreptului la acțiune individuală, care stă la baza dreptului internațional al drepturilor omului”[23]. În continuare, autoarea Diana Sârcu a subliniat că „[p]rotecția jurisdicțională internațională a drepturilor omului implică posibilitatea unui organ jurisdicțional internațional de statua asupra unei spețe (referitoare la o încălcare a drepturilor omului) printr-o hotărâre care beneficiază de autoritatea lucrului judecat”[24]. Concluziile respective sunt aplicabile în domeniul contenciosului drepturilor fundamentale.

1.2. Consolidarea practică a influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. Ponderea actelor jurisdicționale ale Curții Europene a Drepturilor Omului

Consolidarea influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național a avut loc în virtutea normelor juridice, existente atât la nivel internațional, cât și național, cazuisticii dezvoltate de către instanțele judiciare internaționale și a declarațiilor politice adoptate la foruri internaționale. În cele ce urmează, vom aborda sursele practice primordiale, ce se regăsesc la temelia lucrării de față, menite de a fortifica efectul practicii judiciare internaționale în ordinea juridică internă.

Întâi de toate, evidențiem rolul **Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950**[25] în consolidarea juridică a influenței hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor naționale. Iar o prevedere fundamentală, în acest sens, este articolul 46 § 1 din Convenție, denumit „*Forța obligatorie și executarea hotărârilor*”. Importanța acestui articol rezidă în consacrarea convențională la

[21] Tratatul privind Uniunea Europeană din 7 februarie 1992 (versiunea consolidată), articolul 6 § 2. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016M/TXT&from=EN (vizitat la 26 februarie 2023).
[22] Ibidem.
[23] Sârcu D. *Actele Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2014, nr. 2, p. 30.
[24] Sârcu D. *Actele Curții Europene a Drepturilor Omului*..., p. 30-31.
[25] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 29 august 2021).

paragraful 1 a caracterului obligatoriu al hotărârilor definitive ale Înaltei Curți de la Strasbourg, stabilind și întinderea opozabilității acestor acte jurisdicționale, dar și în mecanismul de supraveghere a executării consfințit începând cu paragraful 2, atribuind Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei rolul de exercitare a controlului asupra conformării de către statele reclamate cu hotărârile instanței europene. Mai mult decât atât, normele cuprinse între paragrafele 3 și 5 oferă Comitetului de Miniștri niște „unelte" îndreptate spre asigurarea unui proces cât mai eficient de executare a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului, constând în sesizarea Curții de a se pronunța asupra unei probleme de interpretare, dacă organul decizional și executiv al Consiliului Europei apreciază că interpretarea unei hotărâri definitive cauzează dificultăți de supraveghere a executării acesteia, și în sesizarea instanței europene de către același organism în vederea constatării încălcării a obligației de executare a hotărârii de către o parte contractantă, în cazul în care se consideră că statul reclamat nu se conformează angajamentului asumat prin articolul 46 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Cea din urmă prerogativă reprezintă un instrument de impulsionare a executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului, iar măsuri mai drastice rezultă din **Statutul Consiliului Europei din 5 mai 1949**[26], care prevede, la articolul 8, că oricărui membru al organizației, care a încălcat în mod grav articolul 3, îi pot fi suspendate drepturile de reprezentare, iar Comitetul de Miniștri îi poate solicita să se retragă în concordanță cu articolul 7. În continuare, articolul menționat stabilește că în eventualitatea în care membrul respectiv nu se conformează acestei solicitări, Comitetul poate să decidă în favoarea încetarea calității de membru al Consiliului. Aplicabilitatea acestui articol în caz de nerespectare a unei hotărâri a Curții de la Strasbourg rezultă din coroborarea acestuia cu articolul 3, care consfințește principiul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, or neconformarea unui stat cu o hotărâre a instanței europene, îndreptate împotriva acestuia, trebuie să fie tratată drept o desconsiderare a principiului dat.

Un alt instrument îndreptat spre impulsionarea executării hotărârilor jurisdicției europene este reprezentat de rezoluțiile interimare ale Comitetului de Miniștri care sunt reglementate, în mod primordial, de **Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile**[27], care, per general, „joacă" un rol substanțial în consolidarea practică a influenței jurisprudenței instanței europene asupra sistemelor de drept național ale statelor reclamate care au comis încălcări ale Convenției

[26] Statutul Consiliului Europei din 5 mai 1949. Disponibil: https://rm.coe.int/1680935bd0 (vizitat la 29 august 2021).
[27] Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile, adoptat la 10 mai 2006 și amendat la 18 ianuarie 2017 și 6 iulie 2022. Disponibil: https://rm.coe.int/16806eebf0 (vizitat la 29 august 2021).

Europene a Drepturilor Omului, dezvoltând mecanismul de monitorizare a executării actelor jurisdicționale ale Curții de la Strasbourg. În mod special, notăm că Regulamentul menționat reglementează și materia rezoluțiilor finale, ceea ce nu este lipsit de importanță, or anume aceste documente confirmă îndeplinirea de către statele pârâte a tuturor măsurilor ce se impuneau întru remedierea încălcărilor constatate de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului și, în consecință, din acestea derivă inclusiv impactul produs asupra ordinii juridice interne.

Acest impact poate fi dedus și din **jurisprudența Înaltei Curți de la Strasbourg**, precum decizia pe marginea cauzei *Balan c. Moldovei*[28], prin care instanța europeană a confirmat întreprinderea de către statul nostru a măsurilor indicate de către aceasta în hotărârea-pilot pronunțată în privința speței *Olaru și alții c. Moldovei*[29]. La rândul său, cauza *Broniowski c. Poloniei*[30] este considerată, de către unii, drept fundamentul jurisprudențial al procedurii hotărârii-pilot, fiind primul act al Curții de acest gen. În egală măsură, actele jurisdicționale ale Curții Europene a Drepturilor Omului au contribuit la dezvăluirea unor noțiuni specifice sistemului de protecție instituit în temeiul Convenției, cum ar fi caracterul declarativ al hotărârilor Curții, care a fost expus, bunăoară, în speța *Marckx c. Belgiei*[31], și reiterată ulterior în *Assanidze c. Georgiei*[32], precum și în alte cauze examinate de jurisdicția europeană.

Referindu-ne la jurisprudența instanței europene și, în mod particular, la materia hotărârilor-pilot, notabil este, în acest sens, **Regulamentul Curţii Europene a Drepturilor Omului**[33] care, *inter alia*, prevede sediul juridic al procedurii hotărârii pilot, și anume la articolul 61. Această mențiune este importantă dată fiind eficacitatea hotărârilor-pilot ale Înaltei Curți de la Strasbourg la nivel național.

Mai mult decât, existența și evoluția procedurii hotărârii-pilot a fost încurajată de diverse **declarații politice**, precum:

---

[28] Cauza *Balan c. Moldovei*, nr. 44746/08, decizia din 24 ianuarie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127531 (vizitat la 29 august 2021).

[29] Cauza *Olaru și alții c. Moldovei* , nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 și 13136/07, hotărârea din 28 iulie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687 (vizitat la 29 august 2021).

[30] Cauza *Broniowski c. Poloniei*, nr. 31443/96, hotărârea din 22 iunie 2004. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61828 (vizitat la 29 august 2021).

[31] Cauza *Marckx c. Belgiei*, nr. 6833/74, § 58, hotărârea din 13 iunie 1979. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534 (vizitat la 29 august 2021).

[32] Cauza *Assanidze c. Georgiei*, nr. 71503/01, § 202, hotărârea din 8 aprilie 2004. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61875 (vizitat la 29 august 2021).

[33] Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacția din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).

- Declarația de la Interlaken, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 18-19 februarie 2010[34];

- Declarația de la Izmir, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 26-27 aprilie 2011[35];

- Declarația de la Brighton, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 19-20 aprilie 2012[36];

- Declarația de la Bruxelles, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind „Implementarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, responsabilitatea noastră partajată" din 26-27 martie 2015[37];

- Declarația de la Copenhaga, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind reformarea sistemului Convenției Europene a Drepturilor Omului din 12-13 aprilie 2018[38].

Printre **actele normative adoptate în Republica Moldova**, îndreptate spre asigurarea eficientă a executării actelor jurisdicționale ale instanței europene sunt Legea nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental[39] și Regulamentul cu privire la procedura de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 889 din 20 iulie 2016[40].

Din moment ce *supra* ne-am referit la obligativitatea executării hotărârilor Curții de la Strasbourg, ce derivă direct din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, subliniem că nu doar acest tratat internațional prevede o asemenea normă. În acest context, sunt demne de menționat articolul 94 din **Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945**[41] și articolul

---

[34] Declarația de la Interlaken, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 18-19 februarie 2010. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_ENG.pdf (vizitat la 29 august 2021).

[35] Declarația de la Izmir, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 26-27 aprilie 2011. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/2011_Izmir_FinalDeclaration_ENG.pdf (vizitat la 29 august 2021).

[36] Declarația de la Brighton, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 19-20 aprilie 2012. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf (vizitat la 29 august 2021).

[37] Declarația de la Bruxelles, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind „Implementarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, responsabilitatea noastră partajată" din 26-27 martie 2015. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_ENG.pdf (vizitat la 29 august 2021).

[38] Declarația de la Copenhaga, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind reformarea sistemului Convenției Europene a Drepturilor Omului din 12-13 aprilie 2018. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Copenhagen_Declaration_ENG.pdf (vizitat la 29 august 2021).

[39] Legea Republicii Moldova cu privire la Agentul guvernamental. Nr. 151 din 30 iulie 2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr. 224-233.

[40] Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului. Nr. 889 din 20 iulie 2016. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 232-244.

[41] Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (vizitat la 29 august 2021).

59 din **Statutul Curții Internaționale de Justiție din 26 iunie 1945**[42], precum și articolul 68 § 1 din **Convenția Americană a Drepturilor Omului din 22 noiembrie 1969**[43], dar și articolul 30 din **Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 10 iunie 1998**[44]. Menționăm cele două din urmă tratate conțin și norme de remediere, care prezintă relevanță în contextul temei, fiind vorba despre articolul 63 § 1 din Convenția Americană a Drepturilor Omului din 1969 și articolul 27 § 1 din Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 1998.

În timp ce apreciem că orice **jurisprudență internațională** care generează modificări sistemice sau structurale la nivel național constituie o sursă practică în contextul acestui compartiment, dorim, în cele din urmă, să menționăm îndeosebi **procesele Tribunalului militar internațional de la Nürnberg**, ce a dus la adoptarea a două tratate internaționale care conțin norme ce impun adoptarea de măsuri legislative naționale în domeniul lor de reglementare, *id est* **Convenția pentru prevenirea şi reprimarea crimei de genocid din 9 decembrie 1948**[45], prin articolul 5, și **Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității din 26 noiembrie 1968**[46], prin articolele 3 și 4.

În continuare, vom examina într-o manieră mai detaliată tipologia actelor jurisdicționale internaționale pronunțate de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, dată fiind apartenența Republicii Moldova la familia statelor-părți ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, și luând în considerație impactul semnificativ produs de către jurisprudența acestei instanțe judiciare internaționale asupra sistemelor de drept național ale statelor-părți la tratatul în cauză.

În contextul examinării varietății jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, este important de notat rolul fundamental care îi aparține Convenției Europene a Drepturilor Omului în sfera respectivă, or „[c]adrul juridic al protecției drepturilor și libertăților recunoscute individului în aria Consiliului Europei îl constituie CEDO, care *inter alia* reglementează și

[42] Statutul Curții Internaționale de Justiție din 26 iunie 1945. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/statute-of-the-international-court-of-justice (vizitat la 26 februarie 2023).
[43] Convenția Americană a Drepturilor Omului din 22 noiembrie 1969. Disponibil: https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.htm (vizitat la 29 august 2021).
[44] Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 10 iunie 1998. Disponibil: https://au.int/en/treaties/protocol-african-charter-human-and-peoples-rights-establishment-african-court-human-and (vizitat la 29 august 2021).
[45] Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 9 decembrie 1948. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1951/01/19510112%2008-12%20PM/Ch_IV_1p.pdf (vizitat la 29 august 2021).
[46] Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității din 26 noiembrie 1968. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1970/11/19701111%2002-40%20AM/Ch_IV_6p.pdf (vizitat la 29 august 2021).

aspectele procedurale relative la configurarea, adoptarea și punerea în aplicare a actului jurisdicțional pronunțat de Înalții magistrați de la Strasbourg”[47].

Reieșind din textul articolului 19 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („*Înființarea Curții*”), Curtea a fost creată „[p]entru a asigura respectarea angajamentelor ce decurg pentru Înaltele Părți Contractante”[48] din Convenție și Protocoalele la aceasta. Iar asigurarea onorării acestor obligațiuni este posibilă prin controlul exercitat de către Curtea de la Strasbourg asupra respectării drepturilor fundamentale de către statele semnatare, materializat prin actele jurisdicționale pronunțate. De aceea prezintă o semnificație deosebită cunoașterea și distingerea actelor emise de către instanța europeană.

În principiu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului pronunță două tipuri de acte jurisdicționale internaționale: **hotărâri și decizii**. Doctrinara Diana Sârcu notează ideea potrivit căreia „[a]ceasta nu înseamnă că instanța europeană nu adoptă în cadrul procedurii simple instrucțiuni, doar că ele nu îmbracă forma unor hotărâri sau decizii formale, ca și în cazul Curții Internaționale de Justiție (ordonanțe), ci desemnează acțiuni procesuale efectuate de Comitet, Cameră sau Președintele Camerei, acțiuni considerate a fi adoptate din numele CtEDO”[49].

Hotărârile și deciziile instanței europene sunt publicate, în forma corespunzătoare, sub responsabilitatea grefierului. Acestea se publică în ziua pronunțării lor în baza de date a actelor jurisdicționale ale Curții Europene a Drepturilor Omului – https://hudoc.echr.coe.int. Grefierul răspunde și pentru publicarea raporturilor oficiale privind jurisprudența selectată și pentru oricare document pe care Președintele Curții îl consideră util. Iar în ceea ce privește limba în care se publică actul jurisdicțional al Curții de la Strasbourg, subliniem faptul această instanță își emite hotărârile și deciziile în limba engleză ori franceză, în funcție de limba de lucru în care au fost adoptate. Curtea Europeană poate să decidă ca o hotărâre sau decizie să fie publicată în ambele limbi oficiale. Însă hotărârile și deciziile Marii Camere întotdeauna sunt publicate în ambele limbi oficiale ale jurisdicției europene.

Înalta Curte de la Strasbourg pronunță diverse feluri de **hotărâri**, în funcție de problema deferită acestei instanțe, precum și de soluția oferită de ea.

Întâi de toate, vom aborda **hotărârile cu privire la constatarea unor încălcări sau neîncălcări**, acestea fiind hotărârile prin care instanța europeană se expune asupra fondului unei spețe, fie că aceasta vizează o cerere interstatală depusă în virtutea articolului 33 („*Cauze*

[47] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional…*, p. 156.
[48] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 15 octombrie 2021).
[49] Sârcu D. *Actele Curții Europene a Drepturilor Omului*..., p. 31.

interstatale”), sau o cerere individuală introdusă în temeiul articolului 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („*Cereri individuale*”).

Prin intermediul unei singure hotărâri, Curtea Europeană a Drepturilor Omului poate să constate atât încălcarea unor norme din Convenție, cât și neîncălcarea altor norme ale acesteia, precum în cauza *Bykov c. Rusiei*[50], fiind stabilită încălcarea articolelor 5 § 3 („*Dreptul la libertate și la siguranță*”) și 8 („*Dreptul la respectarea vieții private și de familie*”), dar nu și a articolului 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului („*Dreptul la un proces echitabil*”).

Există și hotărâri prin care instanța europeană constată încălcarea unor prevederi din Convenție, iar referitor la altele, care sunt invocate de către reclamant, poate să aprecieze că nu este necesar de a examina plângerea formulată în baza lor. Bunăoară, în speța *Guțu c. Moldovei*[51] Curtea a hotărât, pe lângă faptul că au fost încălcate câteva articole din Convenție, că nu se impunea examinarea plângerii formulate în temeiul articolului 6 § 3.

Notăm faptul că majoritate hotărârilor ale Înaltei Curți de la Strasbourg îndreptate contra Republicii Moldova sunt de constatare a unor încălcări ale Convenției Europene a Drepturilor Omului. Totuși pot fi exemplificate și unele hotărâri prin care se constată lipsa unor încălcări în cauze inițiate împotriva statului nostru, precum *Flux (nr. 6) c. Moldovei*[52], *Lady S.R.L. c. Republicii Moldova*[53] și *NIT S.R.L. c. Republicii Moldova*[54]. Este demn de remarcat faptul că însăși Marea Cameră a Curții Europene a Drepturilor Omului a constatat lipsa vreunei încălcări ale Convenției din partea Guvernului Republicii Moldova cu referire la speța *NIT S.R.L.*, în contextul căreia compania reclamantă s-a plâns în legătură cu retragerea licenței sale de emisie.

Sunt destul de interesante, în acest sens, cauzele îndreptate împotriva Republicii Moldova și Federației Ruse, referitoare la respectarea drepturilor și libertăților consfințite de Convenția Europeană a Drepturilor Omului în regiunea din stânga Nistrului, așa-numitele „dosare transnistrene”. Deseori se constată, în asemenea spețe, încălcarea Convenției din partea Rusiei, dar nu și din partea Republicii Moldova, întrucât cea din urmă obișnuiește să își îndeplinească obligațiile pozitive pe care le are în virtutea acestui tratat, deși nu exercită controlul efectiv asupra teritoriului respectiv. În literatura de specialitate a fost evidențiat că „atunci când statul nu are un control *de facto* asupra unei părţi a teritoriul său, întinderea obligaţiei care decurge din

[50] Cauza *Bykov c. Rusiei*, nr. 4378/02, hotărârea din 10 martie 2009. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91704 (vizitat la 15 octombrie 2021).
[51] Cauza *Guțu c. Moldovei*, nr. 20289/02, hotărârea din 7 iunie 2007. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80910 (vizitat la 15 octombrie 2021).
[52] Cauza *Flux (nr. 6) c. Moldovei*, nr. 22824/04, hotărârea din 29 iulie 2008. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88063 (vizitat la 3 noiembrie 2021).
[53] Cauza *Lady S.R.L. c. Republicii Moldova*, nr. 39804/06, hotărârea din 23 octombrie 2018. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187305 (vizitat la 3 noiembrie 2021).
[54] Cauza *NIT S.R.L. c Republicii Moldova*, nr. 28470/12, hotărârea din 5 aprilie 2022. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216872 (vizitat la 25 septembrie 2022).

articolul 1 este una restrânsă”[55]. Iar în această ordine de idei, reamintim că articolul 1 din Convenție este dedicat, după cum ne sugerează însăși denumirea sa, obligației de a respecta drepturile omului. O relevanță deosebită, în acest sens, o prezintă *inter alia* cauza *Catan și alții c. Republicii Moldova și Rusiei*[56].

O altă categorie de hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului, pe care ne propunem să o abordăm, este reprezentată de **hotărârile privind satisfacția echitabilă**. În conformitate cu articolul 41 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului („*Satisfacție echitabilă*”) „[d]acă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenţiei sau a Protocoalelor sale şi dacă dreptul intern al Înaltei Părţi Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecinţelor acestei încălcări, Curtea acordă părţii lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă”[57].

Reieșind din articolul 75 din Regulamentul Curții de la Strasbourg [58] („*Decizia cu privire la satisfacție echitabilă*”), atunci când instanța europeană, în formatul judiciar al Camerei ori al Comitetului, determină că a avut loc încălcarea Convenției sau a Protocoalelor sale, acestea se pronunță asupra aplicării articolului 41 prin aceeași hotărâre, în textul căreia s-a expus asupra fondului speței, în cazul în care a fost înaintată o cerere specifică în acest sens, și dacă problema este pregătită pentru a fi luată o decizie. În eventualitatea în care chestiunea nu e pregătită pentru emiterea unei hotărâri, instanța o rezervă, integral sau parțial, și stabilește procedura ulterioară.

Bunăoară, la 13 decembrie 2011 Curtea Europeană a Drepturilor Omului a hotărât asupra fondului speței *Ojog și alții c. Moldovei*[59], însă nu s-a pronunțat referitor la satisfacția echitabilă, deoarece reclamanții au solicitat Curții să rezerve această parte a cauzei. Aceștia au argumentat că din cauza specificului procedurii de lichidare, era imposibil pentru ei să estimeze prejudiciul material și cel moral suferite. Totodată Curtea Europeană a invitat Guvernul Republicii Moldova și reclamanții să prezinte, în termen de trei luni, observațiile lor scrise cu privire la problema satisfacției echitabile și, în special, să o notifice în privința oricărui acord la care ei ar putea ajunge.

Aspectul acordului nu este lipsit de importanță, or același articol 75 din Regulamentul Înaltei Curți de la Strasbourg prevede că în cazul în care instanța europeană este informată că un

[55] Poalelungi M. et al. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Concluzii și recomandări*. Chișinău: S. n., 2017, p. 28.
[56] Cauza *Catan și alții c. Republicii Moldova și Rusiei*, nr. 43370/04, 18454/06 și 8252/05, hotărârea din 19 octombrie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114082 (vizitat la 15 octombrie 2021).
[57] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 15 octombrie 2021).
[58] Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacția din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).
[59] Cauza *Ojog și alții c. Moldovei*, nr. 1988/06, hotărârea din 13 decembrie 2011. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107945 (vizitat la 15 octombrie 2021).

acord a fost încheiat între reclamant și partea contractantă responsabilă, și verificând caracterul echitabil al acordului constată că înțelegerea corespunde acestui criteriu, radiază cauza de pe rol.

La 18 februarie 2020 a urmat pronunțarea hotărârii asupra satisfacției echitabile în cauza *Ojog și alții c. Republicii Moldova*[60].

Pronunțarea soluției atât asupra fondului, cât și în privința satisfacției echitabile printr-o singură hotărâre se dovedește a fi problematică din perspectiva doctrinei, or „statuând imediat asupra sumei pe care statul reclamat trebuie să o achite reclamantului, Curtea nu lasă autorităților naționale oportunitatea de a analiza și remedia ele însele consecințele constatării încălcării pe care au comis-o, încălcându-se, prin urmare, principiul subsidiarității”[61]. În literatura de specialitate a fost notat că „[î]n aplicarea principiului subsidiarității, Curtea Europeană a recunoscut autorităților naționale libertatea de alegere a măsurilor de punere în practică a obligațiilor asumate prin Convenție”[62].

O altă categorie de hotărâri pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului o constituie **hotărârile privind cererile de interpretare a unor altor hotărâri**, emise în baza articolului 79 din Regulamentul Curții[63] („*Cererea de interpretare a unei hotărâri*”). O parte poate să solicite interpretarea unei hotărâri în termen de un an de la pronunțarea ei, iar cererea dată se depune la Grefa instanței europene. În conținutul ei trebuie să fie indicat întocmai punctul sau punctele din dispozitivul hotărârii care necesită interpretare.

Nu sunt neglijabile nici **hotărârile rezultate în urma revizuirii**. Procedura revizuirii unei hotărâri a Curții de la Strasbourg este consfințită de articolul 80 din Regulamentul[64] ei („*Cererea de revizuire a unei hotărâri*”). Așadar, o parte poate, în cazul descoperirii unui fapt, care prin natura sa ar putea să aibă o influență decisivă și care, la pronunțarea hotărârii, nu era cunoscut instanței europene și nu putea, în mod rezonabil, fi cunoscut de către partea respectivă, să solicite Curții, în termen de 6 luni din momentul aflării de către acea parte despre faptul în cauză, să revizuiască hotărârea. În textul cererii trebuie să fie menționată hotărârea a cărei revizuire se solicită, precum și informația necesară pentru a demonstra că condițiile specificate *supra* au fost respectate.

---

[60] Cauza *Ojog și alții c. Republicii Moldova*, nr. 1988/06, hotărârea din 18 februarie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201134 (vizitat la 3 noiembrie 2021).
[61] Sârcu D. *Actele Curții Europene a Drepturilor Omului*..., p. 32.
[62] Selejan-Guțan B. *Protecția europeană a drepturilor omului.* Ediția 4, revăzută și adăugită. București: Editura C.H. Beck, 2011, p. 37.
[63] Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacția din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).
[64] Ibidem.

În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului există asemenea hotărâri, precum *Sabri Taș c. Turciei*[65], *Gabay c. Turciei*[66] și *Juhas Đurić c. Serbiei*[67]. Studiul acestor spețe ne oferă prilejul de a observa diversitatea soluțiilor oferite de Curtea de la Strasbourg în urma examinării cererilor de revizuire.

În privința cauzei *Sabri Taș c. Turciei*, instanța europeană inițial a respins pretențiile reclamantului privind satisfacția echitabilă, deoarece nu le-a prezentat în interiorul termenului-limită, omițând faptul că acesta niciodată nu a fost invitat de către Înalta Curte de la Strasbourg să prezinte pretențiile sale referitoare la reparația echitabilă, aspect menționat de către avocatul reclamantului. Astfel, în urma revizuirii, Curtea a hotărât asupra acordării reclamantului a sumei 8.000 euro cu titlu de prejudiciu moral și 2.500 euro în privința costurilor și cheltuielilor suportate.

În speța *Gabay c. Turciei* Curtea Europeană a admis cererea de revizuire și a radiat cauza de pe rol, deoarece reclamantul a decedat înainte de pronunțarea hotărârii Curții prin care a fost constatată încălcarea articolului 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, precum și acordată suma de 2.000 euro pentru prejudiciu moral și 500 euro cu titlu de costuri și cheltuieli, și nici una dintre rude nu și-a exprimat dorința să continue procedurile.

Iar în cauza *Juhas Đurić c. Serbiei* instanța europeană a hotărât să respingă cererea de revizuire a reclamantului, menționând că jurisprudența națională descoperită de acesta nu ar fi fost, „prin natura sa", „decisivă" în sensul articolului 80 din Regulament.

Nu în ultimul rând, necesită a fi tratate și **hotărârile de radiere de pe rol**, prevăzute de articolul 43 § 3 din Regulamentul Curții[68] (*„Radierea și repunerea pe rol*"), care stabilește că în cazul unei reglementări amiabile, în virtutea articolului 39 din Convenție („*Soluționarea pe cale amiabilă*"), instanța europeană radiază cererea de pe rol printr-o decizie, iar în alte situații consfințite la articolul 37 din Convenție („*Radierea de pe rol*"), aceasta este radiată de pe rol prin intermediul unei hotărâri, dacă a fost declarată admisibilă, sau printr-o decizie, în eventualitatea în care nu a fost declarată admisibilă. Bunăoară, „Curtea poate radia, printr-o hotărâre, chestiunea privind satisfacția echitabilă, dacă Guvernul pârât a reparat prejudiciul suportat urmare a constatării unei încălcări, în pofida faptului că reclamantul nu este de acord cu valoarea

[65] Cauza *Sabri Taș c. Turciei,* nr. 21179/02, hotărârea din 25 aprilie 2006. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75166 (vizitat la 16 octombrie 2021).
[66] Cauza *Gabay c. Turciei*, nr. 70829/01, hotărârea din 27 iunie 2006. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76072 (vizitat la 16 octombrie 2021).
[67] Cauza *Juhas Đurić c. Serbiei*, nr. 48155/06, hotărârea din 10 aprilie 2012. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110258 (vizitat la 16 octombrie 2021).
[68] Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacția din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).

acestuia, dar jurisdicția de la Strasbourg îl consideră rezonabil”[69], precum în cauza *Prodan c. Moldovei*[70].

După cum a fost menționat *supra*, o altă varietate a actelor jurisdicționale internaționale emise de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, pe lângă hotărâri, le reprezintă **deciziile**. Acestea din urmă sunt actele prin care Curtea, de regulă, se expune fie asupra inadmisibilității, ori în privința radierii de pe rol a unei cereri.

Instanța europeană pronunță o **decizie de inadmisibilitate** atunci când reclamantul nu ține cont de cerințele înaintate față de cererea sa, care rezultă din articolul 35 din Convenție („*Condițiile de admisibilitate*”). Așadar, o cerere este declarată inadmisibilă în cazul: neepuizării căilor de atac interne; depunerii cererii după expirarea termenului de 4 luni de la data deciziei interne definitive; anonimatului cererii; depunerii unei cereri esențialmente aceeași ca și o cerere examinată anterior de Curtea Europeană sau deja deferită unei alte instanțe internaționale de anchetă ori de reglementare și dacă nu conține noi fapte; incompatibilității cererii cu dispozițiile Convenției ori ale Protocoalelor sale; în cazul unei cereri nefondate sau abuzive; suportării unui prejudiciu nesemnificativ, cu excepția situației în care respectarea drepturilor omului garantate prin Convenția Europeană și Protocoalele sale impune examinarea fondului cererii.

Nu este exclusă posibilitatea pronunțării, de către jurisdicția europeană, a unei decizii de admisibilitate, cum a procedat în privința speței *Mitropolia Basarabiei şi alţii c. Moldovei*[71]. Mai mult decât atât, prin intermediul deciziei respective nu doar a fost declarată cererea reclamanților drept admisibilă, ci și a fost dispusă și radierea acesteia în privința reclamantului Vasile Petrache, în legătură cu decesul lui din toamna anului 1999.

Accentuăm că atunci când decide în favoarea admisibilității unei cereri, Curtea de la Strasbourg preferă să includă acest aspect în textul hotărârii care vizează fondul cauzei. Iar dacă instanța europeană constată încălcarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, atunci, de regulă, se pronunță și asupra satisfacției echitabile prin intermediul aceluiași act jurisdicțional. Așadar, majoritatea hotărârilor de constatare a încălcării, emise de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, se referă la admisibilitate, fond și satisfacție echitabilă.

Decizia de radiere de pe rol este emisă în virtutea articolului 37 din Convenție („*Radierea de pe rol*”) în următoarele situații: reclamantul nu mai dorește să mențină cererea;

---

[69] Sârcu D. *Actele Curții Europene a Drepturilor Omului*..., p. 33.

[70] Cauza *Prodan c. Moldovei*, nr. 49806/99, hotărârea din 25 aprilie 2006. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75164 (vizitat la 16 octombrie 2021).

[71] Cauza *Mitropolia Basarabiei şi alţii c. Moldovei*, nr. 45701/99, decizia din 7 iunie 2001. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-32467 (vizitat la 10 aprilie 2023).

litigiul a fost soluționat; ori din orice alt motiv constatat de Curtea de la Strasbourg, continuarea examinării cererii nu mai este justificată.

În concordanță cu articolul 46 § 3 din Convenție („*Forța obligatorie și executarea hotărârilor*”) „[î]n cazul în care Comitetul de Miniştri consideră că interpretarea unei hotărâri definitive cauzează dificultăți de supraveghere a executării hotărârii, el poate sesiza Curtea să se pronunțe asupra acestei probleme de interpretare. Decizia de a sesiza Curtea este luată prin vot cu o majoritate de două treimi a reprezentanților cu drept de a participa la lucrările Comitetului de Miniştri”[72]. Așadar, există **acte jurisdicționale ale Înaltei Curți de la Strasbourg cu privire la cererea de interpretare a unei hotărâri depusă de către Comitetul de Miniștri**. Reieșind din textul articolului 98 din Regulamentul Curții[73], instanța europeană se pronunță printr-o **decizie** asupra problemei de interpretare deferită de Comitetul de Miniștri acesteia, la care nu poate fi atașată nici o opinie separată a judecătorilor Curții de la Strasbourg. În literatura de specialitate a fost exprimată ideea precum că „[a]ceastă procedură ar trebui (...) să fie folosită mai degrabă în cazuri izolate, în care Curtea nu a avut prilejul să își clarifice jurisprudența prin hotărâri subsecvente sau nu a indicat măsuri cu caracter general, ca în ipoteza «cazului-pilot» de tip *Broniowski*”[74].

Anterior a fost subliniat că „[s]pre deosebire de CIJ, CtEDO nu adoptă ordonanțe formale, prin care ordonă instrucțiuni ale instanței. De regulă, asemenea decizii îmbracă forma scrisorilor oficiale pe care le expediază Grefa Curții părților, enunțând decizia jurisdicției pe anumite chestiuni”[75], precum: hotărârea Camerei privind conexarea a două ori a mai multor cauze (articolul 42 din Regulament); hotărârea Camerei ori a Marii Camere cu privire la reînscrierea pe rol a unei cereri (articolul 37 § 2 din Convenție și articolul 43 § 5 din Regulament); decizia Camerei vizând desesizarea sa în favoarea Marii Camere (articolul 30 din Convenție și articolul 72 din Regulament).

După cum rezultă din articolul 45 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, hotărârile și deciziile Înaltei Curți de la Strasbourg, prin intermediul cărora cererile se declară admisibile sau inadmisibile, sunt motivate. Iar conținutul unei hotărâri, la care se referă articolele 28, 42 și 44 din Convenție, cuprinde următoarele elemente:

---

[72] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 15 octombrie 2021).
[73] Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacția din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).
[74] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*. București: Universul Juridic, 2012, p. 215.
[75] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional*..., p. 94.

- numele Președintelui și al altor judecători care constituie Camera sau Comitetul respectiv, precum și numele grefierului ori al grefierului-adjunct;
- dățile la care hotărârea fost adoptată și pronunțată;
- descrierea părților;
- numele Agenților guvernamentali, a avocaților ori a consilierilor părților;
- o descriere a procedurii urmate;
- circumstanțele de fapt ale cauzei;
- un rezumat al observațiilor părților;
- motivele de drept;
- dispozitivul;
- decizia referitoare la costuri, dacă este;
- numărul judecătorilor care constituie majoritatea;
- o declarație conform căreia textul este autentic, atunci când este oportun.

Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale oferă magistraților de la Strasbourg oportunitatea de a se expune asupra speței prin intermediul unei **opinii separate**, în virtutea articolului 45 § 2 („*Motivarea hotărârilor și deciziilor*"), potrivit căruia „[d]acă hotărârea nu exprimă în totalitate sau în parte opinia unanimă a judecătorilor, oricare judecător are dreptul să adauge acesteia expunerea opiniei sale separate"[76]. Notăm faptul că în domeniul Convenției Europene a Drepturilor Omului, „opinia separată" reprezintă o noțiune generică, pe când „opinia concordantă", precum și cea „disidentă" constituie speciile celei dintâi. Acest raționament își are originea în articolul 74 § 2 din Regulamentul Curții[77] („*Conținutul hotărârii*"), care indică dihotomia conceptului de „opinie separată", dar și posibilitatea de a anexa o declarație la hotărâre.

Așadar Convenția se referă, în textul articolului 45 § 2, doar la „opinie separată", iar Regulamentul instanței europene dezvoltă aspectele procedurale ale tratatului și, de aceea, introduce și celelalte două noțiuni. Respectiv, „[f]iecare judecător dispune de facultatea de a anexa la hotărâre **o opinie separată care poate fi concordantă sau disidentă**, după cum el a votat pro sau contra deciziei adoptate"[78]. În doctrină a fost evidențiat că „unii judecători dintre cei care formează majoritatea pot preciza sau nuanța unele aspecte ale raționamentului lor printr-

[76] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 15 octombrie 2021).
[77] Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacția din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).
[78] Sârcu D. *Dreptul internațional al drepturilor omului*. *Note de curs.* Ediția II, revizuită. Chișinău: Elena-V.I., 2012, p. 87.

o opinie concordantă"[79]. La rândul său, opinia disidentă este formulată de magistratul care se află în minoritate, votând împotriva hotărârii finale, dacă dorește să-și expună poziția. Opinia separată a judecătorului de la Strasbourg, fie ea concordantă sau disidentă, constituie o parte integrantă a hotărârii.

O categorie *sui generis* a actelor jurisdicționale pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului este reprezentată de **hotărârile-pilot**. Acestea din urmă sunt, în esență, niște „hotărâri ordinare ce conțin directive generale privind modalitatea de a remedia probleme structurale în dreptul intern, în urma unor cauze repetitive; ele indică măsuri generale în dispozitivul hotărârii și sunt parte a autorității decizionale a hotărârii – partea care obligă statul parte afectat de hotărâre"[80].

Apreciem că definiția citată *supra* este destul de reușită, indicând asupra particularităților de bază ce diferențiază hotărârile-pilot de celelalte hotărâri pronunțate de Curtea de la Strasbourg, însă ea nu reflectă pe deplin specificitatea acestor acte jurisdicționale internaționale. Din acest motiv, pe parcursul lucrării, urmează să tratăm mai în detaliu caracteristicile definitorii ale hotărârilor de tip pilot. Mai mult decât atât, ne propunem să combatem afirmația potrivit căreia hotărârile-pilot reprezintă niște „hotărâri ordinare", or apreciem că o asemenea descriere nu poate fi atribuită acestor acte ale Curții Europene a Drepturilor Omului.

Procedura hotărârii-pilot nu este consacrată în mod expres de Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Tratatul nu conține vreo normă care ar împuternici Înalta Curte de la Strasbourg să pronunțe hotărâri de tip pilot și să „ordone" măsuri cu caracter general. Însăși „[l]iteratura de specialitate subliniază (...) că noua orientare a Curții Europene nu duce lipsă de critici, cu atât mai mult cu cât aceasta nu este înscrisă explicit în Convenție"[81].

Așadar, procedura hotărârii-pilot a fost instituită la începutul secolului XXI, în lipsa unui fundament juridic clar și bine definit, posedând, la origini, un caracter experimental. Doctrina din domeniu ne vorbește despre faptul că „însăși semnificația *mot-à-mot* a noțiunii de «*pilot judgment procedure*» este reprezentată de sintagma «procedura judiciară experimentală»"[82].

Adesea a fost exprimată ideea potrivit căreia că Înalta Curte de la Strasbourg ar fi interpretat într-un mod foarte larg articolul 46 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, de

[79] Selejan-Guțan B. *Protecția europeană a drepturilor omului...*, p. 71.
[80] Zysset A. *The ECHR and Human Rights Theory. Reconciling the Moral and the Political Conceptions*. Routledge, 2017, p. 116.
[81] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului...*, p. 214.
[82] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*. În: coord. ed. Grama M. Rezumatele tezelor de master. Anii de studii: 2016-2018, Chișinău: CEP USM, 2018, p. 153.

aici derivând întrebarea dacă Curtea, pronunțând hotărâri de tip pilot, acționează *ultra vires*. Magistratul european Zagrebelsky, în textul opiniei sale parțial disidente din speța *Hutten-Czapska c. Poloniei*[83], a notat fundamentul juridic slab al procedurii hotărârii-pilot.

Ulterior, în 2011, în Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului[84] a fost introdus articolul 61 („*Procedura hotărârii-pilot*"), astfel fiind realizată o codificare a procedurii-pilot și, pe cale de consecință, fiind consolidată validitatea juridică a acestei proceduri.

Autorul român Titus Corlățean[85] evidențiază că, printr-o hotărâre-pilot, Înalta Curte de la Strasbourg:

- determină dacă s-a încălcat un drept din Convenția Europeană;
- identifică disfuncționalitatea internă care a stat la baza încălcării dreptului;
- dă indicații (recomandă) autorităților naționale cu privire la maniera în care disfuncționalitatea trebuie eliminată;
- sprijină statul interesat în scopul creării unui recurs intern efectiv, apt să fie un remediu în cauze similare.

Considerăm că ar fi mai potrivit de a susține că prin intermediul unei hotărâri de tip pilot instanța europeană constată încălcarea unui drept protejat Convenție, întrucât hotărârea-pilot este pronunțată în defavoarea statului vizat. Hotărârea de tip pilot indică asupra existenței unei probleme sistemice sau structurale, iar determinarea unei astfel de deficiențe poate avea loc doar în contextul constatării unei încălcări a Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Cu adevărat, printr-o hotărâre-pilot este identificată o disfuncționalitate care duce la încălcarea unui drept protejat de Convenție, însă Curtea de la Strasbourg depista asemenea deficiențe sistemice sau structurale chiar și înainte de instituirea procedurii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Un exemplu elocvent, în acest sens, îl reprezintă speța *Marckx c. Belgiei*[86]. Or până și în 1979 instanța europeană a constatat existența unei probleme de acest gen, în cauza nominalizată, încălcarea derivând, în principiu, din calitatea legislației belgiene. Curtea nu a indicat anumite măsuri concrete în cauza respectivă, notând *inter alia* că „este de competența statului reclamat, și doar a statului reclamat, să ia măsurile pe care le consideră adecvate pentru a asigura coerența și armonizarea dreptului său intern"[87].

---

[83] Cauza *Hutten-Czapska c. Poloniei*, nr. 35014/97, hotărârea din 19 iunie 2006. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75882 (vizitat la 6 februarie 2022).
[84] Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacția din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).
[85] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 214.
[86] Cauza *Marckx c. Belgiei*, nr. 6833/74, hotărârea din 13 iunie 1979. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534 (vizitat la 27 iunie 2021).
[87] Ibidm,§ 42.

Aşadar, acest element definitoriu al hotărârii-pilot necesită a fi coroborat şi cu celelalte elemente ale acesteia, întru realizarea unei calificări corecte a unei asemenea hotărâri.

Notăm că printr-o hotărâre-pilot, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în afară de acţiunile enumerate *supra*, realizează adesea şi următoarele:

- menţionează că măsurile cu caracter general indicate funcţionează în mod retroactiv, pentru a fi posibilă remedierea cazurilor comparabile deja existente;
- determină termenul în care urmează a fi realizată indicaţia sa;
- suspendă, pentru o anumită perioadă, procedurile referitoare la cauzele „clone", care derivă din aceeaşi problemă sistemică sau structurală.

În privinţa termenului în interiorul căruia măsura generală urmează a fi pusă în aplicare de către statul vizat, evidenţiem că instanţa europeană nu este întotdeauna cea care stabileşte, într-un mod explicit, termenul dat. Bunăoară, în cauza *Rezmiveş şi alţii c. României*[88] Curtea Europeană a Drepturilor Omului a menţionat că având în vedere importanţa şi urgenţa problemei identificate şi natura fundamentală a drepturilor în cauză, aceasta a considerat ca fiind necesar un termen rezonabil pentru punerea în aplicare a măsurilor generale. Cu toate acestea, Înalta Curte de la Strasbourg a apreciat că nu era de competenţa sa, la acea etapă, să stabilească un astfel de termen, Comitetul de Miniştri fiind mai în măsură să facă acest lucru. Astfel, instanţa europeană a concluzionat că Guvernul român urma să asigure, în colaborare cu Comitetul de Miniştri, în termen de 6 luni de la data rămânerii definitive a hotărârii, un calendar clar pentru punerea în aplicare a măsurilor generale corespunzătoare.

O trăsătură care nu defineşte celelalte hotărâri ale Curţii de la Strasbourg, însă poate fi atribuită multor hotărâri-pilot îl constituie **caracterul suspensiv** al acestui tip de acte jurisdicţionale, or „odată adoptată o astfel de hotărâre împotriva unui stat, Curtea «va suspenda» toate cererile similare îndreptate împotriva aceluiaşi stat, până la adoptarea de către acesta, a măsurilor recomandate în hotărârea-pilot"[89]. Este important de subliniat că în jurisprudenţa sa instanţa europeană a notat că o asemenea suspendare constituie mai mult o posibilitate decât o obligaţie, ceea ce reiese chiar din articolul 61 § 6 din Regulament. În speţa *Varga şi alţii c. Ungariei*, Curtea a notat că „[l]uând în consideraţie natura fundamentală a dreptului protejat de articolul 3 din Convenţie, precum şi importanţa, dar şi urgenţa plângerilor privind tratamentele inumane sau degradante, Curtea nu consideră oportun, la această etapă, să amâne examinarea

[88] Cauza *Rezmiveş şi alţii c. României*, nr. 61467/12, 39516/13, 48231/13 şi 68191/13, hotărârea din 25 aprilie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176305 (vizitat la 6 februarie 2022).
[89] Selejan-Guţan B. *Protecţia europeană a drepturilor omului...*, p. 70.

cauzelor similare până la implementarea a măsurile relevante de către statul pârât”[90]. Anterior, aceeași idee a fost reflectată în speța *Ananyev și alții c. Rusiei*[91], care, la fel, se regăsește pe „tărâmul” articolului 3 al Convenției Europene a Drepturilor Omului.

În textul opiniei sale parțial disidente menționate *supra*, magistratul european Zagrebelsky a susținut, în cele din urmă, că „cu atât mai importantă (...) este suspendarea în consecință a cauzelor similare până când problema generală este soluționată pentru toți cei aflați în aceeași situație ca și reclamantul (...). O astfel de măsură de suspendare este pe deplin justificată în logica **subsidiarității,** care caracterizează rolul Curții. Acest lucru mi se pare a fi o adevărată inovație care se poate dovedi eficientă, mai ales că nu subminează echilibrul sistemului Convenției, nu pune în discuție funcțiile caracteristice ale organelor judiciare și încurajează Comitetul Miniștrilor să își exercite funcțiile”[92].

De fapt, **dispozitivul hotărârii-pilot** este elementul ce distinge în mod vizibil acest tip de hotărâre de celelalte acte jurisdicționale pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Dispozitivul unei hotărâri clasice a instanței europene, în mod tradițional, conține numai mențiuni referitoare la admisibilitate, existența sau lipsa unei încălcări a Convenției și în privința satisfacției echitabile. În cazul hotărârii-pilot, Înalta Curte de la Strasbourg utilizează această parte a actului jurisdicțional pentru a consolida obligația statului în cauză de a realiza măsuri de ordin general, dispunându-le în mod expres.

În context, evidențiem că dispozitivul hotărârii-pilot în cauza *Olaru și alții c. Moldovei*[93] reflectă mențiuni cu privire la:

- admisibilitate;
- încălcarea Convenției Europene a Drepturilor Omului;
- faptul că încălcarea menționată își are originea într-o practică incompatibilă cu Convenția, fiind identificată problema sistemică sau structurală;
- dispunerea măsurii cu caracter general de remediere a problemei și limitele temporale în care urmează să fie pusă în aplicare;
- caracterul retroactiv al remediului național creat ulterior; suspendarea tuturor cauzelor „clone”, determinând și perioada acesteia;
- aplicarea articolului 41 din Convenție.

---

[90] Cauza *Varga și alții c. Ungariei*, nr. 14097/12 și altele, § 116, hotărârea din 10 martie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152784 (vizitat la 25 martie 2022).
[91] Cauza *Ananyev și alții c. Rusiei*, nr. 42525/07 și nr. 60800/08, § 236, hotărârea din 10 ianuarie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108465 (vizitat la 6 martie 2022).
[92] Cauza *Hutten-Czapska c. Poloniei*, nr. 35014/97, hotărârea din 19 iunie 2006. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75882 (vizitat la 25 martie 2022).
[93] Cauza *Olaru și alții c. Moldovei* , nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 și 13136/07, hotărârea din 28 iulie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687 (vizitat la 25 martie 2022).

O asemenea formulă nu este imuabilă și „[d]ispozitivul unei asemenea hotărâri întotdeauna va depinde de specificul speței”[94].

Hotărârea pronunțată în 2009 cu referire la cauza *Olaru și alții c. Moldovei* reprezintă prima și până ce ultima hotărâre-pilot îndreptată împotriva Republicii Moldova. Rezultatul acestui act jurisdicțional al Curții Europene a Drepturilor Omului îl reprezintă adoptarea Legii nr. 87 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătoreşti[95].

Este demn de menționat faptul că pe lângă hotărârile-pilot, mai există și o altă categorie de hotărâri ale instanței europene, care ar putea fi confundate cu cele dintâi, *id est* **hotărârile quasi-pilot**.

Hotărârile quasi-pilot nu întrunesc pe deplin elementele definitorii ale hotărârilor-pilot, or în dispozitivul unei hotărâri quasi-pilot lipsesc mențiuni prin care sunt dispuse măsurile cu caracter general descrise anterior în conținutul actului jurisdicțional. În cazul hotărârilor quasi-pilot, Curtea de la Strasbourg sugerează măsurile potrivite, însă nu le indică într-un mod imperativ în dispozitiv, cum procedează în privința hotărârilor de tip pilot. Pe cale de consecință, și restul mențiunilor caracteristice unei hotărâri-pilot lipsesc în dispozitivul unei hotărâri quasi-pilot. Aceasta din urmă ar fi o formă „atenuată” a hotărârilor-pilot.

În 2015 a fost constatată încălcarea Convenției de către Republica Moldova în speța *Shishanov*[96], și chiar dacă hotărârea în cauza nominalizată nu este o hotărâre-pilot veritabilă, fiind de o natură „quasi-pilot”, constatările Curții au fost implementate în modul corespunzător pentru ca statul nostru să evite niște repercusiuni mai grave. În conținutul hotărârii sale, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a sugerat măsurile cu caracter general pe care statul trebuie să le întreprindă întru înlăturarea problemelor cauzate de precaritatea condițiilor de detenție în instituțiile penitenciare. Prin intermediul dispozitivului hotărârii, instanța europeană doar s-a pronunțat asupra admisibilității cererii, a constatat încălcarea Convenției Europene a Drepturilor Omului și a decis asupra satisfacției echitabile. Așadar, în dispozitiv nu se regăsește nici o mențiune în privința măsurilor generale care urmează a fi realizate de către statul reclamat, deși

[94] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*..., p. 160.
[95] Legea Republicii Moldova privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătoreşti. Nr. 87 din 21 aprilie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 107-109.
[96] Cauza *Shishanov c. Republicii Moldova*, nr. 11353/06, hotărârea din 15 septembrie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157341 (vizitat la 29 august 2021).

anterior Curtea de la Strasbourg, în principiu, le-a indicat în textul acestei hotărâri. De aici derivă caracterul „quasi-pilot" al hotărârii *Shishanov c. Republicii Moldova*.

Prin urmare, există hotărâri în care Înalta Curte de la Strasbourg identifică deficiența de natură sistemică ori structurală existentă, precum în cauza *Marckx c. Belgiei*, dar și hotărâri în conținutul cărora aceasta nu doar indică asupra existenței unei astfel de disfuncționalități, ci și sugerează măsurile de ordin general ce ar trebui să fie întreprinse întru remedierea situației defectuoase, cum ar fi speța *Shishanov c. Republicii Moldova*. Totuși, considerăm că cele mai eficiente, din perspectiva impactului produs, ar fi hotărârile-pilot, prin care Curtea Europeană a Drepturilor Omului determină problema sistemică sau structurală, și indică în mod imperativ măsurile cu caracter general care trebuie să fie realizate, inclusiv în dispozitivul unui asemenea act jurisdicțional.

În cele din urmă, notăm că importanța tuturor actelor jurisdicționale pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului este incontestabilă, însă considerăm că hotărârile asupra fondului, prin care se constată existența ori absența a unei încălcări a Convenției Europene, sunt cele mai valoroase acte ale acestei instanțe internaționale, or anume prin intermediul lor se realizează în mod nemijlocit protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale consacrate de Convenție.

De asemenea, „[h]otărârile Înaltei Curți Europene, suplimentar rolului de bază de asigurare a garantării drepturilor și libertăților consacrate convențional cu privire la indivizi concreți, exercită rolul de interpretare și detaliere a noțiunilor fundamentale ca limite și concepte. În plus, cadrul jurisprudențial formează un sistem de drept instituțional particular, care generează scheme unice de asigurare a respectării drepturilor omului în spațiul Europei, obligatorii pentru toate statele-părți (...)"[97]. Într-o asemenea manieră, este asigurată o uniformizare a sistemelor de drept național.

Totuși accentuăm ponderea deosebită pe care o prezintă hotărârile de constatare a încălcării emise de către jurisdicția europeană, or anume acest tip de acte jurisdicționale ale instanței europene servesc drept imbold îndreptat spre îmbunătățirea sistemului de drept național al statului reclamat.

[97] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional*..., p. 129.

1.3. Concluzii la Capitolul 1

În urma examinării surselor doctrinare și practice îndreptate spre fundamentarea și consolidarea subiectului influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național, concluzionăm următoarele:

1. Situația în domeniul de cercetare este reprezentată de varii surse doctrinare și practice, care permit valorificarea investigării tematicii „*Influența jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național*” și, în mod implicit, realizarea unei incursiuni în această sferă. Inițierea în domeniul jurisprudenței internaționale prin cercetarea noțiunilor-cheie este indispensabilă în desfășurarea unui asemenea studiu și, în context, reușim să apreciem diversitatea tabloului jurisdicțional existent la nivel internațional, mai ales sub aspectul multitudinii de instanțe internaționale, dar și al varietății de acte jurisdicționale pronunțate de către acestea, cu diferențierea lor de alte acte ale acelorași emitenți.

2. În ceea ce privește sfera Convenției Europene a Drepturilor Omului, conchidem că întreaga gamă de acte jurisdicționale ale Înaltei Curți de la Strasbourg prezintă importanță, întrucât toate, în esență, sunt îndreptate spre întreținerea vitalității sistemului Convenției. Însă cel mai puternic impact este produs de hotărârile asupra fondului prin care se constată o încălcare a Convenției. E și firesc că este preferabilă pronunțarea unor hotărâri prin care se constată lipsa vreunei încălcări, acestea fiind un indicator al respectării Convenției Europene, însă ele nu pot fi emise atâta timp cât nu corespund realității. Deseori hotărârile de constatare a încălcării sunt privite cu frustrare, îndeosebi din optica imaginii statului ce se reflectă în spațiul paneuropean. Însă anume acestea, în cele din urmă, produc impactul pozitiv, drept efect al executării lor. Din perspectiva impactului prezintă un interes special hotărârile-pilot, din moment ce în dispozitivul lor Curtea dispune în mod expres măsuri de ordin general, printre care se regăsesc și cele legislative.

2. EFECTELE JURISPRUDENȚEI INTERNAȚIONALE

2.1. Forța obligatorie și autoritatea jurisprudenței internaționale

În doctrină a fost evidențiată ideea potrivit căreia „respectarea hotărârilor este o componentă esențială a oricărei evaluări amănunțite a activității curților și tribunalelor internaționale, și una care este adesea legată de performanța acestor foruri”[98]. O altă opinie exprimată în literatura de specialitate ar fi că „[d]in moment ce impactul cel mai palpabil al instanțelor internaționale asupra mediului lor poate fi constatat prin respectarea deciziilor acestora, nu este surprinzător faptul că doctrinarii de mult timp au tins să privească respectarea drept un *proxy* dominant – un „*litmus test*” – al eficacității judiciare”[99]. În această ordine de idei, apreciem că un element fundamental ce stă la temelia asigurării conformării statelor vizate cu actele jurisdicționale internaționale pronunțate împotriva lor este reprezentat de obligativitatea executării acestora.

După cum a fost reliefat în literatura de profil, „[o]bligaţia de a executa actele jurisdicţionale internaţionale se fundamentează pe o regulă cutumiară, în virtutea căreia statele-părţi la un diferend interstatal sunt ţinute să se conformeze cu buna-credinţă hotărârii jurisdicţionale pronunţate”[100]. Însă, cu timpul, obligația respectivă nu doar a fost transpusă în tratatele internaționale încheiate, ci și s-a extins asupra actelor jurisdicționale internaționale rezultate în urma examinării unor cauze care nu erau neapărat interstatale.

În concordanță cu articolul 94 § 1 din Carta Organizației Națiunilor Unite, „[f]iecare Membru al Națiunilor Unite se obligă să se conformeze hotărârii Curții Internaționale de Justiție în orice cauză la care este parte”[101]. Doctrinara Diana Sârcu atrage atenția asupra faptului că „[d]eşi, art. 94 din Carta ONU se referă doar la statele-membre ale ONU, celelalte state sunt şi ele obligate în acest sens, prin Rezoluţia din 15 octombrie 1946, care prevede că un stat nu poate deveni membru semnatar al Statutului Curţii Internaţionale de Justiţie şi deci, nu poate fi parte într-un litigiu judecat de această instanţă, dacă nu acceptă în prealabil să se conformeze hotărârilor pronunţate de Curtea Internaţională de Justiţie”[102]. Adițional, articolul 59 din Statutul

[98] Giorgetti C. *What Happens after a Judgment is Given? Judgment Compliance and the Performance of International Courts and Tribunals*. In: The Performance of International Courts and Tribunals. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, p. 324.
[99] Shany Y. *Assessing the Effectiveness of International Courts*. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 117.
[100] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional*..., p. 217.
[101] Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (vizitat la 28 noiembrie 2021).
[102] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional*..., p. 212.

Curții Internaționale de Justiție fortifică norma citată, stabilind că „[d]ecizia Curții nu are forță obligatorie decât între părțile în litigiu și numai pentru cauza pe care o soluționează”[103].

De asemenea, în cadrul sistemului onuzian este consacrată obligativitatea sentințelor privative de libertate a Curții Penale Internaționale pentru statele-părți, reieșind din articolul 105 § 1 („*Executarea sentinței*”) din Statutul de la Roma[104]. În această ordine de idei, W.A. Schabas[105] accentuează că acest lucru ar putea duce la dificultăți constituționale în unele state, dacă, spre exemplu, un prizonier aterizează acolo în timpul tranzitului sau evadează într-un astfel de stat. Atunci ar putea exista o incompatibilitate între obligația unui stat de a respecta sentința și propriul său drept intern, care impune eliberarea individului. Considerăm că, în contextul prezentei cercetări, ipoteza unei asemenea „coliziuni” nu este neglijabilă, însă o astfel de situație poate fi evitată prin consacrarea legislativă a primordialității unui asemenea tratat internațional în raport cu legislația națională.

Hotărârile Curții Interamericane a Drepturilor Omului, dar și ale Curții Africane a Drepturilor Omului și Popoarelor la fel se bucură de forță obligatorie. Articolul 68 § 1 din Convenția Americană a Drepturilor Omului din 1969 prevede că „[s]tatele părți la Convenție se angajează să se conformeze hotărârii Curții în orice cauză la care sunt părți”[106]. Iar potrivit articolului 30 („*Executarea hotărârii*”) din Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 1998, „[s]tatele părți la prezentul Protocol se angajează să se conformeze hotărârii în orice cauză la care sunt părți în interiorul termenului stipulat de către Curte și să-i garanteze executarea”[107].

În ceea ce privește hotărârile Curții de la Luxemburg, literatura de specialitate a fost evidențiat că „hotărârile Curții de Justiție a Uniunii Europene au forță obligatorie, fiind susceptibile de executare imediată”[108]. *Inter alia*, articolul 260 § 1 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene stabilește că „[î]n cazul în care Curtea de Justiție a Uniunii Europene constată că un stat membru a încălcat oricare dintre obligațiile care îi revin în temeiul

[103] Statutul Curții Internaționale de Justiție din 26 iunie 1945. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/statute-of-the-international-court-of-justice (vizitat la 26 februarie 2023).
[104] Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale din 17 iulie 1998. Disponibil: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf (vizitat la 19 iulie 2023).
[105] Schabas W.A. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute (2nd Edition)*. Oxford: Oxford University Press, 2016, p. 1389.
[106] Convenția Americană a Drepturilor Omului din 22 noiembrie 1969. Disponibil: https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.htm (vizitat la 13 aprilie 2023).
[107] Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 10 iunie 1998. Disponibil: https://au.int/en/treaties/protocol-african-charter-human-and-peoples-rights-establishment-african-court-human-and (vizitat la 13 aprilie 2023).
[108] Voican M. *et al*. *Curți internaționale de justiție*. București: ALL Beck, 2000, p. 103.

tratatelor, acest stat este obligat să ia măsurile pe care le impune executarea hotărârii Curții”[109]. Respectiv, și norma citată denotă obligativitatea executării hotărârilor instanței UE în ipoteza menționată. Totuși, anume opiniile doctrinarilor referitoare la obligativitatea, dar și autoritatea hotărârilor preliminare ale Curții de la Luxemburg sunt destul de curioase.

Cercetătoarele Augustina Dumitrașcu și Roxana-Mariana Popescu, punctează în privința valorii hotărârii Curții de Justiție, pronunțate în rezultatul examinării unei cereri preliminare, că aceasta „are autoritatea de lucru judecat relativă (privește numai părțile interesate)”[110] și că „are obligativitate *erga omnes* cu privire la modul de interpretare a dreptului UE sau la modul de apreciere a validității unui act al UE față de altul”[111]. În continuare, doctrinarele atrag atenția asupra faptului că „instanța națională este legată de interpretarea dată”[112] și că „hotărârea CJUE este obligatorie și pentru alte instanțe naționale, în fața cărora se ridică aceeași problemă”[113].

Menționăm și punctul de vedere al autoarei Ana Daniela Bobaru, aceasta afirmând că „[a]utoritatea unei hotărâri preliminare constă în forța obligatorie a acesteia față de instanța națională care a solicitat-o și instanțele care ar judeca spața în căile de atac, și în aplicabilitatea generală față de celelalte instanțe”[114]. Este interesant faptul că, potrivit acestei abordări, noțiunile de autoritate și obligativitate se presupun reciproc. Citând pe A. Trabucchi, doctrinara evidențiază că „[h]otărârile preliminare produc efecte și în alte litigii, atât în cazul celor aflate pe rolul instanțelor ce pronunță hotărâri susceptibile de căi de atac, cât și pe rolul instanțelor ce pronunță hotărâri nesusceptibile de căi de atac”[115].

La rândul său, autorul Marin Voicu opinează că „[î]n ceea ce privește autoritatea hotărârii prejudiciale, ea nu are «autoritate de lucru judecat», cât timp recursul prejudicial este o procedură «de la judecător la judecător», dar această decizie are forță obligatorie. Răspunsul dat de Curte îl obligă în fapt pe judecătorul național care a sesizat-o și care trebuie, așadar, să i se supună”[116]. Accentuând că hotărârea în interpretare obligă nu doar judecătorul național, ci și celelalte jurisdicții naționale care eventual vor examina același litigiu, între aceleași părți, pe parcursul exercitării căilor de atac naționale, doctrinarul notează „[r]eferitor la efectul

[109] Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957 (versiunea consolidată). Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO (vizitat la 21 februarie 2023).
[110] Dumitrașcu A., Popescu R.-M. *Dreptul Uniunii Europene. Sinteze și aplicații*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2015, p. 88.
[111] Ibidem.
[112] Ibidem, p. 93.
[113] Ibidem, p. 94.
[114] Bobaru A.D. *Rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene în procesul de interpretare și aplicare uniformă a dreptului Uniunii Europene*. București: Editura Universitară, 2011, p. 298-299.
[115] Ibidem, p. 299.
[116] Voicu M. *Jurisdicții și proceduri judiciare în Uniunea Europeană.* București: Universul Juridic, 2010, p. 166.

interpretării față de celelalte jurisdicții naționale, acestea sunt obligate, de asemenea, în măsura în care hotărârea soluționează o chestiune de drept”[117].

Nu în ultimul rând, notăm și la poziția doctrinarei Nicoleta Diaconu care, referindu-se, în mod particular, la hotărârile de interpretare, subliniază că „[î]ntrucât hotărârea Curții de Justiție nu soluționează cazul, nu are autoritate de lucru judecat. Ea are însă autoritate de lucru interpretat, având drept consecință faptul că orice jurisdicție națională care are de soluționat un caz în care se regăsesc aceleași chestiuni, trebuie să țină seama de respectiva interpretare”[118]. În acest sens, notăm că doar opinia dată, dintre cele citate, recurge la dihotomia noțiunii de autoritate a actului emis de către o jurisdicție internațională, utilizând ambele concepte, atât de autoritate de lucru judecat, cât și autoritate de lucru interpretat.

În contextul opiniilor expuse *supra*, rămâne valabilă întrebarea dacă o hotărâre pronunțată de Curtea de la Luxemburg în virtutea articolului 267 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene[119] urmează fi calificată drept un act jurisdicțional internațional, or, în timp ce caracterul obligatoriu al unei hotărâri preliminare nu este pus sub semnul întrebării, autoritatea unui asemenea act este tratată în mod diferențiat în literatura de specialitate. Analizând părerile citate, considerăm că hotărârile preliminare ale Curții Europene de Justiție ar putea fi percepute drept niște acte jurisdicționale atipice.

Cu referire la forța obligatorie a jurisprudenței Curții de la Strasbourg, întâi de toate subliniem că în concordanță cu articolul 46 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, „[î]naltele Părți Contractante se angajează să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții în litigiile în care ele sunt părți”[120]. De aici rezultă **caracterul obligatoriu** al hotărârilor emise de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Conform doctrinei, „[d]eși obligativitatea executării hotărârilor pronunțate de către instanța europeană este, de fapt, incontestabilă și nu ar trebui să fie pusă în discuție de către statele «condamnate», totuși uneori se atestă un fel de nihilism juridic în acest sens”[121].

Autorul William A. Schabas[122] a scos în evidență anumite nuanțe ale noțiunii de „forță obligatorie” în sistemul Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților

---

[117] Ibidem, p. 167.
[118] Diaconu N. *Dreptul Uniunii Europene*. *Tratat*. Ediția a II-a revizuită. București: Lumina Lex, 2011, p. 277.
[119] Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957 (versiunea consolidată). Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO (vizitat la 21 februarie 2023).
[120] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 2 iunie 2021).
[121] Șiman C. *Respectarea forței obligatorii a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2021, nr. 8(148), Seria Științe sociale, p. 229.
[122] Schabas W.A. *The European Convention on Human Rights: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2015, p. 866.

fundamentale. Astfel, noțiunea de „forță obligatorie" este în titlul articolului 46, însă cuvintele date nu apar în textul propriu-zis. Noțiunea de „forță obligatorie" este în strânsă legătură cu conceptul de *res judicata*, deși primul paragraf al articolului 46 sugerează că nu acest aspect se subînțelege prin termenul „obligatoriu". Unica altă întrebuințare a cuvântului „obligatoriu" în dreptul Convenției este în articolul 5 al Protocolului nr. 16 unde, în conformitate cu Raportul său explicativ, semnificația pare a fi în legătură cu principiul *res judicata*. Conceptul de „obligatoriu", în contextul articolului 46, nu se aplică noțiunii de precedent judiciar. În principiu, nu există nici o regulă de *stare decisis* la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Același doctrinar[123] a menționat că obligația consacrată în paragraful 1 al articolului 46 este o formulare specifică a principiului general *pacta sunt servanda*, codificat în articolul 26 al Convenției de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor, și al treilea paragraf din preambul: „[o]rice tratat în vigoare leagă părţile şi trebuie să fie executat de ele cu bună-credinţă"[124]. În cauza *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) c. Elveției (nr. 2)* Curtea a evidențiat obligația statelor de a executa tratatele cu bună-credință, după cum este notat, în mod particular, în al treilea paragraf din preambulul și în articolul 26 al Convenției de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor din 1969.[125]

În vederea asigurării respectării angajamentului asumat de statele-părți la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, de a se conforma hotărârilor definitive emise de Înalta Curte de la Strasbourg, acestea au convenit în privința unui control politic asupra executării hotărârilor Curții, realizat de către organul decizional și executiv al Consiliului Europei, *id est* Comitetul de Miniștri.

Totuși, în pofida celor enunțate *supra*, în practică se atestă situații în care nu se ține cont de caracter obligatoriu al hotărârilor emise de către Curtea de la Strasbourg.

La 14 iulie 2015 Curtea Constituțională a Federației Ruse a stabilit că hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului care sunt în contradicție cu Constituția nu pot fi executate în Rusia. Astfel, invocând prevederile Convenției de la Viena privind Dreptul Tratatelor, instanța constituțională a statuat că decizia unui organism interstatal autorizat, inclusiv hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului, nu poate fi executată de către Federația Rusă dacă interpretarea normei unui tratat internațional, pe care se întemeiază decizia respectivă, încalcă prevederile corespunzătoare ale Constituției Federației Ruse. Suplimentar și *inter alia*, Curtea

[123] Ibidem.
[124] Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor din 23 mai 1969. Disponibil: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (vizitat la 2 iunie 2021).
[125] Cauza *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) c. Elveției (nr. 2)*, nr. 32772/02, § 87, hotărârea din 30 iunie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93265 (vizitat la 2 iunie 2021).

Constituțională a declarat că, în timp ce este legată de cerința de a respecta un tratat internațional intrat în vigoare, precum Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Rusia este totuși obligată să asigure supremația Constituției în cadrul sistemului său de drept, care o „constrânge" în caz de orice coliziune în acest domeniu – deși Constituția și Convenția se bazează pe aceeași aceleași valori esențiale de protecție a drepturilor și libertăților umane și civile – să acorde prioritate cerințelor Constituției Federației Ruse și, în consecință, să nu urmeze literalmente hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului, dacă punerea sa în aplicare este contrară valorilor constituționale.[126]

Ulterior, în același an, a fost propusă amendarea Legii Constituționale Federale privind Curtea Constituțională din 21 iulie 1994, întru conferirea instanței constituționale rusești prerogativei de a declara decizii ale instanțelor internaționale ca fiind neexecutorii. La 15 decembrie 2015 a intrat în vigoare Legea de modificare. Iar în contextul celei de-a 106-a sesiuni plenare din 11-12 martie 2016, Comisia de la Veneția s-a expus în privința amendamentelor în cauză.

Conform Opiniei interimare a Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept, o eventuală declarație de neexecutare a unei hotărâri a Curții Europene a Drepturilor Omului încalcă articolul 46 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, iar **executarea hotărârilor Curții este o obligație juridică inechivocă** și include obligația statului de a se conforma interpretării și aplicării Convenției formulate de Curtea de la Strasbourg în cauzele introduse împotriva sa. Interpretarea Convenției de către Curtea Europeană, așa cum se reflectă în deciziile/hotărârile sale, este la fel de obligatorie pentru statele-părți, ca și deciziile/hotărârile în sine și Convenția *per se*. Libertatea de alegere în privința executării hotărârilor se referă la modul de executare, care nu este absolută. Statul trebuie să execute, și doar modalitatea de executare poate fi la discreția statelor, deși chiar și această discreție nu este nestingherită.[127]

La 19 aprilie 2016 Curtea Constituțională a Federației Ruse a emis prima sa hotărâre în temeiul amendamentelor realizate prin intermediul legii din 2015, în urma examinării posibilității de a pune în executare, în concordanță cu Constituția acestui stat, hotărârea Înaltei Curți de la Strasbourg din 4 iulie 2013 referitoare la speța *Anchugov și Gladkov c. Rusiei*.[128]

---

[126] Hotărârea Curții Constituționale a Federației Ruse nr. 21-P/2015 din 14 iulie 2015. Disponibil: http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision201896.pdf (vizitat la 2 iunie 2021).

[127] Opinia interimară asupra amendamentelor la Legea Constituțională Federală privind Curtea Constituțională a Federației Ruse, adoptată de Comisia de la Veneția la 11-12 martie 2016. Disponibil: http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)005-e (vizitat la 2 iunie 2021).

[128] Hotărârea Curții Constituționale a Federației Ruse nr. 12-P/2016 din 19 aprilie 2016. Disponibil: http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision230222.pdf (vizitat la 3 iunie 2021).

Speța *Anchugov și Gladkov c. Rusiei*[129] vizează interdicția generală asupra dreptului de vot impusă în mod automat, în temeiul articolului 32 § 3 din Constituție, asupra tuturor condamnaților privați de libertate într-un centru de detenție, indiferent de durata pedepsei lor și de natura sau gravitatea infracțiunii, precum și de situația lor individuală. Făcând referire la jurisprudența sa anterioară, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reiterat că, deși marja de apreciere în sfera relevantă este largă, nu este atotcuprinzătoare și a constatat că autoritățile au depășit-o. Instanța europeană a reamintit, în special, că dreptul la vot nu mai este un privilegiu. În secolul XXI, într-un stat democratic, prezumția trebuie să fie în favoarea incluziunii, iar votul universal a devenit principiul de bază. Curtea a statuat că atunci când instanțele naționale decid dacă se impune o pedeapsă a închisorii imediată sau nu, acestea nu iau în considerație că o astfel de pedeapsă va duce la privarea de dreptul la vot al infractorului în cauză și că, prin urmare, nu există nicio legătură directă între faptele unui caz individual și înlăturarea dreptului la vot.

Curtea Constituțională a concluzionat că era imposibilă executarea hotărârii Înaltei Curți de la Strasbourg în cauza *Anchugov și Gladkov c. Rusiei* prin amendarea legislației Federației Ruse, astfel încât fie excluse de la privarea de dreptul electoral activ unele categorii de condamnați care ispășesc o pedeapsă privativă de libertate; că executarea hotărârii era posibilă în măsura în care însemna asigurarea justiției, proporționalității și diferențierii în aplicarea restricției asupra drepturilor electorale (așa cum era deja în sistemul penal); că legiuitorul federal avea competența de a optimiza sistemul penal, inclusiv prin transferul regimurilor individuale de privare de libertate la alte forme de sancțiuni care nu implică lipsirea de dreptul la vot; și că executarea măsurilor individuale era imposibilă.

În marja celei de-a 107-a sesiuni plenare din 10-11 iunie 2016, Comisia de la Veneția s-a expus cu referire la amendamentele la Legea Constituțională Federală privind Curtea Constituțională a Rusiei și prin Opinia sa finală, accentuând, *inter alia*, că executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului este o obligație juridică inechivocă și imperativă, respectarea căreia este vitală pentru păstrarea și încurajarea comunității de principii și valori ale continentului european.[130]

Comisia de la Veneția a adoptat, la 18 iunie 2020, Opinia sa cu privire proiectul de amendamente la Constituția Federației Ruse, referitoare la executarea în Rusia a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului. Potrivit proiectului dat, pot fi aplicate acorduri și tratate

[129] Cauza *Anchugov și Gladkov c. Rusiei*, nr. 11157/04 și 15162/05, hotărârea din 4 iulie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122260 (vizitat la 3 noiembrie 2021).

[130] Opinia finală asupra amendamentelor la Legea Constituțională Federală privind Curtea Constituțională a Federației Ruse, adoptată de Comisia de la Veneția la 10-11 iunie 2016. Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)016-e (vizitat la 2 iunie 2021).

internaționale, precum și decizii ale organismelor internaționale, numai în măsura în care acestea nu implică restricții asupra drepturilor și libertăților oamenilor și cetățeni, și nu sunt contrare Constituției. Comisia de la Veneția a notat că, în esență, modificările propuse constituționalizează amendamentele la Legea Constituțională Federală privind Curtea Constituțională a Federației Ruse, care au intrat în vigoare în decembrie 2015. În cele din urmă, Comisia și-a exprimat îngrijorarea în privința înrădăcinării constituționale a puterii de a declara drept neexecutorie o hotărâre a Curții de la Strasbourg.[131]

În context, este relevant faptul că până în prezent Federația Rusă nu a executat hotărârea pronunțată de jurisdicția europeană în privința speței *Catan și alții c. Republicii Moldova și Rusiei*, or Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat încălcarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale numai de către cel din urmă stat.

Cauza *Catan și alții* vizează plângerea unor copii și părinți, care aparțineau comunității moldovenești nistrene, cu referire la efectele unei politici de limbă adoptată de către regimul separatist, care interzicea folosirea alfabetului latin în școli, precum și măsurile întreprinse pentru punerea în aplicare a politicii date. Curtea Europeană a menținut în această hotărâre concluziile sale din speța *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei*, conform căror în perioada cuprinsă între 2002 și 2004 „Republica Moldovenească Nistreană" a mai putut să-și continue existența grație sprijinului militar, economic și politic al Federației Ruse. În consecință, Curtea de la Strasbourg a apreciat că faptele invocate de reclamanții din cauză țineau de jurisdicția Federației Ruse. În această ordine de idei, instanța europeană a constatat încălcarea articolului 2 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului („*Dreptul la instruire*") de către Rusia.[132]

Cu referire la speța *Catan și alții c. Republicii Moldova și Rusiei*, cel din urmă stat își neagă implicarea, în pofida hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului, acesta menționând, *inter alia*, că în cauza dată instanța europeană, aplicând propria doctrină a „controlului efectiv", i-a atribuit Federației Ruse responsabilitatea pentru încălcări pe teritoriul unui alt stat, cu care autoritățile ruse nu aveau nicio legătură, ceea ce a creat probleme serioase de implementare practică a acestei hotărâri.[133]

---

[131] Opinia asupra proiectului de amendamente la Constituție (semnat de Președintele Federației Ruse la 14 martie 2020) privind executarea în Federația Rusă a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului, adoptată de Comisia de la Veneția la 18 iunie 2020. Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)009-e (vizitat la 2 iunie 2021).

[132] Cauza *Catan și alții c. Republicii Moldova și Rusiei*, nr. 43370/04, 18454/06 și 8252/05, hotărârea din 19 octombrie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114082 (vizitat la 2 iunie 2021).

[133] Comunicarea de la autoritățile rusești (07/11/2019) privind cauza *Catan și alții c. Federației Ruse* (cererea nr. 43370/04). Disponibil: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098b4d7 (vizitat la 2 iunie 2021).

În context, notăm că nu doar Curtea de la Strasbourg se confruntă cu situații de nerespectare a actelor sale jurisdicționale de către subiecții vizați. Bunăoară, din sfera contenciosului interstatal, este notabilă speța *Mării Chinei de Sud*, examinată de Tribunalul Arbitral în baza Convenției Națiunilor Unite asupra Dreptului Mării. Conform celor relatate de autorii Hao Duy Phan și Lan Ngoc Nguyen[134], după pronunțarea soluției Tribunalului din 12 iulie 2016, China a respins decizia ca fiind „nulă și neavenită", iar Filipine a ignorat-o drept „o bucată de hârtie".

Apreciem că pe parcursul cercetării forței obligatorii a jurisprudenței Curții de la Strasbourg este oportună abordarea și a conceptului de autoritate a aceleiași practici judiciare europene. Inclusiv și în context, apare întrebarea efectului produs de hotărârile instanței europene, din punctul de vedere al opozabilității, dacă acesta este ***inter partes*** **sau** ***erga omnes***. După cum cunoaștem, chestiunea respectivă poate fi elucidată prin raportarea conceptelor menționate la noțiunile de **„autoritate de lucru judecat"** (*decisional authority*) **și „autoritate de lucru interpretat"** (*jurisprudential authority*), acestea reprezentând două modalități ale **autorității hotărârilor Curții Europene**. Aspectele enunțate au fost explicate în doctrină de către asemenea autori precum Alain Zysset[135].

De autoritatea lucrului judecat și de efect *inter partes* se bucură, în principiu, dispozitivul hotărârii Curții Europene, pe când de autoritatea lucrului interpretat și de efect *erga omnes* – partea interpretativă din textul hotărârii.

Astfel, autoritatea lucrului judecat vizează autoritatea dispozitivului hotărârii Înaltei Curți de la Strasbourg, și anume această parte a hotărârii posedă efect *inter partes*. Dispozitivul hotărârii prezintă valoare preponderent pentru părțile în litigiu, în baza articolului 46 § 1 din Convenție, or doar statului pârât, care a fost parte în proces, îi revine sarcina de a executa hotărârea prin care CtEDO constată încălcarea. În principiu, se bucură de autoritatea lucrului judecat constatarea instanței europene referitoare la lipsa sau existența unei încălcări a Convenției Europene a Drepturilor Omului, precum și dispoziția relativă la acordarea satisfacției echitabile, dacă reclamantul beneficiază de reparație echitabilă în virtutea dispozitivului hotărârii. Încălcarea autorității lucrului judecat este echivalentă cu neexecutarea hotărârii emise de Curte.

La rândul său, autoritatea lucrului interpretat reprezintă autoritatea interpretării oferite Convenției de către Curtea Europeană în textul hotărârii sale. Interpretarea realizată de instanța

[134] Phan H.D., Nguyen L.N. *The South China Sea Arbitration: Bindingness, Finality, and Compliance with UNCLOS Dispute Settlement Decisions*. In: The Asian journal of international law: the journal of the Asian Society of International Law, Vol. 8, No. 1, 2018, p. 36.
[135] Zysset A. *The ECHR and Human Rights Theory...*, p. 118-119.

europeană în conținutul hotărârii sale are un efect *erga omnes*. Odată ce este realizată de către Înalta Curte, interpretarea conferită devine parte a autorității Convenției Europene a Drepturilor Omului și astfel obligă toate cele 46 state-părți la acest tratat. Deoarece o hotărâre obligă toate celelalte state, Curtea la fel respectă autoritatea de lucru interpretat, pe care o posedă hotărârea sa, atunci când examinează niște spețe ulterioare. Observăm că instanța europeană, atunci când abordează o chestiune ce a fost tratată anterior în hotărârile sale, face trimitere la interpretările realizate în conținutul hotărârilor date. De aceea în textul hotărârilor pronunțate de Curte se regăsesc citate din jurisprudența sa ce explică semnificația unor anumite concepte, respectând astfel autoritatea lucrului interpretat. Totuși, jurisprudența instanței europene poate suferi unele modificări în funcție de circumstanțele sociale existente, Convenția fiind, în esență, un „organism viu" ce evoluează în timp. Prezintă interes raționamentul din cauza *Cossey c. Regatului Unit*, precum că „Curtea nu este obligată prin hotărârile sale anterioare (...). Însă ea, de regulă, își urmează și aplică propriile precedente, un asemenea procedeu fiind in interesul securității raporturilor juridice și dezvoltării coerente a jurisprudenței referitoare la Convenție. Totuși, aceasta nu ar împiedica Curtea să se îndepărteze de la o hotărâre anterioară dacă ar fi convinsă că există motive întemeiate pentru a face acest lucru. O astfel de îndepărtare ar putea fi, de exemplu, justificată pentru a se asigura că interpretarea Convenției reflectă schimbările sociale și rămâne conformă cu condițiile actuale"[136].

În literatura de specialitate s-a subliniat că prevederile Convenției și ale Protocoalelor sale adiționale nu pot fi interpretate și aplicate în mod corect decât prin raportarea la jurisprudența Curții, aceasta cu atât mai mult cu cât instanța europeană a pus în evidență adeseori în jurisprudența sa caracterul autonom al noțiunilor Convenției: sensul lor nu poate fi cel dat de sistemele de drept ale statelor contractante.[137] Rezultă și este reiterată ideea că statele-părți trebuie să respecte interpretarea Convenției Europene realizată de către Curtea de la Strasbourg prin jurisprudența sa.

Întru consolidarea respectării autorității de lucru interpretat de către instituțiile publice este necesară traducerea, publicarea, precum și diseminarea jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului către autoritățile naționale relevante, or există riscul ca aceasta să nu fie cunoscută și implementată dacă nu este accesibilizată în modul corespunzător. În acest sens, notăm faptul că Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat la 18 decembrie 2002, în timpul celei de-a 822-a reuniuni, Recomandarea (2002) 13 cu privire la publicarea și difuzarea în

[136] Cauza *Cossey c. Regatului Unit*, nr. 10843/84, § 35, hotărârea din 27 septembrie 1990. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57641 (vizitat la 26 septembrie 2021).
[137] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional*..., p. 214.

statele membre a textului Convenției Europene a Drepturilor Omului și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului[138]. În spiritul recomandării menționate și în virtutea Legii nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental[139], celui din urmă îi revine sarcina de a asigura traducerea în limba română a jurisprudenței instanței europene îndreptate contra Republicii Moldova și publicarea acesteia. Agentul guvernamental poate să asigure inclusiv traducerea jurisprudenței Curții referitoare la alte state decât Republica Moldova, în eventualitatea în care estimează acest lucru ca fiind necesar.

2.2. Natura declarativă *versus* indicativă a jurisprudenței internaționale

În sistemul european de protecție a drepturilor omului statele reclamate beneficiază de o anumită marjă de apreciere în timpul implementării hotărârilor emise în defavoarea lor de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în contrast cu sistemul american și cel african, or Curtea Interamericană a Drepturilor Omului și Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor posedă prerogative mai largi care, în mod implicit, duc la restrângerea marjei de apreciere a statelor în cauză. Totuși, cele trei sisteme menționate nu sunt lipsite de asemănări într-un astfel de context.

În doctrină a fost menționat că „[m]arja naţională de apreciere garantează o zonă legitimă de acţiune în cadrul căreia statele sunt libere de a adopta decizii”[140], precum și faptul că aceasta „poate fi percepută drept o libertate de judecare, de acţiune şi de organizare recunoscută autorităţilor naţionale”[141]. În pofida faptului că, în mod tradițional, conceptul „marjei de apreciere” se asociază cu activitatea de interpretare și aplicare a Convenției Europene a Drepturilor Omului, treptat această noțiune s-a extins și la procesul de implementare a hotărârilor emise de Curtea de la Strasbourg, semnificând puterea discreționară a statelor în cauză de a decide asupra măsurilor ce urmează a fi întreprinse în ordinea juridică internă întru conformarea cu hotărârile care sunt pronunțate împotriva lor. De asemenea, este interesantă opinia expusă în literatura de specialitate, potrivit căreia „[t]otodată nu este exclusă recurgerea la noțiunea

[138] Recomandarea (2002) 13 a Comitetului de Miniștri cu privire la publicarea și difuzarea în statele membre a textului Convenției Europene a Drepturilor Omului și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului din 18 decembrie 2002. Disponibil: https://rm.coe.int/168063ca51 (vizitat la 26 septembrie 2021).
[139] Legea Republicii Moldova cu privire la Agentul guvernamental. Nr. 151 din 30 iulie 2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr. 224-233.
[140] Sârcu D. *Marja de apreciere recunoscută statelor în procesul aplicării Convenției Europene a Drepturilor Omului.* În: coord. ed. Cojocaru V., Sârcu D. și Zaharia V. Culegerea comunicărilor participanților la conferința științifică internațională „Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: Provocări și soluții”. Volumul II. Chișinău: S. n., 2015, p. 8.
[141] Ibidem, p. 9.

respectivă și atunci când este abordat procesul de executare a hotărârilor emise de alte jurisdicții internaționale”[142].

În sistemul creat de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, statul reclamat posedă libertatea de a alege măsurile ce urmează a fi realizate pentru a se conforma concluziilor de constatare a încălcării de către Înalta Curte de la Strasbourg. În jurisprudența instanței europene această libertate se explică prin prisma **caracterului declarativ** al hotărârilor pronunțate de către aceasta.

În speța *Marckx c. Belgiei*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat că hotărârea sa are, în mod esențial, un caracter declarativ, și aceasta lasă la discreția statului mijloacele ce urmează a fi utilizate în ordinea sa juridică internă întru îndeplinirea obligației sale.[143] În privința cauzei *Assanidze c. Georgiei,* Curtea a reiterat că hotărârile sale sunt, esențialmente, declarative în natură și că, în general, ține în primul rând de statul vizat să aleagă mijloacele ce urmează a fi utilizate în ordinea sa juridică internă pentru a-și onora obligația ce reiese din articolul 46 din Convenție, sub condiția ca aceste mijloace să fie compatibile cu concluziile stabilite în hotărârea Curții. În continuare, Curtea de la Strasbourg a explicat că această discreție, în privința manierei de executare a unei hotărâri, reflectă libertatea de alegere atașată obligației primordiale a statelor-părți la Convenție de a proteja drepturile și libertățile garantate.[144]

Spre exemplu, în procesul de executare a hotărârii în cauza *Ozdil și alții c. Republicii Moldova*[145], privind transferul extralegal a cinci cetățeni turci de pe teritoriul statului reclamat, autoritățile naționale au decis asupra investigării ilegalităților din speță și realizarea unei reforme de ordin normativ.

În context, „hotărârile Curții pun în sarcina statelor o **obligație de rezultat**: datorită caracterului lor declarativ, statul are libera alegere a modalităților juridice de punere în executare a acestora: măsuri administrative, reforme legislative etc. Evident, și în cazul acestor hotărâri, principalele obligații ale statelor care au încălcat Convenția sunt cele clasice: de a înceta violarea și de a oferi reparație reclamantului”[146]. Accentuăm, în acest sens, că obiectul acestei obligații o

---

[142] Sârcu D., Șiman C. *Marja de apreciere a statelor în procesul de executare a hotărârilor curților internaționale în domeniul drepturilor omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2020, nr. 3(54), p. 8.

[143] Cauza *Marckx c. Belgiei*, nr. 6833/74, § 58, hotărârea din 13 iunie 1979. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534 (vizitat la 27 iunie 2021).

[144] Cauza *Assanidze c. Georgiei*, nr. 71503/01, § 202, hotărârea din 8 aprilie 2004. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61875 (vizitat la 27 iunie 2021).

[145] Cauza *Ozdil și alții c. Republicii Moldova,* nr. 42305/18, hotărârea din 11 iunie 2019. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193614 (vizitat la 4 noiembrie 2021).

[146] Selejan-Guțan B. *Spațiul european al drepturilor omului. Reforme, practici, provocări*. București: CH Beck, 2008, p. 64-65.

constituie nu doar situația particulară a reclamantului, ci și cadrul general ce a favorizat sau a dus la încălcarea Convenției, precum legislația belgiană în speța *Marckx c. Belgiei*.

O excepție de la natura declarativă a hotărârilor Curții de la Strasbourg derivă din articolul 41 („*Satisfacție echitabilă*") al Convenției Europene a Drepturilor Omului, or în eventualitatea în care sunt întrunite condițiile stabilite în conținutul acestui articol, reclamantul este îndreptățit la obținerea unei reparații echitabile. Respectiv, „[d]acă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenţiei sau a Protocoalelor sale şi dacă dreptul intern al Înaltei Părţi Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecinţelor acestei încălcări, Curtea acordă părţii lezate, dacă este cazul, o satisfacţie echitabilă"[147].

În acest sens, notăm, bunăoară, hotărârile asupra satisfacției echitabile în spețele *Brumărescu c. României*[148] și *Ojog și alții c. Republicii Moldova*[149], deoarece în ambele cauze Curtea Europeană a Drepturilor Omului a dispus, *inter alia*, restituirea de bunuri imobile reclamanților. Iar eșecul de a returna aceste proprietăți ar rezulta în acordarea echivalentului bănesc corespunzător, potrivit concluziilor instanței europene expuse în dispozitivul hotărârilor menționate.

În eventualitatea indicării de către Curtea de la Strasbourg a măsurii de ordin individual ce reprezintă satisfacția echitabilă, fiind exprimată în bani sau alte bunuri, marja de apreciere a statului vizat este limitată în procesul de implementare a acesteia.[150]

O altă „derogare" este reprezentată de hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului emise în rezultatul desfășurării procedurii-pilot, „or în cazul hotărârii-pilot statul nu mai dispune de latitudinea de care se bucură în mod normal în cazul unei hotărâri clasice a Curții"[151].

Așadar, „pentru a facilita implementarea efectivă a hotărârilor sale în acest sens, Curtea poate adopta o procedură a hotărârii-pilot, care i-ar permite să identifice în mod clar, printr-o hotărâre, existența problemelor structurale care stau la baza încălcărilor, și să indice măsurile sau acțiunile specifice care trebuie întreprinse de statul pârât pentru ca să le remedieze"[152].

---

[147] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 12 februarie 2023).

[148] Cauza *Brumărescu c. României*, nr. 28342/95, hotărârea din 23 ianuarie 2001. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59159 (vizitat la 11 iulie 2020).

[149] Cauza *Ojog și alții c. Repubicii Moldova*, nr. 1988/06, hotărârea din 18 februarie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201134 (vizitat la 11 iulie 2020).

[150] Sârcu D., Șiman C. *Marja de apreciere a statelor în procesul de executare a hotărârilor curților internaționale în domeniul drepturilor omului*..., p. 8.

[151] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*..., p. 159.

[152] Cauza *Olaru și alții c. Moldovei* , nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 și 13136/07, § 50, hotărârea din 28 iulie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687 (vizitat la 20 martie 2022).

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pronunțat prima sa hotărâre-pilot în 2004, *id est* *Broniowski c. Poloniei*[153], prin intermediul căreia a dispus, printre altele, realizarea de măsuri legale și practici administrative de către statul pârât în vederea valorificării dreptului de proprietate din speță. În hotărârea emisă pe marginea cauzei date, Curtea de la Strasbourg a notat că în vederea asistării statului pârât în îndeplinirea obligațiilor care îi revin în temeiul articolului 46, aceasta a căutat să indice tipul de măsuri pe care Polonia le-ar putea lua pentru a pune capăt situației structurale constatate în speța respectivă.[154]

La rândul său, Republica Moldova, la fel, a fost vizată într-o hotărâre-pilot, pronunțată pe marginea cauzei *Olaru și alții c. Moldovei*[155], fiind „ordonată" crearea unui remediu intern eficient menit de a asigura o redresare adecvată și suficientă pentru neexecutarea ori executarea întârziată a hotărârilor judecătorești naționale irevocabile referitoare la acordarea locuințelor sociale.

Fostul Președinte al Curții Europene a Drepturilor Omului a descris procedura hotărârii-pilot ca semnificând o „schimbare de ton de la declarativ la directiv"[156]. Considerăm că așa este, deoarece statul împotriva căruia este pronunțată o hotărâre-pilot nu mai are oportunitatea să aleagă mijloacele care urmează a fi utilizate în ordinea sa juridică internă în vederea onorării obligației sale, ce derivă din articolul 46 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, ci Curtea de la Strasbourg le indică în mod explicit, „ordonându-le" prin dispozitivul acestui act jurisdicțional. Marja de apreciere a statului se restrânge în cazul hotărârilor de tip pilot, pentru că statelor vizate de asemenea acte jurisdicționale nu le mai revine sarcina și libertatea să identifice mijloacele de implementare corespunzătoare, acestea fiind deja indicate de către jurisdicția europeană.

„Schimbarea de ton" nu a putut să „treacă pe neobservate", or au fost aduse anumite critici în acest sens. În contextul speței *Sejdovic c. Italiei* Guvernul statului reclamat a afirmat că „[n]u se opunea, în principiu, faptului că Curtea prezintă indicații destul de detaliate privind măsurile generale care trebuie să fie luate. Cu toate acestea, noua practică urmată de Curte risca să anuleze principiul conform căruia statele erau libere să aleagă mijloacele de executare a hotărârilor. Aceasta, de asemenea, contravenea spiritului Convenției și nu avea un temei juridic

[153] Cauza *Broniowski c. Poloniei*, nr. 31443/96, hotărârea din 22 iunie 2004. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61828 (vizitat la 27 iunie 2021).
[154] Ibidem, § 194.
[155] Cauza *Olaru și alții c. Moldovei* , nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 și 13136/07, hotărârea din 28 iulie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687 (vizitat la 27 iunie 2021).
[156] Rainey B. and Others. *Jacobs, White and Ovey: The European Convention on Human Rights*. Seventh Edition. Oxford: Oxford University Press, 2017, p. 50.

clar”[157]. Aparent, în acest context este abordată, nu doar ambiguitatea fundamentului juridic al procedurii hotărârii-pilot, ci și aspectul subsidiarității.

În context, autorul francez Frédéric Sudre a menționat că „[p]rincipiul subsidiarității stă la baza noțiunii pretoriene de «marjă de apreciere», care conferă statelor o putere discreționară (...)” [158], iar doctrinara Bianca Selejan-Guțan, la rândul său, a afirmat că „[p]rincipiul subsidiarității implică recunoașterea autonomiei autorităților naționale în aplicarea Convenției și stă la baza teoriei «marjei de apreciere» ”[159].

În esență, se consideră că însăși existența cererilor „clone” denotă eșecul aplicării principiului subsidiarității, or acest principiu presupune și faptul că autoritățile naționale sunt „actorii” care dețin responsabilitatea inițială de a asigura respectarea drepturilor fundamentale consacrate de Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, iar mecanismul de protecție creat în baza acestui tratat este subsidiar în raport cu sistemele naționale de apărare a drepturilor omului, după cum rezultă din jurisprudența Înaltei Curți de la Strasbourg. Așadar, existența unor cereri repetitive relevă nereușita autorităților publice de asigura respectarea Convenției Europene la nivel național.

Doctrinarii-juriști au criticat abordarea Curții de a determina obligațiile de remediere ale statelor contractante în hotărârile sale pilot, susținând că se amestecă în libertatea de decizie ori marja de apreciere a statelor contractante la executarea unei hotărâri.[160]

Totuși, hotărârile de tip pilot nu trebuie să fie privite într-o manieră negativă din cauza celor menționate *supra*. În textul hotărârii-pilot Curtea Europeană a Drepturilor Omului elucidează așteptările sale cu referire la modalitatea prin care statul reclamat urmează să soluționeze problema sistemică sau structurală identificată și să stabilească un remediu intern nu doar în favoarea reclamantului în cauză, ci și în beneficiul tuturor reclamanților din spețe similare. Aceștia obțin un remediu național în virtutea noii proceduri instituite în ordinea juridică internă atunci când cerințele hotărârii de tip pilot sunt implementate în modul corespunzător.

În literatura de specialitate a fost scos în evidență faptul că procedura hotărâri-pilot „este un mecanism folosit de Curte în serviciul Comitetului Miniștrilor și al statelor pentru mai buna executare a hotărârilor în anumite cauze”[161]. E și firesc, deoarece statele vizate nu mai trebuie să „ghicească” ce fel de măsuri cu caracter general ar fi la nivelul așteptărilor atât al Curții de la

---

[157] Cauza *Sejdovic c. Italiei*, nr. 56581/00, § 115, hotărârea din 1 martie 2006. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72629 (vizitat la 13 februarie 2022).
[158] Sudre F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: POLIROM, 2006, p. 172.
[159] Selejan-Guțan B. *Protecția europeană a drepturilor omului*.., p. 36-37.
[160] Haider D. *The Pilot-Judgment Procedure of the European Court of Human Rights*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, p. 194.
[161] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 215.

Strasbourg, cât și al Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei. Misiunea celui din urmă de asemenea, probabil, se simplifică pentru că acest organ, în principiu, trebuie doar să „vegheze" dacă statele date au întreprins măsurile indicate în conținutul hotărârii-pilot, inclusiv și mai cu seamă în dispozitivul acesteia.

Este destul de curioasă încă o „abatere" de la caracterul declarativ al hotărârilor emise de instanța europeană, reprezentată de practica, destul de rară, de a indica în dispozitivul acestui act jurisdicțional alte măsuri individuale decât acordarea reparației echitabile, cum s-a procedat în speța *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei*[162]. În context, Curtea Europeană a hotărât că statele pârâte trebuie să întreprindă toate măsurile necesare pentru a pune capăt detenției arbitrare a reclamanților, care încă erau încarcerați, și pentru a asigura eliberarea imediată a acestora.

Notabil este faptul că în cauza *Assanidze c. Georgiei*[163] abordarea a fost similară, or instanța europeană, menționând că, în speță, însăși natura încălcării constatate nu oferă cu adevărat o alegere între diferitele tipuri de măsuri capabile să o remedieze, și având în vedere circumstanțele particulare ale cauzei, dar și necesitatea urgentă de a sfârși încălcarea articolelor 5 § 1 („*Dreptul la libertate și siguranță*") și 6 § 1 („*Dreptul la un proces echitabil*") din Convenție, a considerat că este de sarcina statului pârât să asigure eliberarea reclamantului cât mai curând posibil. În cele din urmă, măsura respectivă a fost dispusă, în mod expres, de Înalta Curte de la Strasbourg.

Doctrinarul Alain Zysset a punctat că „[a]mbele forme de activism judiciar, structural și individual, au fost în mod sever criticate de către state – în mare parte din vest, în mod surprinzător, și mai ales în baza unor temeiuri democratice – argumentând că CtEDO își depășește competența în baza articolului 46, ceea ce e cunoscut drept *ultra vires* în drept internațional"[164]. În această ordine de idei, autorul a explicat că „CtEDO este împuternicită doar să declare dacă drepturile din CEDO sunt încălcate și subsidiaritatea reparatorie implică că statul-parte pârât selectează măsurile potrivite ca răspuns la hotărâre. Hotărârile-pilot sunt, prin urmare, un caz în care CtEDO își depășește misiunea inițială"[165].

În contrast cu practica tradițională a Curții Europene a Drepturilor Omului, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului obișnuiește să dispună măsurile care urmează a fi realizate de către statele care „au pierdut dosarul" aflat pe rolul jurisdicției date. Cea din urmă instanță este împuternicită să acționeze în așa mod în temeiul articolului 63 § 1 din Convenția Americană

[162] Cauza *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei*, nr. 48787/99, hotărârea din 8 iulie 2004. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886 (vizitat la 11 ianuarie 2023).
[163] Cauza *Assanidze c. Georgiei*, nr. 71503/01, §§ 202-203, hotărârea din 8 aprilie 2004. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61875 (vizitat la 27 iunie 2021).
[164] Zysset A. *The ECHR and Human Rights Theory*..., p. 116.
[165] Ibidem.

a Drepturilor Omului din 1969: „[d]acă Curtea constată că a existat o încălcare a unui drept sau a unei libertăți protejate prin prezenta Convenție, Curtea va dispune ca părții vătămate să i se asigure respectarea dreptului sau libertății care a fost încălcată. De asemenea va dispune, dacă este cazul, ca urmările măsurii sau situației care a constituit încălcarea unui asemenea drept sau libertăți să fie remediate și ca părții vătămate să-i fie achitată o compensație echitabilă”[166].

Asemenea măsuri pot fi acțiuni publice sau ceremonii în care statul își recunoaște responsabilitatea pentru încălcări. Așadar, Curtea a dispus scuze publice, publicarea și diseminarea părților relevante din hotărârile sale în ziare locale, crearea unui monument numit în cinstea victimelor, localizarea și identificarea rămășițelor victimei și returnarea lor familiilor, și burse, programe educaționale sau profesionale, și locuință pentru rudele vii ale victimelor, pe care Curtea, la fel, le identifică drept „victime”, ținând cont de suferințele suportate în urma încălcării Convenției Americane a Drepturilor Omului. Similar, de fapt, procedurii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului, dacă un „șablon” de încălcări ale drepturilor omului dezvăluie o problemă sistemică care este probabil să se repete în viitor, și schimbări fundamentale nu sunt făcute, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului ordonă reparații care sunt în beneficiul nu doar a victimelor individuale din speță, ci și duc la modificări structurale.[167]

Spre exemplu, în speța *Herrera-Ulloa c. Costa Rica* a fost pusă în discuție, *inter alia*, legislația referitoare la dreptul jurnaliștilor la libertatea de gândire și exprimare, iar Curtea a hotărât că statul în cauză trebuie să-și ajusteze sistemul legislativ întru conformarea acestuia cu prevederile Convenției.[168]

În principiu, Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor acționează ca și Curtea Interamericană a Drepturilor Omului, dispunând întreprinderea măsurilor corespunzătoare de către statul împotriva căruia este pronunțată hotărârea. Potrivit articolului 27 § 1 („*Constatări*”) din Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 1998, „[d]acă Curtea constată că a avut loc încălcarea unui drept al omului sau popoarelor, aceasta va da ordinele corespunzătoare pentru a remedia încălcarea, incluzând plata unei compensații echitabile ori reparație”[169].

---

[166] Convenția Americană a Drepturilor Omului din 22 noiembrie 1969. Disponibil: https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.htm (vizitat la 11 ianuarie 2023).

[167] Kadelbach S. *The Domestic Implementation of Judgments/Decisions of Courts and Other International Bodies That Involve International Human Rights Law*. In: edited by Kadelbach S., Rensmann Th. and Rieter E. Judging International Human Rights. Courts of General Jurisdiction as Human Rights Courts. Springer International Publishing AG, 2019, p. 63.

[168] Cauza *Herrera-Ulloa c. Costa Rica*, nr. 12,367, hotărârea din 2 iulie 2004. Disponibil: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_107_ing.pdf (vizitat la 27 iunie 2021).

[169] Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 10 iunie 1998. Disponibil: https://au.int/en/treaties/protocol-african-charter-human-and-peoples-rights-establishment-african-court-human-and (vizitat la 4 iulie 2021).

În literatura de specialitate a fost accentuat că în timp ce remedierea încălcării include plata unei „compensații echitabile” (acordate sub formă de bani, bunuri sau servicii) sau „reparația” adecvată (restituirea, restabilire), Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor poate să ofere și alte remedii, în baza practicii altor organisme specializate în domeniul drepturilor omului, precum reabilitarea (asistență medicală și psihologică, precum și alte servicii sociale); ordonarea investigării și urmăririi făptuitorilor, atunci când încălcările de drepturi ale omului apar în contextul unui conflict sau ulterior acestuia; dispunerea reformelor instituționale, abrogării legislației discriminatorii, adoptării legislației care prevede sancțiuni adecvate, precum și dispunerea garanțiilor de non-repetiție.[170]

Bunăoară, în cauza *Jebra Kambole c. Republicii Unite a Tanzaniei*, relativă la o normă constituțională care împiedica instanțele judecătorești să examineze alegerea unui candidat la președinție după ce Comisia Electorală declara câștigătorul, Curtea a hotărât asupra întreprinderii tuturor măsurilor constituționale și legislative necesare cu scopul de a asigura amendarea Constituției, precum și alinierea ei cu prevederile Cartei.[171] *Inter alia*, Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor a dispus și publicarea de către statul pârât a hotărârii emise cu referire la speța respectivă, pe paginile web ale sistemului său judiciar și ale Ministerului pentru Afaceri Constituționale și Juridice, în termen de 3 luni de la data notificării, precum și asigurarea accesibilității textului hotărârii pentru cel puțin un an de la data publicării. O asemenea practică se dovedește a fi destul de interesantă, însă notăm că pentru a fi respectată în totalitate cerința accesibilității, aferentă pronunțării unor asemenea acte jurisdicționale în procesul de înfăptuire a justiției internaționale, este dezirabilă desființarea unui prag minim temporal în privința publicității acestora. Or accesibilitatea unui act jurisdicțional internațional nu trebuie să fie limitată la o anumită perioadă de timp.

Autoarea Dinah Shelton a evidențiat că, din perspectiva statului reclamat, hotărâre declarativă este cel mai puțin intruziv remediu pe care un tribunal îl poate acorda victimei unei încălcări a drepturilor omului, iar dacă statul vizat se angajează să respecte statul de drept, o hotărâre declarativă ar trebui să fie eficientă pentru a pune capăt încălcării și a preveni încălcări similare în viitor.[172] Totuși, potrivit celor relatate de doctrinară, statele pârâte au cerut Curții

[170] Ssenyonjo M. *Responding to Human Rights Violations in Africa. Assessing the Role of the African Commission and Court on Human and Peoples' Rights (1987–2018)*. In: International Human Rights Law Review, Volume 7: Issue 1, 19 June 2018, p. 31-32.
[171] Cauza *Jebra Kambole c. Republicii Unite a Tanzaniei*, nr. 018/2018, hotărârea din 15 iulie 2020. Disponibil: https://www.african-court.org/en/images/Cases/Judgment/Appl.%20018%20-%202018%20-%20Jebra%20Kambole%20-%20Judgment.pdf (vizitat la 27 iunie 2021).
[172] Shelton D. *Remedies in International Human Rights Law (3rd Edition)*. Oxford: Oxford University Press, 2015, p. 285.

Interamericane a Drepturilor Omului să-şi limiteze remediile la hotărâri declarative, dar până acum instanța respectivă a refuzat să facă acest lucru.[173]

Concluzionăm că în sistemul american de protecție a drepturilor omului, dar şi în cel african, statele reclamate au o marjă de apreciere diminuată în procesul de executare a hotărârilor pronunțate în defavoarea lor de către aceste jurisdicții, *id est* Curtea Interamericană a Drepturilor Omului și Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor, or aceste instanțe obișnuiesc să indice măsurile pe care le consideră ca fiind necesare a fi realizate în vederea executării hotărârilor în cauză. În doctrină a fost punctat că „[î]ntr-o asemenea ipoteză, se poate considera că în aceste două «spații jurisdicționale» statele nici nu beneficiază de conceptul marjei de apreciere, spre deosebire de statele «condamnate» de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, căci Înalta Curte de la Strasbourg consfințește chiar și în jurisprudența sa noțiunea de «natură declarativă a hotărârilor» sale, cu excepțiile abordate *supra*"[174]. În continuare a fost elucidat faptul că „[a]ceasta constituie o diferență fundamentală dintre sistemul european de protecție a drepturilor omului, pe de o parte, și sistemele american și african, pe de altă parte, determinată de spiritul tratatelor ce le guvernează activitatea"[175].

Pe lângă specificul jurisprudențial al curților internaționale din sfera drepturilor omului, am dori să abordăm și marja de apreciere a statelor vizate de hotărârile instanței onuziene, *in concreto* dacă aceste acte jurisdicționale internaționale sunt de o natură indicativă sau declarativă. Din jurisprudența Curții Internaționale de Justiție poate fi dedus un caracter indicativ al hotărârilor sale. Bunăoară, în speța *Personalul diplomatic şi consular al Statelor Unite ale Americii la Teheran (Statelor Unite ale Americii c. Iran)*[176], instanța onuziană a dispus o serie de măsuri, și anume:

- încetarea imediată a detenției ilegale a Însărcinatului cu afaceri al SUA, precum și a celorlalți agenți diplomatici și funcționari consulari, dar și a cetățenilor americani ținuți în calitate de ostatici în Iran, cu asigurarea eliberării neîntârziate a fiecăruia din ei și încredințarea lor Puterii Protectoare;
- asigurarea persoanelor respective cu mijloacele necesare de a părăsi teritoriul iranian, inclusiv cu transport;

[173] Ibidem, p. 295.
[174] Sârcu D., Şiman C. *Marja de apreciere a statelor în procesul de executare a hotărârilor curților internaționale în domeniul drepturilor omului*..., p. 10.
[175] Ibidem.
[176] Cauza *Personalul diplomatic şi consular al Statelor Unite ale Americii la Teheran (Statelor Unite ale Americii c. Iran)*, hotărârea din 24 mai 1980. Disponibil: https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf (vizitat la 2 mai 2022).

- și transmiterea urgentă către Puterea Protectoare a localurilor, proprietății, arhivelor și documentelor misiunii diplomatice și oficiilor consulare americane din Iran.

În unele dispozitive ale hotărârilor Curții Internaționale de Justiție, în timp ce indică, în mod expres, măsurile ce urmează a fi întreprinse de către statul reclamat, care „a pierdut cauza" examinată de această jurisdicție, instanța onuziană poate să determine că mijloacele de realizare a acestora rămân la latitudinea statului în cauză.

În speța *Mandatul de arest din 11 aprilie 2000 (Republica Democratică Congo c. Belgiei)*, Curtea a stabilit că Regatul Belgiei urma, prin mijloace lăsate la discreția sa, să anuleze mandatul și să informeze despre acest fapt autoritățile cărora le-a fost circulat.[177]

Iar cu referire la cauza *LaGrand (Germania c. Statele Unite ale Americii)*, principalul organ judiciar al Organizației Națiunilor Unite a hotărât că dacă cetățeni ai Republicii Federale Germania vor fi condamnați la pedepse severe, fără ca drepturile lor prevăzute de articolul 36 § 1 litera (b) din Convenția privind relațiile consulare din 1963 să fie respectate, Statele Unite ale Americii, prin modalități lăsate la alegerea sa, va permite revizuirea și reexaminarea condamnării și a sentinței, ținând seama de încălcarea drepturilor stabilite de Convenție.[178]

Totuși, un asemenea procedeu nu este suficient pentru a conferi acestor acte jurisdicționale internaționale o natură declarativă în sensul atribuit prin jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

2.3. Caracterul reparatoriu și preventiv al jurisprudenței internaționale

Pe lângă caracteristicile examinate *supra*, jurisprudența internațională posedă o natură reparatorie, dar și preventivă, fiind îndreptată atât spre remedierea drepturilor încălcate, precum și spre preîntâmpinarea unor noi încălcări ale normelor juridice internaționale.

Este interesantă cercetarea caracterului reparatoriu al jurisprudenței internaționale din sfera drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, raportat la instituția răspunderii internaționale a statelor. În această ordine de idei, și după cum ne explică I.M. Kolosov[179], notăm că răspunderea internațională reprezintă o instituție specială a relațiilor internaționale, care include obligația de a înlătura prejudiciul cauzat, doar dacă vina nu aparține părții vătămate,

[177] Cauza *Mandatul de arest din 11 aprilie 2000 (Republica Democratică Congo c. Belgiei)*, hotărârea din 14 februarie 2002. Disponibil: https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/121/121-20020214-JUD-01-00-EN.pdf (vizitat la 2 mai 2022).
[178] Cauza *LaGrand (Germania c. Statele Unite ale Americii)*, hotărârea din 27 iunie 2001. Disponibil: https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/104/104-20010627-JUD-01-00-EN.pdf (vizitat la 2 mai 2022).
[179] Колосов Ю.М. *Ответственность в международном праве*. 2-е изд., Москва: Статут, 2014, p. 19.

precum și dreptul celei din urmă de a-și satisface interesele încălcate în detrimentul intereselor părții vătămătoare, inclusiv aplicarea sancțiunilor acesteia, în cazurile corespunzătoare.

Este important de evidențiat că de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, comunitatea internațională a conștientizat importanța protecției drepturilor fundamentale și această recunoaștere a fost materializată prin adoptarea diverselor tratate în domeniul drepturilor omului și al libertăților fundamentale. Deși cerința respectării unor astfel de tratate internaționale este incontestabilă, uneori statele-părți nu se conformează prevederilor instrumentelor juridice în cauză și încalcă drepturile omului ori libertățile fundamentale consacrate în acestea. Astfel, răspunderea „făptașului" urmează a fi antrenată, în virtutea caracterului obligatoriu al tratatelor pentru Părțile Contractante și, în mod implicit, în temeiul principiului *pacta sunt servada bona fide*.

După cum a fost accentuat în doctrină „[r]ăspunderea unui subiect de drept internațional ia naștere în rezultatul încălcării unei obligații internaționale, indiferent de originea acesteia"[180], iar „[o]bligațiile internaționale pot naște dintr-o normă cutumiară de drept internațional, dintr-o normă convențională sau dintr-un principiu general de drept"[181]. Respectiv, pe bună dreptate autorul Nicolae Purdă a remarcat că „[u]n principiu general de drept, este acela care precizează că orice încălcare a unei obligații juridice declanșează răspunderea autorului încălcării și generează îndatorirea acestuia de a repara eventualul prejudiciu"[182].

Cu alte cuvinte, încălcarea unui tratat din sfera drepturilor omului duce la răspunderea statului din cauza neconformării cu obligația sa internațională care decurge din tratat – de a respecta dreptul în cauză. Această idee se bazează inclusiv pe conceptele abordate de Comisia de Drept Internațional în Partea I a Proiectului de Articole privind Răspunderea Statelor pentru Faptele Internaționale Ilicite din 2001, care arată în mod clar legătura dintre încălcarea unei obligații internaționale și răspunderea statului. Or din articolul 1 („*Răspunderea unui stat pentru faptele sale internaționale ilicite*") reiese că acesta „acoperă toate obligațiile internaționale ale statului și nu doar cele datorate altor state"[183] și, prin urmare „răspunderea statului se extinde, de exemplu, la încălcări ale drepturilor omului și la alte încălcări ale dreptului internațional atunci când beneficiarul principal al obligației încălcate nu este un stat"[184]. În timp ce Partea I („*Fapta internațională ilicită a unui stat*") ar putea fi aplicată cazurilor de răspundere a statului pentru încălcări ale drepturilor omului, Partea a II-a („*Conținutul răspunderii internaționale a unui*

[180] Burian A. *et al*. *Drept internațional public*..., p. 655.
[181] Ibidem, p. 655- 656.
[182] Purdă N. *Drept internațional umanitar. Curs universitar*. București: Lumina Lex, 2004, p. 362.
[183] Proiectul de Articole privind Răspunderea Statelor pentru Faptele Internaționale Ilicite (cu Comentarii), adoptat de către Comisia de Drept Internațional la cea de-a 53-a sesiune, în 2001, p. 87.
[184] Ibidem.

stat") a Proiectului de Articole are un domeniu de aplicare mai limitat, fiind explicat că „nu se aplică obligațiilor de reparație în măsura în care acestea apar față de sau sunt invocate de către o persoană sau entitate, alta decât un stat"[185].

În 1989, profesorul Theodor Meron a subliniat că juriștii internaționali au discutat, în mod tradițional, drepturile omului în termeni de implementare, mai degrabă decât să încerce să coreleze drepturile omului cu dreptul general al răspunderii statului.[186] În prezent, putem dezvolta o abordare diferită în privința acestei chestiuni, și concepte precum „drepturile omului" și „răspunderea statului" pot fi examinate în același context.

De obicei, tratatele din domeniul drepturilor omului conțin norme îndreptate spre repararea prejudiciului cauzat prin încălcarea comisă.

În conformitate cu articolul 41 („*Satisfacție echitabilă*") al Convenției Europene a Drepturilor Omului „[d]acă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenţiei sau a Protocoalelor sale şi dacă dreptul intern al Înaltei Părţi Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecinţelor acestei încălcări, Curtea acordă părţii lezate, dacă este cazul, o satisfacţie echitabilă"[187].

Potrivit articolului 63 § 1 din Convenția Americană a Drepturilor Omului din 1969: „[d]acă Curtea constată că a existat o încălcare a unui drept sau a unei libertăți protejate prin prezenta Convenție, Curtea va dispune ca părții vătămate să i se asigure respectarea dreptului sau libertății care a fost încălcată. De asemenea va dispune, dacă este cazul, ca urmările măsurii sau situației care a constituit încălcarea unui asemenea drept sau libertăți să fie remediate și ca părții vătămate să-i fie achitată o compensație echitabilă"[188].

Și nu în ultimul rând, articolul 27 § 1 („*Constatări*") din Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor privind Stabilirea Curții din 1998 prevede că „[d]acă Curtea constată că a avut loc încălcarea unui drept al omului sau popoarelor, aceasta va da ordinele corespunzătoare pentru a remedia încălcarea, incluzând plata unei compensații echitabile ori reparație"[189].

În ceea ce privește termenul de „reparație", se pare că Proiectul de Articole privind Răspunderea Statelor pentru Faptele Internaționale Ilicite din 2001 se referă la acesta în calitate

[185] Ibidem, p. 87-88.
[186] Meron T. *State Responsibility for Violations of Human Rights*. In: American Society of International Law Proceedings 83 (1989), p. 372.
[187] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 4 iulie 2021).
[188] Convenția Americană a Drepturilor Omului din 22 noiembrie 1969. Disponibil: https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.htm (vizitat la 4 iulie 2021).
[189] Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 10 iunie 1998. Disponibil: https://au.int/en/treaties/protocol-african-charter-human-and-peoples-rights-establishment-african-court-human-and (vizitat la 4 iulie 2021).

de un concept generic, din moment ce ar putea lua trei forme subliniate de articolul 34 (Capitolul II, Partea a II-a): restituție, compensație și satisfacție.

Conform articolului 35 („*Restituția*") din Proiectul de Articole, un stat responsabil de o faptă internațională ilicită are obligația de a face **restituție**, adică de a restabili situația care exista înainte de comiterea faptei ilicite, cu condiția și în măsura în care restituția:

(a) nu este imposibilă din punct de vedere material;

(b) nu implică o sarcină disproporțională în raport cu beneficiul care rezultă din restituție în loc de compensație.

În concordanță cu articolul 36 („*Compensația*") din același act, statul responsabil e o faptă internațională ilicită are obligația de **a compensa** dauna cauzată prin aceasta, în măsura în care această daună nu este remediată prin restituție, iar compensația acoperă orice daună evaluabilă financiar, inclusiv pierderea de profit, în măsura în care este stabilit.

La rândul său, articolul 37 („*Satisfacția*") din Proiectul de Articole privind Răspunderea Statelor pentru Faptele Internaționale Ilicite stabilește că statul responsabil de o faptă internațională ilicită este obligat să acorde o **satisfacție** pentru prejudiciul cauzat de acea faptă, în măsura în care acesta nu poate fi remediat prin restituție sau compensație. În continuare se explică că satisfacția poate consta într-o recunoaștere a încălcării, o exprimare a regretului, o scuză formală sau o altă modalitate adecvată, și că ea nu trebuie să fie disproporționată în raport cu prejudiciul și nu poate lua o formă umilitoare pentru statul responsabil.

Așadar, instanțele internaționale specializate în domeniul drepturilor omului sunt împuternicite prin tratatele care le reglementează activitatea să acorde despăgubiri victimelor încălcărilor de drepturi ale omului. Astfel de dispoziții reparatorii implică răspunderea statului care a săvârșit încălcarea, întrucât acesta din urmă trebuie să repare prejudiciul pe care l-a cauzat.

Pentru ca un stat să fie tras la răspundere pentru violarea drepturilor omului, încălcarea trebuie să fie constatată printr-o hotărâre pronunțată de o instanță internațională specializată în acest domeniu, cum ar fi Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului sau Curtea Africană a Drepturile Omului și Popoarelor. Respectiv, despăgubirile în cauză le sunt acordate reclamanților prin intermediul actelor jurisdicționale internaționale pronunțate de către instanțele date în contextul examinării speţelor ce le sunt deferite.

Fiecare dintre aceste instituții judiciare internaționale va examina pretinsa încălcare în conformitate cu tratatul care îi „guvernează" propria activitate și în limitele jurisdicționale stabilite de instrumentul juridic internațional corespunzător. Prerogativele lor de redresare nu sunt chiar aceleași, însă toate instanțele menționate *supra* sunt orientate spre remediere.

Bunăoară, prin jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a remarcat că o hotărâre în care constată o încălcare impune statului pârât o obligație juridică de a pune capăt încălcării și de a repara consecințele acesteia într-un asemenea mod încât să fie restabilită pe cât posibil situația existentă înainte de încălcare.[190] De aici rezultă ideea de *restitutio in integrum*, ceea ce presupune revenirea la situația inițială, anterioară încălcării, ca și cum încălcarea niciodată nu ar fi avut loc.

În literatura de specialitate a fost expusă ideea potrivit căreia „hotărârile Curții Europene au un **caracter reparatoriu** și nu duc la desființarea hotărârilor pronunțate de instanțele naționale”[191]. În ceea ce privește conexiunea dintre aceste două aspecte menționate, *in concreto* fiind vorba despre caracterul reparatoriu al hotărârii instanței europene și posibilitatea desființării hotărârilor judiciare naționale, subliniem că acestea nu se exclud reciproc, și nici nu se „contrazic”.

Ab initio, notăm că natura reparatorie a unei hotărâri a Curții de la Strasbourg nu se exprimă doar în achitarea unei sume în calitate de satisfacție echitabilă, or adesea Curtea determină că simpla constatare a încălcării Convenției constituie, prin sine, o reparație echitabilă suficientă. Caracterul reparatoriu al hotărârii instanței europene se manifestă și prin alte măsuri întreprinse de către statele reclamate întru executarea hotărârii pronunțate de această jurisdicție internațională contra lor, bunăoară prin reexaminarea ori redeschiderea procedurilor judiciare naționale. Este adevărat că însăși hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului nu desființează în mod automat hotărârile pronunțate de către instanțele naționale, însă adesea hotărârea Curții are drept consecință firească o asemenea desființare, datorită măsurilor luate de către autoritățile statului vizat întru executarea hotărârii Curții de la Strasbourg, care pot „îmbrăca” inclusiv forma reexaminării sau a redeschiderii procedurilor naționale. Așadar, natura reparatorie nu comportă, neapărat, un caracter pecuniar, având în centrul preocupărilor sale și principiul *restitutio in integrum*, iar desființarea hotărârilor judiciare naționale reprezintă o modalitate de repunere în situația inițială. Apreciem că desființarea hotărârilor pronunțate de instanțele naționale constituie o latură a caracterului reparatoriu al hotărârii Curții Europene.

Din cele relatate mai sus derivă ideea că o hotărâre pronunțată de o instanță internațională din sfera drepturilor omului are un caracter reparatoriu și poate fi privită ca un fundament judiciar pentru „responsabilitatea” statului în acest domeniu.

---

[190] Cauza *Ojog și alții c. Repubicii Moldova*, nr. 1988/06, § 41, hotărârea din 18 februarie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201134 (vizitat la 4 iulie 2021).
[191] Voican M. *et al*. *Curți internaționale de justiție*..., p. 230.

Aşadar, răspunderea statului se dovedeşte a fi un instrument valoros pentru remedierea încălcărilor de drepturi ale omului, iar instanţele internaţionale din acest domeniu joacă un rol major în procesul de validare a acesteia prin jurisprudenţa lor.[192]

În continuare, ne propunem să tratăm, în mod particular, **caracterul reparatoriu al hotărârilor-pilot ale Curţii Europene a Drepturilor Omului**, şi notăm că acesta capătă nuanţe specifice în contrast cu hotărârile clasice ale acestei instanţe. Oricum se hotărăşte în privinţa chestiunii prevăzute de articolul 41 din Convenţia Europeană şi, per general, principiul *restitutio in integrum* rămâne valabil pentru reclamant, dar **caracterul suspensiv** al hotărârii de pilot, pe care l-am identificat anterior, şi **caracterul retroactiv** al remediului intern creat în temeiul ei, fac ca natura reparatorie a acestui act jurisdicţional să producă un efect special, influenţând în mod favorabil conjunctura reclamanţilor din cauzele repetitive suspendate. Aceştia au posibilitatea, în virtutea remediului introdus potrivit indicaţiei din hotărârea-pilot, de a fi repuşi în drepturi în cadrul sistemului de drept naţional fără a fi necesară examinarea cererilor lor, în mod individual, şi emiterea unei hotărâri de către Curtea de la Strasbourg pe marginea fiecărei din speţele respective. În aşa mod, reclamanţii nu trebuie să aştepte o perioadă îndelungă de timp pentru ca Curtea Europeană a Drepturilor Omului să se expună cu referire la situaţia particulară a fiecăruia. Pe lângă acestea, menţionăm că, de regulă, chiar Curtea îi notifică pe reclamanţii din cauzele „clone" despre instituirea remediului naţional de către statul vizat, pe care aceştia pot şi trebuie să-l utilizeze întru satisfacerea condiţiei epuizării căilor de atac interne, în calitate de criteriu de admisibilitate a cererii depuse la instanţa europeană. În aşa mod, caracterul reparatoriu capătă o anumită amploare, deoarece se extinde dincolo de situaţia individuală a reclamantului vizat în hotărârea de tip pilot.

În acest sens, se revendică a fi examinat şi **cercul de persoane afectate de hotărârea-pilot**. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a evidenţiat în speţa *Hutten-Czapska c. Poloniei*[193] că una dintre implicaţiile procedurii hotărârii-pilot este că aprecierea dată de către ea situaţiei denunţate într-o cauză „pilot" depăşeşte, în mod necesar, interesele exclusive ale reclamantului individual şi obligă instanţa europeană să examineze acest caz şi din perspectiva măsurilor generale care necesită a fi luate în interesul altor persoane potenţial afectate.

Magistratul Zagrebelsky s-a expus şi asupra acestei chestiuni prin opinia sa parţial disidentă ataşată hotărârii în cauză. Abordând fundamentul juridic slab al procedurii hotărârii-pilot, a făcut referire la indicaţia din dispozitivul hotărârii potrivit căreia statul trebuie să îşi

[192] Şiman C. *State Responsibility for Human Rights Violations*. In: Legal Activity. Human Rights, Democracy, Justice: Problems, Achievements, Prospects, Kyiv: ArtEk, 2020, p. 63.
[193] Cauza *Hutten-Czapska c. Poloniei*, nr. 35014/97, § 238, hotărârea din 19 iunie 2006. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75882 (vizitat la 5 februarie 2023).

amendeze propria sa legislație pentru a soluționa o problemă generală care afectează alte persoane decât reclamantul. Judecătorul a subliniat, în acest sens, că textul articolului 46 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului spune doar că „[î]naltele Părți Contractante se angajează să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții în litigiile în care ele sunt părți", și că i se pare că expresia „litigiile în care sunt părți" se poate referi tocmai la litigiile dintre reclamant și stat asupra căror a decis Curtea de la Strasbourg, ceea ce este logic, întrucât hotărârile sale sunt adoptate în urma unei proceduri contradictorii.

În speța menționată *supra* și magistratul Zupančič a prezentat o opinie separată, ori zis cu o precizie mai mare – o opinie parțial concordantă și parțial disidentă. Acesta, făcând trimitere la problematica tratată de judecătorul Zagrebelsky, a notat că în centrul opiniei lui parțial disidente se regăsește constatarea că articolul 46 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale restrânge efectul obligatoriu al hotărârilor Curții Europene la ceea ce este cunoscut în drept constituțional ca efect ***inter partes***, *id est* dintre stat și anume reclamantul afectat de hotărâre. În această ordine de idei, judecătorul Zupančič a afirmat că judecătorul Zagrebelsky este critic în privința hotărârii pe marginea cauzei *Broniowski c. Poloniei*, în care acest efect obligatoriu îngust *inter partes* a fost extins pentru a cuprinde și alte spețe identice sau similare, indiferent de faptul dacă ele deja erau pendinte în fața Înaltei Curți de la Strasbourg. Apare întrebarea dacă cauza *Broniowski c. Poloniei* introduce un efect obligatoriu ***erga omnes*** în hotărârile instanței europene.

Apreciem că magistrații europeni nominalizați *supra* s-au referit, conform conceptelor respective, la autoritatea dispozitivului hotărârii (autoritatea lucrului judecat). Acest aspect a fost accentuat, în mod special, de judecătorul Zagrebelsky chiar la debutul opiniei sale separate, exprimând dezacordul cu faptul că indicațiile sunt date direct de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului în dispozitivul hotărârii sale.

Opinăm că este posibil de considerat că prin intermediul hotărârilor de tip pilot se depășește cadrul *inter partes*, deoarece o asemenea hotărâre influențează situația unor persoane care nu sunt implicate, în calitate de părți, în cauza-pilot în privința cărei Curtea Europeană se pronunță. În literatura de specialitate a fost notat că „[c]oraportul dintre autoritatea lucrului interpretat și efectul *erga omnes* rămâne neschimbat în cazul hotărârilor-pilot, or de interpretările realizate de Înalta Curte de la Strasbourg în jurisprudența sa toți trebuie să țină cont întotdeauna, indiferent de tipul actului jurisdicțional emis de către instanța europeană"[194].

[194] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național...*, p. 161.

Totodată, evidențiem că nu numai hotărârile-pilot influențează un cerc mai larg de persoane, care nu sunt părți în litigiul în privința cărui Curtea Europeană a Drepturilor Omului s-a expus. În esență, orice hotărâre ce duce la realizarea unor măsuri cu caracter general de către statul reclamat produce un impact asupra unor persoane terțe, după cum a susținut și Curtea în cauza *Marckx c. Belgiei*: „că hotărârea sa, în mod inevitabil, o să aibă efecte care depășesc limitele acestei cauze particulare, mai ales că încălcările constatate rezultă direct din prevederile contestate”[195], *id est* niște prevederi legislative. Totuși, în astfel de spețe „non-pilot” impactul nu va fi îndreptat, în mod direct, spre niște cereri „clone” suspendate în fața Înaltei Curți de la Strasbourg.

În ceea ce privește **caracterul preventiv** al jurisprudenței internaționale, acesta constă în măsurile întreprinse de statele pârâte în urma pronunțării unei hotărâri împotriva lor, de către jurisdicția internațională, și sunt îndreptate spre preîntâmpinarea unor încălcări similare. Acestea pot fi indicate în mod expres de către instanța judiciară internațională, precum obișnuiesc, bunăoară, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului ori Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor, sau pot fi „intuite” prin deducție de către statul pârât în baza concluziilor expuse de jurisdicția internațională în conținutul actului jurisdicțional emis pe marginea speței, după cum se procedează în cazul unei hotărâri clasice pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Notăm că abordarea instanței europene, ce constă în a lăsa la discreția statului reclamat alegerea modalităților de conformare cu hotărârea în care este vizat, constituie o veritabilă expresie a principiului subsidiarității, care prezintă o importanță majoră în sistemul de protecție instituit prin Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Or, după cum a remarcat Leonid Antohi, doctor în drept, „[p]rincipiul subsidiarității este una dintre regulile fundamentale care stau la baza întregului sistem al Convenției Europene a Drepturilor Omului”[196]. Totuși, după cum am constatat și *supra*, până și în practica judiciară a Înaltei Curți de la Strasbourg există anumite excepții, materializate prin practica aplicării procedurii hotărârilor-pilot, care îi permite acestei instanțe internaționale să indice, în mod explicit, măsurile pe care le consideră oportune întru remedierea unei probleme sistemice sau structurale. Acest procedeu duce, de la sine, la prevenirea unor noi încălcări ale Convenției.

În sensul sistemului Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, caracterul reparatoriu al hotărârilor pronunțate de Curtea Europeană se manifestă

[195] Cauza *Marckx c. Belgiei*, nr. 6833/74, § 58, hotărârea din 13 iunie 1979. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534 (vizitat la 12 februarie 2023).
[196] Antohi L. *Principiul subsidiarității în dreptul internațional al drepturilor omului*: tz de doct. în drept. Chișinău, 2018, p. 92.

prin realizarea unor măsuri de ordin individual, iar cel preventiv, la rândul său, prin întreprinderea unor măsuri de ordin general.

În fine, şi în contextul subiectului examinat, este curios că în literatura de specialitate autohtonă a fost evidențiată ideea precum că „[n]atura obligaţiei de prevenire a încălcărilor drepturilor omului este tratată în doctrină şi practica judiciară cu mare prudenţă, deoarece o accepţiune mai largă a acestei obligaţii ar conduce la angajarea responsabilităţii statului pentru «riscul» de a încălca dreptul garantat”.[197]

2.4. Concluzii la Capitolul 2

Cercetând efectele jurisprudenței internaționale, conform celor descrise în prezentul capitol, conchidem după cum urmează:

1. Forța obligatorie, alături de autoritatea lucrului judecat și interpretat, natura declarativă ori cea indicativă, dar și caracterul reparatoriu sau cel preventiv al actelor jurisdicționale ale instanțelor judiciare internaționale reprezintă, în esență, efectele jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. Fiecare din elementele menționate își aduce propria sa contribuție la eficacitatea actelor jurisdicționale internaționale, inclusiv în ordinea juridică internă.

2. Deși forța obligatorie a hotărârilor instanțelor judiciare internaționale este consfințită într-o manieră suficient de explicită în textele tratatelor internaționale, există anumite provocări în asigurarea respectării acesteia. Or unele state desconsideră obligativitatea, dar și autoritatea jurisprudenței internaționale, după cum ne demonstrează, bunăoară, atitudinea manifestată de Federația Rusă în raport cu imperativitatea executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului. Însă, printr-o asemenea desconsiderare nu sunt desființate aceste efecte ale actelor jurisdicționale internaționale, iar instrumentele destinate impulsionării executării actelor jurisdicționale internaționale vor fi examinate *infra*.

3. Constatăm o lipsă de practică uniformă la nivel jurisdicțiilor internaționale în privința aplicării ori neaplicării principiului subsidiarității de către instanțele respective, atribuind statelor reclamate o marjă de apreciere diferențiată în privința posibilității sau imposibilității alegerii măsurilor de punere în aplicare a actelor jurisdicționale internaționale pronunțate contra lor, prin conferirea unui caracter declarativ ori indicativ acestora. Dar acesta este un lucru firesc, fiecare

[197] Poalelungi M. *Obligaţiile pozitive şi negative ale statului prin prisma Convenţiei europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale*. Chișinău, 2015, p. 15.

jurisdicție posedând propriile sale caracteristici și acționând în limitele stabilite de tratatele ce le „guvernează” activitatea.

4. În timp ce hotărârea instanței judiciare internaționale posedă fie o natură declarativă ori indicativă, considerăm că caracterul reparatoriu și preventiv sunt, de regulă, inerente aceluiași act jurisdicțional internațional și conviețuiesc în calitate de efecte ale acestuia, derivând din el. Referindu-ne anume la caracterul reparatoriu al jurisprudenței internaționale accentuăm că acesta este, în mod indisolubil, legat de instituția răspunderii internaționale a statului, și anume prin angajarea unei asemenea răspunderi în virtutea hotărârii unei jurisdicții internaționale are loc valorificarea naturii reparatorii a actului jurisdicțional. În timp ce aspectul reparatoriu al jurisprudenței internaționale este „construit” la nivel conceptual într-un mod destul de diferențiat, scopul său rămâne același – remedierea încălcării constatate.

3. EXECUTAREA ACTELOR JURISDICȚIONALE INTERNAȚIONALE

3.1. Tipurile de măsuri întreprinse de state în procesul de executare a actelor jurisdicționale internaționale

Un element fundamental al influenței exercitate de jurisprudența internațională este reprezentat de măsurile întreprinse de state în procesul de executare a acesteia. Anume prin realizarea acestor măsuri este asigurată eficacitatea actelor jurisdicționale internaționale.

După cum ne-am convins *supra*, măsurile de executare a actelor jurisdicționale fie sunt concepute de statul în cauză, fie sunt indicate în mod direct de instanța care a examinat speța, în funcție de specificul sistemului jurisdicțional respectiv. Spre exemplu, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului nu ezită să indice, în mod expres, acțiunile de remediere care urmează a fi realizate de statul împotriva cărui este emisă hotărârea sa.

Doctrinara Gabriella Citroni evidențiază că „[î]n 1989, în primele sale hotărâri cu privire la reparații care vizau cauze dispariții forțate, Curtea Interamericană s-a limitat la a ordona plata unei compensații pecuniare”[198] și că „[d]e atunci, abordarea Curții Interamericane a evoluat mult: măsurile ordonate încearcă să garanteze, pe lângă compensație (care acoperă daunele materiale și morale), și restituirea, reabilitarea, satisfacția, restabilirea demnității și reputației, precum și garanții de non-repetiție”[199]. În esență, acestea constituie tipurile de măsuri de executare dispuse de jurisdicția interamericană.

Bunăoară, autorii Laurence Burgorgue-Larsen și Amaya Úbeda de Torres ne explică că „[s]copul «măsurilor de satisfacție» impuse statelor este de a le obliga să ajute victimele și rudele lor apropiate să-și reconstruiască viața și, de asemenea, să contribuie la reconstruirea societății în ansamblu”[200]. Aceștia menționează, *inter alia*, că măsuri de satisfacție ce îi revin unui stat, în virtutea jurisprudenței Curții Interamericane a Drepturilor Omului, ar fi desfășurarea unei investigații serioase în privința încălcărilor săvârșite în jurisdicția sa, identificarea celor responsabili și impunerea pedepsei corespunzătoare, ori întoarcerea popoarelor indigene pe pământurile lor ancestrale.[201] De asemenea, instanța interamericană recunoaște și dispune în

[198] Citroni G. *Measures of Reparation for Victims of Gross Human Rights Violations: Developments and Challenges in the Jurisprudence of Two Regional Human Rights Courts*. In: Inter-American and European Human Rights Journal, Vol. 5, 2012, p. 53.
[199] Ibidem.
[200] Burgorgue-Larsen L., Úbeda de Torres A. *The Inter-American Court of Human Rights: Case Law and Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 187.
[201] Ibidem, p. 187 și p. 190.

calitate de măsură de satisfacție diseminarea părților relevante ale hotărârilor sale, precum în speța *Gutiérrez-Soler c. Columbia*[202].

Totuși, jurisdicția interamericană, ca și alte jurisdicții internaționale nu consacră clasificarea măsurilor de executare a hotărârilor sale luând în calitate de criteriu subiectul asupra cărui se răsfrânge impactul jurisprudenței respective. Notăm că, chiar potrivit explicației oferite *supra*, măsurile de satisfacției, în sensul practicii judiciare a Curții Interamericane a Drepturilor Omului, ar fi destinate atât individului, cât și colectivității. Însă în literatura de specialitate se încearcă utilizarea noțiunilor de „măsuri individuale" și „măsuri generale" în timpul examinării măsurilor de executare dispuse de instanța interamericană. O asemenea tentativă a fost realizată de doctrinarul Stefan Kadelbach, menționând că „[m]ăsurile individuale și generale dispuse de către CIDO rezultă dintr-o interpretare a clauzei de remediere (art. 63 CADO)"[203]. Mai mult decât atât, doctrinarul susține că „[î]n comparație, CIDO, din diverse motive, răspunde într-o măsură considerabilă încălcărilor sistemice ale drepturilor omului, în timp ce CtEDO, în marea majoritate a cazurilor, urmează un model de justiție individuală, astfel încât măsurile generale joacă un rol mai important pentru prima, decât pentru cea din urmă"[204]. În această ordine de idei, interesantă e opinia exprimată de autoarea Viviana Krsticevic, precum că „CIDO a dezvoltat o teorie a remediilor care a dus la o gamă largă de măsuri generale destinate să asigure satisfacția și non-repetiția încălcărilor, ceea ce contrastează cu dezvoltarea restrânsă a remediilor la Curtea Europeană a Drepturile Omului, după care a fost modelat inițial sistemul interamerican de protecție a drepturilor omului"[205].

În contextul dat, este dificil de abordat practica Curții Africane a Drepturilor Omului și Popoarelor, din moment ce „CADOP încă nu a dezvoltat jurisprudență în acest sens"[206].

Categorisirea măsurilor de executare a actului jurisdicționale internaționale în funcție impactul produs, asupra individului sau colectivității, se dovedește a fi reușită în sistemul de protecție instituit în virtutea Convenției Europene a Drepturilor Omului. Este notabil faptul că în sistemul european de protecție a drepturilor fundamentale această constituie o clasificare instituționalizată și care, în mod implicit, permite aprecierea ponderii măsurilor de executare în baza impactului produs.

---

[202] Cauza *Gutiérrez-Soler c. Columbia*, nr. 12.291, § 105, hotărârea din 12 septembrie 2005. Disponibil: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_132_ing.pdf (vizitat la 23 iulie 2023).
[203] Kadelbach S. *The Domestic Implementation of Judgments/Decisions of Courts and Other International Bodies That Involve International Human Rights Law*..., p. 62.
[204] Ibidem.
[205] Krsticevic V. *Remedies of the Inter-American Human Rights System*. In: Proceedings of the ASIL Annual Meeting, Vol. 111, 2017, p. 261.
[206] Kadelbach S. *The Domestic Implementation of Judgments/Decisions of Courts and Other International Bodies That Involve International Human Rights Law*..., p. 57.

Aşadar, în temeiul articolului 46 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului statele semnatare și-au asumat angajamentul de a se conforma hotărârilor definitive ale instanței europene în litigiile în care acestea sunt părți. Angajamentul dat „prinde formă" prin realizarea unor măsuri, de către statul vizat într-o hotărâre a Curții Europene a Drepturilor Omului, întru remedierea încălcării constatate. *Inter alia,* obligația statului pârât de a se conforma hotărârilor Înaltei Curți de la Strasourg întotdeauna a fost interpretată drept o obligație de a produce un anumit rezultat, or Curtea lasă la discreția statului vizat alegerea măsurilor ce urmează a fi întreprinse în sistemul său juridic intern. Respectiv, urmează să scoatem în evidență tipologia măsurilor care trebuie să fie realizate de către stat întru respectarea angajamentului asumat prin articolul 46 § 1 („*Forţa obligatorie şi executarea hotărârilor*") din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, astfel fiind posibilă distingerea acestora.

În speța *Maestri c. Italiei*[207] Curtea Europeană a reiterat că, în contextul executării hotărârilor în conformitate cu articolul 46 al Convenției, o hotărâre prin care se constată o încălcare impune statului pârât o obligație juridică, în baza acestei prevederi, de a pune capăt încălcării și de a repara consecințele ei în așa fel încât să restabilească cât mai mult posibil situația existentă anterior încălcării. Dacă, pe de altă parte, legislația națională nu permite sau permite doar o reparație parțială pentru consecințele încălcării, articolul 41 împuternicește Curtea să acorde părții vătămate o asemenea satisfacție pe care o consideră potrivită. Rezultă, *inter alia,* că o hotărâre prin care Curtea constată o încălcare a Convenției sau a Protocoalelor sale impune statului pârât obligația juridică nu doar de a plăti celor vizați sumele acordate cu titlu de satisfacție echitabilă, dar și de a alege, sub supravegherea Comitetului de Miniștri, măsurile generale și/sau, dacă este cazul, individuale care trebuie adoptate în ordinea sa juridică internă pentru a pune capăt încălcării constatate de Curte și pentru a remedia pe cât este posibil consecințele. În continuare, Curtea a evidențiat că din Convenție, și în special din articolul 1, reiese că, prin ratificarea Convenției, Părțile Contractante își asumă angajamentul de a se asigura că legislația lor națională este compatibilă cu aceasta. Prin urmare, statului pârât îi revine înlăturarea din ordinea sa juridică internă a oricărui obstacol care ar putea împiedica remedierea corespunzătoare a situației reclamantului.

Astfel, drept consecință a pronunțării unor hotărâri de constatare a încălcării de către Înalta Curte de la Strasbourg statele vizate, în virtutea forței obligatorii a acestor acte jurisdicționale, realizează măsurile individuale și generale potrivite întru implementarea concluziilor Curții. Acestea reprezintă niște acțiuni indispensabile și imperative îndreptate spre

[207] Cauza *Maestri c. Italiei*, nr. 39748/98, § 47, hotărârea din 12 februarie 2004. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61638 (vizitat la 10 octombrie 2021).

înlăturarea încălcării Convenției Europene a Drepturilor Omului, însă care se diferențiază în mod esențial, iar natura impactului produs poate fi percepută prin elucidarea specificului fiecăreia dintre cele două categorii de măsuri.

Respectiv, statul împotriva cărui este emisă o hotărâre este obligat să întreprindă **măsuri de ordin individual**, ale căror scop este de a asigura că încălcarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, constatată de către Înalta Curte de la Strasbourg, a încetat, și că partea vătămată este restabilită, în măsura în care este posibil, în situația sa anterioară violării acestui tratat de către autoritățile naționale. În doctrină a fost menționat că „[m]ăsurile individuale, în primul rând, constau din plata sumei acordate în calitate de satisfacție echitabilă și, în cele din urmă, executarea unor măsuri specifice ce vor pune capăt situației ilegale care a dat naștere încălcării CEDO"[208].

Statul pârât are obligația de a acorda satisfacția echitabilă determinată de către jurisdicția europeană în virtutea articolului 41 („*Satisfacție echitabilă*") din Convenție, putând fi oferită în privința prejudiciului material și al celui moral suferite, dar și pentru costurile și cheltuielile suportate de reclamant. Prejudiciul material este acordat în vederea compensării pierderii materiale suferite efectiv (*damnum emergens*), cât și a pierderii sau a câștigului diminuat, care ar fi fost de așteptat în viitor (*lucrum cessans*), dacă nu ar fi survenit încălcarea dreptului sau a libertății consfințite de Convenția Europeană. La rândul său, prejudiciul moral este oferit reclamantului pentru suferința psihică sau fizică apărută drept urmare a încălcării. Iar costurile și cheltuielile acoperă sumele achitate în cadrul procedurilor desfășurate la nivel național sau în fața Curții Europene a Drepturilor Omului, suportate în vederea prevenirii încălcării ori remedierii acesteia, pentru asistență juridică, cheltuieli de judecată, traducere ori poștale, precum și altele asemenea.

Pentru ca reclamantul să beneficieze de reparație echitabilă, este necesar să fie întrunite următoarele cerințe fundamentale ce derivă din conținutul articolului 41: Curtea de la Strasbourg trebuie să declare că a avut loc o încălcare a Convenției Europene a Drepturilor Omului sau a Protocoalelor la aceasta; dreptul intern nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor încălcării în cauză; și Curtea trebuie să constate că există necesitatea de a oferi părții lezate o satisfacție echitabilă.

Notăm că uneori instanța europeană declară, prin intermediul unei hotărâri, că simpla constatare a încălcării Convenției Europene a Drepturilor Omului constituie o satisfacție

[208] Mantouvalou V. and Voyatzis P. *The Council of Europe and the protection of human rights: a system in need of reform*. In: edited by Joseph S. and McBeth A. Research Handbook on International Human Rights Law, 2010, p. 330.

echitabilă suficientă. În context, menționăm că în privința cauzei *Christine Goodwin c. Regatului Unit* Înalta Curte de la Strasbourg a declarat, cu vot unanim, că constatarea încălcării constituie prin sine o reparație echitabilă suficientă pentru prejudiciul moral suferit, și a dispus plata sumei de 39 mii euro pentru costurile și cheltuielile suportate de reclamantă.[209] În rândul hotărârilor pronunțate împotriva Republicii Moldova este notabilă, în acest sens, speța *Mătăsaru c. Republicii Moldova*[210], cu referire la care Curtea a adoptat o soluție similară.

Condițiile adiționale, preponderent cu caracter procedural, care trebuie să fie respectate de către reclamant întru obținerea unei reparații echitabile în sensul articolului 41 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale sunt prevăzute de articolul 60 din Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului[211] („*Pretențiile privind satisfacția echitabilă*"). *Inter alia*, reclamantul trebuie să înainteze pretențiile sale cu privire la satisfacție echitabilă, anexând toate documentele pe care se fundamentează această solicitare, în interiorul termenului-limită stabilit pentru prezentarea observațiilor sale asupra fondului, decât dacă Președintele Camerei decide altfel. În eventualitatea nerespectării acestor cerințe, Camera poate să-i respingă pretențiile în totalitate sau parțial.

Suma stabilită de Curtea de la Strasbourg se achită în termen de trei luni de la rămânerea definitivă a hotărârii, iar dacă nu se efectuează plata în termenul indicat de instanța europeană, suma crește din cauza dobânzii. În concordanță cu punctul 17 din Regulamentul cu privire la procedura de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 889 din 20 iulie 2016, „[p]lata se efectuează în termenul stabilit de hotărârea sau decizia Curții, de acordul de soluționare amiabilă ori de declarația unilaterală. Dacă un astfel de termen nu este prevăzut, plata se efectuează în termen de 3 luni din ziua în care hotărârea sau decizia Curții a intrat în vigoare"[212].

Adesea se confundă și se consideră că executarea unei hotărâri a Înaltei Curți de la Strasbourg se limitează la aspectul financiar, însă acesta reprezintă doar un mic „fragment" din procesul de executare a unei hotărâri a Curții Europene a Drepturilor Omului.[213]

---

[209] Cauza *Christine Goodwin c. Regatului Unit*, nr. 28957/95, §§120 și 123, hotărârea din 11 iulie 2002. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60596 (vizitat la 11 iulie 2021).
[210] Cauza *Mătăsaru c. Republicii Moldova*, nr. 69714/16 și 71685/16, hotărârea din 15 ianuarie 2019. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189169 (vizitat la 30 iulie 2022).
[211] Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacția din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).
[212] Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului. Nr. 889 din 20 iulie 2016. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 232-244.
[213] Sârcu D., Șiman C. *Măsurile întreprinse de state în procesul executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2019, nr. 1(48), p. 10.

Totodată dorim să evidențiem că anume achitarea satisfacției echitabile, în calitate de măsură de ordin individual, nu constituie obiectul unei alegeri a statului pârât, fiind indicată, în mod expres, în dispozitivul hotărârii emise de Curtea Europeană. Alegerea celorlalte categorii de măsuri, care urmează a fi realizate de către statul în cauză potrivit articolului 46 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, este, în mod tradițional, la discreția acestui stat, în spiritul caracterului declarativ al hotărârilor pronunțate de Curtea de la Strasbourg.

Totuși, consecințele încălcării nu sunt întotdeauna înlăturate doar prin oferirea unei sume bănești ori prin simpla constatare a acestei încălcări. Respectiv, „[î]n funcție de circumstanțele cauzei, obligația fundamentală de a asigura, pe cât este posibil, *restitutio in integrum* poate necesita măsuri adiționale”[214].

O asemenea măsură este reexaminarea ori redeschiderea procedurilor judiciare interne. În această ordine de idei, notăm că la 19 ianuarie 2000, în marja celei de-a 694-a reuniuni, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat Recomandarea nr. R (2000) 2 către statele membre cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cauze la nivel național în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului.[215] Prin intermediul recomandării date Comitetul de Miniștri încurajează părţile contractante, în special, să examineze sistemele lor de drept naţional în vederea asigurării că există posibilităţi adecvate pentru reexaminarea cauzei, inclusiv redeschiderea procedurilor, în cazuri în care Înalta Curte de la Strasbourg a constatat o încălcare a Convenţiei, în special unde:

- partea lezată continuă să sufere consecințe negative foarte grave din cauza rezultatului deciziei naţionale în speță, care nu sunt în mod adecvat remediate prin satisfacţia echitabilă şi nu pot rectificate decât prin reexaminare ori redeschidere; şi
- hotărârea Curţii duce la concluzia că decizia naţională contestată este în esenţă contrară Convenţiei, ori încălcarea constatată este cauzată de erori sau deficienţe procedurale de o asemenea gravitate încât apare un dubiu serios cu referire la rezultatul procedurilor naţionale contestate.

Datorită recomandării nominalizate, majoritatea dintre sistemele de drept național ale statelor membre ale Consiliului Europei actualmente prevăd, în mod expres, posibilitatea de a reexamina sau redeschide cauze urmare a identificării unei încălcări de către Curtea Europeană.

[214] Ibidem.
[215] Recomandarea R (2000) 2 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cauze la nivel național în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului din 19 ianuarie 2000. Disponibil: https://rm.coe.int/16805e2f06 (vizitat la 11 iulie 2021).

Remarcăm faptul că Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova[216], la articolul 449 literele g) și h) („*Temeiurile declarării revizuirii*”) prevede, *inter alia*, următoarele temeiuri pentru depunerea cererii de revizuire:

- Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau Guvernul Republicii Moldova a iniţiat o procedură de reglementare pe cale amiabilă într-o cauză pendinte împotriva Republicii Moldova;
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat, printr-o hotărâre, fie Guvernul Republicii Moldova a recunoscut, printr-o declaraţie, o încălcare a drepturilor sau libertăţilor fundamentale care poate fi remediată, cel puţin parţial, prin anularea hotărârii pronunţate de o instanţă de judecată naţională.

În virtutea articolului 447 din Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova („*Persoanele care sunt în drept să depună cerere de revizuire*”), Agentul guvernamental, precum și părţile şi alţi participanţi la proces, dar și persoanele care nu au participat la proces, însă care sunt lezate în drepturi prin hotărârea, încheierea ori decizia judecătorească, au dreptul de a depune cererea de revizuire în cazurile menționate *supra*.

Deşi Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova[217] cuprinde norme generale referitoare la instituția revizuirii, actul legislativ nominalizat distinge o modalitate *sui generis* a acestei căi extraordinare de atac, *id est* revizuirea cauzei în urma pronunţării hotărârii de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, căreia îi revine un articol separat (articolul 464^1). Aşadar, hotărârile irevocabile emise în cauzele în care Curtea de la Strasbourg a constatat o încălcare a drepturilor sau a libertăților fundamentale ale omului ori a dispus scoaterea cauzei de pe rol ca urmare a soluţionării amiabile a litigiului dintre stat şi reclamanţi pot fi supuse revizuirii dacă cel puţin una dintre consecinţele grave ale încălcării Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale şi a Protocoalelor adiţionale la aceasta continuă să se producă şi nu poate fi remediată decât prin revizuirea hotărârii pronunţate.

În contrast cu Codul de Procedură Civilă, Codul de Procedură Penală nu îi atribuie Agentului guvernamental dreptul de a cere revizuirea cauzei în urma emiterii hotărârii de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prerogativa respectivă revenindu-le, în virtutea articolului 464^1 alineatul (2), persoanei al cărei drept a fost încălcat; rudelor condamnatului, chiar după moartea acestuia, numai dacă cererea este formulată în favoarea condamnatului; și procurorului.

---

[216] Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 285-294.
[217] Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 248-251.

Este justificată afirmația precum că „aplicarea principiului *restitutio in integrum* este mai ușoară când încălcarea dreptului s-a produs printr-un act anulabil sau revocabil”[218], ci nu printr-un asemenea act cum ar fi o hotărâre judiciară irevocabilă.

Alte măsuri individuale îndreptate spre realizarea deplină a principiului *restitutio in integrum* ar fi:

- punerea în aplicare a unei decizii naționale ce nu a fost executată;
- revocarea ordinului de expulzare emis în privința unui străin, în pofida riscului real de a fi supus unor tratamente rele în țara de întoarcere;
- eliberarea reclamantului din detenție arbitrară;
- radierea anumitor mențiuni din cazier;
- returnarea pașaportului reținut de autoritățile naționale;
- excluderea unor mențiuni din buletinul de identitate;
- acordarea cetățeniei;
- restabilirea drepturilor electorale ale persoanei;
- repunerea reclamantului în funcția sa anterioară;
- deschiderea unei instituții de învățământ pentru a le oferi copiilor reclamanților posibilitatea de a fi instruiți;
- restituirea unor proprietăți etc.

Uneori astfel de măsuri de ordin individual sunt indicate în mod expres în dispozitivul hotărârii emise de către instanța europeană, precum în spețele *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei*[219] și *Assanidze c. Georgiei*[220], în contextul căror Curtea a hotărât în favoarea eliberării prompte a reclamanților din detenția arbitrară.

Este interesant și exemplul oferit de cauzele *Brumărescu c. României* [221] și *Ojog și alții c. Republicii Moldova*[222], întrucât Curtea de la Strasbourg a dispus, prin intermediul dispozitivului hotărârilor pronunțate în privința ambelor spețe, restituirea de bunuri imobile reclamanților. Însă, ținând cont de natura actelor jurisdicționale prin care a fost dispusă această măsură, *id est* hotărâri asupra satisfacției echitabile, ar fi destul de justificat de considerat că

[218] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional*..., p. 236.
[219] Cauza *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei*, nr. 48787/99, hotărârea din 8 iulie 2004. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886 (vizitat la 12 februarie 2023).
[220] Cauza *Assanidze c. Georgiei*, nr. 71503/01, hotărârea din 8 aprilie 2004. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61875 (vizitat la 12 februarie 2023).
[221] Cauza *Brumărescu c. României*, nr. 28342/95, hotărârea din 23 ianuarie 2001. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59159 (vizitat la 18 iulie 2021).
[222] Cauza *Ojog și alții c. Repubicii Moldova, nr. 1988/06*, hotărârea din 18 februarie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201134 (vizitat la 11 iulie 2020).

Curtea a tratat chestiunea respectivă mai mult ca o problematică ce ar cădea sub incidența articolului 41 din Convenție.

Mai importante, din punctul de vedere al impactului produs, sunt **măsurile de ordin general,** pe care statul reclamat este obligat să le realizeze întru executarea hotărârii îndreptate împotriva sa. Această categorie de măsuri se concentrează asupra prevenirii viitoarelor încălcări ale Convenției care ar fi cauzate de problema ce inițial a dus la încălcarea ei. În literatura de specialitate a fost scos în evidență faptul că „[a]cestea reprezintă măsuri «de amploare», ce se extind dincolo de cazul individual specific”[223]. În continuare, a fost elucidat că „[o]bligația de a institui măsuri generale reprezintă o modalitate de a exercita o influență asupra reformelor legale, juridice ori de politici naționale în sferele ce țin de competența Convenției”[224].

În doctrină a fost reliefat că „măsurile generale pot implica amendamente legislative (și în rare cazuri chiar constituționale), adoptarea de măsuri administrative sau executive (adică circulare sau regulamente ministeriale) ori o schimbare în abordarea judiciară internă și interpretarea în conformitate cu jurisprudența CtEDO, precum și alte activități educaționale și alte măsuri practice”[225].

Aceeași literatură de specialitate elucidează că modificările de ordin legislativ corespund unei proporții de peste 50 de procente din măsurile întreprinse de state. De exemplu, „[î]n cazul Belgiei, legea adoptată la 31 martie 1987 privind modificarea a numeroase dispoziții privind filiația este rezultatul asumării consecințelor care decurg din hotărârea «*Marckx*»”[226]. În continuare, autorul accentuează că „[p]entru Franța, votul legii din 10 iulie 1991 privind secretul corespondenței transmise pe calea telecomunicațiilor este urmare a hotărârilor «*Kruslin*» și respectiv «*Hrevig*» contra Franța (1990)”[227]. La fel, autorii români Mădălina Voican, Ruxandra Burdescu și Gheorghe Mocuța relatează și alte situații de amendare a legislației naționale în urma emiterii unui act jurisdicțional de către Curtea de la Strasbourg. Așadar, „Austria a modificat articole importante din codul său de procedură penală, precum și instrucțiunile referitoare la tratamentul deținuților spitalizați și întregul sistem de asistență juridică (...). Danemarca a modificat legea privind încredințarea spre îngrijire a copilului (...). Grecia a modificat o lege privind detenția provizorie. Italia a integrat în noul său cod de procedură penală, adoptat în 1988, dispozițiile care impun prezența avocaților apărării în timpul procedurii juridice,

[223] Sârcu D., Șiman C. *Măsurile întreprinse de state în procesul executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului...*, p. 11.
[224] Ibidem.
[225] Anagnostou D. *Introduction: Untangling the domestic implementation of the European Court of Human Rights' judgments*. In: edited by Anagnostou D. The European Court of Human Rights. Implementing Strasbourg's Judgments on Domestic Policy. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013, p. 6.
[226] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 164.
[227] Ibidem.

inclusiv în fața Curții de Casație. Olanda a modificat codul penal militar și legea privind internarea pacienților bolnavi mintal. Suedia și-a modificat legea asupra instrucției religioase obligatorii. Elveția a modificat integral sistemul de organizare judiciară și procedura penală aplicată armatei federale și a revizuit dispozițiile din codul civil referitoare la privarea de libertate în casele de corecție. Marea Britanie a interzis pedepsele corporale în învățământul public"[228].

Din moment ce Înalta Curte de la Strasbourg constată, prin hotărârea sa, o incompatibilitate a legislației interne cu prevederile CEDO, este de datoria statului pârât să o înlăture. Așadar, se „impune" întreprinderea unor măsuri cu caracter general, care ar avea impact nu doar asupra reclamantului, ci și în privința întregii comunități, orice membru al acesteia putând fi, în viitor, o victimă a acestui cadru legislativ viciat, dacă nu se realizează anumite acțiuni de ameliorare.

În ceea ce privește activitățile educaționale, în calitate de măsuri generale, la categoria acestora se atribuie acțiunile de instruire a reprezentanților autorităților naționale în vederea evitării unor noi încălcări ale Convenției Europene a Drepturilor Omului.

O altă activitate practică, care de asemenea este „calificată" drept măsură de ordin general, este reprezentată de traducerea, publicarea și diseminarea jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului la nivel național. Îmbunătățirea condițiilor de detenție în instituțiile penitenciare ale statului vizat de o hotărâre de constatare a încălcării la fel este considerată ca fiind o măsură cu caracter general.

Măsurile generale au o importanță majoră, întrucât anume ele contribuie la reformarea sistemelor naționale întru îmbunătățirea protecției a drepturilor omului dincolo de un caz particular, asigurând astfel eficiența sistemului Convenției și conferindu-i, prin urmare, credibilitate.[229] Măsurile de ordin individual nu sunt fără de importanță, însă măsurile de ordin general au un efect mai puternic și mai „răsunător" în interiorul sistemului național, deoarece nu se limitează la conjunctura individuală a unei persoane, ci influențează „soarta" unei întregi colectivități. Totuși, ambele tipuri de măsuri trebuie să fie întreprinse de către statele contra căror este pronunțată hotărârea, indiferent de amplitudinea impactului pe care îl produc.

Inter alia, și spre final, notăm că este interesantă ideea expusă de Curtea de la Strasbourg în speța *Broniowski c. Poloniei*[230], în timp ce trata măsurile cu caracter general și cele cu caracter

[228] Voican M. et al. *Curți internaționale de justiție..*, p. 53-54.
[229] Sârcu D., Șiman C. *Măsurile întreprinse de state în procesul executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului...*, p. 12.
[230] Cauza *Broniowski c. Poloniei*, nr. 31443/96, § 36, hotărârea din 28 septembrie 2005. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70326 (vizitat la 21 februarie 2023).

individual în raport cu domeniul soluționării amiabile a cauzei. Așadar, instanța europeană a menționat că este de competența statului pârât să ia, în același timp, măsurile generale și măsurile individuale necesare și să ajungă la o reglementare amiabilă cu reclamantul în baza unui acord care să integreze aceste două categorii de măsuri, ceea ce consolidează, în așa manieră, caracterul subsidiar a mecanismului de protecție a drepturilor omului instituit prin Convenție și facilitează îndeplinirea sarcinilor Curții Europene a Drepturilor Omului și ale Comitetului Miniștrilor care le-au fost încredințate, respectiv, de articolele 41 și 46 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Pe de altă parte, orice eșec a unui stat pârât de a acționa astfel, în mod necesar, pune la îndoială sistemul Convenției și subminează caracterul său subsidiar.

Cu referire la raționamentul expus *supra*, evidențiem accentul pus de către Înalta Curte de la Strasbourg asupra respectării principiului subsidiarității, care se regăsește la temelia întreprinderii măsurilor de ordin individual și general de către statele vizate, ca regulă generală, la alegerea acestor state. Or includerea unor asemenea măsuri în textul unui acord de soluționare amiabilă vine să fortifice „spiritul" acestui principiu. În același timp, instanța europeană admite facilitarea exercitării funcțiilor sale și ale organului decizional și executiv al Consiliului Europei, prin transpunerea măsurilor date în conținutul unei asemenea înțelegeri. În contextul procesului de supraveghere a executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului, Comitetul de Miniștri ar fi principalul beneficiar al unui astfel de procedeu.

3.2. Supravegherea executării actelor jurisdicționale internaționale

Supravegherea executării actelor jurisdicționale internaționale reprezintă un proces complex, care se deosebește de la jurisdicție la alta, posedând propriile sale particularități. Bunăoară, în cazul unor jurisdicții, înseși instanțele judiciare internaționale emitente ale actelor jurisdicționale supuse controlului implementării sunt organismele care monitorizează executarea lor. Pe când în alte jurisdicții, această sarcină este delegată unor alte organe din cadrul organizației internaționale corespunzătoare. Această particularitate, precum și alte caracteristici ale procesului de monitorizare vor fi elucidate *infra*, accentul fiind pus pe mecanismul instituit în virtutea CEDO.

În sfera jurisdicției internaționale penale, notăm că în conformitate cu articolul 106 § 1 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale („*Supravegherea executării sentințelor și condițiilor detenției*"), „[e]xecutarea unei sentințe cu închisoarea va fi supusă supravegherii Curții și va fi în conformitate cu standardele tratatelor internaționale larg acceptate care

reglementează tratamentul deținuților”[231]. Anterior, în cazul sentințelor pronunțate de Tribunalul militar internațional de la Nürnberg, „[e]xecutarea pedepselor era încredințată Consiliului de Control al Aliaților, care avea și dreptul de a modifica sau de a reduce pedepsele aplicate, fără a le agrava”[232]. Cercetătorul W.A. Schabas[233] a evidențiat că tribunalele militare internaționale nu participaseră la executarea sentințelor pe care le-au impus, iar atunci când Consiliul de Securitate a instituit tribunalele ad hoc, acesta delegase executarea sentințelor către sistemele naționale de justiție, sub o anumită supraveghere din partea tribunalelor internaționale.

Rolul Curții Interamericane a Drepturilor Omului și a Curții Africane a Drepturilor Omului și Popoarelor de supraveghere a implementării propriilor sale hotărâri de către statele împotriva căror acestea sunt emise rezultă inclusiv din actele jurisdicționale pronunțate de către aceste două instanțe internaționale.

Bunăoară, în cauza *Herrera-Ulloa c. Costa Rica*, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului a stabilit ca, în termen de 6 luni de la data notificării hotărârii pe marginea speței, statul vizat să-i prezinte un raport cu privire la măsurile întreprinse întru conformarea cu acest act jurisdicțional, accentuând că însăși Curtea va supraveghea respectarea hotărârii și va clasa cauza dată după ce statul se va conforma în totalitate măsurilor dispuse prin aceasta.[234]

Fostul Președinte al Curții Interamericane a Drepturilor Omului, Antônio Augusto Cançado Trindade[235], a remarcat că supravegherea, asumată *motu propio* de către instanța interamericană, a executării hotărârilor sale este ceea ce s-a petrecut în cauze succesive în ultimii ani. Doctrinarii Diego Rodríguez-Pinzón și Claudia Martin[236] au evidențiat că Curtea Interamericană nu are nicio autoritate specifică în baza Convenției Americane sau al Statutului și Regulilor Curții pentru a supraveghea respectarea sau a stabili o procedură de monitorizare. Cu toate acestea, încă de la primele hotărâri cu privire la reparații din 1989, Curtea Interamericană a stabilit o practică de a solicita informații statelor și de a adopta rezoluții de evaluare a conformității statelor.

---

[231] Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale din 17 iulie 1998. Disponibil: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf (vizitat la 28 iulie 2022).
[232] Sârcu D. *et al*. *Jurisdicția internațională penală*. Chișinău: CEP USM, 2008, p. 81.
[233] Schabas W.A. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute (2nd Edition)*. Oxford: Oxford University Press, 2016, p. 1374.
[234] Cauza *Herrera-Ulloa c. Costa Rica*, nr. 12,367, hotărârea din 2 iulie 2004. Disponibil: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_107_ing.pdf (vizitat la 28 iulie 2022).
[235] Cançado Trindade A.A. *Compliance with Judgments and Decisions: The Experience of the Inter-American Court of Human Rights: A Reassessment.* In: Nigerian yearbook of international law 2017. Springer International Publishing AG, 2018, p. 8.
[236] Rodríguez-Pinzón D., Martin C. *The Inter-American human rights system: selected examples of its supervisory work*. In: edited by Joseph S. and McBeth A. Research Handbook on International Human Rights Law, 2010, p. 378.

Respectiv, în lipsa unei prevederi în textul Convenției Americane a Drepturilor Omului prin care un alt organism decât cel emitent al actului jurisdicțional ar exercita controlul asupra executării, însăși Curtea Interamericană și-a asumat rolul de monitorizare a implementării hotărârilor sale. Potrivit literaturii de specialitate, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului „afirmă că monitorizarea respectării de către stat a hotărârilor sale este un atribut inerent al jurisdicției sale și ține în mod regulat audieri și emite rezoluții privind respectarea în acest scop”[237]. Autorul Jan Schneider[238] a remarcat că atribuirea competențelor în faza de execuție a hotărârilor jurisdicției interamericane este atât de ambiguă, încât a fost chiar contestată de către un stat. În această ordine de idei, notăm că „Guvernul panamez a contestat autoritatea Curții Interamericane de a solicita informații de la state și de a adopta rezoluții cu privire la stadiul respectării hotărârilor sale”[239].

De asemenea, cercetătorul Jan Schneider[240] a subliniat că Convenția Americană a Drepturilor Omului, spre deosebire de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, nu prevede un sistem de monitorizare consacrat, iar articolul 65 din tratatul interamerican este singura normă *hard-law* care face o aluzie la nerespectarea hotărârilor. Menționăm că în concordanță cu articolul 65 din Convenția Americană, „[l]a fiecare sesiune ordinară a Adunării Generale a Organizației Statelor Americane, Curtea va prezenta spre examinare Adunării un raport cu privire la activitatea sa din anul precedent. Acesta precizează, în special, cazurile în care un stat nu și-a respectat hotărârile sale, făcând orice recomandări pertinente”[241]. În egală măsură, în doctrină a fost reliefat faptul că deși Curtea Interamericană, într-o varietate de rapoarte anuale adresate Adunării, menționase spețe în care statele nu s-au conformat hotărârilor și nu au informat instanța interamericană despre planurile pe care le aveau pentru a-și îndeplini obligațiile, Adunarea nu comentase aproape niciodată în privința acestei probleme. Nu a existat niciodată o voință politică a Adunării Generale de a sprijini Curtea.[242]

Este notabil faptul că multe cauze rămân sub supravegherea Curții Interamericane, ca urmare a nerespectării de către state a măsurilor care dispun investigarea și pedepsirea făptuitorilor de încălcări grave ale drepturilor omului.[243] Totuși, în spațiul interamerican se atestă și anumite exemple pozitive, care au culminat cu încetarea supravegherii. După cum ne relatează

[237] Kadelbach S. *The Domestic Implementation of Judgments/Decisions of Courts and Other International Bodies That Involve International Human Rights Law...*, p. 61.
[238] Schneider J. *The execution of judgments of the European and Inter-American Courts of Human Rights*. In: Cadernos de Direito 14(26), January - June 2014, p. 12.
[239] Rodríguez-Pinzón D., Martin C. *The Inter-American human rights system...*, p.378.
[240] Schneider J. *The execution of judgments of the European and Inter-American...*, p. 22.
[241] Convenția Americană a Drepturilor Omului din 22 noiembrie 1969. Disponibil: https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.htm (vizitat la 11 ianuarie 2023).
[242] Schneider J. *The execution of judgments of the European and Inter-American...*, p. 22.
[243] Rodríguez-Pinzón D., Martin C. *The Inter-American human rights system...*, p. 379.

magistratul Antônio Augusto Cançado Trindade[244], o ilustrare remarcabilă a respectării depline a obligațiilor convenționale este oferită de cauza *The Last Temptation of Christ*, în care Curtea Interamericană a Drepturilor Omului ordonase încetarea cenzurii filmului - o măsură care a necesitat modificarea unei prevederi constituționale, *id est* articolul 19 § 12 al Constituției Chile din 1980. La 7 aprilie 2003, statul reclamat a raportat instanței interamericane conformarea deplină cu hotărârea acesteia și a menționat că filmul în cauză fusese deja expus, de la 11 martie 2003, în *Cine Arte Alameda* din Santiago. În rezoluția sa din 28 noiembrie 2003, Curtea Interamericană declarase cauza ca fiind încheiată, întrucât Chile a respectat în întregime hotărârea sa din 5 februarie 2001.

În ceea ce privește sistemul african de protecție a drepturilor omului, în contextul speței *Jebra Kambole c. Republicii Unite a Tanzaniei*, Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor a dispus ca statul pârât să-i raporteze acestei instanțe internaționale, în termen de 12 luni de la notificarea actului jurisdicțional în cauză, cu referire la măsurile realizate pentru a implementa cerințele hotărârii, precum și ulterior, la fiecare 6 luni, până când Curtea apreciază că a avut loc o executare deplină acesteia.[245] Totuși, doctrina ne atrage atenția asupra faptului că „[e]xecutarea hotărârilor este monitorizată de Consiliul Executiv al UA în numele Adunării a UA”[246]. Această idee derivă din articolul 29 § 2 („*Notificarea despre hotărâre*”) din Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 10 iunie 1998[247].

În cadrul sistemului Uniunii Europene, reieșind din articolul 260 § 2 al Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene[248], Comisia Europeană este responsabilă pentru monitorizarea executării de către statele membre a hotărârilor Curții de la Luxemburg. În această ordine de idei, reamintim că Comisia are un rol executiv în cadrul acestei organizații supranaționale.

Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale autorizează Comitetul de Miniștri, organul decizional și executiv al Consiliului Europei, să supravegheze executarea actelor jurisdicționale ale Înaltei Curți de la Strasbourg. Mecanismul astfel creat implică o anumită specificitate, care este intrinsecă sistemului european de protecție a drepturilor

---

[244] Cançado Trindade A.A. *Compliance with Judgments and Decisions*..., p. 12.

[245] Cauza *Jebra Kambole c. Republicii Unite a Tanzaniei*, nr. 018/2018, hotărârea din 15 iulie 2020. Disponibil: https://www.african-court.org/en/images/Cases/Judgment/Appl.%20018%20-%202018%20-%20Jebra%20Kambole%20-%20Judgment.pdf (vizitat la 28 iulie 2022).

[246] Ssenyonjo M. *Responding to Human Rights Violations in Africa. Assessing the Role of the African Commission and Court on Human and Peoples' Rights (1987–2018)*. In: International Human Rights Law Review, Volume 7: Issue 1, 19 June 2018, p. 32.

[247] Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 10 iunie 1998. Disponibil: https://au.int/en/treaties/protocol-african-charter-human-and-peoples-rights-establishment-african-court-human-and (vizitat la 13 aprilie 2023).

[248] Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957 (versiunea consolidată). Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO (vizitat la 21 februarie 2023).

fundamentale. Respectiv, prezintă interes, pe parcursul cercetării, atât natura politică a Comitetului de Miniștri, cât și elementele care împreună formează procesul de supraveghere a executării hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului.

În această ordine de idei, în literatura de specialitate a fost notat că „[î]n sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului executarea jurisprudenței Înaltei Curţi de la Strasbourg este supusă unui control bine structurat, pus în sarcina Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei”[249]. În continuare a fost scoasă în evidență ideea potrivit căreia „complexitatea procesului de supraveghere a executării hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului rezidă în multitudinea detaliilor de ordin procedural care trebuie luate în considerație în timpul monitorizării, precum și în esența organului ce realizează această activitate – Comitetul de Miniștri”[250].

Potrivit articolului 46 § 2 („*Forţa obligatorie şi executarea hotărârilor*”) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, „[h]otărârea definitivă a Curţii este transmisă Comitetului de Miniştri care supraveghează executarea ei”[251]. Comitetul de Miniștri, principalul organ de elaborare a politicilor și executiv al Consiliului Europei, este constituit din miniștrii afacerilor externe ai fiecărui stat membru, ori adjuncții lor – reprezentanța diplomatică permanentă la Strasbourg.[252] Reiese că rolul de a supraveghea executarea hotărârilor pronunțate de către Înalta Curte de la Strasbourg îi revine nu unui organism juridic, ci politic. Fostul Președinte al Curții Europene a Drepturilor Omului , Linos-Alexander Sicilianos, a afirmat că deși adesea este privită ca fiind esențialmente „politică”, majoritatea activității desfășurate de Comitetul de Miniștri în virtutea articolului 46 § 2 a Convenției are, de fapt, o puternică conotație juridică.[253]

În cauza *W.D. c. Belgiei* Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reiterat că „hotărârile sale sunt, în esență, de natură declarativă și că, în principiu, ține de latitudinea statului pârât să aleagă, sub supravegherea Comitetului de Miniștri, mijloacele de a-și îndeplini obligația juridică în virtutea articolului 46 din Convenție”[254]. Iar examinând speța *Cordella și alții c. Italiei*, instanța europeană a subliniat că „nu este de competența Curții să adreseze Guvernului recomandări detaliate și cu conținut prescriptiv, precum cele indicate de reclamanți. Este de

[249] Șiman C. *Supravegherea executării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2021, nr. 2(57), p. 33.
[250] Ibidem.
[251] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 25 iulie 2021).
[252] Greer S. *et al*. *Human Rights in the Council of Europe and the European Union. Achievements, Trends and Challenges*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, p. 61.
[253] Sicilianos L.A. *The Involvement of the European Court of Human Rights in the Implementation of Its Judgments: Recent Developments under Article 46 ECHR*. In: Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 32/3, 2014, p. 254.
[254] Cauza *W.D. c. Belgiei*, nr. 73548/13, § 167, hotărârea din 6 septembrie 2016. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166489 (vizitat la 20 martie 2022).

competența Comitetului de Miniștri, acționând în baza articolului 46 din Convenție, să indice guvernului pârât măsurile care, în mod practic, trebuie să fie adoptate de acesta din urmă pentru a asigura executarea hotărârii”[255].

Autorul Titus Corlățean opinează că „[a]rticolul 46 paragraful 2 confirmă și în acest fel specificitatea mecanismului de control de la Strasbourg prin deplasarea exercitării competenței controlului într-un cadru internațional care implică o responsabilitate colectivă, capabilă să dea greutatea necesară și să confirme caracterul obligatoriu al hotărârilor Curții pentru statele condamnate”[256]. Iar doctrinarul Corneliu Bîrsan susține că „asigurarea executării hotărârilor Curţii este nu numai o obligaţie juridică, dar şi o obligaţie politică: angajamentul executării hotărârilor instanţei europene este asumat faţă de comunitatea statelor membre ale Consiliului Europei, în ordinea publică europeană în materie, iar art. 46 parag. 2 din Convenţie atribuie Comitetului Miniştrilor un rol esenţial în asigurarea executării acestor hotărâri”[257]. În această ordine de idei, în literatura de specialitate a fost remarcat că „[r]aționamentele respective sunt bine întemeiate, însă urmează a fi reținut riscul ca, pe parcursul monitorizării executării jurisprudenței Curții, reprezentanții statelor-părți la Convenția Europeană a Drepturilor Omului să fie guvernați uneori de circumstanțe politice, ținând cont de interesele statelor ce i-au delegat”[258]. Până și procesele politice trebuie să fie orientate spre respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Articolul 46 § 2 din Convenție stabilește că anume executarea hotărârilor definitive ale Înaltei Curți de la Strasbourg este supravegheată. Reieșind din prevederile articolelor 28, 42 și 44 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului[259], sunt definitive hotărârile emise de către Comitete și Marea Cameră, iar hotărârile pronunțate de către Camere devin definitive în situațiile următoare:

- atunci când părțile declară că ele nu vor cere retrimiterea cauzei la Marea Cameră;

- la trei luni de la data hotărârii, în situația în care retrimiterea cauzei la Marea Cameră nu a fost solicitată;

- sau atunci când cererea de retrimitere este respinsă de Colegiul Marii Camere.

---

[255] Cauza *Cordella și alții c. Italiei*, nr. 54414/13 și 54264/15, § 181, hotărârea din 24 ianuarie 2019. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-189421 (vizitat la 22 martie 2022).
[256] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 155.
[257] Bîrsan C. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Ediția 2. București: Editura C.H. Beck, 2010, p. 1577.
[258] Șiman C. *Supravegherea executării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*..., p. 34.
[259] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 25 iulie 2021).

În principiu sunt pasibile executării doar hotărârile definitive care constată o încălcare a Convenției, deseori numite populist „de condamnare a statului”.[260] În acest sens, menționăm că dintre hotărârile pronunțate împotriva Republicii Moldova, cauza *Mitropolia Basarabiei şi alţii c. Moldovei*[261] a fost prima supusă procesului de supraveghere a executării, hotărârea respectivă fiind pronunțată la 13 decembrie 2001 și devenind definitivă la 27 martie 2002.

Nu doar executarea hotărârilor definitive ale Curții de la Strasbourg este supusă controlului Comitetului de Miniștri, dar și punerea în aplicare a clauzelor acordurilor de reglementare amiabilă. Conform articolului 39 §§ 3 și 4 („*Soluționarea pe cale amiabilă*”) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, „[î]n cazul soluționării pe cale amiabilă, Curtea radiază cauza de pe rol printr-o decizie care se limitează la un rezumat al faptelor şi al soluției adoptate”[262], și ulterior ea „este transmisă Comitetului de Miniştri, care supraveghează executarea clauzelor de soluționare pe cale amiabilă, aşa cum acestea figurează în decizie”[263]. Aspectul dat este reiterat de Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile, adoptat la 10 mai 2006 și ulterior amendat la 18 ianuarie 2017 și 6 iulie 2022[264].

Totuși, supravegherea executării clauzelor acordului de reglementare amiabilă implică monitorizarea conformării statului pârât cu decizia emisă de către Curtea de la Strasbourg, prin care o înțelegere de acest gen este acceptată de jurisdicția respectivă, or anume un asemenea act jurisdicțional internațional îi conferă acordului eficacitate.

Bunăoară, în privința speței *Stîngaci c. Republicii Moldova* Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pronunțat o decizie la 11 octombrie 2016, susținând reglementarea amiabilă propusă de către părți.[265] Ulterior, întru conformarea cu procedura de supraveghere a executării actelor jurisdicționale ale instanței europene, Guvernul Republicii Moldova a prezentat raportul de acțiuni cu privire la măsurile întreprinse în scopul implementării clauzelor agreate în timpul soluționării amiabile a cauzei.[266]

---

[260] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional...*, p. 247.

[261] Cauza *Mitropolia Basarabiei şi alţii c. Moldovei*, nr. 45701/99, hotărârea din 13 decembrie 2001. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59985 (vizitat la 8 ianuarie 2023).

[262] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 15 octombrie 2021).

[263] Ibidem.

[264] Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile, adoptat la 10 mai 2006 și amendat la 18 ianuarie 2017 și 6 iulie 2022. Disponibil: https://rm.coe.int/16806eebf0 (vizitat la 25 iulie 2021).

[265] Cauza *Stîngaci c. Republicii Moldova*, nr. 62542/09, decizia din 11 octombrie 2016. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-168941 (vizitat la 22 martie 2022).

[266] Cauza *Stîngaci c. Republicii Moldova*, nr. 62542/09, raportul de acțiuni din 30 iunie 2017. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)782E (vizitat la 22 martie 2022).

În context, notăm că „măsurile ce urmează a fi întreprinse de către statele condamnate, precum și cele care deja au fost realizate, sunt aduse la cunoștința Comitetului de Miniștri prin intermediul **planurilor și rapoartelor de acțiuni**, prezentate de către guvernele care au comis încălcarea Convenției”[267]. **Planul de acțiuni** conține informații despre măsurile întreprinse de statul reclamat în procesul de executare a hotărârilor și deciziilor Curții ce îl vizează, dar și despre acțiunile pe care acesta intenționează să le desfășoare în privința încălcării stabilite de către instanța europeană. La rândul său, **raportul de acțiuni** descrie doar măsurile deja realizate de către statul în cauză în timpul executării.

După cum a fost menționat anterior, pe parcursul prezentei lucrări, executarea actelor jurisdicționale ale Înaltei Curți de la Strasbourg se manifestă prin realizarea unor **măsuri cu caracter individual și general**, corespunzătoare speței examinate.

Cu referire la cauza *Stîngaci c. Republicii Moldova*, au fost întreprinse măsuri îndreptate spre restabilirea reclamantei la locul său de muncă, precum și repunerea acesteia în drepturile aferente, cum ar fi luarea în considerație a perioadei cuprinse între 23 octombrie 2007 și 1 iunie 2010 pentru promovarea în rang diplomatic superior, includerea înscrierilor corespunzătoare în documentele de muncă și realizarea acțiunile necesare în domeniul asigurărilor sociale de stat, întru recunoașterea perioadei de contribuție.[268]

Supravegherea executării actelor jurisdicționale ale Curții Europene a Drepturilor Omului are loc în procedură standard sau avansată (*twin-track supervision procedure*). Majoritatea cauzelor sunt supuse controlului în procedură standard, pe când în procedura avansată de supraveghere se regăsesc spețele care necesită măsuri cu caracter individual urgente, hotărârile-pilot sau hotărârile care altfel dezvăluie probleme structurale majore și/ori chestiuni complexe, dar și cauzele interstatale. O astfel de abordare permite scoaterea în evidență a spețelor care „reclamă” o atenție deosebită pe parcursul exercitării controlului asupra executării hotărârilor Curții de la Strasbourg, existând posibilitatea de a transfera spețele dintr-un tip de procedură în altul. Bunăoară, notăm că speța *Catan și alții c. Republicii Moldova și Rusiei* este supravegheată de Comitetul de Miniștri în procedură avansată, fiind pus accentul pe neexecutarea hotărârii de către Federația Rusă. Or până în prezent statul nominalizat nici măcar nu a plătit suma determinată de instanța europeană cu titlu de satisfacție de satisfacție echitabilă.[269]

---

[267] Șiman C. *Supravegherea executării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*..., p. 34.
[268] Cauza *Stîngaci c. Republicii Moldova*, nr. 62542/09, raportul de acțiuni din 30 iunie 2017. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)782E (vizitat la 29 iulie 2022).
[269] Rezoluția interimară CM/ResDH(2020)183 din 3 septembrie 2020, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-204664 (vizitat la 25 iulie 2021).

Atunci când mai multe cauze aflate sub supraveghere vizează aceeași încălcare sau sunt legate de aceeași problemă structurală ori sistemică din sistemul național al statului reclamat, Comitetul de Miniștri poate decide **să grupeze** aceste spețe și să le examineze în comun. De obicei, grupul poartă denumirea primei hotărâri înaintate organului decizional și executiv al Consiliului Europei pentru supravegherea executării acesteia. În eventualitatea în care se apreciază ca fiind oportun, gruparea de cauze poate fi modificată de către Comitetul de Miniștri, în special pentru a permite încetarea supravegherii executării ale anumitor hotărâri din acest grup, relative la o problemă specifică care a fost soluționată.

În privința hotărârilor pronunțate împotriva Republicii Moldova au fost create câteva astfel de grupuri, printre care, bunăoară, grupul *Taraburca*[270]. Acesta din urmă cuprinde spețe cu referire la care Înalta Curte de la Strasbourg a constatat încălcarea articolului 3 („*Interzicerea torturii*”) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, atât sub aspect material, cât și procedural, fiind concluzionat că reclamanții au fost supuși tratamentelor rele și că au fost desfășurate investigații ineficiente în contextul plângerilor formulate de ei.

În principiu, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei se întrunește de patru ori pe an pentru a evalua măsurile relatate în planurile și rapoartele de acțiuni prezentate de către statele reclamate, iar „reuniunile de evaluare de acest gen se desfășoară într-un format special («*Droits de l'Homme*» – DH), reprezentarea guvernelor fiind asigurată de diplomați cu pregătire corespunzătoare și special desemnați de la reprezentanțele permanente ale statelor pe lângă Consiliul Europei la Strasbourg”[271].

Organului decizional și executiv al Consiliului Europei este consiliat și asistat de către Departamentul pentru Executarea Hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului în timpul activității sale de supraveghere a punerii în aplicare a actelor jurisdicționale ale instanței europene. În același timp, Departamentul menționat sprijină și statele pârâte în vederea desfășurării eficiente a procesului de executare a hotărârilor și deciziilor ce le vizează.

În concordanță cu regula 16 („*Rezoluții interimare*”) din Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile, pe parcursul exercitării funcției sale de monitorizare, organul respectiv poate adopta **rezoluții**

[270] Rezoluția finală CM/ResDH(2018)464 din 6 decembrie 2018, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-188686 (vizitat la 30 august 2022).
[271] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 194.

interimare, în special pentru ca să constate stadiul progresului executării ori, când se cuvine, să-și exprime preocuparea și/sau să facă anumite sugestii în această privință.[272]

Spre exemplu, în contextul exercitării controlului asupra executării hotărârii pronunțate în privința speței *Ilaşcu și alții c. Moldovei și Rusiei*, Comitetul de Miniștri a adoptat 5 rezoluții interimare, *id est*:

- Rezoluția ResDH(2005)42 din 22 aprilie 2005[273];
- Rezoluția ResDH(2005)84 din 13 iulie 2005[274];
- Rezoluția ResDH(2006)11 din 1 martie 2006[275];
- Rezoluția ResDH(2006)26 din 10 mai 2006[276];
- Rezoluția CM/ResDH(2007)106 din 12 iulie 2007[277].

Conform regulii 17 („*Rezoluția finală*”) din Regulament, **rezoluțiile finale** se adoptă atunci când Comitetul de Miniștri constată că statul vizat a întreprins toate măsurile necesare întru conformarea cu hotărârea pronunțată de către Curtea de la Strasbourg contra sa ori că au fost realizate condițiile reglementării amiabile. La emiterea unei rezoluții finale, Comitetul afirmă că și-a îndeplinit funcțiile prevăzute la articolul 46 § 2 ori articolul 39 § 4 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.[278]

Aşadar, cu referire la cauza *Ilaşcu și alții c. Moldovei și Rusiei*, la 6 martie 2014 Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat Rezoluția finală CM/ResDH(2014)37[279], prin intermediul căreia, concluzionând în baza circumstanțelor existente că consecințele încălcărilor comise în privința reclamanților au fost înlăturate pe cât era posibil, a declarat că și-a exercitat funcțiile conform articolului 46 § 2 din CEDO, și a decis să înceteze supravegherea cauzei respective.

---

[272] Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile, adoptat la 10 mai 2006 și amendat la 18 ianuarie 2017 și 6 iulie 2022. Disponibil: https://rm.coe.int/16806eebf0 (vizitat la 2 iunie 2021).

[273] Rezoluția interimară ResDH(2005)42 din 22 aprilie 2005, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-69844 (vizitat la 25 iulie 2021).

[274] Rezoluția interimară ResDH(2005)84 din 13 iulie 2005, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliul Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-69991 (vizitat la 25 iulie 2021).

[275] Rezoluția interimară ResDH(2006)11 din 1 martie 2006, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliul Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-72635 (vizitat la 25 iulie 2021).

[276] Rezoluția interimară ResDH(2006)26 din 10 mai 2006, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-75394 (vizitat la 25 iulie 2021).

[277] Rezoluția interimară CM/ResDH(2007)106 din 12 iulie 2007, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-83932 (vizitat la 25 iulie 2021).

[278] Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile, adoptat la 10 mai 2006 și amendat la 18 ianuarie 2017 și 6 iulie 2022. Disponibil: https://rm.coe.int/16806eebf0 (vizitat la 2 iunie 2021).

[279] Rezoluția finală CM/ResDH(2014)37 din 6 martie 2014, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-146491 (vizitat la 25 iulie 2021).

Notăm că, în mod tradițional, în partea preambulară a rezoluțiilor adoptate este menționat că Comitetul de Miniștri acționează în baza articolului 46 § 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care prevede că acest organ al Consiliului Europei supraveghează executarea hotărârilor definitive ale Înaltei Curți de la Strasbourg.

De asemenea, o mare parte din rezoluții reiterează obligația statului pârât, stipulată la articolul 46 § 1 din Convenție, de a se conforma hotărârilor definitive în cauzele la care a fost parte și că această obligație implică, pe lângă plata satisfacției echitabile acordate de Curte, adoptarea de către autoritățile statului vizat, dacă este necesar:

- a măsurilor cu caracter individual, îndreptate spre încetarea încălcărilor constatate și înlăturarea consecințelor acestora, astfel încât să se realizeze pe cât este posibil *restitutio in integrum*;
- a măsurilor cu caracter general, menite de a preveni comiterea unor încălcări similare.

În literatura de specialitate a fost accentuat că „Comitetul Miniștrilor deține (...) competența suverană cu privire la evaluarea manierei de executare și, în ultimă instanță, decizia închiderii definitive a cazului”[280].

Este demn de menționat că, în virtutea regulii 5 din Regulament, organul decizional și executiv al Consiliului Europei adoptă un raport anual de activitate privind executarea hotărârilor și deciziilor pronunțate de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care este publicat și transmis Curții, Secretarului General, Adunării Parlamentare și Comisarului pentru Drepturile Omului.[281]

Așadar, instituțiile nominalizate sunt notificate cu referire la procesul de executare a actelor jurisdicționale ale Curții de la Strasbourg. În context, preocuparea Adunării Parlamentare a Consiliului Europei în sfera respectivă a fost exprimată de către acest organ deliberativ, *inter alia*, prin adoptarea Rezoluției nr. 1226 din 28 septembrie 2000 privind executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului[282].

În privința **supravegherii executării hotărârilor-pilot**, evidențiem că deși Curtea Europeană a Drepturilor Omului, de obicei, nu ia parte la procesul de monitorizare a implementării hotărârilor sale, în sensul articolului 46 § 2 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, totuși „[p]rocedura hotărârii-pilot, prin natura

[280] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 192.
[281] Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile, adoptat la 10 mai 2006 și amendat la 18 ianuarie 2017 și 6 iulie 2022. Disponibil: https://rm.coe.int/16806eebf0 (vizitat la 25 iulie 2021).
[282] Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei nr. 1226 din 28 septembrie 2000 privind executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului. Disponibil: https://pace.coe.int/en/files/16834/html (vizitat la 25 iulie 2021).

sa, necesită ca nu numai Comitetul de Miniștri, dar și Curtea să se expună asupra faptului dacă obligațiile ce rezultă din hotărârea-pilot au fost onorate. Prin urmare, Curții Europene îi revine un rol activ în examinarea implementării măsurilor generale indicate în hotărârea sa de tip pilot"[283]. Statele reclamate obișnuiesc să notifice instanța europeană cu referire la măsurile de ordin general realizate de către acestea în vederea conformării cu hotărârile-pilot emise împotriva lor, și o astfel de practică îi oferă Curții oportunitatea de a exercita un anumit control asupra executării unor asemenea hotărâri.

Pe parcursul procesului de supraveghere a executării hotărârilor-pilot, se atestă un grad de implicare a Înaltei Curți de la Strasbourg. Bunăoară, în contextul exercitării controlului de către Comitetul de Miniștri asupra executării a hotărârii pronunțate pe marginea speței *Olaru și alții c. Moldovei*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a informat acest organ cu privire la decizia sa de a extinde, la solicitarea Guvernului, termenul-limită pentru instituirea noilor remedii interne până la 15 aprilie 2011.[284] În această ordine de idei, reamintim că prin intermediul hotărârii sale de tip pilot, instanța europeană a dispus introducerea în termen de șase luni de la data la care hotărârea devenea definitivă, în concordanță cu articolul 44 § 2 din Convenție („*Hotărâri definitive*"), un recurs intern efectiv, care să asigure o despăgubire adecvată și suficientă pentru neexecutarea sau executarea întârziată a hotărârilor interne irevocabile referitoare la locuințele sociale, conform principiilor Convenției Europene a Drepturilor Omului, astfel cum sunt stabilite în jurisprudența sa.[285]

Este demn de menționat că **Comitetul de Miniștri, Adunarea Parlamentară, Secretarul General și Comisarul European pentru Drepturile Omului ai Consiliului Europei sunt notificați, în mod regulat, în privința adoptării unei hotărâri-pilot**, precum și cu referire la orice altă hotărâre în textul căreia Curtea de la Strasbourg indică asupra existenței unei probleme sistemice ori structurale în cadrul sistemului național al unei Părți Contractante. Autoarea Diana Sârcu a sugerat că „informările respective operează în vederea asigurării unei respectări eficiente și fructuoase a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în spațiul european, precum și în vederea supremației valorii umane în afara oricăror frontiere"[286].

---

[283] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*..., p. 162.

[284] Comunicarea Grefei Curții Europene a Drepturilor Omului, din 23 noiembrie 2010, cu privire la hotărârea-pilot pronunțată în cauza *Olaru și alții c. Moldovei* (cererea nr. 476/07). Disponibil: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168063d9e4 (vizitat la 6 februarie 2023).

[285] Cauza *Olaru și alții c. Moldovei* , nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 și 13136/07, hotărârea din 28 iulie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687 (vizitat la 6 februarie 2023).

[286] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional*..., p. 235.

În interiorul sistemului de drept național, statele de asemenea pot să instituie mecanisme îndreptate spre monitorizarea executării actelor jurisdicționale ale Înaltei Curți de la Strasbourg. În actuala sa redacție, Legea Republicii Moldova nr. 797 din 2 aprilie 1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului[287] consfințește, la articolul 28^1, existența unei subcomisii pentru exercitarea controlului parlamentar asupra executării hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului, precum și a hotărârilor Curții Constituționale, care este autorizată să monitorizeze implementarea acestor acte jurisdicționale. O astfel de inițiativă este demnă de laude, în așa manieră fiind fortificat dezideratul statului de a asigura executarea actelor jurisdicționale ale instanței europene în ordinea sa juridică internă.

Conchidem că supravegherea executării hotărârilor și deciziilor Curții de la Strasbourg reprezintă, cu adevărat, un proces complex, constituit dintr-o mulțime de elementele componente, materializate prin planurile și rapoartele de acțiuni prezentate de către statele vizate, practica de a include cauzele în procedură standard ori avansată de supraveghere, dar și cea de a adopta rezoluții interimare ori finale în privința cauzelor supuse examinării, precum și alte aspecte aferente procesului dat, toate fiind menite de a eficientiza exercitarea controlului.

Cu toate acestea, în timp ce procesul dat este, în esență, o activitate juridică, acesta e realizat de către un organism politic. În acest sens, ar putea exista pericolul ca exponenții oficiali ai statelor-părți la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale să promoveze în cadrul ședințelor Comitetului de Miniștri, în mod primordial, poziții politice, și să facă abstracție de aspectele juridice, în funcție de instrucțiunile date de guvernele pe care le reprezintă. S-ar putea ca uneori anumite guverne să stabilească drept priorități alte poziții, decât cele îndreptate spre protecția drepturilor fundamentale, prevalând raționamente de ordin politic, inclusiv natura relațiilor bilaterale dintre unele state, atunci când trebuie să-și exercite votul în privința conduitei statelor în cauză. Însă, în doctrină a fost subliniat că acțiunea Comitetului de Miniștri „se fundamentează pe asumarea colectivă a responsabilității statelor în demersul de corijare a violărilor Convenției Europene”[288].

Așadar, pe parcursul supravegherii executării jurisprudenței Curții de la Strasbourg, fiecare dintre guvernele reprezentate în cadrul Comitetului de Miniștri trebuie să servească, în exclusivitate, imperativului de asigurare a respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale, pentru ca să fie posibilă realizarea misiunii comune de a impulsiona remedierea încălcărilor constatate de către Curte.[289]

---

[287] Legea Republicii Moldova pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului. Nr. 797 din 2 aprilie 1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr. 81-82.
[288] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 193.
[289] Șiman C. *Supravegherea executării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*..., p. 36.

Inter alia, în literatura de specialitate[290] a fost exprimată opinia precum că deși subsidiaritatea este esențială pentru procedura în fața Curții Europene a Drepturilor Omului, executarea hotărârilor este mult mai formalizată și a fost pusă pe o temelie mai puternică de către autorii CEDO. Situația este complet opusă în spațiul interamerican, unde Curtea Interamericană a fost înzestrată cu competența de a dezvolta o practică referitoare la reparații foarte detaliată, dar nu a fost prevăzută nicio procedură pentru a supraveghea în mod efectiv implementarea hotărârilor sale.

În cele din urmă, notăm că supravegherea executării actelor jurisdicționale internaționale, indiferent de structura și caracteristicile sale, constituie un garant întru îndeplinirea măsurilor menite de a influența sistemele de drept național. Controlul exercitat asigură conformarea statelor pârâte cu hotărârile pronunțate contra lor, astfel fiind generat un progres în sistemul național afectat. Este discutabil dacă în lipsa unei asemenea monitorizări, care presupune și o doză de presiune, actele jurisdicționale emise de instanțele judiciare internaționale ar duce la rezultate atât de benefice precum cele înregistrate până acum.

În vederea sporirii eficacității jurisprudenței internaționale, din perspectiva executării, este binevenită existența unor instrumente menite de a impulsiona executarea actelor jurisdicționale internaționale, aplicabile în conjuncturi mai delicate, atunci când statul pârât nu respectă forța obligatorie a hotărârii de constatare a încălcării ce îl vizează.

3.3. Impulsionarea executării actelor jurisdicționale internaționale

Instrumentele de impulsionare a executării actelor jurisdicționale internaționale reprezintă niște „unelte” suplimentare, care sunt puse în aplicare atunci este necesară „reanimarea” procesului de executare, și care posedă anumite particularități în baza normelor ce „guvernează” jurisdicția în cauză.

În sistemul onuzian mecanismul de impulsionare a executării hotărârilor Curții Internaționale de Justiție este prevăzut la **articolul 94 § 2 din Carta Organizației Națiunilor Unite**. Potrivit acestuia, „[d]acă oricare dintre părțile la o cauză nu va executa obligațiile ce-i revin în temeiul unei hotărâri a Curții, cealaltă parte se va putea adresa Consiliului de Securitate care poate, în caz că socotește necesar, să facă recomandări sau să hotărască măsurile de luat pentru aducerea la îndeplinire a hotărârii”[291]. Astfel, Consiliul de Securitate apare într-o dublă

[290] Schneider J. *The execution of judgments of the European and Inter-American...*, p. 23.
[291] Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (vizitat la 28 noiembrie 2021).

postură: de organ politic suprem al ONU, şi în acelaşi timp, unicul mecanism de executare în sistemul ONU, fiind învestit cu puterea de a încuraja soluţionarea paşnică a diferendelor internaţionale conform Cap. VI din Carta ONU.[292] Totuși, ținând cont de existența dreptului de veto al membrilor permanenți al Consiliului de Securitate, nu este neglijabil riscul de periclitare a funcționalității mecanismului respectiv prin exercitarea acestei prerogative, atunci când, bunăoară, unul din membrii menționați nu dorește să-și onoreze obligația ce derivă dintr-o hotărâre a Curții Internaționale de Justiție. Mai mult decât, potrivit autorului Frederic L. Kirgis, în practică s-ar fi manifestat poziția potrivit căreia „pentru Statele Unite și, probabil, pentru celelalte patru state cu drept de veto la Consiliul de Securitate (dar nu pentru orice alt stat membru al Națiunilor Unite), respectarea hotărârilor CIJ este opțională”[293].

În această ordine de idei, doctrina supune studiului și posibilitatea abținerii obligatorii, care rezultă din articolul 27 § 3 din Carta Organizației Națiunilor Unite, sugerând că ar fi rezonabilă punerea în aplicare a acestui procedeu atunci când partea care prevalează într-o hotărâre pronunțată de instanța onuziană urmărește asigurarea respectării actului jurisdicțional în virtutea articolului 94 § 2. Conform articolului 27 § 3 din Carta ONU, „[h]otărârile Consiliului de Securitate în toate celelalte probleme vor fi adoptate cu votul afirmativ a nouă membri, cuprinzând şi voturile concordante ale tuturor membrilor permanenţi, cu condiţia ca, în cazul hotărârilor care se adoptă în temeiul Capitolului VI şi al articolului 52, paragraful 3), o parte la un diferend să se abţină de la votare”[294]. La rândul său, Capitolul VI se referă la soluționarea pașnică a diferendelor internaționale. Totuși, „opinia majorității este că atunci când partea care prevalează într-un cauză examinată de CIJ își exercită dreptul prevăzut la articolul 94 (2) și solicită recurs în fața Consiliului, un membru al Consiliului care este parte la diferend nu este obligat să se abțină de la vot”[295].

În literatura de specialitate[296] a fost reiterată ideea precum că Consiliul de Securitate niciodată nu și-a folosit prerogativele prevăzute la articolul 94, și că nu pare a fi privit drept un executor de încredere al hotărârilor Curții Internaționale de Justiție. Se constată că înseși statele evită să recurgă la norma menționată, acest mecanism fiind perceput drept un exercițiu politic.

---

[292] Sârcu D. *Efectele actului jurisdicțional în odinea juridică internă a statelor*. În: Implementarea normelor dreptului internațional în legislația națională a Republicii Moldova. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 99.
[293] Kirgis, F.L. *International Law in the American Courts – The United States Supreme Court Declines to Enforce the I.C.J.'s Avena Judgment Relating to a U.S. Obligation under the Convention on Consular Relations*. In: German Law Journal, 9(5), 2008, p. 625.
[294] Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (vizitat la 26 februarie 2023).
[295] Paliwal S. *Reviewing and Reconsidering Medellín v. Texas in Light of the Obligatory Abstention From Security Council Voting*. In: Columbia Journal of Transnational Law, Vol. 48, No. 3, 2010, p. 555.
[296] Shany Y. *Assessing the Effectiveness of International Courts*..., p. 178.

În mod particular, autoarea Constanze Schulte[297] relatează că unicul caz inechivoc de discuții ale Consiliului de Securitate referitoare la o plângere privind nerespectarea hotărârii a fost înaintată în contextul speței *Activități militare și paramilitare în și împotriva Nicaragua***,** în privința cărei nu a fost întreprinsă nici o acțiune. Au existat cazuri în care părțile au depus plângeri la Consiliul de Securitate, însă nu le-au continuat prin înaintarea unor cereri pentru examinarea în cadrul ședinței Consiliului. Un asemenea gest putea fi tratat drept o strategie de îndemnare a executării.

Pe de altă parte, la nivelul Uniunii Europene impulsionarea executării hotărârilor Curții de la Luxemburg are loc prin „stimuli" de natură pecuniară, în virtutea mecanismului consacrat la **articolul 260 § 2 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene**. Așadar, în concordanță cu articolul menționat, „[î]n cazul în care consideră că statul membru în cauză nu a luat măsurile pe care le impune executarea hotărârii Curții, Comisia poate sesiza Curtea, după ce a dat statului în cauză posibilitatea de a-și prezenta observațiile. Comisia indică cuantumul sumei forfetare sau al penalității cu titlu cominatoriu pe care statul membru în cauză trebuie să le plătească și pe care îl consideră adecvat situației"[298]. În continuare este prevăzut că „[î]n cazul în care Curtea constată că statul membru în cauză nu a respectat hotărârea sa, aceasta îi poate impune plata unei sume forfetare sau a unor penalități cu titlu cominatoriu"[299]. Cercetătoarea Stine Andersen a remarcat că „[a]stfel, Comisiei i s-a oferit un instrument pentru a exercita o presiune constantă asupra statelor membre delăsătoare, menținându-le în același timp într-un proces îndreptat spre conformare"[300]. Notăm că mecanismul de sesizare a Curții de Justiție a Uniunii Europene de către Comisia Europeană cu privire la neexecutarea unei hotărâri de către un stat membru al organizației, descris *supra*, este asemănător cu cel consfințit la articolul 46 §§ 4 și 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care autorizează Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei să se adreseze Curții Europene a Drepturilor Omului cu o sesizare similară și instanța dată să se expună asupra încălcării obligației de executare. Însă aceste două procedee, care există în două „spații" jurisdicționale distincte, nu sunt identice, iar particularitățile mecanismului consacrat de CEDO va fi tratat *infra*.

Respectiv, în ceea ce privește jurisdicția europeană, întâi de toate subliniem că „[f]orța obligatorie a hotărârilor pronunțate de către Curtea de la Strasbourg reprezintă un «pilon» major

[297] Schulte C. *Compliance with Decisions of the International Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 39.
[298] Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957 (versiunea consolidată). Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO (vizitat la 10 martie 2023).
[299] Ibidem.
[300] Andersen S. *The Enforcement of EU Law: The Role of the European Commission*. Oxford : Oxford University Press, 2012, p. 97.

pe care se sprijină sistemul instituit de Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale”[301]. Deși uneori caracterul obligatoriu al hotărârilor instanței europene este „neglijat”, în pofida reiterării acestuia de către organismele internaționale la diverse ocazii, există unele instrumente menite de a impulsiona procesul de executare a hotărârilor de constatare a încălcării Convenției rămase nevalorificate, care vor fi abordate mai în detaliu în cele ce urmează.

Printre aceste instrumente valoroase se regăsește inclusiv practica adoptării **rezoluțiilor interimare** de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Bunăoară, în conținutul celor 5 rezoluții interimare emise în privința speței *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei* Comitetul de Miniștri a reiterat că **obligația statului pârât de a se conforma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului este necondiționată**, iar prin Rezoluția ResDH(2006)26 din 10 mai 2006[302], în mod particular, Comitetul a declarat decizia sa de a asigura, prin intermediul tuturor mijloacele disponibile organizației, onorarea de către Federația Rusă a obligațiilor care îi revin în virtutea hotărârii date, și a solicitat autorităților naționale ale statelor membre să ia măsurile pe care le consideră potrivite în acest scop.

Ulterior, la 6 martie 2014, a urmat emiterea rezoluției finale a organului decizional și executiv al Consiliului Europei pe marginea cauzei *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei*, *id est* Rezoluția CM/ResDH(2014)37[303].

Notăm că în privița speței *Catan și alții c. Republicii Moldova și Rusiei* au fost adoptate 4 rezoluții interimare, și anume:

- Rezoluția CM/ResDH(2014)184 din 25 septembrie 2014[304];
- Rezoluția CM/ResDH(2015)46 din 12 martie 2015[305];
- Rezoluția CM/ResDH(2015)157 din 24 septembrie 2015[306];
- Rezoluția CM/ResDH(2020)183 din 3 septembrie 2020[307].

Un alt instrument de impulsionare a executării hotărârilor instanței europene a fost introdus de Protocolul nr. 14 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului și este reprezentat de

[301] Șiman C. *Respectarea forței obligatorii a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*..., p. 229.
[302] Rezoluția interimară ResDH(2006)26 din 10 mai 2006, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-75394 (vizitat la 2 iunie 2021).
[303] Rezoluția finală CM/ResDH(2014)37 din 6 martie 2014, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-146491 (vizitat la 2 iunie 2021).
[304] Rezoluția interimară CM/ResDH(2014)184 din 25 septembrie 2014, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-147955 (vizitat la 2 iunie 2021).
[305] Rezoluția interimară CM/ResDH(2015)46 din 12 martie 2015, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-153271 (vizitat la 2 iunie 2021).
[306] Rezoluția interimară CM/ResDH(2015)157 din 24 septembrie 2015, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-157858 (vizitat la 2 iunie 2021).
[307] Rezoluția interimară CM/ResDH(2020)183 din 3 septembrie 2020, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-204664 (vizitat la 2 iunie 2021).

dreptul Comitetului de Miniștri de a sesiza Curtea de la Strasbourg în cazul în care statul reclamat refuză să execute hotărârea îndreptată împotriva sa. Întregul mecanism, atât de sesizare, cât și de constatare juridică, este consacrat de **articolul 46 §§ 4 și 5 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale**, fiind în același timp detaliat de regula 11 („*Infringement proceedings*") din Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile[308], dar și de seria de norme cuprinse între regulile 99 și 104 („*Proceedings under Article 46 §§ 4 and 5 of the Convention*") din Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului[309].

Așadar, în conformitate cu articolul 46 § 4 din Convenție, „[î]n cazul în care Comitetul de Miniştri consideră că o Înalta Parte Contractantă refuză să se conformeze unei hotărâri definitive într-o cauză în care aceasta este parte, şi după ce va fi pus în întârziere Înalta Parte Contractantă printr-o decizie luată prin vot cu o majoritate de două treimi a reprezentanţilor cu drept de a participa la lucrările Comitetului de Miniştri, el poate sesiza Curtea asupra problemei respectării de Înalta Parte Contractantă respectivă a obligaţiilor ei ce decurg din paragraful 1"[310]. În contextul celor relatate *supra*, e interesant faptul că sesizarea Curții Europene a Drepturilor Omului de către Comitetul de Miniștri, în cadrul acestui procedeu, are loc prin intermediul unei rezoluții interimare.

Notăm că acțiunile care pot fi întreprinse de către instanța europeană în urma sesizării sale de către organul decizional și executiv al Consiliului Europei sunt reflectate la următorul paragraf din același articol. Așadar, articolul 46 § 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, la rândul său, stabilește că „[î]n cazul în care Curtea constată o încălcare a dispoziţiilor paragrafului 1, ea retrimite cauza Comitetului de Miniştri pentru ca acesta să examineze măsurile ce se impun. În cazul în care Curtea constată că nu a avut loc încălcare a dispoziţiilor paragrafului 1, ea retrimite cauza Comitetului de Miniştri, care decide să închidă supravegherea executării"[311].

Mecanismul descris mai sus îi oferă Curții de la Strasbourg posibilitatea de a se implica în mod direct în procesul de supraveghere a executării hotărârilor sale, având chiar un rol decizional în acest sens.

---

[308] Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile, adoptat la 10 mai 2006 și amendat la 18 ianuarie 2017 și 6 iulie 2022. Disponibil: https://rm.coe.int/16806eebf0 (vizitat la 7 martie 2023).

[309] Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacția din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).

[310] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 26 februarie 2023).

[311] Ibidem.

La 29 mai 2019 a fost pronunțată cea dintâi hotărâre a Curții de la Strasbourg în temeiul articolului 46 § 4 din CEDO (în contextul „*infringement proceedings*"), cu privire la speța *Ilgar Mammadov c. Azerbaijanului*, jurisdicția europeană concluzionând că statul dat a eșuat în respectarea obligației sale prevăzute de articolul 46 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, *id est* de a se conforma hotărârii instanței europene din 22 mai 2014 în cauza nominalizată, și constatând, în fine, violarea articolului 46 § 1 din Convenție.[312] La o etapă ulterioară, în baza articolului 46 § 5 din Convenția Europeană, cauza a fost retrimisă Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru examinarea măsurilor ce se impuneau și, în cele din urmă, luând în considerație acțiunile întreprinse de statul pârât, materializate în eliberarea reclamanților și prin faptul că după pronunțarea hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului, în virtutea articolului 46 § 4, Curtea Supremă a casat sentințele lor de condamnare și le-a oferit compensații pentru prejudiciul moral suferit, cauza a culminat cu adoptarea unei rezoluții finale, și anume Rezoluția CM/ResDH(2020)178 din 3 septembrie 2020.[313]

La fel, „pârghia" consfințită la articolul 46 §§ 4 și 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului a fost pusă în aplicare cu referire la cauza *Kavala c. Turciei*[314], în privința căreia la 11 iulie 2022 instanța europeană a constatat încălcarea articolului 46 § 1 din Convenție.

De fapt, mecanismul respectiv se fundamentează pe convingerea că presiunea politică exercitată de procedura de neconformare examinată de instanța europeană, în formațiunea judiciară a Marii Camere, precum și de hotărârea acesteia din urmă, ar trebui să fie suficientă pentru a asigura executarea hotărârii inițiale a Curții de la Strasbourg de către statul vizat. Or această concluzie poate fi dedusă din Raportul Explicativ la Protocolul nr. 14[315]. În literatura de specialitatea s-a opinat că „privită în ansamblul ei, noua procedură se înfățișează ca o modalitate de realizare a unei presiuni de ordin politic și juridic"[316].

Cu toate acestea, hotărârile pronunțate de Curtea de la Strasbourg în virtutea articolului 46 §§ 4 și 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, cu referire la spețele *Ilgar Mammadov c. Azerbaijanului* și *Kavala c. Turciei*, reprezintă două „semnale" juridice importante de neexecutare, iar o neimplementare ce s-ar perpetua ulterior emiterii unor asemenea

---

[312] Cauza *Ilgar Mammadov c. Azerbaijanului*, nr. 15172/13, hotărârea din 29 mai 2019. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193543 (vizitat la 2 iunie 2021).

[313] Rezoluția finală CM/ResDH(2020)178 din 3 septembrie 2020, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-204747 (vizitat la 2 iunie 2021).

[314] Cauza *Kavala c. Turciei*, nr. 28749/18, hotărârea din 11 iulie 2022. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-218516 (vizitat la 23 noiembrie 2022).

[315] Raportul Explicativ la Protocolul nr. 14 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, de modificare a sistemului de control al Convenției, paragraful 99. Disponibil: https://rm.coe.int/16800d380f (vizitat la 24 noiembrie 2022).

[316] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 216.

acte jurisdicționale de către instanța europeană, ar putea servi drept temei pentru aplicarea articolului 8 din Statutul Consiliul Europei[317].

Autorul Titus Corlățean a reliefat că „[d]in punct de vedere istoric, anterior Protocolului 14 Curtea a refuzat întotdeauna să identifice un stat care încalcă articolul 46 al Convenției. În timp ce în cauza «Olsson contra Suedia» din 27 noiembrie 1992 Curtea s-a mărginit să indice problema, în cazul «MEHEMI (nr. 2) contra Franța» din 10 aprilie 2003 și-a declinat în mod clar competența"[318].

Acțiunile menționate la **articolul 8 al Statutului Consiliului Europei**, *id est* suspendarea drepturilor de reprezentare și solicitarea din partea Comitetului de Miniștri a retragerii statului din organizație, dar și încetarea calității de membru al Consiliului Europei, la decizia Comitetului de Miniștri[319], ar putea fi considerate drept sancțiuni aplicabile în cazul neexecutării unei hotărâri a Înaltei Curți de la Strasbourg. Măsurile respective se aplică dacă are loc o încălcare gravă a principiilor statului de drept și a exercițiului drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, ocrotite de articolul 3 din Statut, și „este evident că încălcarea în mod grav a drepturilor omului poate consta și în refuzul de executare a hotărârilor de condamnare pronunțate de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului"[320]. Apreciem că acest sistem de sancționare ar putea servi în calitate de imbold al executării hotărârilor instanței europene.

Cazul „*Loizidou contra Turcia*" a condus Comitetul Miniștrilor în situația de a evoca oficial, pentru prima oară, posibilitatea excluderii din organizație, deși amenințarea a părut puțin plauzibilă.[321]

Totuși, la 16 martie 2022, în contextul procedurii inițiate în baza articolului 8 din Statutul Consiliului Europei, Comitetul de Miniștri a adoptat Rezoluția CM/Res(2022)2 asupra încetării calității de membru al Federației Ruse la Consiliul Europei[322], începând cu aceeași dată, prin care a reafirmat că agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei constituie o încălcare gravă de către statul agresor a obligațiilor care îi revin în virtutea articolului 3 din Statutul Consiliului Europei. Așadar, pierderea calității de membru a avut loc în contextul conflictului armat desfășurat de către Rusia împotriva Ucrainei și nu are o legătură directă cu procesul de executare a hotărârilor Curții de la Strasbourg, în privința căruia Federația Rusă, la fel, a înregistrat anumite restanțe.

---

[317] Statutul Consiliului Europei din 5 mai 1949. Disponibil: https://rm.coe.int/1680935bd0 (vizitat la 2 iunie 2021).
[318] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 216.
[319] Statutul Consiliului Europei din 5 mai 1949. Disponibil: https://rm.coe.int/1680935bd0 (vizitat la 2 iunie 2021).
[320] Popescu C.-L. *Protecția internațională a drepturilor omului. Surse, instituții, proceduri. Note de curs*. București: ALL Beck, 2000, p. 232.
[321] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 203.
[322] Rezoluția CM/Res(2022)2 asupra încetării calității de membru al Federației Ruse la Consiliul Europei din 16 martie 2022, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://rm.coe.int/0900001680a5da51 (vizitat la 22 noiembrie 2022).

Mai mult decât atât, conform Rezoluției CM/Res(2022)3 din 23 martie 2022 asupra consecințelor juridice și financiare ale încetării calității de membru a Federației Ruse la Consiliul Europei[323], Rusia nu mai este stat-parte la Convenția Europeană a Drepturilor Omului începând cu 16 septembrie 2022. Reieșind din același text, Comitetul de Miniștri va supraveghea în continuare executarea hotărârilor și condițiilor acordurilor de soluționare amiabilă în cauză, fiind stabilit că Federația Rusă va continua să le implementeze și să participe la ședințele Comitetului atunci când acesta din urmă exercită controlul în privința executării actelor jurisdicționale ale Curții de la Strasbourg, întru oferirea și recepționarea informației referitoare la hotărâri în care este stat reclamat sau reclamant, fără a avea dreptul de a participa la adoptarea deciziilor de către Comitet și nici la vot.

Federația Rusă, pierzând calitatea de membru al Consiliul Europei, s-a alăturat Republicii Belarus, în rândul țărilor europene care nu sunt membre ale organizației din cauza desconsiderării drepturilor fundamentale. Anterior, la 16 septembrie 1992, Adunarea Națională a Belarusului obținuse statutul de invitat special în cadrul organizației, în vederea facilitării aderării acestui stat la Consiliului Europei, însă calitatea respectivă fusese suspendată la 13 ianuarie 1997 printr-o decizie a Biroului Adunării Parlamentare a organizației, din motivul menționat *supra*.

În esență, adoptarea rezoluțiilor interimare, recurgerea la articolul 46 § 4 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului sau la articolul 8 al Statutului Consiliului Europei sunt niște procedee implementate de către Comitetul de Miniștri, un organ de natură politică astfel înzestrat cu capacitatea de a exercita presiunea corespunzătoare asupra statelor membre contra cărora este pronunțată o hotărâre.

Actualmente organul decizional și executiv al Consiliului Europei nu are capacitatea de a impulsiona executarea prin punerea în aplicare a unuia din instrumentele abordate în privința Rusiei, or procedeele menționate *supra* se bucură de o anumită eficacitate în cazul aplicării acestora în raport cu un stat membru al Consiliului Europei, calitate de care nu mai beneficiază statul nominalizat. În prezent impulsionarea executării de către Federația Rusă a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului se dovedește a fi o provocare, fiind potențial periclitată valorificarea drepturilor fundamentale ale reclamanților care au obținut o hotărâre favorabilă din

[323] Rezoluția CM/Res(2022)3 asupra consecințelor juridice și financiare ale încetării calității de membru a Federației Ruse la Consiliul Europei din 23 martie 2022, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://rm.coe.int/0900001680a5ee2f (vizitat la 22 noiembrie 2022).

partea Înaltei Curți, iar Republica Moldova este vizată în mod direct de problema respectivă în virtutea unor asemenea spețe precum *Catan și alții c. Republicii Moldova și Rusiei*[324].

În mod îngrijorător, pierderea calității de membru a Consiliului Europei de către Federația Rusă denotă lipsa unei „temeri" din partea unor state de a nu mai face parte din această organizație internațională, care se fundamentează pe respectarea drepturilor omului, democrației și statului de drept. Într-o asemenea conjunctură, în care statul manifestă indiferență în raport cu statutul de membru al Consiliului Europei, apare, în mod firesc, întrebarea eficacității aplicării articolului 8 din Statului organizației, din moment ce unele state nu s-ar „simți amenințate" nici de posibilitatea survenirii celui mai rău scenariu: excluderea din Consiliul Europei. În orice caz, încetarea calității de membru constituie soluția de ultimă instanță, atunci când toate posibilitățile au fost epuizate și nu mai există nici o altă modalitate de rezolvare a problemei neexecutării.

În timp ce evoluțiile situației de încetare calității de membru a Rusiei la Consiliul Europei prezintă un interes deosebit, din perspectiva valorificării drepturilor fundamentale ale persoanelor care se află sub jurisdicția acestui stat, subliniem că, *de facto*, excluderea dintr-o asemenea organizație internațională presupune și o izolare, preponderent politică, pe continentul european. Iar deținerea calității de membru al Consiliului Europei atrage după sine avantaje atât pentru persoanele particulare, cât și statele care posedă acest statut.

Dacă e să ne referim, în mod particular, la **hotărârile-pilot ale Curții de la Strasbourg**, acestea în sine constituie un fel de „amenințare", or în cazul în care statul reclamat nu execută așa cum se cuvine hotărârea de tip pilot ce îl vizează, instanța europeană reia examinarea cererilor care au fost suspendate pe durata implementării măsurilor indicate în dispozitivul actului jurisdicțional corespunzător. O asemenea situație ar rezulta în comunicarea masivă către statul reclamat a unei multitudini de cereri „clone", culminând cu constatarea repetată și în masă a încălcării comise de statul dat, care nu a remediat problema sistemică sau structurală depistată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului. În așa mod este, în mod implicit, consolidată obligativitatea executării hotărârilor de tip pilot.

Deci, există un anumit factor de presiune care impulsionează executarea hotărârilor-pilot, statul aflându-se „sub imperiul fricii" de a fi „condamnat" în mod continuu din cauza aceleiași disfuncționalități identificate de Curte, ceea ce duce la un impact considerabil asupra bugetului de stat, dar și la o imagine incompatibilă cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului consfințite de Convenție.[325]

---

[324] Cauza *Catan și alții c. Republicii Moldova și Rusiei*, nr. 43370/04, 18454/06 și 8252/05, hotărârea din 19 octombrie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114082 (vizitat la 15 octombrie 2021).

[325] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național...*, p. 158.

Cu toate acestea, este dificil de privit hotărârea-pilot în calitate de instrument îndreptat nemijlocit spre vitalizarea unui proces de executare, dat fiind scopul său bine-determinat de remediere a unei probleme de ordin sistemic sau structural. De altfel, nu este exclusă recurgerea la instrumentele menționate *supra* pentru a oferi un stimul în procesul de executare a unei hotărâri de tip pilot, suplimentar esenței destul de intimidante a acestui act jurisdicțional *sui generis* în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Spre final, apreciem că în timp ce însăși supravegherea executării actelor jurisdicționale internaționale joacă rolul unui „garant" întru realizarea de către statele pârâte a măsurilor de conformare cu actele jurisdicționale internaționale pronunțate împotriva lor de instanțele corespunzătoare, instrumentele de impulsionare a executării urmează a fi privite drept niște „unelte" suplimentare, la care se recurge în situații mai speciale, uneori chiar excepționale, întru susținerea procesului de executare și evitarea compromiterii acestuia.

3.4. Concluzii la Capitolul 3

Drept rezultat al investigării a procesului de executare a actelor jurisdicționale internaționale, împreună cu elementele sale componente, concluzionăm după cum urmează:

1. După cum ne-am convins, procesul de executare a actelor jurisdicționale internaționale este constituit din câteva elemente-cheie, precum măsurile întreprinse de state pe parcursul acestui proces, mecanismul de supraveghere a executării a unor asemenea acte, dar și instrumentele de impulsionare a procesului respectiv.

2. Întreprinderea măsurilor de executare reprezintă o obligație a statului împotriva căruia este emisă hotărârea judiciară internațională, în timp ce supravegherea și impulsionarea executării actelor jurisdicționale internaționale nu intră în competența acestuia, ci constituie sarcina unui organ, din cadrul organizației internaționale corespunzătoare, sau chiar a instanței judiciare emitente. De aici rezultă efortul comun depus pe parcursul procesului de implementare a actelor jurisdicționale internaționale, întru conferirea unei eficacități acestora.

3. Luând în considerație elementele examinate *supra*, apreciem că mecanismul de supraveghere instituit de Convenția Europeană a Drepturilor Omului este de o complexitate semnificativă și este reglementat pe măsură, în timp ce rămân a fi prezente riscurile aferente atribuirii rolului de monitorizare unui organism politic. În context, ținând cont de specificul juridic al controlului exercitat de către Comitetul de Miniștri asupra executării hotărârilor și deciziilor jurisdicției europene, estimăm ca fiind judicioasă delegarea diplomaților cu studii juridice la reuniunile în formatul DH de către statele-părți la Convenție. Or posedarea

cunoștințelor în sfera dreptului ar facilita monitorizarea executării și, în virtutea conștiinței și culturii juridice deținute, asemenea diplomați ar avea șanse mai mari de a desfășura un dialog îndreptat spre respectarea drepturilor fundamentale cu factorii de decizie. Totuși, indiferent de domeniul de formare academică sau profesională, la temelia deciziilor luate în cadrul reuniunilor respective trebuie să se regăsească dezideratul ocrotirii drepturilor și libertăților consacrate de Convenție.

4. În pofida forței obligatorii inerente hotărârilor emise de către Înalta Curte de la Strasbourg, uneori statele-părți la CEDO nu se conformează obligației asumate, *id est* de a executa hotărârile îndreptate contra lor. În acest sens, a fost subliniat că „[t]otuși, există anumite instrumente care au rolul de a impulsiona procesul de executare, pe care le posedă un organ politic – Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei”[326]. Drept asemenea instrumente pot fi considerate posibilitatea de a emite rezoluții interimare, menite de a încuraja procesul de executare, mecanismul oferit de articolul 46 §§ 4 și 5 din Convenție, precum și opțiunile stabilite de articolul 8 din Statutul Consiliului Europei. Prerogativele date nu întotdeauna se bucură de o eficiență sporită, însă obligativitatea implementării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului nu este anulată de astfel de circumstanțe. Prin urmare, în vederea sprijinirii principiului *pacta sunt servanda* și al articolului 46 § 1 din Convenție, trebuie să fie depuse toate eforturile necesare pentru ca natura obligatorie a hotărârilor să fie respectată, iar concluziile instanței europene să fie puse în aplicare în modul corespunzător în sistemul de drept național vizat.

5. În vederea asigurării eficacității jurisprudenței internaționale, aceeași abordare, de concentrare a eforturilor spre asigurarea obligativității și implementării, urmează a fi asumată în privința tuturor actelor jurisdicționale internaționale, indiferent de jurisdicția emitentă. În acest sens, în sfera de activitate a Curții Internaționale de Justiție, apreciem ca fiind necesară excluderea dreptului de veto al membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate, cel puțin în aplicarea articolului 94 § 2 din Carta Organizației Națiunilor Unite, bunăoară prin completarea acestuia cu o normă ce interzice în mod expres exercitarea dreptului dat. Considerăm că introducerea unei claritățiîn aplicarea obligației de abținere, în sensul articolului 27 § 3 din Carta ONU, s-ar putea dovedi a fi o soluție mai puțin eficientă, or aceasta s-ar răsfrânge doar asupra părților în diferend. Din moment ce statele își pot avansa interesele și prin intermediere, apreciem ca fiind oportună excluderea absolută a dreptului de veto în examinarea chestiunii respective.

6. Așadar, nu doar sistemul creat în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului posedă instrumente menite de a impulsiona executarea actelor jurisdicționale internaționale,

[326] Șiman C. *Respectarea forței obligatorii a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*..., p. 232.

asemenea mecanisme fiind prevăzute și de Carta Organizației Națiunilor Unite ori Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. În timp ce punerea în aplicare a articolului 94 § 2 din Carta ONU nu se dovedește a fi extrem de eficientă în practică, considerăm că până și articolul 46 §§ 4 și 5 din CEDO ar putea fi îmbunătățit în baza modelului oferit de articolul 260 § 2 din Tratatul privind funcționarea UE. În redacția sa actuală, mecanismul oferit de articolul 46 §§ 4 și 5 din presupune un „cerc vicios", constând în sesizarea Curții Europene a Drepturilor Omului de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei pentru ca, în cele din urmă, aceeași chestiune să ajungă în atenția autorului sesizării. Preluarea practicii aplicării unei sancțiuni pecuniare de către jurisdicția sesizată ar pune capăt unui asemenea parcurs „circular" al problemei de pretinsă neexecutare înaintată spre examinare. Un astfel de amendament ar putea fi introdus printr-un Protocol adițional la Convenția Europeană.

4. ESENȚA IMPACTULUI PRODUS DE JURISPRUDENȚA INTERNAȚIONALĂ ASUPRA SISTEMELOR DE DREPT NAȚIONAL

4.1. Modalitățile impactului produs de jurisprudența instanțelor judiciare internaționale asupra sistemelor de drept național

După cum ne explică cercetătorul Marcelo Torelly[327], abordările tradiționale în privința evaluării impactului Dreptului Internațional asupra Dreptului Intern tind să se concentreze asupra problema conformării statului. În această „totul sau nimic" abordare, statele care se conformează hotărârilor instanțelor internaționale sunt înțelese că își converg normele interne cu Dreptul Internațional, în timp ce statele care nu o fac sunt considerate ca rezistând Dreptului Internațional.

Considerăm că potrivit viziunii descrise *supra*, actul jurisdicțional internațional, reprezintă, în principiu, calea de aliniere a ordinii juridice interne cu cea internațională ori, după cum ne vom convinge *infra*, cu cea comunitară. Însă există și situații în care actul respectiv generează modificări mai întâi în cadrul convențional, ca ulterior cel din urmă să producă schimbări în cadrul normativ intern. Totuși, este de reținut faptul că anume prin „voința" instanțelor internaționale are loc inițierea impactului, prin identificarea unei necorespunderi sau lacune în sistemul de drept național, în vederea înlăturării acesteia. Pe când însăși producerea acestuia ține de „voința" statului reclamat, împotriva căruia este pronunțat actul jurisdicțional internațional.

Diverse jurisdicții internaționale au reușit să producă un impact asupra sistemelor de drept național, având la dispoziția lor, în calitate de instrument primordial, actul jurisdicțional emis. Însă modalitățile de producere a unui asemenea impact au fost și sunt la fel de variate.

Bunăoară, în sfera jurisdicțiilor internaționale penale, **Tribunalul militar internațional de la Nürnberg** a reușit să producă un impact pozitiv asupra ordinii juridice interne, însă nu înainte de a genera anumite schimbări la nivelul ordinii juridice internaționale. Accentuăm că ținând cont de specificul contenciosului represiunii internaționale, și anume constând în judecarea persoanelor care sunt acuzate de comiterea crimelor internaționale, rareori actele jurisdicționale internaționale din acest domeniu posedă potențialul de a produce un impact asupra ordinii juridice interne. De regulă, o condamnare pronunțată de o jurisdicție internațională

[327] Torelly M. *From Compliance to Engagement: Assessing the Impact of the Inter-American Court of Human Rights on Constitutional Law in Latin America.* In: edited by Engstrom P. The Inter-American Human Rights System. Impact Beyond Compliance, Studies of the Americas. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019, p. 115.

penală duce la pedepsirea individului a cărui vinovăție este constatată de o asemenea instanță, fără a genera anumite modificări sistemice sau structurale la nivel național. În doctrină a fost evidențiată ideea potrivit căreia „[d]at fiind faptul că tribunalele penale internaționale au jurisdicție asupra indivizilor și nu asupra statelor, influența unor asemenea tribunale penale asupra comportamentului statului ar trebui să fie de natură secundară”[328].

Înființarea Tribunalului militar internațional de la Nürnberg a avut loc în baza Acordului privind urmărirea și pedepsirea marilor criminali de război ai Puterilor Europene ale Axei din 8 august 1945[329], încheiat la Londra de către Guvernul Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, Guvernul Statelor Unite ale Americii, Guvernul provizoriu al Republicii Franceze și Guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, acestea „acționând în interesele tuturor Națiunilor Unite”, după cum a fost consemnat în preambul.

Fundamentul Acordului îl constituie Declarația de la Moscova cu privire la atrocitățile germane în Europa ocupată din 30 octombrie 1943, ce stabilea că ofițerii și soldații germani, precum și membrii partidului nazist care erau responsabili de atrocități și crime, ori care au participat în mod benevol la comiterea lor, urmau să fie trimiși în țările în care faptele lor abominabile au fost săvârșite, pentru ca să fie judecați și pedepsiți în conformitate cu legile acelor țări; pe când marii criminali, ale căror crime erau fără localizare geografică exactă, trebuiau să fie pedepsiți printr-o decizie comună a guvernelor Aliaților.[330]

Statutul Tribunalului de la Nürnberg este o anexă la Acordul de la Londra și constituie o parte integrantă a celui din urmă, cuprinzând norme referitoare la constituirea, jurisdicția și funcțiile acestei instanțe. Abordând, în mod particular, competența *ratione materiae* a Tribunalului, evidențiem că acest organism judiciar era împuternicit să judece crimele împotriva păcii, crimele de război și crimele împotriva umanității.

În doctrină a fost subliniat că „[p]rimul document oficial în care se incriminează genocidul este Statutul Tribunalului militar de la Nürnberg, care încadrează în categoria crimelor contra umanității persecuțiile pe motive politice, rasiale sau religioase, fapte de natura genocidului, fără a se menționa în mod expres că acestea ar constitui crime de genocid”[331]. Per general, termenul de „genocid” a fost pentru prima dată utilizat în lucrările juristului polonez-

[328] Burke-White W.W. *The Domestic Influence of International Criminal Tribunals: the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and the Creation of the State Court of Bosnia-Herzegovina*. In: Columbia journal of transnational law, Vol. 46, No. 2, 2008, p. 292.
[329] Acordul privind urmărirea și pedepsirea marilor criminali de război ai Puterilor Europene ale Axei din 8 august 1945. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2082/v82.pdf (vizitat la 19 februarie 2023).
[330] Șiman C. *Rolul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg în codificarea crimei de genocid*. În: Rezumatele comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 7-8 noiembrie 2019, Științe juridice și economice, Chișinău: CEP USM, 2019, p. 30.
[331] Burian A. *et al*. *Drept internațional public*..., p. 550.

evreu Raphael Lemkin și ulterior a apărut în jurisprudența Curții Penale Internaționale, Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie și al Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda.[332]

Așadar, însăși noțiunea de „genocid" nu a fost inclusă în conținutul articolului 6 litera (c) din Statut, care conturează conceptul crimelor împotriva umanității. Este demn de menționat că „[d]e timpuriu, în timpul negocierilor referitoare la Statut, delegația americană a sugerat extinderea jurisdicției Tribunalului asupra crimei de «genocid», ori distrugerii minorităților rasiale și a populației subjugate, dar această infracțiune nu a fost niciodată inclusă în textul final convenit de Puterile Aliate și nu a fost discutată la etapele finale de elaborare a documentului"[333].

Cu toate acestea, partea acuzării nu a ezitat să recurgă la termenul de „genocid" atunci când și-a formulat poziția în fața Tribunalului militar de la Nürnberg. Conform rechizitoriului, prezentat la 18 octombrie 1945, acuzații au săvârșit „genocid intenționat și sistematic, adică exterminarea grupurilor rasiale și naționale, împotriva populațiilor civile din teritorii ocupate determinate, cu scopul de a distruge anumite rase și clase de oameni și grupuri naționale, rasiale sau religioase, în special evrei, polonezi și romi"[334]. Comisia pentru crime de război a Națiunilor Unite a notat, mai târziu, că prin includerea acestei învinuiri particulare acuzarea a încercat să introducă și să stabilească un nou tip de crimă internațională.[335]

Conceptul de „genocid" nu este menționat deloc în textul hotărârii emise de către Tribunalul militar internațional de la Nürnberg la 30 septembrie și 1 octombrie 1946. Dar hotărârea „descria în mare măsură ceea ce constituia de fapt crima de genocid"[336]. Ulterior, Tribunalul penal internațional pentru Rwanda a apreciat că crimele cercetate de către Tribunalul de la Nürnberg, respectiv holocaustul evreilor și „soluția finală", erau foarte caracteristice genocidului, dar ele nu au putut fi definite astfel, deoarece crima de genocid nu a fost definită decât mai târziu.[337]

---

[332] Tsilonis V. *The Jurisdiction of the International Criminal Court*. London: Springer, 2019, p. 75.
[333] Aksenova M. *The Role of International Criminal Tribunals in Shaping the Historical Accounts of Genocide*. In: edited by Belavusau U. and Gliszczyńska-Grabias A. Law and Memory. Towards Legal Governance of History. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, p. 61.
[334] Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal. Nuremberg 14 November 1945 – 1 October 1946. Volume I. Nuremberg, 1947, p. 43-44.
[335] Schabas W.A. *Genocide in International Law. The Crime of Crimes*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 43.
[336] Ibidem, p. 44.
[337] Cauza *Procurorul c. Jean Kambanda*, nr. ICTR 97-23-S, §14, hotărârea și sentința din 4 septembrie 1998. Disponibil: https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-97-23/MSC14050R0000529818.PDF (vizitat la 1 august 2021).

Anterior a fost expusă ideea conform căreia „[f]aptul că genocidul nu a fost una dintre crimele cercetate la Nürnberg ar fi putut să îndemne statele să stabilească interzicerea lui printr-un tratat internațional la doar doi ani de la procesul de la Nürnberg”[338]. În acest context, autorul român Eugen E. Popescu a reliefat că procesele de la Nürnberg au servit la elaborarea unor instrumente internaționale de drept, printre care se regăsește și Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 1948.[339] Doctrinara Denisa Barbu, la rândul său, a subliniat că „[p]rocesele de la Nürnberg au avut o mare influență asupra dezvoltării dreptului internațional penal”[340], continuând cu ideea că concluziile de la procese au slujit în calitate de modele inclusiv pentru Convenția referitoare la genocid din 1948.

Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a adoptat, la 11 decembrie 1946, Rezoluția 96(I) asupra crimei de genocid[341], prin care a afirmat că genocidul reprezintă o crimă potrivit Dreptului Internațional, a invitat statele membre să întreprindă măsurile legislative necesare pentru prevenirea și pedepsirea acesteia, a recomandat organizarea cooperării internaționale între state în vederea facilitării prevenirii și pedepsirii neîntârziate a crimei de genocid și a solicitat ca Consiliul Economic și Social să întreprindă studiile necesare, întru elaborarea unui proiect de tratat asupra acestei crime, care să fie prezentat la următoarea sesiune ordinară a Adunării Generale.

În consecință, Adunarea Generală a adoptat Convenția pentru prevenirea şi reprimarea crimei de genocid[342] la 9 decembrie 1948, oferind, astfel, o legitimitate certă acestei noțiuni în drept internațional. Așadar, în sensul articolului 2 din acest tratat multilateral, genocidul înseamnă oricare dintre faptele de mai jos, comise cu intenţia de a distruge, în totalitate sau parțial, un grup naţional, etnic, rasial sau religios, precum:

- omorul membrilor grupului;
- atingerea gravă a integrităţii fizice ori mentale a membrilor grupului;
- supunerea intenţionată a grupului la condiţii de existenţă care antrenează distrugerea fizică, totală sau parţială, a acestuia;
- impunerea măsurilor îndreptate spre prevenirea naşterilor în sânul grupului;

[338] Aksenova M. *The Role of International Criminal Tribunals in Shaping the Historical Accounts of Genocide*..., p. 61.
[339] Popescu E.E. *Drept internațional umanitar. Dreptul conflictelor armate. Dreptul războiului*. București: Universul Juridic, 2011, p. 180.
[340] Barbu D. *Răspunderea persoanei fizice în dreptul internațional penal*. Iași: Lumen, 2015, p. 46.
[341] Rezoluția A/RES/96(I) asupra crimei de genocid din 11 decembrie 1946, adoptată de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la cea de-a 55-a ședință plenară. Disponibil: https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/47/PDF/NR003347.pdf?OpenElement (vizitat la 13 octombrie 2022).
[342] Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 9 decembrie 1948. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1951/01/19510112%2008-12%20PM/Ch_IV_1p.pdf (vizitat la 12 octombrie 2022).

- transferarea forţată a copiilor dintr-un grup în altul.

Pe lângă aceasta, în temeiul articolului 5, părțile contractante și-au asumat angajamentul de a realiza măsurile legislative necesare pentru a asigura implementarea prevederilor Convenției și, în mod special, de a prevedea pedepse eficiente pentru persoanele culpabile de săvârșirea acestei crime sau de conspirația în vederea comiterii genocidului, incitarea directă şi publică la săvârșirea acestuia, tentativa de genocid, dar și de complicitatea la comiterea crimei în cauză. În acest sens, „a fost sugerat că articolul 5 este superfluu, deoarece obligația de a adopta legislație rezultă în mod implicit din Convenție”[343]. Totuși, în literatura de specialitate se regăsește și ideea precum că „această normă convențională nu este de prisos, accentuând dezideratul de a combate un fenomen dezastruos prin orice modalitate licită, inclusiv prin incriminarea genocidului în cadrul sistemului de drept național”[344].

Bunăoară, Republica Moldova este stat-parte la Convenţia pentru prevenirea şi reprimarea crimei de genocid și, respectiv, Codul Penal din 18 aprilie 2002 prevede infracțiunea dată la articolul 135 („*Genocidul*”)[345], care o definește drept săvârşirea, cu intenţia de a distruge, în întregime sau în parte, un grup naţional, etnic, rasial sau religios, a uneia dintre următoarele fapte:

- omorul membrilor grupului;
- vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii membrilor grupului;
- supunerea grupului la condiţii de existenţă de natură să ducă la distrugerea fizică, totală sau parţială, a acestuia;
- impunerea de măsuri vizând împiedicarea naşterilor în cadrul grupului;
- transferul forţat de copii aparţinând unui grup în alt grup.

Notăm că definiția consacrată de Codul Penal al Republicii Moldova corespunde spiritului articolului 2 al Convenției din 1948. În această privinţă, autorul Ben Saul a susținut că „de-a lungul timpului multe state au adoptat legislație pentru a implementa cerința fundamentală de a criminaliza genocidul”[346].

În literatura de specialitate a fost reliefat faptul că „activitatea Tribunalului militar internațional de la Nürnberg a reflectat necesitatea de a incrimina la nivel internațional o faptă precum genocidul, impulsionând codificarea acestei crime internaționale și, în cele din urmă, ducând la dezaprobarea ei juridică inclusiv la nivel național, prin intermediul legislației penale

[343] Schabas W.A. *Genocide in International Law*..., p. 403.
[344] Șiman C. *Rolul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg în codificarea crimei de genocid*..., p. 32.
[345] Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.0.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 72-74.
[346] Saul B. *The Implementation of the Genocide Convention at the National Level*. In: edited by Gaeta P. The UN Genocide Convention: A Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 83.

interne”[347]. În continuare, autoarea a subliniat că „[c]onștientizarea oportunității de a criminaliza în mod oficial o astfel de atrocitate a avut loc, într-o mare măsură, în contextul procesului de la Nürnberg, acesta reprezentând un merit al Tribunalului”[348].

Este notabil că criminalizarea genocidului atât la nivel internațional, cât și național nu este singurul impact normativ produs de către Tribunalul de la Nürnberg, or, după cum au remarcat cercetătorii Eugen E. Popescu[349] și Denisa Barbu[350], procesele desfășurate în fața acestei instanțe judiciare internaționale au servit drept sursă de inspirație și pentru Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 26 noiembrie 1968[351]. Mai mult decât atât, însăși Convenția se referă în mod expres, în textul său, la Statutul Tribunalului militar internațional de la Nürnberg și la hotărârea pronunțată de către această instanță.

În mod particular, prezintă interes articolele 3 și 4 din tratatul menționat, întrucât pun în sarcina statelor semnatare realizarea de măsuri legislative ori de altă natură. În timp ce articolul 3 impune adoptarea unor asemenea măsuri întru permiterea extrădării, conform Dreptului Internațional, a persoanelor vizate, articolul 4 obligă statele-părți să întreprindă măsuri de acest gen pentru a asigura imprescriptibilitatea crimelor menţionate, atât în privința desfășurării urmăririi, cât şi aplicării pedepsei, precum și abolirea prescripției în cauză, în eventualitatea în care aceasta există.

Așadar, exprimarea consimțământului de a fi legate prin Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității a obligat statele-părți să-și ajusteze sistemele de drept național întru adaptarea lor la cerințele consfințite în mod convențional în textul acestui document internațional, în cazul în care sistemele respective nu corespundeau cu exigențele date.

Curtea de la Luxemburg, pe parcursul evoluției sale și în virtutea atribuțiilor sale judiciare, la fel a produs un impact asupra sistemelor de drept național ale statelor membre ale **Comunităților Europene** ori, actualmente, ale **Uniunii Europene**.

Astfel, CJE în activitatea sa de control judecătoresc a fost chemată de mai multe ori să dea răspuns la unele întrebări de natură constituțională sau care au avut o importanță economică

[347] Șiman C. *Rolul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg în codificarea crimei de genocid*..., p. 32.
[348] Ibidem, p. 32-33.
[349] Popescu E.E. *Drept internațional umanitar*..., p. 180.
[350] Barbu D. *Răspunderea persoanei fizice în dreptul internațional penal*..., p. 46-47.
[351] Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității din 26 noiembrie 1968. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1970/11/19701111%2002-40%20AM/Ch_IV_6p.pdf (vizitat la 12 octombrie 2022).

deosebită.[352] În mod particular, hotărârile sale preliminare au jucat un rol fundamental în „scoaterea la suprafață" a unor principii ce „guvernează" funcționarea Uniunii Europene, și care au determinat o modificare de conduită la nivel național.

O speță fundamentală, în acest sens, este reprezentată de hotărârea *Van Gend en Loos*, în privința cărei cercetătorul Morten Rasmussen[353] a afirmat că constituie una dintre doctrinele esențiale care stau la baza ceea ce este adesea descris ca o „ordine juridică constituțională" europeană. Cauza *Van Gend & Loos*[354] își are originea într-o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare adresată Curții de *Tariefcommissie*, tribunalul administrativ olandez care se pronunța în ultimă instanță asupra acțiunilor în contencios în materie fiscală, în litigiul aflat pe rolul tribunalului menționat între *Societatea N. V. Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos* și *Nederlandse Administratie der belastingen* (administrația fiscală olandeză). *Tariefcommissie* a solicitat, *inter alia*, să fie stabilit dacă articolul 12 din Tratatul Comunității Economice Europene avea un efect direct în dreptul intern, cu alte cuvinte, dacă resortisanții statelor membre ar putea să invoce, în baza articolului menționat, drepturi individuale pe care instanța națională trebuie să le protejeze.

În textul hotărârii sale preliminare, Curtea de Justiție a notat că Comunitatea constituie o ordine juridică nouă de drept internațional public, în favoarea căreia statele și-au restrâns drepturile suverane, deși într-un număr limitat de domenii, și ale cărei subiecte sunt nu doar statele membre, dar și resortisanții acestora și că, independent de legislația statelor membre, dreptul comunitar nu creează doar obligații în sarcina particularilor, ci este menit, la fel, să confere drepturi care se regăsesc în patrimoniul lor juridic. În cele din urmă, Curtea de la Luxemburg, ținând cont de spiritul, structura și textul tratatului, a constatat că articolul din speță trebuia să fie interpretat în sensul că acesta producea efecte directe și oferea justițiabililor drepturi individuale pe care instanțele naționale trebuia să le protejeze.

În acest caz este de notat că instanța comunitară încă nu vorbește de caracterul autonom al dreptului comunitar ca bază a aplicabilității directe, ci arată că această aplicabilitate directă se bazează pe un temei specific dreptului internațional public deoarece tratatul a fost încheiat pe

[352] Gyula F. *Curtea de Justiție Europeană, instanță de judecată supranațională*..., p. 193.
[353] Rasmussen M. *Revolutionizing European law: A history of the Van Gend en Loos judgment*. In: International Journal of Constitutional Law, Volume 12, Issue 1, January 2014, p. 136-137.
[354] Cauza *Societatea N. V. Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse Administratie der belastingen (Administrația Fiscală Olandeză)*, nr. 26/62, hotărârea din 5 februarie 1963. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61962CJ0026&from=EN (vizitat la 9 martie 2023).

baza principiului egalității suverane a statelor membre care au renunțat la o parte din drepturile lor suverane.[355]

Este remarcabil faptul că prin intermediul speței *Van Gend & Loos* a fost conturat, pentru prima dată, **principiul aplicabilității directe a dreptului Uniunii Europene**. Autorii Eyal Benvenisti și George W. Downs au evidențiat că prin hotărârea *Van Gend en Loos*, CJE a atribuit cetățenilor drepturi direct executorii *vis-à-vis* de organele lor de stat și a autorizat instanțele naționale să protejeze aceste drepturi. În continuare, doctrinarii au explicat că această hotărâre demonstrează promisiunea unei mai mari interacțiuni și coordonări între tribunalele naționale și internaționale în prevenirea eșecurilor democratice atât la nivel național, cât și internațional.[356]

Doctrinara Nicoleta Diaconu făcând referire la cauza *Firma Molkerei*[357], a punctat că „Curtea a stabilit că, potrivit acestui principiu, dreptul comunitar se integrează direct în dreptul statelor membre, fără să permită statelor să aleagă între teoriile dualiste sau moniste, întrucât se impune aplicarea mecanismului, nemaifiind nevoie de măsuri luate pe plan intern pentru aplicarea dreptului comunitar”[358]. Așadar, „[d]reptul comunitar este aplicat direct, penru că nu sunt necesare alte acte naționale (de ratificare, de transformare sau de introducere) pentru a pune în aplicare izvoarele comunitare”[359]. În același context, a fost subliniat că „urmare a acestei situații, persoanele particulare (fizice sau morale) pot invoca dreptul comunitar în fața autorităților naționale, inclusiv tribunale, atât pentru a li se recunoaște drepturile, cât pentru a se anula efectul unor acte juridice interne care sunt contrare dreptului comunitar”[360].

La rândul său, speța *Costa v. E.N.E.L*[361] nu doar a fortificat principiul aplicabilității directe, ci și a scos în evidență un alt principiu esențial – **cel al supremației dreptului Uniunii Europene**. De fapt, „[a]cest principiu se regăsește și în Hotărârea *Van Gend & Loos* (menționată anterior cu ocazia examinării principiului efectului direct), dar a fost statuată, în mod expres, în Hotărârea *Costa/E.N.E.L.*”[362]. La rândul său, literatura de specialitate autohtonă explică că

[355] Gyula F. *Curtea de Justiție Europeană, instanță de judecată supranațională*..., p. 195.
[356] Benvenisti E., Downs G.W. *The Premises, Assumptions, and Implications of* Van Gend en Loos*:Viewed from the Perspectives of Democracy and Legitimacy of International Institutions.* In: The European Journal of International Law Vol. 25 no. 1, 2014, p. 85.
[357] Cauza *Firma Molkerei-Zentrale Westfalen/Lippe GmbH v. Hauptzollamt Paderborn*, nr. 28/67, hotărârea din 3 aprilie 1968. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61967CJ0028&qid=1678385719274&from=EN (vizitat la 9 martie 2023).
[358] Diaconu N. *Dreptul Uniunii Europene*. *Tratat*..., p. 101.
[359] Scăunaș S. *Uniunea Europeană: construcție, instituții, drept*. București: ALL Beck, 2005, p. 152.
[360] Diaconu N. *Dreptul Uniunii Europene*. *Tratat*..., p. 101.
[361] Cauza *Flaminio Costa v. E.N.E.L.*, nr.6/64, hotărârea din 15 iulie 1964. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61964CJ0006&from=en (vizitat la 9 martie 2023).
[362] Diaconu N. *Dreptul Uniunii Europene*. *Tratat*..., p. 106.

„[d]octrina supremației a fost dezvoltată de jurisprudența CEJ în contextul dreptului comunitar, bazându-se în special pe natura acestui drept”[363].

În timpul examinării cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare, formulate de *Giudice Conciliatore din Milano,* Curtea de la Luxemburg a statuat că prin instituirea unei Comunități pentru o durată nedeterminată, dotată cu instituții proprii, cu personalitate, cu capacitate juridică, cu capacitate de reprezentare internațională și, în mod special, cu puteri reale rezultate din restrângerea competenței ori din transferul atribuțiilor statelor către Comunitate, cele din urmă au restrâns, deși în domenii limitate, drepturile lor suverane și au creat, în așa manieră, un corp de drept ce este aplicabil resortisanților acestora și lor însele. *Inter alia,* Curtea a accentuat că supremația dreptului comunitar este confirmată prin intermediul articolului 189, potrivit căruia regulamentele posedă caracter „obligatoriu” și „se aplică direct în fiecare stat membru”. În egală măsură, instanța comunitară a subliniat că transferul realizat de către state, din ordinea lor juridică internă în favoarea ordinii juridice comunitare, al drepturilor și obligațiilor corespunzătoare prevederilor din tratat are drept urmare o restrângere definitivă a drepturilor lor suverane în raport cu care nu poate avea primordialitate un act unilateral ulterior incompatibil cu noțiunea de Comunitate.

Autorul Fábián Gyula a notat că „[d]ecizia a definit relația dintre dreptul comunitar și dreptul național al statelor membre arătând că dreptul comunitar este o ordine juridică independentă care are prioritate de aplicare chiar și în fața dreptului național ulterior”[364]. În practică, supremația semnifică că dreptul UE deține prioritate față de dreptul național conflictual, care nu va mai putea fi aplicat.[365] Iar doctrinarul Stelian Scăunaș a scos în evidență opinia precum că „[a] lipsi dreptul comunitar de prioritate în raport cu dreptul intern, în domeniile transferului de suveranitate, ar însemna abandonarea filozofiei construcției comunitare, ca integrare automată a dreptului comunitar în ordinea juridică națională”[366].

Mai mult decât atât, speța *Costa v. E.N.E.L* a fost menționată, îndeosebi, în Declarația nr. 17 cu privire la supremație[367], anexată la Actul final al Conferinței interguvernamentale care a adoptat Tratatul de la Lisabona, semnat la 13 decembrie 2007. În conținutul declarației respective a fost notat că „[d]in jurisprudența Curții de Justiție reiese că supremația dreptului

[363] Suceveanu N., Buiuc S. *Dreptul instituțional al Uniunii Europene. Suport de studiu*. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 56.
[364] Gyula F. *Curtea de Justiție Europeană, instanță de judecată supranațională*..., p. 198.
[365] Suceveanu N., Buiuc S. *Dreptul instituțional al Uniunii Europene...*p. 56.
[366] Scăunaș S. *Uniunea Europeană...*, p. 152-153.
[367] Declarația nr. 17 cu privire la supremație, anexată la Actul final al Conferinței interguvernamentale care a adoptat Tratatul de la Lisabona, semnat la 13 decembrie 2007. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12008E/AFI/DCL/17&from=RO (vizitat la 10 martie 2023).

comunitar este un principiu fundamental al dreptului comunitar", iar hotărârea privind cauza menționată este prima „din cadrul acestei jurisprudențe consacrate".

Pe parcursul timpului, primordialitatea dreptului Uniunii Europene a fost reconfirmată și consolidată în jurisprudența Curții de la Luxemburg. În speța *Internationale Handelsgesellschaft*[368], această jurisdicție a accentuat că în raport cu normele dreptului comunitar nici măcar normele dreptului constituțional, consacrate la nivel național, nu se „bucură" de prioritate. Hotărârea în cauza *Simmenthal*[369], la rândul său, a evidențiat că dreptul comunitar „beneficiază" de primordialitate față de dreptul național, fie el anterior ori posterior.

Relativ recent, la 21 decembrie 2021, a fost pronunțată hotărârea preliminară pe marginea speței *Procesele penale împotriva PM și alții*[370], la cererile Înaltei Curte de Casație și Justiție a României și Tribunalului Bihor, din care reiese că supremația dreptului UE impune ca judecătorii naționali să aibă puterea de a lăsa neaplicată o decizie a unei instanțe constituționale care este contrară dreptului dat, mai ales fără a se confrunta cu riscul de a fi supuși răspunderii disciplinare.

Luând în considerație dezideratul Republicii Moldova de a deveni stat membru al Uniunii Europene, este important de subliniat necesitatea implementării principiului aplicării directe al dreptului UE și cel al supremației dreptului UE în sistemul de drept al statului nostru odată cu aderarea propriu-zisă la această organizație internațională supranațională. În timp ce, în esență, nu este nevoie de transpus principiile date în legislația națională în vederea asigurării punerii lor în aplicare, se observă o experiență diferențiată în acest sens, chiar în cadrul aceluiași sistem de drept național. Autoarea Ana Daniela Bobaru, examinând modelul olandez, a remarcat că în Regatul Țărilor de Jos „prioritatea dreptului Uniunii a fost recunoscută fără nici un fel de dificultate pe baza prevederilor menționate ale Constituției"[371], *id est* articolul 120 din legea fundamentală a acestui stat. Așadar, în concordanță cu articolul 120 al Constituției olandeze[372], instanțele judecătorești nu vor supune controlului constituționalității actele Parlamentului și a tratatele internaționale. În continuare, doctrinara relatează că „[î]n ceea ce privește aplicarea

[368] Cauza *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, nr. 11/70, hotărârea din 17 decembrie 1970. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61970CJ0011 (vizitat la 14 septembrie 2023).
[369] Cauza *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA*, nr. 106/77, hotărârea din 9 martie 1978. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61977CJ0106 (vizitat la 14 septembrie 2023).
[370] Cauza *Procesele penale împotriva PM și alții*, nr. C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, hotărârea din 21 decembrie 2021. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62019CJ0357&from=EN (vizitat la 10 martie 2023).
[371] Bobaru A.D. *Rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene...*, p. 101.
[372] Constituția Regatului Țărilor de Jos din 24 august 1815, ultima dată amendată la 22 februarie 2023. Disponibil: https://www.government.nl/documents/reports/2019/02/28/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands (vizitat la 13 septembrie 2023).

directă a dreptului Uniunii Europene, judecătorii olandezi s-au referit întotdeauna și în mod constant la practica Curții de Justiție a Uniunii Europene”[373]. Cea din urmă afirmație confirmă că impactul acestor hotărâri preliminare ale Curții de la Luxemburg asupra sistemului de drept național are loc și fără a reflecta concluziile instanței date în legislația națională. Totuși, ține de suveranitatea Republicii Moldova de a decide care cale va fi urmată în această privință.

Este destul de interesant că pe arena internațională au existat situații în care statele inițial au decis să se conformeze cu hotărârile emise contra lor ca, ulterior, să renunțe la eficacitatea actului jurisdicțional respectiv. Un exemplu elocvent, în acest sens, este reprezentat de speța *Imunitățile jurisdicționale ale statului (Germania c. Italiei: Grecia intervenient)*[374], examinată de **Curtea Internațională de Justiție** și care vizează, în mod primordial, imunitatea jurisdicțională a Germaniei în fața instanțelor judecătorești italiene și grecești.

În iunie 1940 Italia a intrat în cel de-al Doilea Război Mondial în calitate de aliat al Reich-ului German. Iar în 1943, după înlăturarea lui Mussolini de la putere, Italia s-a predat Aliaților, și în luna următoare a declarat război Germaniei. Totuși, forțele germane au ocupat o mare parte din teritoriul italian și, între 1943 și sfârșitul războiului, au comis numeroase atrocități împotriva populației acestui teritoriu, inclusiv masacrul civililor și deportarea în masă a acestora pentru a-i folosi în muncă forțată. Pe lângă acestea, forțele germane au luat în calitate de prizonieri câteva sute de mii de membri ai forțelor armate italiene, atât în interiorul Italiei, cât și altundeva în Europa. Majorității dintre acești prizonieri (deținuți militari italieni) nu li s-a acordat statutul de prizonier de război, și au fost deportați în Germania și în alte teritorii ocupate de aceasta pentru fi utilizați în muncă forțată. După război au fost adoptate asemenea acte precum Tratatul de Pace din 1947, Legea Republicii Federale Germania cu privire la compensație din 1953, cele două Acorduri din 1961, dar cea mai relevantă în contextul speței fiind Legea privind înființarea fundației „Amintire, responsabilitate și viitor“ din 2000. Cea din urmă lege a fost adoptată în Germania pentru a oferi compensații indivizilor care au fost supuși muncii forțate și „altor nedreptăți din perioada național-socialistă”. Articolul 11 al legii impunea anumite limite în privința dreptului la compensație, și unul din efectele acestei prevederi a fost excluderea celor ce au avut statut de prizonier de război din rândul persoanelor îndreptățite la compensație, cu excepția celor care au fost deținuți în lagăre de concentrare sau care se încadrau în alte categorii specificate.

[373] Bobaru A.D. *Rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene...*, p. 101.
[374] Cauza *Imunitățile jurisdicționale ale statului (Germania c. Italiei: Grecia intervenient),* hotărârea din 3 februarie 2012. Disponibil: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/143/143-20120203-JUD-01-00-EN.pdf (vizitat la 11 aprilie 2023).

Mii de foşti deţinuţi militari italieni, căror Reich-ul German nu le-a acordat statutul de prizonieri de război, au prezentat cereri întru obţinerea compensaţiei în baza Legii din 2000. În acest sens, autorităţile germane au susţinut că din moment ce Reich-ul German nu putea, conform Dreptului Internaţional, în mod unilateral să modifice statutul deţinuţilor militari italieni din prizonieri de război în muncitori civili, atunci aceste persoane niciodată nu şi-au pierdut statutul de prizonieri de război, de aceea cererile lor au fost respinse. Unii dintre ei au încercat, fără succes, să conteste această decizie şi să obţină despăgubiri în faţa instanţelor germane. Un grup de foşti deţinuţi militari italieni chiar au înaintat o cerere către Curtea Europeană a Drepturilor Omului împotriva Germaniei la data de 20 decembrie 2004, însă sub aspectul *ratione materiae* aceasta a fost inadmisibilă.

Între timp, la 23 septembrie 1998 domnul Luigi Ferrini, un cetăţean italian, a înaintat o acţiune împotriva Republicii Federale Germania în Tribunalul din Arezzo, şi acesta din urmă a decis că cererea era inadmisibilă întrucât Germania, ca stat suveran, era protejată de imunitate de jurisdicţie. La 16 noiembrie 2001, Curtea de Apel din Florenţa a respins apelul în baza aceluiaşi motiv. Însă Curtea de Casaţie Italiană, la 11 martie 2004, a considerat că instanţele italiene aveau jurisdicţie asupra acţiunii vizând compensaţia, ce a fost înaintată de domnul Luigi Ferrini împotriva Germaniei, argumentând că imunitatea nu se aplică în circumstanţe în care fapta săvârşită constituie o crimă internaţională. În cele din urmă, cauza a ajuns din nou la Curtea de Apel din Florenţa, aceasta hotărând că Germania trebuie să-i plătească despăgubiri domnului Luigi Ferrini, precum şi cheltuielile de judecată suportate. În mod particular, Curtea de Apel din Florenţa a decis că imunitatea de jurisdicţie nu este absolută şi că nu poate fi invocată de către un stat dacă faptele comise de acesta constituie crime conform Dreptului Internaţional. Numeroase acţiuni similare au fost înaintate instanţelor italiene.

Grecii de asemenea au fost victime ale Reich-ului German, fiind vorba, în particular, despre victimele masacrului din Distomo din 10 iunie 1944. Rudele acestor victime au pretins la compensaţii pentru pierderea de vieţi şi proprietăţi, şi Tribunalul Grecesc de Primă Instanţă din Livadia a emis o hotărâre la data de 25 septembrie 1997 împotriva Germaniei, dispunând ca să fie acordate compensaţii succesorilor victimelor masacrului. Recursul Germaniei în privinţa hotărârii a fost respins de către Curtea Supremă din Grecia la 4 mai 2000. Relevant este faptul că articolul 923 al Codului de Procedură Civilă prevedea ca fiind necesară autorizaţia din partea ministrului justiţiei pentru ca o hotărâre împotriva unui stat străin să devină executorie în Grecia. Din moment ce autorizaţia nu a fost acordată, hotărârile împotriva Germaniei nu au mai fost executate în Grecia. În cele din urmă, reclamanţii greci din cauza Distomo s-au adresat în Italia pentru a atribui executorialitate hotărârilor date. La data de 2 mai 2005, Curtea de Apel din

Florența a decis ca ordinul ce se conținea în hotărârea Curții Supreme din Grecia, prin care Germaniei i se impunea obligația de a rambursa cheltuielile de judecată suportate în fața Curții respective, să fie executoriu pe teritoriul Italiei. Curtea Supremă de Casație din Italia, printr-o hotărâre din 6 mai 2008, a confirmat decizia Curții de Apel din Florența. Iar prin decizia Curții de Apel din Florența din 13 iunie 2006, hotărârea Tribunalul Grecesc de Primă Instanță din Livadia a fost declarată executorie în Italia. La 7 iunie 2007 reclamanții greci, bazându-se pe decizia Curții de Apel din Florența din 13 iunie 2006, au înregistrat în Cartea Funciară Italiană o ipotecă asupra Villa Vigoni, o proprietate a Germaniei. Ulterior ipoteca a fost suspendată până la emiterea unei decizii pe marginea speței de către Curtea Internațională de Justiție.

În cele din urmă, Curtea Internațională de Justiție a constatat că:

- Italia și-a încălcat obligația de a respecta imunitatea de care se bucură Germania conform Dreptului Internațional, permițând intentarea acțiunilor civile împotriva acesteia în baza încălcării Dreptului Internațional Umanitar comisă de Reich-ul German între anii 1943 și 1945.

- Italia și-a încălcat obligația de a respecta imunitatea de care se bucură Germania conform Dreptului Internațional, luând măsuri de constrângere în privința Villa Vigoni.

- Italia și-a încălcat obligația de a respecta imunitatea de care se bucură Germania conform Dreptului Internațional, declarând executorii pe teritoriul italian hotărârile instanțelor grecești având la bază încălcarea Dreptului Internațional Umanitar comisă în Grecia de către Reich-ul German.

- Italia trebuie, adoptând legislația corespunzătoare ori recurgând la alte metode lăsate la latitudinea sa, să asigure că hotărârile instanțelor sale și ale altor autorități judiciare ce încalcă imunitatea de care se bucură Germania conform Dreptului Internațional să înceteze din efecte.

Doctrinarul Michael Bothe[375] a notat că, în urma emiterii acestui act jurisdicțional internațional, Guvernul și Parlamentul italian au luat măsuri legislative pentru a se asigura că instanțele judiciare italiene respectă hotărârea Curții Internaționale de Justiție. Într-adevăr, a fost adoptat un act care prevedea, în mod expres, o procedură pe care instanțele trebuiau să o urmeze pentru a anula hotărârile pronunțate cu încălcarea regulii imunității și pentru a respecta această regulă în cauzele care se aflau pe rol sau care urmau a fi introduse. Dar victimele și-au continuat cauza în fața Tribunalului din Florența și acea instanță a deferit chestiunea constituțională din speță Curții Constituționale italiene.

[375] Bothe M. *The Decision of the Italian Constitutional Court concerning the Jurisdictional Immunities of Germany*. In: The Italian Yearbook of International Law Online, Volume 24 (2015): Issue 1 (Oct 2015). Publisher: Brill-Nijhoff, p. 26.

În hotărârea nr. 238 din 22 octombrie 2014[376], Curtea Constituțională a Republicii Italiene a reținut că Constituția Italiei impune instanțelor judiciare italiene să „ignore" decizia Curții Internaționale de Justiție de confirmare a imunității jurisdicționale a Germaniei și să continue procedurile împotriva Germaniei cu privire la acțiunile asupra daunelor cauzate de crimele de război și crimele împotriva umanității comise de Germania în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Instanța constituțională a contrapus valoarea constituțională a respectării Dreptului Internațional, care „cere" conformarea cu forța obligatorie a hotărârii instanței onuziene, cu valoarea respectării drepturilor fundamentale, și a acordat prioritate celei din urmă.

Este destul de simțitor faptul că, în final, Curtea Constituțională a Republicii Italiene a adoptat față de hotărârea Curții Internaționale de Justiție o abordare similară cu cea a Curții Constituționale a Federației Ruse față de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, pe care am examinat-o anterior, constând în subminarea forței obligatorii a actelor jurisdicționale internaționale, prin refuzul de a executa unele hotărâri ale Curții de la Strasbourg. Or însăși dispozitivul hotărârii instanței onuziene pe marginea speței *Imunitățile jurisdicționale ale statului (Germania c. Italiei: Grecia intervenient)* a pus în sarcina statului pârât să asigure că hotărârile instanțelor sale și ale altor autorități judiciare care încalcă imunitatea de care se bucură Germania potrivit Dreptului Internațional să înceteze din efecte, prin adoptarea legislației corespunzătoare sau recurgerea la alte metode lăsate la discreția sa. În timp ce Guvernul și Parlamentul Italiei au întreprins asemenea măsuri, Curtea Constituțională a desființat însăși eficacitatea lor.

Mai mult decât atât, la 29 aprilie 2022 Republica Federală Germania a inițiat o acțiune în fața Curții Internaționale de Justiție împotriva Republicii Italiene, invocând nerespectarea imunității sale jurisdicționale în calitate de stat suveran și făcând trimitere, în mod expres, la hotărârea instanței constituționale italiene nr. 238 din 22 octombrie 2014.[377]

În literatura de specialitate, în timp ce era examinată conformarea statelor pârâte cu actele jurisdicționale ale Curții Internaționale de Justiție, a fost remarcat faptul că „[î]n general, hotărârile Curții, chiar și cele mai delicate din punct de vedere politic, tind să fie executate în timp util și fără contestații de către părți. Totuși, în circumstanțe excepționale, s-a întâmplat ca

[376] Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Italiene nr. 238 din 22 octombrie 2014. Disponibil: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/doc/recent_judgments/S238_2013_en.pdf (vizitat la 11 aprilie 2023).

[377] Cauza *Chestiuni relative la imunitățile jurisdicționale ale statului și măsurile de constrângere împotriva proprietății de stat (Germania c. Italiei)*, cererea introductivă din 29 aprilie 2022. Disponibil: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/183/183-20220429-APP-01-00-EN.pdf (vizitat la 11 aprilie 2023).

dificultăți sau neînțelegeri specifice dintre părți să întârzie implementarea a hotărârii Curții”[378]. Ar rezulta că nerespectarea forței obligatorii a hotărârilor instanței onuziene reprezintă excepția și nicidecum regula. Adițional, remarcăm că aparent, și reieșind din speța examinată *supra*, neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a unei hotărâri a Curții Internaționale de Justiție se poate datora și situațiilor în care autoritățile naționale manifestă niște atitudini contradictorii față de o anumită problematică, în lipsa unei poziții comune uniforme.

Contrar celor expuse *supra*, în doctrină a fost reliefat că „[g]refierul CIJ Philippe Couvreur, totuși, a recunoscut că conformarea este adesea grea de determinat, deoarece hotărârile sunt variate, declarațiile pot să nu reflecte conduita reală, efectele pot să devină vizibile mult timp după ce hotărârea e pronunțată și situația juridică sau politică poate să se schimbe, în mod substanțial, după hotărâre”[379]. Judecătorul Robert Jennings remarcase anterior ironia faptului că treburile Curții Internaționale de Justiție până la pronunțarea hotărârii sunt publicate cu detalii generoase, dar nu este deloc ușor să afli ce s-a întâmplat ulterior.[380] De aici rezultă lipsa unei transparențe în privința procesului de executare a hotărârilor instanței onuziene, care, la rândul său, îngreunează posibilitatea aprecierii eficacității acestor acte jurisdicționale internaționale din optica impactului produs. Din acest motiv nu este până la capăt clar gradul de implementare a hotărârilor pronunțate de CIJ.

Cu toate acestea, este demn de menționat faptul că producerea unui impact asupra sistemului de drept național de către Curtea Internațională de Justiție constituie, în sine, o situație destul de rar „întâlnită”, dat fiind specificul diferendelor soluționate de către jurisdicția onuziană. Este destul de clar potențialul jurisprudenței CIJ de a exercita o influență asupra Dreptului Internațional Public. În această privință, autorul Franklin Berman[381] afirmă că atât existența Curții, cât și activitatea sa judiciară exercită o influență puternică asupra Dreptului Internațional, și întrucât Dreptul Internațional se află într-o stare constantă de dezvoltare și schimbare, influența Curții Internaționale de Justiție este, în mod inevitabil, simțită și în acest sens.

În cele din urmă, notăm că exemplele prezentate *supra* reflectă modalitățile de exercitare a impactului jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. În context, considerăm că hotărârea pronunțată de către Tribunalul militar internațional de la Nürnberg la 30

[378] Couvreur Ph. *The International Court of Justice and the Effectiveness of International Law*, Vol. 9. Leiden; Boston: Brill/Nijhoff, 2017, p. 78.
[379] Paulson C. *Compliance with final Judgments of the International Court of Justice's since 1987*. In: American Journal of International Law, Vol. 98, No. 3, 2004, p. 434.
[380] Jennings R. *Presentation*. In: Increasing the effectiveness of the International Court of Justice: Proceedings of the ICJ/UNITAR, Colloquium to celebrate the 50th anniversary of the Court. The Hague: Nijhoff, 1997, p. 81.
[381] Berman F. *The International Court of Justice as an 'Agent' of Legal Development?*. In: edited by Christian J. Tams and James Sloan. The Development of International Law by the International Court of Justice. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 20.

septembrie și 1 octombrie 1946 a afectat în mod **mijlocit** sistemele de drept național, pornind, în esență, o „reacție în lanț", care a dus la criminalizarea genocidului la nivel național. Hotărârile preliminare ale Curții de la Luxembourg au avut un impact **nemijlocit** asupra ordinii juridice interne, or aceste acte nu au necesitat vreo transpunere de ordin legislativ pentru a produce efectul corespunzător. În cazul speței examinate de Curtea de la Haga, pentru a produce un impact asupra situației existente în interiorul țării, s-a recurs la ajustarea legislației interne, ceea ce reprezintă, în principiu, o modalitate **parțial mijlocită**. Cea din urmă abordare, în mod tradițional, este asumată și de Curtea de la Strasbourg.

4.2. Specificul impactului hotărârilor clasice ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național

În doctrină a fost subliniat că „[d]ispozițiile Convenției Europene nu pot fi corect înțelese și aplicate în afara cazuisticii create, pe baza lor, de organul jurisdicțional"[382] și, respectiv, „[j]urisprudența Curții Europene interpretează și, dacă este cazul, chiar completează normele convenționale"[383]. De fapt, astfel se realizează funcția de interpretare, caracteristică actelor jurisdicționale internaționale, în privința unui domeniu mai îngust, și anume *vis-à-vis* de sistemul Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, ceea ce duce la aplicarea coerentă a acesteia în sistemele naționale.

După cum a fost accentuat în literatura de specialitate, Convenția Europeană a Drepturilor Omului „a servit drept un catalizator pentru schimbarea legislativă, ce a promovat protecția drepturilor omului la nivel național și, prin aceasta, a asistat la procesul de armonizare a dreptului din domeniul drepturilor omului în Europa"[384]. Amendamentele legislative se realizează adesea în urma unei hotărâri a Curții Europene asupra fondului unei cauze în care statul, care ulterior recurge la modificarea legislației sale interne, a fost parte. Totuși, amendamentele de ordin legislativ au loc în măsura în care prin intermediul unei hotărâri se determină faptul că legislația ori practica internă nu este în concordanță cu Convenția. Statul reclamat, în temeiul Dreptului Internațional, trebuie să-și modifice legislația sau practica pentru a se conforma inclusiv obligației sale asumate în baza articolului 1 din Convenția Europeană („*Obligaţia de a respecta drepturile omului*"), de a proteja drepturile și libertățile garantate de acest tratat internațional.

[382] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 152.
[383] Ibidem.
[384] Harris D.J. and Others. *Harris, O'Boyle & Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights*. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2018, p. 36.

Cauza *Winterwerp c. Olandei*[385] servește drept un exemplu în acest sens. În 1968, domnul Frits Winterwerp a fost internat într-un spital de psihiatrie. Instanțele locale ordonaseră ca acesta să fie ținut acolo și, de-a lungul anilor 1970, au dat ordine anuale pentru a se asigura că nu poate pleca. Când a intrat în instituție, domnul Winterwerp a pierdut, în mod automat, controlul asupra banilor și bunurilor sale. Domnul Winterwerp a insistat că nu avea nicio boală mintală, că nu era un pericol pentru sine sau pentru alții, și că nu ar fi trebuit să fie închis într-o instituție. El a înaintat patru cereri diferite de eliberare, toate fiind refuzate. Domnul Winterwerp a afirmat că a fost împiedicat să își susțină cauza în instanțele judiciare și că acestea au continuat să-i prelungească detenția fără a-i asculta auzi obiecțiile. În speța de față, Curtea de la Strasbourg, la 24 octombrie 1979, a constatat încălcarea articolului 5 § 4 („*Dreptul la libertate și siguranță*"), dar și a articolului 6 § 1 („*Dreptul la un proces echitabil*") din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În 1980 a fost introdusă o nouă legislație, care impunea ca, în toate cazurile de internare involuntară într-un spital de psihiatrie, pacientul să aibă dreptul de a fi audiat atunci când o instanță judiciară examinează dacă ar trebui să rămână în detenție. Legea a fost modificată și pentru ca pacienții care sunt internați involuntar într-un spital de psihiatrie să nu piardă, în mod automat, controlul asupra proprietății lor.[386]

Inter alia, în „aria" cuprinsă de articolul 8 („*Dreptul la respectarea vieții private și de familie*") din Convenție, la fel au fost întreprinse reforme legislative considerabile.

Potrivit conjuncturii din cauza *Norris c. Irlandei*[387], legislația națională prevedea că anumite activități homosexuale erau calificate drept infracțiuni. Domnul David Norris a fost un senator irlandez, care suferise de atacuri de anxietate, depresie profundă și colaps, după ce a conștientizat că orice exprimare deschisă a sexualității sale ar putea duce la urmărire penală.

Hotărârea instanței europene asupra speței a fost pronunțată la 26 octombrie 1988, iar în 1993 legislația a fost modificată pentru a decriminaliza actele homosexuale între adulți care își exprimă consimțământul în acest sens.[388]

Este destul de interesantă, în această ordine de idei, și speța *Huvig c. Franței*[389]. Jacques și Janine Huvig erau un cuplu de pensionari, care obișnuiau să conducă o afacere cu fructe și

[385] Cauza *Winterwerp c. Olandei*, nr. 6301/73, hotărârea din 24 octombrie 1979. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57597 (vizitat la 12 aprilie 2023).
[386] Rezoluția CM/ResDH(82)2 din 24 iunie 1982, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55410 (vizitat la 12 aprilie 2023).
[387] Cauza *Norris c. Irlandei*, nr. 10581/83, hotărârea din 26 octombrie 1988. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57547 (vizitat la 12 aprilie 2023).
[388] Rezoluția CM/ResDH(93)62 din 14 decembrie 1993, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55580 (vizitat la 12 aprilie 2023).

legume. În legătură cu presupusele nereguli financiare rezultate din vânzările lor, polițiștii le-au interceptat telefonul și le-au ascultat conversațiile. Prerogativele de care dispunea poliția pentru a efectua asemenea acțiuni erau aproape nelimitate. Lipsa restricțiilor legale însemna că poliția putea obține permisiunea pentru interceptarea oricui, pentru aproape orice, pentru o perioadă nelimitată de timp, și apoi să păstreze înregistrările pentru totdeauna. Domnul și doamna Huvig au susținut că prerogativele extinse acordate poliției pentru a le monitoriza conversațiile le-au încălcat dreptul la viață privată.

În urma emiterii hotărârii pe marginea cauzei date, legislația a fost modificată, în 1991, pentru a stabili niște limite în privința termenului și temeiurile ce trebuiau să fie luate în considerație de către judecătorul de instrucție care dispunea interceptarea telefonică. În baza modificărilor operate, monitorizarea telefonică era permisă numai în cazuri suficient de grave și pentru o perioadă limitată, iar probele obținute urmau să fie documentate și apoi distruse la expirarea termenului de urmărire penală.[390]

Drept consecință a speței *Hokkanen c. Finlandei*[391] au fost întreprinse reforme îndreptate spre protecția vieții de familie, or cauza dată vizează separarea tatălui, Teuvo, de fiica sa, Sini. După decesul mamei, bunicii materni ai minorei au avut grijă de ea, iar potrivit lui Teuvo, acesta a fost un aranjament temporar în timp ce el se ocupa de problemele cauzate de moartea soției sale. Curând după aceea, bunicii lui Sini i-au spus lui Teuvo că nu intenționau să i-o returneze și, în consecință, timp de șapte ani s-au desfășurat litigii juridice cu privire la custodia asupra copilului. În acest timp, bunicii au refuzat să-l lase pe Teuvo să aibă vreun contact cu Sini. Teuvo a obținut hotărâri judecătorești prin care se dispunea organizarea de întâlniri, dar acestea nu au fost puse în aplicare. În cele din urmă, instanțele judiciare au decis că era în interesul superior al copilului să rămână cu bunicii ei.

După emiterea hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului în privința speței menționate *supra*, statul reclamat a întreprins modificări de ordin legislativ pentru a se asigura că hotărârile judecătorești referitoare la cauzele ce vizează custodia asupra copilului și accesul la acesta să fie executate în modul corespunzător.[392]

---

[389] Cauza *Huvig c. Franței*, nr. 11105/84, hotărârea din 24 aprilie 1990. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57627 (vizitat la 12 aprilie 2023).

[390] Rezoluția DH (92)40 din 15 iunie 1992, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55545 (vizitat la 12 aprilie 2023).

[391] Cauza *Hokkanen c. Finlandei*, nr. 19823/92, hotărârea din 23 septembrie 1994. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57911 (vizitat la 12 aprilie 2023).

[392] Rezoluția DH (96)608 din 15 noiembrie 1996, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55691 (vizitat la 12 aprilie 2023).

Din perspectiva amendamentelor legislative realizate în virtutea unei hotărâri a Înaltei Curți de la Strasbourg, este de rezonanță speța *Campbell și Cosans c. Regatului Unit*[393], care se regăsește pe „tărâmul" articolului 2 („*Dreptul la instruire*") din Protocolul nr. 1 la Convenție. Copiii doamnelor Grace Campbell și Jane Cosans frecventau școlile de stat din Scoția, unde personalului li se permitea să lovească elevii cu o curea de piele din motive disciplinare. Doamna Campbell a cerut consiliului ei local garanția că pedepsele corporale nu vor fi folosite împotriva fiului ei de șapte ani, Gordon, iar Consiliul, în schimb nu i-a oferit o asemenea garanție. La rândul său, fiul doamnei Cosans, Jeffrey, care avea 15 ani, a refuzat să accepte pedeapsa corporală pentru că a luat o scurtătură printr-un cimitir în drum spre casă. A fost suspendat de la școală și nu s-a mai întors niciodată.

În baza plângerii celor două mame la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, jurisdicția europeană a constatat încălcarea articolului menționat *supra,* iar Regatul Unit a întreprins măsurile corespunzătoare de implementare. Astfel, în 1986, Guvernul britanic a introdus un nou Act al Educației care abolirea pedepsele corporale în școlile de stat.[394]

Acestea sunt doar câteva exemple care reflectă impactul produs de hotărârile Înaltei Curți de la Strasbourg asupra sistemelor de drept național, fiind elucidate de către instanța europeană și implementate de către statele pârâte standardele consfințite de Convenția pentru apărarea drepurilor omului și a libertăților fundamentale, precum și așteptările jurisdicției europene în privința implementării acestui tratat.

În speța *Loizidou c. Turciei*[395] Curtea de la Strasbourg a apreciat Convenția în calitate de „instrument constituțional al ordinii publice europene". Așadar, hotărârile instanței europene, fiind pronunțate în virtutea acestui instrument prețios, contribuie într-un mod semnificativ la crearea și consolidarea unei veritabile jurisprudențe constituționale în spațiul european, iar aceasta, la rând său, influențează toate sistemele de drept ale statelor-părți.

Așadar, unele state au recurs la modificarea legii sau a practicii lor interne, pentru a o aduce în corespundere cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în urma unor hotărâri asupra anumitor spețe în care statele respective nu erau implicate în calitate de părți. Potrivit cercetătorului Titus Corlățean „[d]octrina explică acest lucru prin faptul că deși statele ca «non-părți», nu sunt «legate» din punct de vedere juridic de hotărârile de condamnare

[393] Cauza *Campbell și Cosans c. Regatului Unit*, nr. 7511/76 și 7743/76 hotărârea din 25 februarie 1982. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57455 (vizitat la 12 aprilie 2023).
[394] Rezoluția DH (87) 9 din 25 iunie 1987, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55442 (vizitat la 12 aprilie 2023).
[395] Cauza *Loizidou c. Turciei*, nr. 15318/89, hotărârea din 23 martie 1995. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57920 (vizitat la 23 octombrie 2022).

pronunțate, ele totuși sunt obligate să garanteze respectarea drepturilor și libertăților fundamentale conform articolului 1 al Convenției Europene”[396].

Bunăoară, Olanda și-a modificat legislația cu privire la copiii născuți în afara căsătoriei, drept consecință a speței *Marckx c. Belgiei*[397]. În mod firesc, și statul împotriva cărui a fost îndreptată hotărârea a întreprins măsurile ce se cuvin.

În speța menționată, o mamă belgiană necăsătorită, Paula Marckx, s-a plâns că ei și fiicei sale, Alexandra Marckx, nu i-au fost asigurate aceleași drepturi de care se bucură mamele căsătorite, împreună cu copii lor. În mod particular, întru stabilirea filiației, ea trebuia să-și recunoască copilul sau să acționeze în justiție, în timp ce mamele căsătorite aveau nevoie doar de certificatul de naștere în acest scop. Recunoașterea limita drepturile succesorale ale copilului și nu crea o „legătură” juridică între copil și familia mamei sale, *id est* bunica și mătușa copilului. Conform legislației civile belgiene, numai „legitimarea” și „legitimarea prin adopție”, asimilau pe deplin copilul „nelegitim” unui copil „legitim”, ambele presupunând căsătoria mamei.

Instanța europeană a constatat încălcarea articolului 8 („*Dreptul la respectarea vieții private și de familie*”) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, precum și încălcarea articolului 14 („*Interzicerea discriminării*”) împreună cu articolul 8, în privința celor două reclamante, dar și încălcarea articolului 14 coroborat cu articolul 1 din Protocolul nr. la Convenție („*Protecția proprietății*”) cu referire la Paula Marckx, fiind atinse problemele stabilirii maternității, lipsei unei „legături” juridice între copil și familia mamei sale, drepturilor succesorale și restricției la libertatea mamei de a dispune în mod nestingherit de proprietatea ei.

La momentul pronunțării hotărârii, Parlamentul Regatului Belgiei examina un proiect de lege pentru eliminarea diferențelor de tratament între copiii ai căror părinți erau căsătoriți și cei ai căror părinți nu erau căsătoriți. Așadar, Belgia, în egală măsură, era determinată să-și îmbunătățească legislația națională, iar actul jurisdicțional emis de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului pe marginea speței respective, îndreptat împotriva sa, a scos în evidență imperfecțiunile ce necesitau a fi înlăturate, ceea ce a și urmat.

Legea din 31 martie 1987 de modificare a diferitelor prevederi legale referitoare la filiație a adus legislația belgiană în conformitate cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului, după cum a fost interpretată de Înalta Curte de la Strasbourg în cauza *Marckx*. În ceea ce privește încălcările referitoare la modalitatea de stabilire a filiației materne, legislația civilă a fost amendată astfel încât mama copilului era persoana desemnată ca atare în certificatul de naștere,

[396] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 153.
[397] Cauza *Marckx c. Belgiei*, nr. 6833/74, hotărârea din 13 iunie 1979. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534 (vizitat la 06 noiembrie 2022).

iar recunoașterea voluntară de către ea nu mai era necesară. Cu referire la încălcările din sfera juridică a familiei și a drepturilor de proprietate, noul cadru normativ a consfințit principiul general al egalității de filiație. În aceeași ordine de idei, Codul Civil belgian a suferit modificări la Cartea III, Titlul I, *id est* „Dreptul de succesiune". Adoptarea acestor noi prevederi a presupus abrogarea articolelor 756 până la 766 din Codul Civil al Regatului Belgiei care stabileau discriminarea în privința drepturilor de moștenire ale copiilor nelegitimi.[398]

La fel, au existat situații în care anumite state și-au amendat legislația națională, astfel încât aceasta să fie în concordanță cu dispozițiile Convenției Europene a Drepturilor Omului și jurisprudența Înaltei Curți de la Strasbourg, înainte de a deveni părți la acest tratat internațional.

Ori, mai neobișnuit, Convenția, împreună cu acquis-ul jurisprudențial al Curții Europene a Drepturilor Omului, au influențat dreptul național și a unor state non-europene. Conținutul acestui tratat internațional a servit drept sursă de inspirație pentru numeroase acte legislative ale unor state ce anterior au fost colonii ale statelor-părți la Convenție, iar jurisprudența Curții a fost citată în cauze examinate de instanțele naționale ale unor state non-europene.

Așadar, „Convenția exercită o presiune constantă pentru menținerea standardelor privind drepturile omului. O hotărâre a Curții Europene într-o cauză generată de un reclamant individual poate avea impact în cele 47 de jurisdicții naționale membre ale Consiliului Europe"[399]. Și, după cum am notat *supra*, impactul se poate extinde dincolo de limitele jurisdicțiilor statelor membre ale organizației regionale menționate.

În Republica Moldova, la fel, au fost realizate reforme în urma constatării, de către Înalta Curte de Strasbourg, a încălcărilor Convenției Europene a Drepturilor Omului, comise de către statul nostru. Îmbunătățirile aduse au vizat diverse sfere, în funcție de încălcările identificate de către instanța europeană.

Spre exemplu, în privința Republicii Moldova a fost constatată încălcarea Convenției în asemenea spețe precum *Taraburca c. Moldovei*[400], *Iurcu c. Republicii Moldova*[401] și *Buhaniuc c. Republicii Moldova*[402], care împreună formează grupul de cauze *Taraburca*[403]. Acestea vizează, în mod primordial, încălcări de ordin material și procedural ale articolului 3 („*Interzicerea*

[398] Rezoluția DH (88)3 din 4 martie 1988, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55447 (vizitat la 11 decembrie 2022).
[399] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*..., p. 154.
[400] Cauza *Taraburca c. Moldovei*, nr. 18919/10, hotărârea din 6 decembrie 2011. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107669 (vizitat la 30 august 2022).
[401] Cauza *Iurcu c. Republicii Moldova*, nr. 33759/10, hotărârea din 9 aprilie 2013. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118338 (vizitat la 30 august 2022).
[402] Cauza *Buhaniuc c. Republicii Moldova*, nr. 56074/10, hotărârea din 28 ianuarie 2014. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140238 (vizitat la 30 august 2022).
[403] Rezoluția finală CM/ResDH(2018)464 din 6 decembrie 2018, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-188686 (vizitat la 30 august 2022).

torturii") din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, cauzate de supunerea reclamanților la rele tratamente, inclusiv a unui minor de 15 ani în cauza *Iurcu*, de către poliție, în legătură cu protestele violente din aprilie 2009, care au avut loc la Chișinău în urma alegerilor parlamentare, precum și de investigațiile ineficiente desfășurate în acest context. Respectiv, statul nostru a întreprins măsuri generale îndreptate spre prevenirea relelor tratamente și asigurarea unei investigații eficiente în privința săvârșirii acestora.

Întru preîntâmpinarea unor asemenea tratamente în timpul protestelor, cadrul legal pentru supravegherea întrunirilor publice a fost reformat prin Legea privind modul de aplicare a forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc din 2012[404], care, potrivit articolul 1 („*Scopul și domeniul de reglementare*") stabileşte temeiurile, condiţiile şi limitele (restricţiile) aplicării instrumentelor nominalizate în titlul acestui act legislativ. Este notabil că legea menționată dedică un întreg capitol aplicării forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc la restabilirea ordinii publice, stabilind un mecanism de implementare ale acestor instrumente în asemenea circumstanțe, cu respectarea unei proporționalități și consecutivități graduale. Nu este neglijabil nici articolul 20 alineatul (2) din Lege („*Răspunderea în cazul aplicării forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc*"), conform căruia „[d]epăşirea de către subiecţii legii a atribuţiilor privind aplicarea forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc atrage, după caz, răspunderea disciplinară, civilă, contravenţională sau penală"[405].

La 1 aprilie 2018 a intrat în vigoare Ghidul privind intervenția profesională în exercițiul funcției[406], ce a fost elaborat în temeiul legislației naționale, precum și a prevederilor Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 1950, dar și a Convenției Națiunilor Unite împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984. Scopul Ghidului rezidă în uniformizarea practicilor, procedeelor și tehnicilor corecte de pregătire, organizare și executare a măsurilor privind aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc de către personalul specializat.

Cu timpul, în structura Procuraturii Generale a fost creată o nouă subdiviziune, destinată combaterii torturii, în cadrul căreia procurorii au fost abilitați să examineze cazurile de rele tratamente și infracțiunile conexe, iar la nivel teritorial au fost desemnați procurori responsabili de investigarea cazurile de tortură și alte forme de rele tratamente din jurisdicția lor.

---

[404] Legea Republicii Moldova privind modul de aplicare a forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc. Nr. 218 din 19 octombrie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 254-262.
[405] Ibidem.
[406] Ghidul privind intervenția profesională în exercițiul funcției, aprobat prin Ordinul comun al Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Justiției, Ministerului Finanțelor, Centrului Național Anticorupție, Serviciului de Informații și Securitate și Serviciului de Protecție și Pază de Stat din 11 ianuarie 2018. Disponibil: https://politia.md/sites/default/files/ghid_privind_interventia_profesionala_in_exercitiul_functiei.pdf (vizitat la 18 septembrie 2022).

Reforme notabile au fost întreprinse în Republica Moldova și în domeniul cuprins de articolul 5 („*Dreptul la libertate și siguranță*”) din CEDO. Într-o mare măsură, realizările date pot fi atribuite pronunțării unor hotărâri împotriva statului nostru în multiple cauze care au vizat diverse aspecte ale articolului menționat. Varietatea încălcărilor și, implicit, a spețelor a determinat și crearea mai multor grupuri de cauze supuse controlului, din punctul de vedere al executării, de către organul decizional și executiv al Consiliului Europei. Printre acestea se regăsesc *Cebotari*[407], *Colibaba și Boicenco*[408], dar și *Mușuc*[409]. Într-o asemenea conjunctură, Republica Moldova a întreprins acțiuni îndreptate spre prevenirea abuzului de putere în timpul privării de libertate și asigurarea legalității detenției. Considerăm a fi oportună tratarea mai pe larg a grupurilor de spețe menționate, întru elucidarea atât a amplorii problematicii abordate, cât și a conexiunii dintre acestea și reformele realizate.

Așadar, grupul *Cebotari* cuprinde cauzele *Cebotari c. Moldovei*[410], *Ganea c. Moldovei*[411] și *Cristina Boicenco c. Moldovei*[412].

Cu referire la speța *Cebotari*, și în marja dreptului la libertate și siguranță, după cum este consfințit de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Înalta Curte de la Strasbourg a constatat încălcarea articolului 5 § 1, din cauza arestării și deținerii reclamantului în lipsa unei bănuieli rezonabile că acesta ar fi săvârșit o infracțiune, și încălcarea articolului 18 („*Limitarea folosirilor restrângerilor drepturilor*”) coroborat cu Articolul 5, din moment ce scopul real al procesului penal și al privării de libertate a fost de a exercita presiuni asupra lui în vederea împiedicării unui alt reclamant – societatea Oferta Plus S.R.L. – de a înainta cererea sa în fața Curții Europene a Drepturilor Omului.[413]

În privința cauzelor *Ganea* și *Cristina Boicenco*, Curtea de la Strasbourg a constatat încălcări ale articolului 5 §§ 1 și 5 din Convenție, din cauza sumei insuficiente a despăgubirilor

[407] Rezoluția finală CM/ResDH(2016)147 din 8 iunie 2016, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-164161 (vizitat la 25 septembrie 2022).
[408] Rezoluția finală CM/ResDH(2016)146 din 8 iunie 2016, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=001-164159 (vizitat la 25 septembrie 2022).
[409] Rezoluția finală CM/ResDH(2018)227 din 7 iunie 2018, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184042 (vizitat la 25 septembrie 2022).
[410] Cauza *Cebotari c. Moldovei*, nr. 35615/06 , hotărârea din 13 noiembrie 2007. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83247 (vizitat la 4 ianuarie 2023).
[411] Cauza *Ganea c. Moldovei*, nr. 2474/06, hotărârea din 17 mai 2011. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104792 (vizitat la 4 ianuarie 2023).
[412] Cauza *Cristina Boicenco c. Moldovei*, nr. 25688/09, hotărârea din 27 septembrie 2011. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106344 (vizitat la 4 ianuarie 2023).
[413] Este destul de interesant că, în această ordine de idei, instanța europeană a concluzionat că a avut loc și o încălcare a articolului 34 (*„Cereri individuale”*) din cauza imixtiunii în dreptul reclamantului la depunerea unei cereri individuale, având în vedere imposibilitatea de a discuta cu avocații săi despre problemele referitoare la cererea sa în fața Curții din cauza peretelui de sticlă din Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției de atunci, care îi despărțea.

acordate de către instanțele naționale cu privire la prejudiciul pricinuit reclamanților prin detenția ilegală pentru trei și, respectiv, unsprezece zile.

Din grupul *Colibaba și Boicenco*, din optica nerespectării dreptului la libertate și siguranță, prezintă relevanță speța *Boicenco c. Moldovei*[414], care vizează încălcarea articolului 5 § 1 al Convenției, cauzată de detenția reclamantului între 23 iulie și 23 decembrie 2005 în lipsa unui temei juridic, nefiind emisă vreo încheiere judecătorească privind aplicarea arestului. Totodată, instanța europeană a conchis că a avut loc și încălcarea articolului 5 § 3 al Convenției Europene, din considerentul insuficienței motivelor pentru detenția aceluiași reclamant, în perioada cuprinsă între 23 mai și 23 iulie 2005, și deoarece, în virtutea articolului 191 din din Codul de Procedură Penală, nu a fost posibil ca acesta să obțină eliberare sa provizorie sub control judiciar.

La rândul său, grupul *Mușuc* înglobează o multitudine de spețe, printre care se regăsesc următoarele:

- *Mușuc c. Moldovei*[415];
- *Stepuleac c. Moldovei*[416];
- *Leva c. Moldovei*[417];
- *Brega c. Moldovei*[418];
- *Brega și alții c. Moldovei*[419].

„Condamnările" în cauzele nominalizate *supra* se fundamentează, într-o mare măsură, pe arestul reclamanților în lipsa unei bănuieli rezonabile că aceștia ar fi comis o infracțiune, ceea ce este contrar articolului 5 § 1 din Convenție.

Prin urmare, au fost realizate reforme substanțiale în sistemul procuraturii întru fortificării independenței acestuia în raport cu puterea legislativă și executivă, și în vederea consolidării răspunderii disciplinare a procurorilor, ceea ce este valoros, în mod special, din perspectiva asigurării respectării articolului 18 coroborat cu articolul 5 din Convenția Europeană. O importanță majoră, în acest sens, o prezintă hotărârea Curții Constituționale din 23 septembrie

---

[414] Cauza *Boicenco c. Moldovei*, nr. 41088/05, hotărârea din 11 iulie 2006. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76295 (vizitat la 4 ianuarie 2023).
[415] Cauza *Mușuc c. Moldovei*, nr. 42440/06, hotărârea din 6 noiembrie 2007. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83081 (vizitat la 5 ianuarie 2023).
[416] Cauza *Stepuleac c. Moldovei*, nr. 8207/06, hotărârea din 6 noiembrie 2007. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83085 (vizitat la 5 ianuarie 2023).
[417] Cauza *Leva c. Moldovei*, nr. 12444/05, hotărârea din 15 decembrie 2009. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96177 (vizitat la 5 ianuarie 2023).
[418] Cauza *Brega c. Moldovei*, nr. 52100/08, hotărârea din 20 aprilie 2010. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98363 (vizitat la 5 ianuarie 2023).
[419] Cauza *Brega și alții c. Moldovei*, nr. 61485/08, hotărârea din 24 ianuarie 2012. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108787 (vizitat la 5 ianuarie 2023).

2013[420], care a introdus o interdicție clară în privința intervenției autorităților statului în examinarea cauzelor penale specifice. În egală măsură sunt demne de menționat, în această ordine de idei, Codul de etică și conduită al procurorului[421], aprobat la 30 iulie 2015, precum și Legea cu privire la Procuratură[422], adoptată la 25 februarie 2016 în urma unei evaluări per general pozitive din partea experților Consiliului Europei.

În ceea ce privește încălcările articolului 5 §§ 1 și 5 din Convenție, este demn de menționat că la 24 decembrie 2012 a fost adoptată Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la examinarea litigiilor privind repararea prejudiciului moral şi material cauzat persoanelor deţinute prin violarea art. 3, 5, 8 din Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale”[423], care oferă îndrumări instanțelor judecătorești naționale în privința sumelor care trebuie acordate, în conformitate cu jurisprudența Curții de la Strasbourg, pentru încălcarea unor prevederi ale tratatului respectiv. Ulterior aceasta a fost modificată și completată prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 17 din 16 octombrie 2017[424].

Cu timpul, articolul 186 din Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova a fost modificat pentru a preveni privarea de libertate în lipsa unui temei juridic, punând în sarcina procurorilor să solicite în mod expres prelungirea detenției în timpul judecării cauzei, în eventualitatea în care aceștia considerau o asemenea extindere ca fiind justificată.[425] Astfel a fost eliminată practica generală de privare de libertate a acuzatului, după transmiterea dosarului spre judecată, fără emiterea unei încheieri judecătorești. Subliniem că în timp ce actul legislativ care a dus la schimbarea descrisă a fost adoptat la puțin timp după pronunțarea hotărârii în cauza

[420] Hotărârea Curții Constituționale nr. 29 din 23 septembrie 2013 privind controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 3 din 15 februarie 2013 referitoare la comisia de anchetă în cazul „Pădurea Domnească” (competența comisiilor parlamentare de anchetă). Disponibil: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-H_29_2013_ro.pdf (vizitat la 14 octombrie 2022).

[421] Codul de etică şi conduită al procurorului, aprobat prin hotărârea Consiliului Superior al Procurorilor nr.12-173/15 din 30 iulie 2015. Disponibil: http://www.procuratura.md/file/CEU.pdf (vizitat la 14 octombrie 2022)

[422] Legea Republicii Moldova cu privire la Procuratură. Nr. 3 din 25 februarie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 69-77.

[423] Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr. 8, cu privire la examinarea litigiilor privind repararea prejudiciului moral şi material cauzat persoanelor deţinute prin violarea art. 3, 5, 8 din Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale, adoptată la 24 decembrie 2012. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=283 (vizitat la 6 ianuarie 2023).

[424] Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr. 17, modificare şi completare a Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr. 8 din 24 decembrie 2012 „Cu privire la examinarea litigiilor privind repararea prejudiciului moral şi material, cauzat persoanelor deţinute prin violarea art. 3, 5, 8 din Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale”, adoptată la 16 octombrie 2017. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=262 (vizitat la 6 ianuarie 2023).

[425] Legea Republicii Moldova pentru modificarea şi completarea Codului de Procedură Penală al Republicii Moldova. Nr. 264 din 28 iulie 2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 170-173.

Boicenco[426], acesta a precedat emiterea hotărârilor Curții Europene cu referire la spețele *Gorea*[427] și *Țurcan*[428], care, la fel, au vizat încălcarea dreptului reclamanților la libertate și siguranță, *id est* a articolului 5 § 1 din Convenția Europeană, care a rezultat din practica generală menționată *supra*. Similar speței *Boicenco,* cauzele nominalizate se referă la privarea de libertate în absența unui temei juridic.

În ceea ce privește amendamentele introduse în Codul de Procedură Penală subliniem că, *inter alia,* existența bănuielii rezonabile a fost introdusă în calitate de premisă fundamentală a procesului penal, inclusiv pentru dispunerea reținerii și arestării acuzatului.[429] Adițional, la 15 aprilie 2013, a fost adoptată Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova despre aplicarea de către instanţele judecătoreşti a unor prevederi ale legislaţiei de procedură penală privind arestarea preventivă şi arestarea la domiciliu[430].

Guvernul Republicii Moldova a realizat reforme la nivel național destinate îmbunătățirii echității procesului, consacrat de articolul 6 („*Dreptul la un proces echitabil*”) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, iar asemenea spețe precum *Asito*[431] au reflectat unele deficiențe existente în acest domeniu.

Dacă e să abordăm, în mod particular, cauza *Asito c. Moldovei*[432], este notabil că aceasta vizează nerespectarea principiului securității raporturilor juridice, or Curtea de la Strasbourg a conchis că prin admiterea recursului în anulare, depus de Procurorul General în baza articolului 38 § 3 al Legii nr. 970 din 24 iulie 1996 cu privire la instanţele judecătoreşti economice, Colegiul de recurs al Judecătoriei Economice şi Curtea Supremă de Justiţie au redus la „zero” două procese judiciare care s-au finalizat cu decizii irevocabile şi executorii. Așadar, prin aplicarea normei menționate, cele două instanțe naționale au încălcat principiul securității raporturilor juridice și, în consecință, dreptul companiei reclamante la un proces echitabil potrivit articolului 6 § 1 din Convenția Europeană.

---

[426] Cauza *Boicenco c. Moldovei*, nr. 41088/05, hotărârea din 11 iulie 2006. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76295 (vizitat la 4 ianuarie 2023).

[427] Cauza *Gorea c. Moldovei*, nr. 21984/05, hotărârea din 17 iulie 2007. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81684 (vizitat la 5 ianuarie 2023).

[428] Cauza *Țurcan c. Moldovei*, nr. 10809/06, hotărârea din 27 noiembrie 2007. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83484 (vizitat la 5 ianuarie 2023).

[429] Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului de Procedură Penală al Republicii Moldova. Nr. 100 din 26 mai 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 232-244.

[430] Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr. 1, despre aplicarea de către instanţele judecătoreşti a unor prevederi ale legislaţiei de procedură penală privind arestarea preventivă şi arestarea la domiciliu, adoptată la 15 aprilie 2013. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=48 (vizitat la 14 octombrie 2022).

[431] Rezoluția finală CM/ResDH(2014)49 din 16 aprilie 2014, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144245 (vizitat la 11 decembrie 2022).

[432] Cauza *Asito c. Moldovei*, nr. 40663/98, hotărârea din 8 noiembrie 2005. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70839 (vizitat la 2 ianuarie 2023).

La o etapă ulterioară a avut loc pronunțarea de către Înalta Curte de la Strasbourg a hotărârii asupra satisfacției echitabile pe marginea speței *Asito c. Moldovei*[433], prin care instanța europeană a luat act, în mod oficial, de acordul de soluționare amiabilă încheiat între părți și de aranjamentele convenite pentru a asigura respectarea angajamentelor asumate în baza acestuia, și a decis să radieze restul cererii de pe rol. *Inter alia,* Guvernul Republicii Moldova s-a angajat să modifice pe parcursul anului 2006 articolul 38 din Legea nr. 970 din 24 iulie 1996.

Speța examinată a culminat cu abrogarea articolului 38 din Legea nr. 970 din 24 iulie 1996 cu privire la instanţele judecătoreşti economice, care îi conferea Procurorului General prerogativa de a recurge la calea de atac în cauză, prin Legea nr. 89 din 5 aprilie 2007[434].

De asemenea, în Republica Moldova au fost întreprinse reforme în sfera de reglementare a articolului 8 („*Dreptul la respectarea vieţii private şi de familie*") din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, în urma pronunțării unor hotărâri de constatare a încălcării în acest sens de către Curtea de la Strasbourg.

Bunăoară, o speță de rezonanță, în această ordine de idei, este reprezentată de *Ciubotaru c. Modovei*[435]. În timpul Uniunii Sovietice, autoritățile consemnau originea etnică în actele de identitate, iar cei mai mulți reprezentanți ai principalului grup etnic al Republicii Moldova au fost înregistrați drept moldoveni. În 2002, reclamantul a scris autorității locale de stare civilă, solicitând ca mențiunea privind originea sa etnică să fie schimbată din moldovenească în română. În calitate de răspuns, i s-a comunicat că acest lucru era imposibil, deoarece niciunul dintre părinții săi nu a fost consemnat ca etnic român în certificatele lor de naștere sau de căsătorie. În egală măsură, i s-a sugerat să consulte Arhivele Naționale, pentru a găsi „urme" de origine română printre bunici și alți strămoși. Ulterior reclamantul a inițiat o acțiune împotriva statului, dar cererea sa a fost respinsă pe motivul că nu ar fi demonstrat că părinții săi erau de origine etnică română.

Curtea Europeană a reținut că reclamantul părea să se fi confruntat cu o cerință legală care i-a făcut imposibilă prezentarea vreunei probe în susținerea pretenției sale, tocmai pentru că articolul 68 din Legea cu privire la actele de stare civilă și practica de înregistrare a identității etnice a creat bariere insurmontabile pentru cineva care dorea să fi înregistrat o identitate etnică diferită de cea înregistrată în privința părinților săi de către autoritățile sovietice. Potrivit acestui

---

[433] Cauza *Asito c. Moldovei*, nr. 40663/98, hotărârea din 24 aprilie 2007, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80215 (vizitat la 8 ianuarie 2023).

[434] Legea Republicii Moldova pentru abrogarea articolului 38 din Legea nr. 970-XIII din 24 iulie 1996 cu privire la instanţele judecătoreşti economice. Nr. 89 din 5 aprilie 2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 57- 59.

[435] Cauza *Ciubotaru c. Modovei*, nr. 27138/04, hotărârea din 27 aprilie 2010. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98445 (vizitat la 9 aprilie 2023).

articol, reclamantul își putea schimba identitatea etnică numai dacă putea demonstra că unul dintre părinții săi a fost consemnat ca fiind de etnie română în evidențele oficiale, ceea ce reprezenta o povară disproporționată în raport cu realitățile istorice ale Republicii Moldova. Instanța europeană a concluzionat că autoritățile nu și-au respectat obligația pozitivă în temeiul articolului 8, eșecul statului constând în incapacitatea de a fi examinată pretenția reclamantului referitoare la apartenența la un anumit grup etnic în lumina probelor verificabile în mod obiectiv prezentate în susținerea pretenției respective.

Încălcarea din speță își avea originea în legislația națională, *in concreto* articolul 68 („*Inadmisibilitatea rectificării naţionalităţii părinţilor în actele de naştere ale copiilor*") al Legii nr. 100 din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă[436], care, la momentul desfășurării evenimentelor, prevedea că „[n]u se admite rectificarea naţionalităţii părinţilor în actele de naştere ale copiilor, pe baza actelor de identitate sau de stare civilă ale bunicilor şi ale altor ascendenţi, dacă în actele părinţilor nu se atestă informaţia privind naţionalitatea la care pretinde solicitantul". În urma hotărârii Înaltei Curți de la Strasbourg, autoritățile au evaluat cadrul normativ național care „guverna" actele de stare civilă și au inițiat modificarea Legii nr. 100. La 22 martie 2012, Parlamentul Republicii Moldova, în virtutea Legii nr. 49 cu privire la modificarea şi completarea Legii nr. 100-XV din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă[437], a abrogat articolul 68 din actul legislativ menționat și a introdus modificări pentru a permite înregistrarea etniei părinților copilului în actul/certificatul de naștere al copilului la cererea acestora și pe baza propriilor declarații, precum și posibilitatea copilului de a-și schimba etnia în funcție de propria sa declarație atunci când împlinește vârsta de șaisprezece ani.

O speță cu impact considerabil în privința domeniului consfințit de articolul 9 („*Libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie*") din Convenție a fost *Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei*[438], problema de bază constând în refuzul autorităților naționale de a recunoaște și de a înregistra Mitropolia Basarabiei drept biserică ortodoxă separată.

Cauza dată a avut drept consecință o serie de reforme, începând cu adoptarea Legii nr. 1220 din 12 iulie 2002 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 979-XII din 24 martie 1992 despre culte şi a articolului 325 din Codul de procedură civilă[439], care a permis înregistrarea

[436] Legea Republicii Moldova privind actele de stare civilă. Nr. 100 din 26 aprilie 2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 97- 99.
[437] Legea Republicii Moldova cu privire la modificarea şi completarea Legii nr. 100-XV din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă. Nr. 49 din 22 martie 2012 În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 103.
[438] Cauza *Mitropolia Basarabiei Moldovei*, nr. 45701/99, hotărârea din 13 decembrie 2001. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59985 (vizitat la 9 aprilie 2023).
[439] Legea Republicii Moldova pentru modificarea şi completarea Legii nr. 979-XII din 24 martie 1992 despre culte şi a articolului 325 din Codul de procedură civilă. Nr. 1220 din 12 iulie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 102.

Mitropoliei Basarabiei, continuând cu adoptarea unei noi legi în domeniul respectiv, *id est* Legea nr. 125 din 11 mai 2007 privind cultele religioase şi părţile lor componente[440], și cu îmbunătățirea progresivă a legislației. Așadar, au fost fixate criterii clare și obiective pentru înregistrarea, suspendarea și lichidarea cultelor religioase, fiind stabilit și un sistem de reacții proporționale la încălcările legii.

În urma emiterii hotărârilor jurisdicției europene în spețele din grupul *Guja*[441] au fost realizate amendamente legislative în sfera avertizatorilor de integritate. În contextul acestor cauze a fost constatată încălcarea articolului 10 („*Libertatea de exprimare*”) din Convenție, dată fiind ingerința nejustificată ca urmare a demiterii reclamantului din funcția de șef al Serviciului de Presă al Procuraturii Generale după un incident de denunțare (*whistle-blowing*), precum și ingerința continuă din cauza celei de-a doua concedieri abuzive a reclamantului la zece zile de la repunerea sa în funcție, în pofida hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului pronunțate în favoare sa.

Respectiv, în decembrie 2011, Parlamentul Republicii Moldova a introdus articolul 12^1 în Codul de conduită al funcționarului public[442]. Acesta prevede că un funcționar public care raportează acte de corupție sau infracțiuni conexe beneficiază de confidențialitatea datelor cu caracter personal și de prezumția de bună-credință până la proba contrarie, poate fi transferat într-o altă subdiviziune și nu poate fi sancționat disciplinar pentru dezvăluire.[443]

În același context, organul legislativ suprem a adoptat Legea nr. 122 din 12 iulie 2018 privind avertizorii de integritate[444], care a stabilit reguli pentru dezvăluirea activităților și practicilor ilegale în organizațiile publice și private, drepturile și garanțiile avertizorilor de integritate, precum și obligațiile angajatorilor și autorităților competente.

Notăm că în sfera jurisprudenței Curții de la Strasbourg au existat situații în care sistemul de drept național reușise să fie supus unor modificări benefice înainte ca să fie pronunțată hotărârea instanței europene, care urma să reflecte o problemă „generatoare” de încălcări ale Convenției Europene și, în consecință, de plângeri în fața jurisdicției europene, în virtutea acestui tratat internațional.

---

[440] Legea Republicii Moldova privind cultele religioase şi părţile lor componente. Nr. 125 din 11 mai 2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 127-130.
[441] Rezoluția finală CM/ResDH(2020)34 din 5 martie 2020, adoptată de către Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-202181 (vizitat la 11 aprilie 2023).
[442] Legea Republicii Moldova privind Codul de conduită a funcționarului public. Nr. 25 din 22 februarie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 74-75.
[443] Legea Republicii Moldova privind modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 277 din 27 decembrie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 25-28.
[444] Legea Republicii Moldova privind avertizorii de integritate. Nr. 122 din 12 iulie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 309-320.

Un exemplu oportun, în acest context, este reprezentat de cauza *Roșca c. Moldovei*[445]. În 2002 reclamantul s-a plâns Curții Europene a Drepturilor Omului în privința faptului că prin casarea la 11 iulie 2001 de către Curtea Supremă de Justiție, în baza recursului în anulare depus de către Procurorul General, a deciziei irevocabile pronunțate în favoarea lui a fost încălcat, *inter alia*, articolul 6 § 1 din Convenție. Curtea de la Strasbourg, accentuând că securitatea raporturilor juridice presupune respectarea principiului *res judicata*, adică a principiului irevocabilității hotărârilor judiciare, a notat că recursul în anulare era o procedură prin intermediul căreia Procuratura Generală putea să atace orice decizie irevocabilă, la solicitarea uneia dintre părțile în proces. Această procedură era consacrată de articolul 332 din vechiul Cod de Procedură Civilă, care a fost în vigoare până la data de 12 iunie 2003. Prin admiterea recursului în anulare depus de către Procurorul General în temeiul acelei prerogative, Curtea Supremă de Justiție a desconsiderat un întreg proces judiciar, care s-a finalizat cu o decizie irevocabilă și executorie și, în consecință, *res judicata*. Prin punerea în aplicare a prevederilor articolului 332, instanța supremă a încălcat principiul securității raporturilor juridice.

În această ordine de idei, notăm că odată cu intrarea în vigoare a noului Cod de Procedură Civilă, la 12 iunie 2003, Procurorul General nu a mai avut posibilitatea de a solicita anularea hotărârilor judecătorești irevocabile[446], iar hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului pe marginea speței *Roșca c. Moldovei*, prin intermediul căreia instanța europeană s-a expus asupra problematicii, a fost pronunțată la 22 martie 2005.

Este interesantă, din această perspectivă, examinarea grupului *Sandu*[447], care cuprinde cauzele *Sandu c. Republicii Moldova*[448], *Pareniuc c. Republicii Moldova*[449], precum și *Morari c. Republicii Moldova*[450], și vizează încălcarea dreptului la un proces echitabil, garantat de articolul 6 § 1 din Convenție, ca urmare a condamnării reclamanților pentru infracțiuni săvârșite în baza unor provocări organizate de poliție. Hotărârile în speţele respective au fost pronunțate de către Înalta Curte de la Strasbourg începând cu anul 2014, însă reformele legislative pe marginea

[445] Cauza *Roșca c. Moldovei*, nr. 6267/02, hotărârea din 22 martie 2005. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68580 (vizitat la 11 decembrie 2022).
[446] Rezoluția finală CM/ResDH(2007)56 din 20 aprilie 2007, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80780 (vizitat la 11 decembrie 2022).
[447] Rezoluția finală CM/ResDH(2018)12 din 10 ianuarie 2018, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180369 (vizitat la 11 decembrie 2022).
[448] Cauza *Sandu c. Republicii Moldova*, nr. 16463/08, hotărârea din 11 februarie 2014. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140773 (vizitat la 3 ianuarie 2023).
[449] Cauza *Pareniuc c. Republicii Moldova*, nr. 17953/08, hotărârea din 1 iulie 2014. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145218 (vizitat la 3 ianuarie 2023).
[450] Cauza *Morari c. Republicii Moldova*, nr. 65311/09, hotărârea din 8 martie 2016. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161369 (vizitat la 3 ianuarie 2023).

problematicii abordate în textul acestor acte jurisdicționale internaționale au fost întreprinse înainte de emiterea acestora.

La 29 martie 2012 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea privind activitatea specială de investigaţii[451], care, la articolul 30 alineatul (6) („*Investigaţia sub acoperire*"), a consfinţit interdicţia investigatorului sub acoperire de a provoca comiterea de infracţiuni, în același timp fiind abrogată Legea nr. 45 din 12 aprilie 1994 privind activitatea operativă de investigaţii.

În același an, la 5 aprilie 2012, a fost adoptată Legea pentru modificarea şi completarea Codului de Procedură Penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003[452], care a desăvârşit articolul 94 („*Datele neadmise ca probe*"), prin adăugirea la alineatul (1), *inter alia*, a punctului 11). În așa manieră a fost stabilit că „[î]n procesul penal nu pot fi admise ca probe şi, prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanţa de judecată şi nu pot fi puse la baza sentinţei sau a altor hotărâri judecătoreşti datele care au fost obţinute (...) prin provocarea, facilitarea sau încurajarea persoanei la savârşirea infracţiunii".

În privința speței *Savotchko c. Republicii Moldova*[453] Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție, dată fiind ingerința în viața privată a reclamantei, neprevăzută de lege, sub forma divulgării înregistrărilor telefonice ale acesteia, furnizate de către operatorul național de telefonie fixă părții adverse în cadrul unui proces civil, și utilizate de către instanța națională pentru respingerea, parțială, a cererii reclamantei de exonerare de taxe judiciare.

Respectiv, în intervalul de timp cuprins între momentul depunerii cererii la Curtea de la Strasbourg și până la pronunțarea hotărârii de către această instanță, a fost adoptată Legea nr. 133 din 8 iulie 2011 privind protecţia datelor cu caracter personal[454], în virtutea căreia a fost înființat Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, o autoritate de control al prelucrării datelor cu caracter personal, cu responsabilitatea de a monitoriza respectarea legislației privind protecția informațiilor, în special, a dreptului la informații, accesului la date și intervenției asupra datelor.

---

[451] Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigaţii. Nr. 59 din 29 martie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 113-118.

[452] Legea Republicii Moldova pentru modificarea şi completarea Codului de Procedură Penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003. Nr. 66 din 5 aprilie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 155-159.

[453] Cauza *Savotchko c. Republicii Moldova*, nr. 33074/04, hotărârea din 28 martie 2017. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172312 (vizitat la 9 aprilie 2023).

[454] Legea Republicii Moldova privind protecţia datelor cu caracter personal. Nr. 133 din 8 iulie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 170-175.

În sfera respectării dreptului la viață privată și de familie se regăsește și cauza *Bittoun c. Republicii Moldova*[455], relativ la care Curtea de la Strasbourg a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție, din cauza eșecului autorităților naționale de a asigura accesul reclamantului la fiica sa, ținând cont de rezistența mamei copilului în privința întâlnirilor dintre tată și fiică.

Cu referire la tipul de încălcare constatată în speță, menționăm că, de asemenea, reformele corespunzătoare, îndreptate spre remedierea situației defectuoase relatate, au fost întreprinse în perioada cuprinsă între înregistrarea cererii în fața jurisdicției europene și până la emiterea actului jurisdicțional internațional în cauză. La 12 octombrie 2018, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat unele amendamente la Codul Contravențional[456], inclusiv sub forma completării articolului 64 („*Împiedicarea exercitării dreptului de a comunica cu copilul şi de a-l educa*") cu alineatul (2), prin care a fost stabilit că „[î]ncălcarea de către părinţi/reprezentanţi legali, bunici, fraţi sau surori ale copilului a deciziei autorităţii tutelare privind stabilirea modului de realizare a dreptului de comunicare cu copilul se sancţionează cu amendă de la 6 la 12 unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 12 la 24 de ore"[457].

În egală măsură, se prezintă a fi relevantă contextul dat și speța *Lisovaia c. Republicii Moldova*[458]. Așadar, în 2009 reclamanta și-a depus cererea la Curtea Europeană invocând, *inter alia*, încălcarea articolului 13 din Convenție („*Dreptul la un remediu efectiv*"), și făcând referire la lipsa unui recurs în legislația națională care i-ar permite să se plângă în privința încălcării dreptului la respectarea domiciliului, în contextul percheziției desfășurate la ea acasă în lipsa unor motive relevante și suficiente. La rândul său, prin hotărârea din 16 ianuarie 2018, Curtea de la Strasbourg a concluzionat că articolul respectiv a fost încălcat, accentuând amendamentul legislativ care a intrat în vigoare la 27 octombrie 2012, în privința textului articolului 305 alineatul 8 din Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova. În redacția sa anterioară, prevederea nominalizată stabilea că încheierea judecătorului de instrucție, adoptată în condițiile articolului 305, era definitivă, cu excepția cazurilor prevăzute Codul de Procedură Penală.[459] În

[455] Cauza *Bittoun c. Republicii Moldova*, nr. 51051/15, hotărârea din 5 martie 2019. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191486 (vizitat la 9 aprilie 2023).
[456] Codul Contravențional al Republicii Moldova. Nr. 218 din 24 octombrie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 78-84.
[457] Legea Republicii Moldova privind modificarea unor acte legislative. Nr. 159 din 12 octombrie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 416-422.
[458] Cauza *Lisovaia c. Republicii Moldova*, nr. 16908/09, hotărârea din 16 ianuarie 2018. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180287 (vizitat la 4 noiembrie 2021).
[459] Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110.

urma modificării normei date, aceasta a prevăzut posibilitatea de a contesta asemenea acte judecătorești cu recurs la instanța de apel.[460]

Prin urmare, în timp ce cauzele se aflau pe rolul Curții Europene a Drepturilor Omului, legiuitorul a întreprins amendamente îndreptate spre înlăturarea unor imperfecțiuni de ordin legislativ, care la o etapă ulterioară au fost constatate prin hotărâri ale instanței europene.

După cum sugerează și exemplele abordate *supra*, uneori perioada cuprinsă între momentul înregistrării cererii la Curte și pronunțarea hotărârii propriu-zise este utilizată de către autoritățile statale întru îmbunătățirea sistemului de drept național, posibil chiar fără a fi anticipată o anumită constatare a încălcării de către un organism judiciar internațional, ci pur și simplu în scopul exercitării obișnuite a prerogativelor puterii publice într-un mod eficient, acționând în interesul comunității.

Nu este exclus ca uneori asemenea reforme benefice să fie întreprinse din momentul sesizării statului pârât de instanța judiciară internațională, *id est* Înalta Curte de la Strasbourg, în legătură cu existența unor aspecte problematice, de ordin administrativ, judecătoresc ori legislativ, la nivel național, prin comunicarea către acest Guvern a uneia sau mai multor cereri ce dezvăluie existența unei anumite deficiențe, capabilă de a „genera" încălcări ale Convenției. Sau, după cum a fost menționat și *supra*, unele îmbunătățiri pot fi aduse unui sistem național prin conformarea cu hotărârile pronunțate contra altor state, întru respectarea standardelor Convenției Europene a Drepturilor Omului, după cum sunt interpretate și aplicate de instanța europeană.

În asemenea circumstanțe, când reformele sunt desfășurate până la emiterea hotărârii de constatare a încălcării, este destul de dificil de zis care factor, de fapt, a servit drept imbold întru întreprinderea acestora.

4.3. Particularitățile impactului hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național

Crearea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului reflectă, *inter alia*, conștientizarea nevoii de a soluționa problema privind cauzele repetitive, care a servit drept factor la agravarea fenomenului «restanței» Curții de la Strasbourg.[461]

În principiu, procedura-pilot își are originea într-o propunere înaintată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului în timpul elaborării Protocolului nr.14 la Convenția pentru

[460] Legea Republicii Moldova privind modificarea și completarea Codului de Procedură Penală. Nr. 66 din 5 aprilie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 155-159.
[461] Șiman C. *Conturarea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului de-a lungul timpului*. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2020, nr.8(138), Seria Științe sociale, p. 288.

apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, însă, în cele din urmă, proiectul final nu a inclus vreo prevedere relativă la hotărârile-pilot.

În marja celei de-a 114-a sesiuni, la 12 mai 2004, Comitetul de Miniștri a adoptat Recomandarea Rec(2004)6 către statele membre privind îmbunătățirea remediilor interne[462]. Prin intermediul recomandării date, miniștrii afacerilor externe ale statelor membre au punctat că îmbunătățirea remediilor la nivel național, îndeosebi în ceea ce privește cauzele repetitive, ar trebui să contribuie la reducerea volumului de muncă al Înaltei Curți de la Strasbourg. Suplimentar, aceștia au încurajat statele membre, *inter alia*, să reexamineze, ca urmare a hotărârilor instanței europene care relevă deficiențe structurale ori generale în dreptul sau practica statului, eficiența remediilor interne existente și, în măsura în care este necesar, să creeze remedii efective în vederea evitării prezentării la Curtea Europeană a Drepturilor Omului a cauzelor repetitive.

În aceeași zi, organul decizional și executiv al Consiliului Europei a adoptat încă un act relevant în materia procedurii hotărârii-pilot, *id est* Rezoluția Res(2004)3 privind hotărârile care dezvăluie o problemă sistemică fundamentală[463]. Prin intermediul acestei rezoluții, Comitetul de Miniștri, „ținând seama de propunerea prezentată de Curte în această privință sesiunii Comitetului de Miniștri din 7 noiembrie 2002", a invitat Curtea de la Strasbourg:

„I. să identifice, în măsura în care este posibil, în hotărârile sale de constatare a unei încălcări a Convenției, ceea ce consideră că este o problemă sistemică fundamentală și sursa acestei probleme, în special atunci când este foarte probabil să ducă la numeroase cereri, pentru a ajuta statele și pe Comitetul de Miniștri să găsească soluția potrivită în supravegherea executării hotărârilor;

II. să notifice, în mod special, orice hotărâre care conține indicații privind existența unei probleme sistemice și sursa acestei probleme nu numai statului vizat și Comitetului de Miniștri, dar și Adunării Parlamentare, Secretarului General al Consiliului Europei și Comisarului pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei și să evidențieze astfel de hotărâri în mod corespunzător în baza de date a Curții."

Conform literaturii de specialitate, „unii consideră că Rezoluția Res(2004)3 a Comitetului de Miniștri privind hotărârile care dezvăluie o problemă sistemică fundamentală din 12 mai 2004 și Recomandarea Rec(2004)6 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind îmbunătățirea remediilor interne din 12 mai 2004 reprezintă un fundament juridic suficient

[462] Recomandarea Rec(2004)6 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind îmbunătățirea remediilor interne din 12 mai 2004. Disponibil: https://rm.coe.int/16805dd18e (vizitat la 7 martie 2023).
[463] Rezoluția Res(2004)3 a Comitetului de Miniștri privind hotărârile care dezvăluie o problemă sistemică fundamentală din 12 mai 2004. Disponibil: https://rm.coe.int/16805dd190 (vizitat la 7 martie 2023).

pentru recurgerea la procedura hotărârii-pilot"[464]. Cel puțin în 2004 aceste acte au constituit baza pronunțării primei hotărâri de tip pilot – *Broniowski c. Poloniei*. Totuși, „alții susțin că această hotărâră indică, în calitate de fundament juridic al procedurii hotărârii-pilot, asupra articolului 46 din Convenție împreună cu cele două acte ale Comitetului de Miniștri"[465].

În 2010 autorul român Corneliu Bîrsan a afirmat că „hotărârea pronunțată de jurisdicția europeană relativ recent în cauza *Broniowski* (...) marchează un moment important în dezvoltarea jurisprudenței sale privitoare la aplicarea corelată a dispozițiilor art. 41 și art. 46 din Convenție, prin aceea că instanța europeană înțelege, de această dată, a indica în mod ferm statului în cauză măsuri generale, de natură a conduce la soluționarea pe plan național a litigiilor având același obiect"[466]. În acest sens, notăm că în textul hotărârii din 2005 privind soluționarea amiabilă a cauzei, pronunțate în privința acestei spețe, Curtea Europeană a Drepturilor Omului pentru întâia oară a utilizat termenul de „hotărâre-pilot" pentru a se referi la hotărârea sa asupra fondului cauzei respective[467].

Astfel, prin adoptarea unei rezoluții și a unei recomandări în 2004, organul decizional și executiv al Consiliului Europei a asigurat „punctul de pornire" pentru implementarea procedurii-pilot și, în mod implicit, întru pronunțarea unor hotărâri de acest gen.

Conferința la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului nu a „trecut cu vederea" subiectul procedurii hotărârii-pilot, acesta regăsindu-se în Declarația de la Interlaken din 19 februarie 2010[468]. Făcând referire la cererile repetitive, Conferința a punctat necesitatea de a fi elaborate de către instanța europeană unele standarde clare și previzibile pentru procedura hotărârii-pilot în ceea ce privește selecția cererilor, procedura care trebuie urmată și tratarea cauzelor suspendate, dar și de a evalua efectele aplicării unei asemenea proceduri și a unor proceduri similare. Conform literaturii de specialitate, „[î]n așa mod Conferința a indicat asupra nevoii de a fi reglementată procedura hotărârii-pilot, doar astfel fiind posibilă înlăturarea ambiguității ce exista la acel moment *vis-à-vis* de această materie"[469].

Fiind deja existentă și pusă în aplicare până la acel moment, în 2011 procedura-pilot a fost codificată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin introducerea unui nou

---

[464] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*..., p. 156.
[465] Ibidem.
[466] Bîrsan C. *Convenția europeană a drepturilor omului.*., p. 1569.
[467] Cauza *Broniowski c. Poloniei*, nr. 31443/96, hotărârea din 28 septembrie 2005. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70326 (vizitat la 29 august 2022).
[468] Declarația de la Interlaken, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 18-19 februarie 2010. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).
[469] Șiman C. *Conturarea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului de-a lungul timpului*..., p. 290.

articol în Regulamentul[470] său – articolul 61 („*Procedura hotărârii-pilot*”) și astfel fiind implementate, în esență, aspectele elucidate în Declarația de la Interlaken. Prin intermediul Declarației de la Izmir din 27 aprilie 2011[471], Conferința la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului a salutat noul articol 61 din Regulamentul Curții relativ la procedura hotărârii-pilot.

Respectiv, până în prezent Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nu conține vreo normă explicită referitoare la procedura-pilot, care i-ar conferi o legitimitate veridică, certă și indubitabilă. Însă, Conferința la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului, prin intermediul Declarației de la Brighton din 2012, a salutat „utilizarea continuă de către Curte a măsurilor proactive, în special a hotărârilor-pilot, pentru înlăturarea încălcărilor repetitive într-un mod eficient”[472]. În această ordine de idei, Conferința la nivel înalt privind „Implementarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, responsabilitatea noastră partajată”, în textul Declarației de la Bruxelles din 2015[473], și-a exprimat sprijinul în privința procedurii hotărârii-pilot, iar Conferința la nivel înalt privind reformarea sistemului Convenției Europene a Drepturilor Omului, prin intermediul Declarației de la Copenhaga din 2018[474], a punctat, *inter alia*, efectele pozitive ale procedurii hotărârii-pilot, în calitate de instrument de îmbunătățire a implementării la nivel național a Convenției, prin soluționarea problemelor sistemice ori structurale în domeniul drepturilor omului.

Așadar, indiferent de polemicile care ocazional ar putea să apară în doctrină în privința „dreptului de a fi” al procedurii-pilot, în lipsa unei consacrări convenționale, este vizibil că existența procedurii date este încurajată datorită progreselor înregistrate de către aceasta. În context, notăm că „[p]rocedura hotărârii-pilot a cunoscut un proces relativ îndelungat de codificare, aceasta fiind conturată pe parcursul anilor și, deși nu este reglementată în textul Convenției, acest fapt nu-i subminează efectele sale benefice”[475].

---

[470] Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacția din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).

[471] Declarația de la Izmir, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 26-27 aprilie 2011. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/2011_Izmir_FinalDeclaration_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).

[472] Declarația de la Brighton, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 19-20 aprilie 2012. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).

[473] Declarația de la Bruxelles, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind „Implementarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, responsabilitatea noastră partajată” din 26-27 martie 2015. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).

[474] Declarația de la Copenhaga, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind reformarea sistemului Convenției Europene a Drepturilor Omului din 12-13 aprilie 2018. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Copenhagen_Declaration_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).

[475] Șiman C. *Conturarea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului de-a lungul timpului...*, p. 290.

După cum a fost sugerat și *supra*, sediul juridic, propriu-zis, al materiei procedurii hotărârii-pilot se regăsește în articolul 61 din Regulamentul Curții de la Strasbourg[476]. Reieșind din articolul specificat, instanța europeană poate să inițieze procedura-pilot și să adopte o hotărâre-pilot dacă faptele care dau naștere unei cereri depuse la această jurisdicție internațională indică asupra existenței, în sistemul de drept național în cauză, a unei probleme structurale sau sistemice ori o altă disfuncție similară care a dat naștere sau poate duce la introducerea altor cereri similare.

Înainte de a iniția procedura hotărârii-pilot, Curtea Europeană a Drepturilor Omului trebuie să invite părțile să-și exprime opinia cu referire la chestiunea dacă cererea examinată provine din existența unei astfel de probleme sau disfuncționalități în cadrul sistemului național în speță, și cu privire la caracterul oportun al examinării cererii în concordanță cu procedura dată. CtEDO poate decide să aplice procedura hotărârii-pilot din oficiu sau la cererea uneia ori chiar a ambelor părți. Orice cerere selectată pentru procedura-pilot va fi examinată în mod prioritar, în sensul articolului 41 din Regulamentul Curții, care vizează ordinea de soluționare a cauzelor.

Curtea Europeană trebuie să indice în hotărârea-pilot adoptată natura problemei structurale sau sistemice ori a disfuncționalității pe care a constatat-o, precum și tipul măsurilor de remediere pe care statul vizat trebuie să le ia la nivel intern în virtutea dispozitivului hotărârii. Adițional, Înalta Curte de la Strasbourg poate stabili, în dispozitivul hotărârii-pilot adoptate de către aceasta, o perioadă fixă pentru întreprinderea măsurilor indicate, luând în considerație natura măsurilor necesare și rapiditatea cu care problema identificată poate fi remediată la nivel intern.

La adoptarea unei hotărâri-pilot, instanța europeană poate să rezerve chestiunea satisfacției echitabile, în totalitate sau în parte, până la întreprinderea de către statul pârât a măsurilor individuale și generale indicate în hotărârea dată. Deși regula respectivă cunoaște o consacrare normativă în articolul 61 din Regulamentul Curții, opinăm că măsurile de ordin individual nu constituie un element definitoriu nici al hotărârilor-pilot, și nici al celor quasi-pilot, deoarece aceste tipuri de hotărâri sunt îndreptate spre remedierea unor probleme sistemice ori structurale, iar asemenea disfuncționalități pot fi „reparate” doar prin întreprinderea unor măsuri de ordin general.

După caz, Curtea Europeană a Drepturilor Omului poate să suspende examinarea tuturor cererilor similare până la adoptarea măsurilor de remediere indicate în dispozitivul hotărârii-pilot. Reclamanții vizați sunt informați, în forma corespunzătoare, cu referire la decizia de a

[476] Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacția din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (vizitat la 7 martie 2023).

suspenda. Dacă este necesar, ei sunt notificați în privința tuturor evoluțiilor care le afectează cauza. Curtea de la Strasbourg poate, în orice moment, să examineze o cerere suspendată, dacă interesele bunei administrări a justiției impun acest lucru.

Atunci când părțile la o cauză-pilot au ajuns la un acord de reglementare amiabilă, acesta trebuie să includă o declarație din partea statului pârât cu privire la punerea în aplicare a măsurilor generale indicate în hotărârea-pilot, precum și cu referire la măsurile de remediere de care trebuie să beneficieze ceilalți reclamanți, fie actuali ori potențiali.

Iar în cazul în care partea contractantă în cauză nu respectă dispozitivul hotărârii-pilot, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, dacă nu hotărăște altfel, reia examinarea cererilor care au fost suspendate.

În egală măsură, este relevant faptul că informația cu referire la inițierea unor proceduri-pilot, adoptarea unor hotărâri-pilot și executarea lor, precum și privind încheierea unor asemenea proceduri este publicată pe pagina web oficială a Înaltei Curți de la Strasbourg, care este http://www.echr.coe.int.

Unele criticii au fost aduse articolului 61 din Regulament, fiind invocate astfel de probleme precum flexibilitatea excesivă ce rezultă din text sau insuficiența unui asemenea fundament juridic pentru procedura-pilot. Maniera în care este formulat articolul ar da naștere unor lacune și incertitudini în aplicarea acestuia. Spre exemplu, este indicat că procedura hotărârii-pilot poate fi inițiată din oficiu ori la cererea uneia dintre părți, însă nu este clar care anume formațiune a instanței europene o face. De asemenea, în conținutul articolului dat se regăsește adesea sintagma „Curtea poate", iar aceasta trezește o lipsă de certitudine în privința faptului cum anume va proceda jurisdicția europeană în anumite situații, foarte multe chestiuni fiind lăsate la discreția sa. Cu toate acestea, procedura hotărârii-pilot este considerată drept o formă de „management" judiciar, care trebuie să se bucure de un grad de flexibilitate.

În literatura de specialitate a fost subliniat că „utilizarea hotărârilor-pilot continuă să fie limitată în pofida codificării procedurii. Între martie 2011 și ianuarie 2017 au fost pronunțate aproximativ șaptesprezece hotărâri-pilot de către Curte"[477]. Este vizibil că și din 2017 până în prezent s-a recurs destul de puțin la procedura-pilot.

După cum observăm, codificarea într-adevăr există și oferă un anumit grad de legitimitate procedurii-pilot, însă nu putem susține că în textul Convenției Europene a Drepturilor Omului există un fundament juridic cert și care nu poate fi deloc pus sub semnul întrebării. Apreciem că numărul de hotărâri-pilot pronunțate de instanța europeană nu depinde atât de existența ori lipsa unei codificări, cât de existența ori lipsa unor probleme sistemice sau structurale. Prin urmare,

[477] Rainey B. and Others. *Jacobs, White and Ovey: The European Convention on Human Rights*..., p. 50.

numărul de hotărâri-pilot emise urmează a fi privit drept un indicator al volumului de deficiențe sistemice ori structurale existente și identificate în sistemele de drept național ale statelor-părți la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, și recurgerea limitată la procedura hotărârii-pilot reprezintă, în acest sens, un indicator pozitiv, însemnând un număr redus de probleme de natură sistemică sau structurală.

Așadar, cunoașterea conceptului procedurii hotărârii-pilot se dovedește a fi extrem de valoroasă, iar cel mai însemnat aspect al procedurii respective îl constituie produsul său, *id est* hotărârea de tip pilot. Acest act al Curții de la Strasbourg are drept finalitate înlăturarea unei probleme sistemice sau structurale, care „dă naștere" la o multitudine de cereri „clone" în fața instanței în cauză, prin întreprinderea unei reforme în cadrul sistemului național, conformă cu standardele consfințite de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, precum și de jurisprudența Înaltei Curți. Reforma dată este concepută de însăși Curtea Europeană a Drepturilor Omului, aceasta din urmă indicând, în mod expres, în cuprinsul hotărârii-pilot cum urmează a fi remediată problema de natură sistemică sau structurală identificată. Or o trăsătură esențială a hotărârii-pilot este reprezentată de indicarea explicită în conținutul ei a măsurii cu caracter general ce trebuie să fie întreprinsă de către statul împotriva cărui a fost emis un asemenea act jurisdicțional internațional, pe când, în mod obișnuit, mențiuni de acest gen nu se regăsesc în hotărârile Curții Europene.

Așadar, în timp ce procedura-pilot a avut un început controversat și, pe alocuri, criticat în rândul juriștilor, fiind lipsit de un fundament juridic clar în Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, și cumva subminând, în opinia unor specialiști, principiul subsidiarității, aceasta a înregistrat rezultate destul de impresionante, or hotărârile-pilot, prin natura lor, sunt menite de a produce un impact asupra sistemelor de drept național ale statelor reclamate.

În această ordine de idei, în literatura de specialitate a fost exprimată ideea potrivit căreia „[d]at fiind faptul că hotărârea-pilot este îndreptată spre remedierea situației unui cerc larg de indivizi, și luând în considerație că instanța europeană stabilește în mod imperativ și suficient de clar acțiunile ce urmează a fi realizate de statul condamnat pentru ca această ameliorare a conjuncturii colective să aibă loc, este esențială cunoașterea influenței exercitate de către acest act al Curții de la Strasbourg asupra sistemelor de drept național"[478].

Însumând cele expuse *supra*, procedura hotărârii-pilot, desfășurată ocazional de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, are drept scop soluționarea problemelor structurale sau

[478] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național...*, p. 154.

sistemice ale statelor, care generează o multitudine de cauze repetitive. Atunci când Curtea pronunță o hotărâre-pilot, ea determină prezența unei astfel de probleme și indică, în dispozitivul hotărârii, măsurile care urmează a fi întreprinse de statul pârât întru soluționarea acesteia. În acest sens, este interesant studiul eficacității procedurii, putând fi abordată prin examinarea practicii existente în această materie.

Acest tip de procedură a fost inițiat într-o multitudine de cauze, ce aveau diverse probleme în centrul preocupărilor lor, precum condițiile de detenție inumane sau degradante, durata excesivă a procedurii și lipsa unui remediu efectiv, neexecutarea îndelungată a hotărârilor judecătorești și lipsa unui remediu efectiv, eșecul în reglementarea statutului de rezident, dar și deficiențe ce duceau la încălcarea dreptului la protecția proprietății. Acestea au reprezentat, la timpul lor, niște domenii ce necesitau reforme, iar Curtea le-a identificat, determinând și soluțiile potrivite acestora.

Examinând impactul nemijlocit produs asupra sistemelor de drept național prin intermediul hotărârilor emise în contextul procedurii-pilot, notăm că acesta poate fi observat din experiența statelor împotriva căror au fost pronunțate acte jurisdicționale internaționale de acest gen.

Condițiile de detenție inumane sau degradante, interzise în virtutea articolului 3 („*Interzicerea torturii*") din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, au constituit o problemă de amploare în câteva dintre sistemele naționale ale statele-părți la acest tratat și, prin urmare, au format obiectul unor hotărâri de tip pilot, generatoare de reforme considerabile. Precaritatea condițiilor de detenție în asemenea spețe s-a manifestat, în mod primordial, prin fenomenul supraaglomerării în instituțiile penitenciare.

În urma hotărârii-pilot privind cauza *Ananyev și alții c. Rusiei*[479],la sfârșitul anului 2019 a fost adoptată o nouă lege în Federația Rusă, care prevedea posibilitatea oricărui deținut, care se plângea de necorespunderea condițiilor sale de detenție cu standardele naționale sau internaționale, să solicite compensație financiară în fața instanței judiciare.[480]

După aplicarea procedurii hotărârii-pilot în privința speței *Torreggiani și alții c. Italiei*[481], în statul reclamat au fost instituite, în acest sens, noi recursuri individuale, atât de natură preventivă, cât și compensatorie.[482]

---

[479] Cauza *Ananyev și alții c. Rusiei*, nr. 42525/07 și nr. 60800/08, hotărârea din 10 ianuarie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108465 (vizitat la 6 martie 2022).

[480] Cauza *Shmelev și alții c. Rusiei*, nr. 41743/17 și alte 16, decizia din 17 martie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202347 (vizitat la 6 martie 2022).

[481] Cauza *Torreggiani și alții c. Italiei*, nr. 43517/09 și altele, hotărârea din 8 ianuarie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115860 (vizitat la 6 martie 2022).

Drept consecință a speței *Varga și alții c. Ungariei*[483], la 25 octombrie 2016 Parlamentul Ungariei a adoptat legislație nouă, care oferea o combinație de remedii, atât preventive, cât și compensatorii în natură, garantând în principiu remedierea încălcărilor Convenției ce își aveau originea în supraaglomerarea în penitenciare și alte condiții de detenție inadecvate în Ungaria.[484]

În jurisprudența sa ulterioară speței *W.D. c. Belgiei*[485], Înalta Curte a notat că punerea în aplicare a măsurilor adoptate de autoritățile naționale ale Regatului Belgiei a făcut posibilă reducerea semnificativă a numărului de persoane aflate în detenție obligatorie care erau deținute în penitenciare. Multe locuri au fost puse la dispoziție în afara structurilor penitenciare în ultimii cinci ani, inclusiv prin deschiderea a două centre de psihiatrie criminalistică. Potrivit celui mai recent raport al Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante, tratamentul acordat deținuților în aceste instituții părea a fi satisfăcător.[486]

O consecință a hotărârii-pilot în cauza *Rezmiveș și alții c. României*[487], a fost adoptarea Legii nr. 169/2017, prin care a fost instituită posibilitatea unei despăgubiri sub forma unei reduceri a pedepsei închisorii care urma a fi executată. Aceasta era acordată în mod expres în cazul unor condiții precare de detenție în diferite închisori sau celule ale poliției în perioada cuprinsă între 24 iulie 2012 și 20 decembrie 2019.[488]

În unele sisteme naționale s-au manifestat, în calitate de disfuncționalități structurale, **durată excesivă a procedurii judiciare**, precum și **absența unui remediu intern efectiv** în privința acesteia, care cad sub incidența articolului 6 („*Dreptul la un proces echitabil*") alături de articolul 13 („*Dreptul la un remediu efectiv*") din Convenție.

În baza hotărârii-pilot privind cauza *Rumpf c. Germaniei*[489], în decembrie 2011, în Republica Federală Germania a intrat în vigoare o lege privind procedurile judiciare și anchetele penale de o durată excesivă, combinând un instrument de accelerare procedurile și o obiecție în

---

[482] Cauza *Stella și alții c. Italiei*, nr. 49169/09 și altele, decizia din 16 septembrie 2014. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146873; cauza *Rexhepi și alții c. Italiei*, nr. 47180/10, decizia din 16 septembrie 2014. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146889 (vizitat la 6 martie 2022).

[483] Cauza *Varga și alții c. Ungariei*, nr. 14097/12 și altele, hotărârea din 10 martie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152784 (vizitat la 6 martie 2022).

[484] Cauza *Domján c. Ungariei*, nr. 5433/17, decizia din 14 noiembrie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-179045 (vizitat la 6 martie 2022).

[485] Cauza *W.D. c. Belgiei*, nr. 73548/13, hotărârea din 6 septembrie 2016. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166489 (vizitat la 6 martie 2022).

[486] Cauza *Venken și alții c. Belgiei* , nr. 46130/14 și altele 4, hotărârea din 6 aprilie 2021. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209034 (vizitat la 6 martie 2022).

[487] Cauza *Rezmiveș și alții c. României*, nr. 61467/12, 39516/13, 48231/13 și 68191/13, hotărârea din 25 aprilie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176305 (vizitat la 6 martie 2022).

[488] Cauza *Dîrjan și Ștefan c. României*, nr. 14224/15 și 50977/15, decizia din 15 aprilie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202610 (vizitat la 6 martie 2022).

[489] Cauza *Rumpf c. Germaniei*, nr. 46344/06, hotărârea din 2 septembrie 2010. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100307 (vizitat la 6 martie 2022).

caz de întârziere excesivă, cu posibilitatea de a solicita ulterior o compensație în fața unei instanțe de apel.[490]

O altă speță, ce prezintă importanță în contextul dat, este *Athanasiou și alții c. Greciei*[491]. Urmare a acestei hotărâri-pilot, o lege privind procesul echitabil într-un termen rezonabil a intrat în vigoare în Grecia în aprilie 2012. Aceasta a introdus două recursuri, unul compensatoriu și altul preventiv, pentru a oferi remediere în cazurile de încălcare a termenului rezonabil în cadrul procedurilor în fața instanțelor grecești de contencios administrativ.[492]

Drept consecință a hotărârilor-pilot *Dimitrov și Hamanov c. Bulgariei*[493] și *Finger c. Bulgariei*[494], Legea privind organizarea judiciară din 2007 și Legea privind responsabilitatea statului și a municipalităților din 1988 au fost modificate prin adăugarea a două noi recursuri compensatorii, unul în ordine administrativă și altul în ordine judiciară.[495]

La fel, trebuie de menționat și speța *Ümmühan Kaplan c. Turciei*[496]. În urma acestei hotărâri-pilot, la 9 ianuarie 2013, Marea Adunare Națională a Turciei a adoptat o lege privind soluționarea – prin acordarea de despăgubiri – a cererilor referitoare la durata excesivă a procedurilor care încă nu au fost comunicate Guvernului Turciei și introduse în fața Curții înainte de 23 septembrie 2012.[497]

Prezintă relevanță, în contextul dat, și cauzele-pilot *Michelioudakis c. Greciei*[498] și *Glykantzi c. Greciei*[499]. Drept consecință a acestor două hotărâri-pilot, autoritățile grecești au introdus un recurs compensatoriu, prin Legea nr. 4239/2014, cu scopul de a oferi o remediere

---

[490] Cauza *Taron c. Germaniei*, nr. 53126/07, decizia din 29 mai 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111244 ; cauza *Garcia Cancio c. Germaniei*, nr. 19488/09, decizia din 29 mai 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111245 (vizitat la 6 martie 2022).

[491] Cauza *Athanasiou și alții c. Greciei*, nr. 50973/08, hotărârea din 21 decembrie 2010. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102431 (vizitat la 6 martie 2022).

[492] Cauza *Olympiaki Techniki AE c. Greciei* , nr. 40547/10, decizia din 1 octombrie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127540 (vizitat la 6 martie 2022).

[493] Cauza *Dimitrov și Hamanov c. Bulgariei*, nr. 48059/06 și 2708/09, hotărârea din 10 mai 2011. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104700 (vizitat la 6 martie 2022).

[494] Cauza *Finger c. Bulgariei*, nr. 37346/05, hotărârea din 10 mai 2011. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104698 (vizitat la 6 martie 2022).

[495] Cauza *Valcheva și Abrashev c. Bulgariei*, 6194/11 și 34887/11, decizia din 18 iunie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122239; cauza *Balakshiev și alții c. Bulgariei*, nr. 65187/10, decizia din 18 iunie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122236 (vizitat la 6 martie 2022).

[496] Cauza *Ümmühan Kaplan c. Turciei*, nr. 24240/07, hotărârea din 20 martie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109778 (vizitat la 6 martie 2022).

[497] Cauza *Müdür Turgut și alții c. Turciei* , nr. 4860/09, decizia din 26 martie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118648 ; cauza *Demiroğlu și alții c. Turciei*, 56125/10, decizia din 4 iunie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121808; cauza *Behçet Taş c. Turciei*, nr. 48888/09, hotărârea din 10 martie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152782 (vizitat la 6 martie 2022).

[498] Cauza *Michelioudakis c. Greciei*, nr. 54447/10, hotărârea din 3 aprilie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110181 (vizitat la 6 martie 2022).

[499] Cauza *Glykantzi c. Greciei*, nr. 40150/09, hotărârea din 30 octombrie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114100 (vizitat la 6 martie 2022).

adecvată și suficientă în cazurile în care procedurile penale ori civile, sau procedurile în fața Curții de Conturi depășesc termenul rezonabil.[500]

De asemenea este demnă de menționat și cauza-pilot *Rutkowski și alții c. Poloniei*[501], or în baza acestei spețe în noiembrie 2016 Parlamentul polonez a adoptat o nouă legislație menită să elimine disfuncționalitățile sistemice identificate.[502]

Problema celerității procesului, împreună cu cea a absenței unui remediu național eficient, se pune nu doar la faza judecării propriu-zise a cauzei de către instanțele judecătorești naționale, ci și la etapa executării hotărârii emise de către acestea. În unele state-părți la CEDO aceste probleme cumulative, *id est* **neexecutarea îndelungată a hotărârilor judiciare naționale și lipsa unui remediu efectiv**, au „căpătat" un caracter sistemic, fiind vizate, în majoritatea spețelor, articolele 6 („*Dreptul la un proces echitabil*") și 13 („*Dreptul la un remediu efectiv*") din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, precum și articolul 1 („*Protecția proprietății*") din Protocolul nr. 1 la acest tratat internațional.

După ce a fost pronunțată hotărârea în cauza-pilot *Burdov c. Rusiei (nr. 2)*[503], în Rusia au fost adoptate două legi federale, ce au intrat în vigoare la 4 mai 2010, și care permiteau sesizarea instanțelor naționale întru obținerea unei reparații pentru executarea cu întârziere a hotărârilor naționale pronunțate împotriva statului, precum și pentru durata excesivă a procedurilor judiciare.[504] Totuși, în două hotărâri ulterioare, anume *Ilyushkin și alții c. Rusiei*[505], precum și *Kalinkin și alții c. Rusiei*[506], Curtea a remarcat, cu regret, că în Rusia încă nu exista niciun remediu pentru a se plânge de astfel de întârzieri, atunci când deciziile judecătorești impuneau obligații în natură statului. Această problemă, în opinia instanței europene, a rămas nerezolvată în ciuda legislației privind compensațiile, adoptate în 2010, ca urmare a hotărârii *Burdov (nr.2)*. Prin urmare, Curtea a considerat că o cerere înaintată ei continua să fie singurul mijloc prin care acești reclamanți puteau să-și apere drepturile și să obțină o reparație efectivă pentru încălcările evidente ale drepturilor prevăzute de Convenție.

---

[500] Cauza *Xynos c. Greciei*, nr. 30226/09, hotărârea din 9 octombrie 2014. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146779 (vizitat la 6 martie 2022).

[501] Cauza *Rutkowski și alții c. Poloniei*, nr. 72287/10 și altele, hotărârea din 7 iulie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155815 (vizitat la 6 martie 2022).

[502] Cauzele *Załuska c. Poloniei și Rogalska și alte 398 de cereri c. Poloniei*, nr. 53491/10 și altele, decizia din 20 iunie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175111 (vizitat la 6 martie 2022).

[503] Cauza *Burdov c. Rusiei (nr. 2)*, nr. 33509/04, hotărârea din 15 ianuarie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119577 (vizitat la 6 martie 2022).

[504] Cauza *Nagovitsyn și Nalgiyev c. Rusiei*, nr. 27451/09 și 60650/09, decizia din 23 septembrie 2010. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100666 (vizitat la 6 martie 2022).

[505] Cauza *Ilyushkin și alții c. Rusiei* (cererea nr. 5734/08 și altele), hotărârea din 17 aprilie 2012, publicată pe http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110438 (vizitat la 10.10.2020).

[506] Cauza *Kalinkin și alții c. Rusiei* (cererea nr. 16967/10 și altele), hotărârea din 17 aprilie 2012, publicată pe http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110394 (vizitat la 10.10.2020).

Este relevantă, în acest context, și speța *Olaru și alții c. Moldovei*[507]. În urma acestei hotărâri-pilot Guvernul Republicii Moldova a întreprins o reformă legislativă, în 2011 fiind introdusă o nouă cale de atac pentru a remedia neexecutarea hotărârilor definitive și durata excesivă a procedurilor, prin Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătoreşti.[508]

Nu este neglijabilă nici speța *Gerasimov și alții c. Rusiei*[509]. În decembrie 2016, urmare acestei hotărâri-pilot, Parlamentul Federației Ruse a modificat legea internă privind despăgubirile, extinzând domeniul său de aplicare la cazurile de neexecutare a hotărârilor care impun obligații în natură. Amendamentele au intrat în vigoare la 1 ianuarie 2017.[510]

Unele disfuncționalități structurale sunt specifice pentru un număr limitat de sisteme naționale, precum **eșecul în reglementarea statutului de rezident al persoanelor „șterse”** în Slovenia, ce cade, în mod primordial, sub incidența articolul 8 („*Dreptul la respectarea vieții private și de familie*”), coroborat cu articolele 13 („*Dreptul la un remediu efectiv*”) și 14 („*Interzicerea discriminării*”) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Astfel, în hotărârea-pilot *Kurić și alții c. Sloveniei*[511] Înalta Curte de la Strasbourg a constatat că, în pofida eforturilor depuse începând din 1999, autoritățile slovene nu au remediat complet și prompt situația persoanelor „șterse”. Acesta reprezenta un grup de foști cetățeni ai Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, care și-au pierdut statutul de rezidenți permanenți după declararea independenței Sloveniei în 1991, deoarece nu au solicitat cetățenia slovenă în termenul prevăzut sau pentru că cererea lor nu a fost acceptată. Numărul persoanelor „șterse” în 1991 a constituit 25.671, iar în 2009 statutul al 13.426 de persoane „șterse” încă nu era reglementat în Slovenia.

În calitate de soluție la problema structurală a fost indicată înființarea unui sistem de compensare pentru persoanele „șterse” din Slovenia.

---

[507] Cauza *Olaru și alții c. Moldovei* , nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 și 13136/07, hotărârea din 28 iulie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687 (vizitat la 6 martie 2022).

[508] Cauza *Balan c. Moldovei*, nr. 44746/08, decizia din 24 ianuarie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127531 (vizitat la 6 martie 2022).

[509] Cauza *Gerasimov și alții c. Rusiei*, nr. 29920/05, hotărârea din 1 iulie 2014. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145212 (vizitat la 6 martie 2022).

[510] Cauza *Shtolts și alții c. Rusiei*, nr. 77056/14 și alte două, decizia din 30 ianuarie 2018. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181256 (vizitat la 6 martie 2022).

[511] Cauza *Kurić și alții c. Sloveniei*, nr. 26828/06, hotărârea din 26 iunie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111634 (vizitat la 6 martie 2022).

În hotărârea sa privind satisfacția echitabilă din 12 martie 2014[512], Marea Cameră a remarcat faptul că Guvernul Sloveniei nu a instituit un sistem de compensare până la 26 iunie 2013, atunci când termenul-limită indicat în hotărârea asupra fondului a expirat. Cu toate acestea, Guvernul a recunoscut că existența unor măsuri generale la nivel național era necesară pentru a asigura executarea hotărârii și că aceste măsuri depășesc interesul exclusiv al reclamanților din această speță. În acest context, Marea Cameră a ținut cont de faptul că o lege care instituia un sistem de compensare *ad hoc* a intrat în vigoare în decembrie 2013 și devenea aplicabilă de la 18 iunie 2014. Această lege introducea o compensație calculată dintr-o sumă forfetară pentru fiecare lună de „ștergere", precum și posibilitatea de a solicita compensații suplimentare în conformitate cu regulile generale privind obligațiile. În timp ce ținea de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei să evalueze măsurilor adoptate, Curtea a considerat, în circumstanțele excepționale ale prezentei cauze, că soluția introdusă de lege părea a fi adecvată.

În octombrie 2016, Înalta Curte de la Strasbourg a decis să pună capăt procedurii-pilot inițiată în *Kurić și alții*, considerând că nu mai era justificată menținerea acesteia. Instanța europeană a fost mulțumită că sistemul instituit de Guvernul Sloveniei, ca urmare a hotărârii în cauza *Kurić și alții*, precum și funcționarea lui în practică, a oferit altor persoane „șterse" ale căror statut legal a fost reglementat – cum ar fi cei 212 reclamanți în *Anastasov și alții* – perspective rezonabile de a primi despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de încălcarea sistematică a drepturilor lor prevăzute de Convenție. Comitetul de Miniștri, însărcinat cu supravegherea executării hotărârilor Curții, încheiase recent examinarea cauzei *Kurić și alții*, considerând că toate măsurile impuse de această hotărâre au fost adoptate.[513]

Totuși, prima hotărâre-pilot pronunțată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului o constituie *Broniowski c. Poloniei*[514], aceasta vizând **dreptul la protecția proprietății**, consacrat de articolul 1 din Protocolul nr. 1 („*Protecția proprietății*"). După ce frontiera de est a Poloniei a fost modificată, în urma celui de-al Doilea Război Mondial, acest stat s-a angajat să acorde compensații cetățenilor săi care au fost repatriați și care au fost nevoiți să-și abandoneze bunurile lor imobile situate dincolo de râu Bug, situate astăzi pe teritoriul ucrainean, belarus sau lituanian. În urma înaintării cererii către Curte de către un cetățean polonez, care s-a plâns de faptul că nu a primit proprietatea compensatorie la care era îndreptățit, instanța europeană a constatat că speța

[512] Cauza *Kurić și alții c. Sloveniei*, nr. 26828/06, hotărârea din 12 martie 2014. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-141899 (vizitat la 6 martie 2022).
[513] Cauza *Anastasov și alții c. Sloveniei*, nr. 65020/13, decizia din 18 octombrie 2016. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169017 (vizitat la 6 martie 2022).
[514] Cauza *Broniowski c. Poloniei*, nr. 31443/96, hotărârea din 22 iunie 2004. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61828 (vizitat la 6 martie 2022).

dezvăluia existența unei deficiențe structurale în ordinea juridică poloneză ce priva o întreagă categorie de indivizi, *id est* aproximativ 80.000 de oameni, de dreptul la respectarea bunurilor lor.

Prin intermediul primei sale hotărâri de tip pilot, Curtea a solicitat să fie asigurată, prin măsurile legale și practicile administrative potrivite, implementarea dreptului de proprietate în cauză în privința reclamanților („*claimants*") rămași și vizați de problema bunurilor abandonate dincolo de râul Bug ori să le fie oferite compensații echivalente în schimb, în concordanță cu principiile protecției drepturilor de proprietate în baza articolului 1 din Protocolul nr. 1.

Drept urmare a acestei hotărâri, Republica Polonă a adoptat în iulie a anului 2005 o lege nouă care prevedea compensarea financiară pentru proprietățile abandonate dincolo de râul Bug.

Cauza dată a fost încheiată un an mai târziu, când CtEDO a aprobat un acord de soluționare amiabilă încheiat între părți. Curtea a considerat că prin modificarea legislației naționale, precum și prin declarația sa exprimată în contextul reglementării amiabile a cauzei, Guvernul Poloniei a demonstrat un angajament activ de a întreprinde măsuri îndreptate spre remedierea defectelor sistemice constatate.[515]

Respectiv, prin intermediul unei hotărâri de soluționare amiabilă a cauzei, a fost radiată de pe rol prima cauză-pilot din sistemul european de protecție a drepturilor omului, actul jurisdicțional de față fiind emis în virtutea articolelor 37 § 1 litera b („*Radierea de pe rol*") și 39 („*Soluționarea pe cale amiabilă*") din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Încetarea propriu-zisă a procedurii hotărârii-pilot pe marginea spețelor referitoare la bunurilor abandonate dincolo de râul Bug a fost marcată prin decizia de radiere de pe rol a cauzei, pronunțată de Curtea de la Strasbourg la 23 septembrie 2008, în speța *E.G. și alți 175 de reclamanți c. Poloniei*[516]. Instanța europeană a concluzionat că Guvernul Poloniei a implementat cu succes un mecanism de compensare eficient care era disponibil celor aproape 80.000 de persoane forțate să abandoneze proprietăţile lor între 1944 şi 1953 din provinciile estice ale Poloniei antebelice. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a apreciat că nu mai era justificată continuarea procedurii hotărârii-pilot și a decis în favoarea încetării acesteia în privința acestei categorii de spețe.

[515] Cauza *Broniowski c. Poloniei*, nr. 31443/96, hotărârea din 28 septembrie 2005. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70326 (vizitat la 29 august 2022).
[516] Cauza *E.G. și alți 175 de reclamanți c. Poloniei*, nr. 50425/99 și altele 175, decizia din 23 septembrie 2008. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88774 (vizitat la 29 august 2022).

Anterior a fost opinat că „speța *Broniowski c. Poloniei* reprezintă un veritabil fundament jurisprudențial în materia procedurii hotărârii-pilot”[517].

În cauza-pilot *Hutten-Czapska c. Poloniei*[518] Curtea Europeană a identificat o disfuncționalitate la nivelul dispozițiilor legislative privind controlul chiriilor. Sistemul impunea o serie de restricții privind drepturile proprietarilor, inclusiv a stabilit un plafon al chiriei atât de scăzut încât proprietarii nu puteau să recupereze măcar costurile de întreținere a clădirilor lor, cu atât mai puțin să obțină un profit. Instanța europeană a estimat că aproximativ 100.000 de proprietari ar putea fi afectați.

Prin urmare, Curtea a considerat că era necesară crearea, în ordinea juridică poloneză, a unui mecanism de menținere a unui just echilibru între interesele proprietarilor și interesul general al comunității, în conformitate cu principiile de protecție a dreptului de proprietate conținute în Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

La 8 martie 2011 Curtea de la Strasbourg a încetat această procedură-pilot, prin decizia de radiere de pe rol pronunțată în contextul speței *Asociația Proprietarilor de Bunuri Imobiliare din Lodz și alții c. Poloniei*[519], după ce a remarcat că Republica Polonă și-a modificat legislația pentru a permite proprietarilor să-și recupereze costurile de întreținere a bunurilor lor, să obțină treptat o rentabilitate a capitalului investit prin chirie, precum și să facă un profit decent și să aibă o șansă rezonabilă de a primi despăgubiri pentru încălcarea dreptului de proprietate în trecut.

În hotărârea-pilot pe marginea speței *Suljagić c. Bosniei și Herțegovinei*[520] a fost stabilită existența unei probleme sistemice cauzate de deficiențele planului de rambursare a fondurilor în valută străină depuse înainte de dizolvarea Republicii Socialiste Federative Iugoslavia. Reclamantul, un cetățean bosniac, s-a plâns de lipsa emisiunii de obligațiuni de stat care, în conformitate cu legislația bosniacă, ar permite rambursarea depozitelor în valută depuse de particulari în băncile bosniace înainte de destrămarea Iugoslaviei. Mai mult de 1.350 de cereri similare erau pendinte în fața Curții Europene a Drepturilor Omului și aceasta a dispus, în calitate de soluție, asigurarea emiterii de obligațiuni de stat, plății tranșelor restante și achitării dobânzilor de întârziere în caz de reținere a plății.

---

[517] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*..., p. 156.

[518] Cauza *Hutten-Czapska c. Poloniei*, nr. 35014/97, hotărârea din 19 iunie 2006. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75882 (vizitat la 6 martie 2022).

[519] Cauza *Asociația Proprietarilor de Bunuri Imobiliare din Lodz și alții c. Poloniei*, nr. 3485/02 și alte 24, decizia din 8 martie 2011. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104329 (vizitat la 29 august 2022).

[520] Cauza *Suljagić c. Bosniei și Herțegovinei*, nr. 27912/02, hotărârea din 3 noiembrie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95564 (vizitat la 6 martie 2022).

Procedura-pilot a încetat în noiembrie 2010, întrucât instanța europeană a apreciat că problema respectivă a fost soluționată.[521]

În cauza-pilot *Maria Atanasiu și alții c. României*[522] Curtea a constatat ineficiența mecanismului de compensare sau restituire, o problemă recurentă și răspândită în România. Reclamantele s-au plâns, în special, în privința întârzierii din partea autoritățile române în pronunțarea asupra cererii lor de restituire sau de compensare a proprietăților naționalizate sau confiscate de stat înainte de 1989. Instanța europeană a solicitat, la rândul său, să fie instituite măsuri de ordin general pentru a permite realizarea în mod eficient și rapid a dreptului la restituire.

La 16 mai 2013, Parlamentul român a adoptat o lege cu privire la finalizarea procesului de restituire, în natură sau echivalent, a bunurilor imobile transferate în mod abuziv în proprietatea statului în timpul regimului comunist. În hotărârea *Preda și alții c. României*[523] Curtea a trebuit să determine dacă remediile acordate prin legea adoptată în 2013 și regulamentele sale de aplicare erau efective pentru soluționarea situației reclamanților. Instanța europeană a constatat că, cu excepția cazurilor în care coexistă mai multe titluri de proprietate referitoare la aceeași clădire, legea în cauză oferea, în principiu, un cadru accesibil și eficient pentru remedierea pretinselor încălcări ale dreptului la respectarea proprietății, o posibilitate pe care o aveau reclamanții pentru ca să o utilizeze.

În *Manushaqe Puto și alții c. Albaniei*[524] Înalta Curte de la Strasbourg a identificat, în calitate de problemă structurală, neexecutarea deciziilor administrative care acordau compensații pentru bunurile expropriate în timpul regimului comunist din Albania. Această cauză viza plângerile a douăzeci de cetățeni albanezi precum că, în pofida recunoașterii de către autorități a titlului de proprietate asupra terenurilor moștenite, deciziile administrative finale de acordare a unei compensații, în unul din modalitățile prevăzute de lege în locul restituirii, nu au fost executate niciodată.

Curtea Europeană a hotărât că este necesar să fie luate măsuri generale pentru a garanta, în mod efectiv, dreptul la compensație a persoanelor în cauză. În particular, instanța europeană a solicitat insistent ca autoritățile să acorde prioritate altor forme de reparație prevăzute în legislația albaneză adoptată în 2004, în loc să recurgă în mod exclusiv la compensații financiare.

---

[521] Cauza *Zadrić c. Bosniei și Herțegovinei*, nr. 18804/04, decizia din 16 noiembrie 2010. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101993 (vizitat la 6 martie 2022).

[522] Cauza *Maria Atanasiu și alții c. României*, nr. 30767/05 și 33800/06, hotărârea din 12 octombrie 2010. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100989 (vizitat la 6 martie 2022).

[523] Cauza *Preda și alții c. României,* nr. 9584/02 și altele, hotărârea din 29 aprilie 2014, publicată http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142671 (vizitat la 10 octombrie 2020).

[524] Cauza *Manushaqe Puto și alții c. Albaniei*, nr. 604/07 și altele, hotărârea din 31 iulie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-112529 (vizitat la 6 martie 2022).

În 2015 Parlamentul Albaniei a adoptat Actul privind tratamentul proprietății și finalizarea procesului de compensare a proprietății, care era menit, printre altele, să finalizeze examinarea plângerilor ce țineau de proprietatea confiscată, să reglementeze și să acorde despăgubiri.[525]

În hotărârea-pilot *Ališić și alții c. Bosniei și Herțegovinei, Croației,* „*Fostei Republici Iugoslave Macedonia*”*, Serbiei și Sloveniei*[526] problemă sistemică deriva din eșecul guvernului sârb și a celui sloven de a include reclamanții și toți cei care sunt în aceeași situație în planurile lor de rambursare a fondurilor în valută străină vechi, care au fost depuse în băncile Republicii Socialiste Federative Iugoslavia. Reclamanții au pretins, în special, că de la dizolvarea Iugoslaviei ei nu au putut să-și retragă fondurile valutare vechi depuse la două bănci situate astăzi pe teritoriul Bosniei și Herțegovinei. Instanța europeană a considerat ca fiind oportună aplicarea procedurii-pilot, fiind pendinte mai mult de 1.850 de cereri similare, care implicau mai mult de 8.000 de reclamanți.

Curtea a hotărât că Serbia și Slovenia trebuie să ia toate măsurile necesare, inclusiv să întreprindă amendamente legislative, pentru a permite reclamanților, precum și tuturor celor care se află în aceeași situație, să-și recupereze fondurile valutare vechi în aceleași condiții ca și cetățenii sârbi și sloveni care au asemenea depozite la sucursale sârbe ale băncilor sârbe și sucursalele slovene ale băncilor slovene.

În urma acestei hotărâri-pilot, Serbia și Slovenia au adoptat legislația corespunzătoare pentru a pune în aplicare cerințele ce rezultă din speța *Ališić*. Conform acestor legi, fiecare stat și-a asumat angajamentul să plătească toate depozitele valutare vechi neplătite ale cetățenilor ale altor state succesoare ale Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, ce au fost depuse în băncile lor, precum și toate asemenea depozite ale propriilor cetățeni în sucursale străine ale băncilor lor, împreună cu dobânda acumulată până la o dată-limită. Pentru a permite calcularea sumelor precise, persoanele vizate trebuiau să depună o cerere de verificare într-un anumit termen (23 februarie 2018 pentru Serbia și 31 decembrie 2017 pentru Slovenia).[527]

Așadar, impactul produs de hotărârile-pilot asupra sistemelor de drept național ale statelor pârâte în privința căror au fost pronunțate asemenea acte *sui generis* ale Înaltei Curți de

---

[525] Cauza *Beshiri c. Albaniei și alte 11 cereri*, nr. 29026/06 și alte 11, decizia din 17 martie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202475 (vizitat la 6 martie 2022).

[526] Cauza *Ališić și alții c. Bosniei și Herțegovinei, Croației, „Fostei Republici Iugoslave Macedonia”, Serbiei și Sloveniei*, nr. 60642/08, hotărârea din 16 iulie 2014. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145575 (vizitat la 6 martie 2022).

[527] Cauza *Muratović c. Serbiei*, nr. 41698/06, decizia din 21 martie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172817; cauza *Hodžić c. Sloveniei*, nr. 3461/08, decizia din 4 aprilie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173360 (vizitat la 6 martie 2022).

la Strasbourg este vizibil și palpabil. În continuare, ne vom referi, îndeosebi la rezultatele desfășurării procedurii-pilot în privința statului nostru.

După cum a fost menționat *supra,* Republica Moldova este unul dintre statele care au experiența participării la o procedură a hotărârii-pilot. La 28 iulie 2009 Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pronunțat hotărârea-pilot în cauza *Olaru și alții c. Moldovei*[528]. Curtea a constatat încălcarea articolului 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a articolului 1 din Protocolul nr. 1, deoarece statul pârât nu a executat hotărârile judiciare naționale irevocabile pronunțate în favoarea reclamanților. Aceste încălcări au fost rezultatul unei practici incompatibile cu Convenția, manifestată prin nerespectarea recurentă a hotărârilor irevocabile de acordare a locuințelor sociale, în privința cărora părțile vătămate nu dispuneau de un recurs intern efectiv. Așadar, jurisdicția europeană a hotărât că statul pârât trebuia să instituie un remediu intern îndreptat spre soluționarea problemei identificate.

În urma pronunțării hotărârii pilot sus-menționate, Parlamentul Republicii Moldova, în conformitate cu concluziile Curții Europene, a adoptat la 21 aprilie 2011 Legea nr. 87[529], prin care a fost instituit un mecanism menit să despăgubească prejudiciul cauzat de durata excesivă a procedurilor judiciare și de executare. Potrivit articolului 1 alineatul (1) din lege scopul acesteia îl constituie „crearea în Republica Moldova a unui remediu intern eficient de apărare a dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei şi a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătoreşti”.

Curtea a remarcat în decizia sa din 24 ianuarie 2012, cu privire la cauza *Balan c. Moldovei*[530], că nu exista niciun motiv să se creadă că noul remediu nu ar putea oferi reclamantului posibilitatea de a obține o despăgubire adecvată și suficientă pentru nemulțumirile sale sau că nu ar putea acorda perspective rezonabile de succes. Din moment ce reclamantul a refuzat să folosească mecanismul instituit prin Legea nr. 87/2011, Curtea a declarat cererea inadmisibilă în temeiul articolului 35 §§ 1 și 4 („*Condiţiile de admisibilitate*”) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Mecanismul creat în baza Legii nr. 87 din 21 aprilie 2011 nu este scutit de critici, însă faptul că actul legislativ nominalizat oferă un remediu compensatoriu la nivel național în

[528] Cauza *Olaru și alții c. Moldovei* , nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 și 13136/07, hotărârea din 28 iulie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687 (vizitat la 29 august 2021).

[529] Legea Republicii Moldova privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătoreşti. Nr. 87 din 21 aprilie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 107-109.

[530] Cauza *Balan c. Moldovei,* nr. 44746/08, decizia din 24 ianuarie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127531 (vizitat la 29 august 2021).

eventualitatea încălcării dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei şi a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătoreşti este de necontestat, iar meritul instituirii acestui remediu în statul nostru îi aparține, pe deplin, Curții Europene a Drepturilor Omului, aceasta din urmă făcând uz de procedura hotărârii-pilot la timpul oportun și în privința speței potrivite.

Totuși, rezultatul cauzei *Olaru și alții* nu poate fi perceput drept un succes absolut atâta timp cât executarea hotărârilor instanței europene referitoare la grupul *Olaru*[531], în care se regăsește speța nominalizată, dar și alte cauze concentrate asupra aceleiași probleme identificate de Curte, se află la supravegherea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei. Însă nu este neglijabil și nici minor faptul că acest grup este supus controlului în procedură standard, ci nu avansată, cum se obișnuiește în cazul hotărârilor de tip pilot. Un asemenea „tratament", în orice situație, trebuie interpretat drept un indicator pozitiv.

Am dori să menționăm și prima speță quasi-pilot pronunțată împotriva Republicii Moldova, *id est Shishanov*[532], or și aceasta și-a produs impactul asupra ordinii juridice interne.

În cererea sa către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, domnul Shishanov s-a plâns în privința condițiilor inadecvate de detenție în care se afla în timp ce era deținut în Penitenciarul nr. 6 din Soroca, Penitenciarul nr. 5 din Cahul și Penitenciarul nr. 1 din Taraclia, în Republica Moldova. De asemenea acesta s-a plâns referitor la cenzurarea corespondenței sale în timp ce era deținut în Penitenciarul nr. 12 din Bender.

La 15 septembrie 2015 Curtea de la Strasbourg a constatat încălcarea articolului 3 („*Interzicerea torturii*") și a articolului 8 („*Dreptul la viață privată și de familie*") din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, însă pentru noi prezintă un interes deosebit faptul că, în textul hotărârii sale, aceasta a sugerat măsurile generale pe care trebuie să le întreprindă statul întru înlăturarea problemelor ce derivă din precaritatea condițiilor de detenție în instituțiile penitenciare din Republica Moldova. Respectiv, instanța europeană a apreciat ca fiind necesară examinarea speței în temeiul articolului 46 din Convenția Europeană, menționând că pentru a ajuta statul pârât să-și îndeplinească obligațiile ce îi revin în temeiul articolului 46, Curtea poate încerca să indice tipul de măsuri individuale și/sau generale, care ar putea fi luate pentru a pune capăt situației constatate.

Astfel, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat că statul pârât trebuie să pună la dispoziția justițiabililor un mecanism adecvat și efectiv, care să permită autorității

[531] Decizia din 8 martie 2012, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=CM/Del/Dec(2012)1136/15 (vizitat la 29 ianuarie 2023).
[532] Cauza *Shishanov c. Republicii Moldova*, nr. 11353/06, hotărârea din 15 septembrie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157341 (vizitat la 7 martie 2023).

competente să examineze în fond plângerile legate de condițiile precare de detenție și să acorde despăgubiri adecvate și suficiente. Înalta Curte de la Strasbourg a reamintit că cea mai bună opțiune constă în instituirea unei autorități speciale, care ar asigura supravegherea locurilor de detenție. De asemenea, instanța europeană a indicat că o altă soluție ar fi instituirea unui recurs preventiv pe lângă o autoritate judiciară. Curtea a înaintat și anumite sugestii în privința recursurilor compensatorii pentru condițiile precare de detenție.

Cu privire la măsurile generale, Curtea Europeană a menționat că ea nu ține să precizeze care ar fi cel mai bun mod de a stabili căile de recurs interne necesare. Statul poate modifica căile de recurs existente sau crea altele noi, astfel încât încălcarea drepturilor prevăzute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului să poate fi remediată într-un mod efectiv. În cele din urmă, instanța europeană a conchis că autoritățile naționale trebuie să pună în aplicare fără întârziere un recurs sau o combinație de remedii cu efecte preventive și compensatorii și de fapt să garanteze căi de recurs eficiente pentru încălcări ale Convenției ca urmare a condițiilor de detenție necorespunzătoare în Republica Moldova.

La 15 septembrie 2015, Curtea de la Strasbourg a pronunțat hotărârea sa quasi-pilot în cauza *Shishanov c. Republicii Moldova*, sugerând în textul hotărârii cum să fie rezolvate problemele cauzate de precaritatea condițiilor de detenție în penitenciarele din Republica Moldova, fără a indica posibila soluție în dispozitivul hotărârii. Prezența unor astfel de sugestii în partea de motivare a hotărârii și absența unor astfel de indicații în dispozitivul acesteia reprezintă trăsătura distinctivă de bază a unei hotărâri quasi-pilot.

Chiar dacă cu referire la speța dată a fost emisă o hotărâre quasi-pilot, sugestiile instanței europene urmau a fi implementate pentru a evita implicarea Republicii Moldova într-o veritabilă procedură a hotărârii-pilot. Bunăoară, înainte ca să fie pronunțată în 2017 hotărârea de tip pilot în privința cauzei *Rezmiveș și alții c. României*[533], a fost emisă hotărârea quasi-pilot pe marginea speței *Iacov Stanciu c. României*[534] în 2012. În conținutul hotărârii *Rezmiveș și alții c. României*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat persistența problemei structurale la peste 4 ani de la identificarea ei.

Așadar, dacă disfuncționalitatea constatată de către instanța europeană printr-o hotărâre quasi-pilot nu este înlăturată de către statul din speță, acesta ar urma, în mod firesc, să fie vizat într-o hotărâre de tip pilot la o etapă ulterioară. Într-o asemenea situație suferă, într-o mare măsură, imaginea acestui stat, pe lângă bugetul său național. De aceea este dezirabil ca într-o

[533] Cauza *Rezmiveș și alții c. României*, nr. 61467/12, 39516/13, 48231/13 și 68191/13, hotărârea din 25 aprilie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176305 (vizualizat la 20 februarie 2022).
[534] Cauza *Iacov Stanciu c. României*, nr. 35972/05, hotărârea din 24 iulie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123577 (vizitat la 20 februarie 2022).

astfel de conjunctură impactul asupra ordinii juridice interne să fie produs de către hotărârea quasi-pilot, aceasta servind drept un „semnal de alarmă" care „prevestește" posibilitatea pronunțării ulterioare a unei hotărâri-pilot pe marginea aceleiași probleme sistemice sau structurale, în eventualitatea în care nu este respectată cea dintâi. În această ordine de idei, în literatura de specialitate a fost exprimată ideea că „nu trebuie să subminăm astfel importanța hotărârilor-pilot, căci anume acestea, chiar și într-o asemenea ipoteză, reprezintă catalizatorul întreprinderii măsurilor corespunzătoare de către statul vizat, chiar și fără a fi emise"[535]. Ar trebui să fie suficient însuși pericolul emiterii unei hotărâri-pilot pentru ca statul pârât să acționeze, simțind un fel de „amenințare".

Ulterior, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 163 din 20 iulie 2017[536] și Legea nr. 272 din 29 noiembrie 2018[537], prin care a fost introdus un nou remediu preventiv și compensatoriu pentru persoanele afectate de condiții inadecvate de detenție. La 12 februarie 2019, Curtea de la Strasbourg a emis decizia cu privire la cauza *Draniceru c. Republicii Moldova*[538] și a apreciat că noul remediu instituit în Republica Moldova prezenta, în principiu, perspective de reparare adecvată a încălcărilor Convenției Europene a Drepturilor Omului cauzate de precaritatea condițiilor de detenție. De asemenea, instanța europeană a apreciat că remediul recent creat era în conformitate cu criteriile stabilite în cauza *Shishanov* și că putea fi considerat *a priori* eficient pentru contestarea condițiilor precare de detenție din penitenciarele Republicii Moldova. Reclamantul ar fi trebuit să utilizeze mecanismul nou instituit, însă nu a făcut acest lucru și, în consecință, plângerea respectivă a fost declarată inadmisibilă în virtutea articolului 35 §§ 1 și 4 din Convenție.

Așadar, în timp ce Republica Moldova a reușit să „treacă" prin experiența de a fi vizată atât de o hotărâre-pilot, cât și quasi-pilot, „[î]n cele din urmă, este notabil faptul că, în ambele situații, statul pârât a acționat în concordanță cu constatările Curții și și-a îmbunătățit sistemul de drept prin crearea de noi remedii interne, menite să rezolve probleme masive care afectează numeroase persoane"[539].

---

[535] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*..., p. 165.

[536] Legea Republicii Moldova privind modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 163 din 20 iulie 2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 364-370.

[537] Legea Republicii Moldova pentru modificarea unor acte legislative. Nr. 272 din 29 noiembrie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 462-466.

[538] Cauza *Draniceru v. Republica Moldova*, nr. 31975/15, decizia din 12 februarie 2019. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191541 (vizitat la 29 august 2021).

[539] Șiman C. *The Effectiveness of the European Court of Human Rights' Pilot Judgment Procedure in the Republic of Moldova*. In: Legal Activity. Reforming Legislation and Public Institutions. Achievements, Problems and Prospects, Kyiv: ArtEk, 2019, p. 56.

Deși la etapa actuală procedura hotărârii-pilot nu constituie o noutate juridică, aceasta, în mod inevitabil, este supusă unor critici. Obiecțiile înaintate vizează fie lipsa fundamentului juridic al procedurii, insuficiența codificării și ambiguitatea acesteia, sau primejdia desființării principiului potrivit căruia statele aveau libertatea de a alege mijloacele de executare a hotărârilor Înaltei Curți de la Strasbourg. Însă aceste observații nu anulează raționamentul care a stat la baza instituirii procedurii-pilot și toate beneficiile pe care le implică.

Cu ajutorul procedurii-pilot Curtea Europeană a Drepturilor Omului are oportunitatea de a-și reduce volumul de muncă impunător și de a-și eficientiza activitatea, căci, după cum se cunoaște, instanța europeană, cu timpul, a devenit victima propriului său succes. Însă această victimizare a Curții de la Strasbourg duce și la victimizarea reclamanților care au depus cereri în baza articolului 34 („*Cereri individuale*”) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, or aceştia, de obicei, trebuie să aştepte o perioadă destul de îndelungată până Curtea se expune asupra cauzelor ce îi sunt deferite. Ba chiar mai mult de atât, în anumite circumstanțe, odată cu trecerea timpului, reclamanții pot să piardă interesul de a fi restabiliți în dreptul încălcat și pot să nu mai manifeste vreo doleanță de a menține cererea înaintată în fața Înaltei Curți de la Strasbourg și, într-o astfel de situație, poate avea loc radierea de pe rol a cauzei în virtutea articolului 37 § 1 litera (a) din Convenție *(„Radierea de rol”)*. Or potrivit normei menționate „[î]n orice stadiu al procedurii, Curtea poate decide radierea de pe rol a unei cereri atunci când circumstanțele permit să se conchidă că reclamantul nu doreşte să o mai menţină”. Un scenariu de acest gen, cu certitudine, nu este favorabil pentru valorificarea drepturilor omului și libertăților fundamentale consfințite de Convenția Europeană. Din acest considerent, nu este puțin important ca și jurisdicția europeană să acționeze cu promptitudine, iar procedura hotărârii-pilot face ca acest lucru să fie posibil.

Instanța europeană, pronunțând o hotărâre de tip pilot, are posibilitatea de a remedia situația atât a reclamantului vizat în mod nemijlocit în speță, cât și a celor ce sunt implicați în cauzele repetitive, dar și a eventualilor viitori reclamanți, care ar fi afectați de problema sistemică sau structurală identificată, prin intermediul măsurii de ordin general dispuse de Curte, fără a fi nevoie ca toți subiecții menționați să aștepte o perioadă excesiv de îndelungată întru obținerea unei remedieri. Cererile selectate pentru a fi supuse procedurii hotărârii-pilot sunt examinate în regim prioritar, iar executarea hotărârilor de tip pilot este supravegheată în procedură avansată. În consecință, restabilirea dreptului încălcat este asigurată în timp util grație procedurii-pilot.

Apreciem că Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, de asemenea, beneficiază de procedura dată, or în cazul hotărârilor-pilot măsurile cu caracter general derivă în mod direct din

dispozitivul hotărârii, ceea ce conferă un grad semnificativ de claritate, și acest organ decizional și executiv trebuie, în principiu, numai să urmărească dacă „indicațiile” Înaltei Curți de la Strasbourg sunt respectate de către statul vizat.

Statul reclamat este și el un beneficiar al procedurii hotărârii-pilot, întrucât indicarea unor măsuri de ordin general de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului în dispozitivul hotărârii sale de tip pilot înseamnă realizarea ulterioară a unor reforme semnificative în cadrul ordinii juridice interne de către acest stat, ce apropie sistemul său național mai mult de standardele Convenției Europene a Drepturilor Omului, sub îndrumarea jurisdicției europene.

Totuși, reforma întreprinsă este favorabilă anume persoanei care se află sub jurisdicția statului pârât, ceea ce este în spiritul Convenției Europene, or ideea de protecție a drepturilor omului și a libertăților fundamentale se află la temelia acestui tratat internațional.

Subliniem că, după cum rezultă din jurisprudența supusă analizei, măsurile cu caracter general realizate în virtutea hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului au fost, în mod primordial, de natură legislativă. Per general, îmbunătățirile care au fost aduse sistemelor de drept național au fost întreprinse prin modificarea legislației existente sau prin adoptarea unor legi noi. În acest sens, în doctrină a fost notat că „[a]cțiunile de natură legislativă reprezintă cele mai des utilizate măsuri generale, atât în cazul hotărârilor de tip pilot, cât și în cazul hotărârilor clasice de condamnare pronunțate de către instanța europeană, dat fiind caracterul oportun și eficacitatea unor asemenea procedee”.[540]

Respectiv, o bună parte din state au înregistrat niște progrese semnificative în urma emiterii de către Curtea de la Strasbourg a hotărârilor-pilot în privința lor, întrucât, în calitate de consecințe ale unor asemenea acte jurisdicționale internaționale, au urmat diverse reforme legislative în multe dintre țările vizate. Fiind mulțumită în privința măsurilor de ordin general întreprinse de către state, Curtea de la Strasbourg dispune încetarea procedurii-pilot. Însă, atunci când instanța europeană constată lipsa adoptării măsurilor indicate în mod expres în textul hotărârii de tip pilot, aceasta, în mod tradițional, reia examinarea cererilor anterior suspendate fără nici o ezitare, în spiritul și în virtutea misiunii sale de a asigura protecția drepturilor fundamentale consacrate de Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Corectitudinea acțiunilor întreprinse de Curtea Europeană a Drepturilor Omului rezultă nu doar din reluarea examinării cererilor „înghețate” în cazul în care nu este respectat dispozitivul hotărârii-pilot, ci și din permiterea prelungirii termenilor de implementare a

[540] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național...*, p. 164.

măsurilor generale stabilite în hotărârea de tip pilot, întrucât în așa mod îi oferă statului dornic de a-și modifica ordinea juridică conform indicațiilor instanței europene posibilitatea să o facă în termen. Însă, după cum rezultă din practica aplicării procedurii-pilot, Curtea nu întotdeauna acceptă extinderea acestei perioade, și nici nu dispune suspendarea cererilor „clone" de fiecare dată, or asemenea decizii ale instanței europene depind de particularitățile fiecărei cauze, privite în mod individual.

Bunăoară, în câteva dintre cauzele-pilot referitoare la condițiile precare de detenție, jurisdicția europeană a hotărât să nu amâne examinarea cererilor repetitive. În speța *Ananyev și alții c. Rusiei*[541], precum și în *Varga și alții c. Ungariei*[542], Înalta Curte de la Strasbourg a notat că având în vedere natura fundamentală a dreptului protejat de articolul 3 din CEDO, importanţa şi urgenţa plângerilor referitoare la tratamente inumane sau degradante, aceasta nu a considerat ca fiind oportun să amâne la acea fază examinarea cauzelor similare până când statul reclamat va pune în aplicare măsurile relevante. Dimpotrivă, instanța europeană a considerat că anume continuarea examinării a tuturor cauzelor având în calitate de obiect condiţiile de detenţie, într-o manieră diligentă, îi va reaminti statului pârât, în mod regulat, despre obligaţiile sale prevăzute de Convenţie şi, în special, despre cele ce rezultă din hotărârea care îl vizează.

Prin urmare, în spețele menționate *supra*, natura dreptului ocrotit, dar și importanța, precum și urgența plângerilor în „joc" au avut rolul decisiv în privința examinării în continuare a cererilor „clone", în defavoarea opțiunii suspendării. De asemenea, apreciem că o asemenea abordare constituie, în sine, un stimul îndreptat spre implementarea mai rapidă a măsurilor generale indicate în textul hotărârii-pilot, fiind o modalitate de „a-i reaminti" statului împotriva căruia este îndreptat actul jurisdicțional pronunțat asupra speței despre îndatorirea sa ce reiese atât din prevederile Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, cât și din hotărârea de tip pilot propriu-zisă.

Referindu-ne la amânarea examinării cererilor repetitive de către instanța europeană, dorim să atragem atenția asupra fenomenului „suspendării selective", or mai bine-zis „parțiale". În unele situații, Curtea de la Strasbourg poate să aprecieze ca fiind oportună suspendarea, însă nu a tuturor cauzelor aflate pe rolul său, ce vizează aceeași problemă sistemică dintr-un anumit

[541] Cauza *Ananyev și alții c. Rusiei*, nr. 42525/07 și nr. 60800/08, § 236, hotărârea din 10 ianuarie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108465 (vizitat la 6 martie 2022).
[542] Cauza *Varga și alții c. Ungariei*, nr. 14097/12 și altele, § 116, hotărârea din 10 martie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152784 (vizitat la 25 martie 2022).

stat, precum s-a întâmplat în speţele *Rezmiveş şi alţii c. României*[543], *Ümmühan Kaplan c. Turciei*[544] ori *Manushaqe Puto şi alţii c. Albaniei*[545].

În contextul cauzei *Rezmiveş şi alţii c. României*, Curtea Europeană a hotărât să amâne examinarea cererilor similare care nu fuseseră încă comunicate Guvernului României şi să continue examinarea cererilor deja comunicate.

Cu referire la speţa *Ümmühan Kaplan c. Turciei*, jurisdicţia europeană a „îngheţat" pentru un an cererile pendinte care încă nu fusese comunicate Guvernului, precum şi toate cererile care au fost depuse între data pronunţării hotărârii-pilot în cauză şi 22 septembrie 2012 – data intrării în vigoare a dreptului la o petiţie individuală în faţa Curţii Constituţionale a Republicii Turcia. De asemenea, Curtea de la Strasbourg şi-a rezervat dreptul de a continua examinarea cererilor pendinte deja comunicate Turciei, fiind 330 la număr.

În ceea ce priveşte cauza-pilot *Manushaqe Puto şi alţii c. Albaniei*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis să suspende procedurile privind toate cererile noi împotriva Republicii Albania, asemănătoare cu speţa dată, introduse după data pronunţării hotărârii-pilot. Suspendarea a fost fixată pentru o perioadă de 18 luni de la data rămânerii definitive a acestui act jurisdicţional.

La fel, în practica Curţii se atestă situaţii în care a avut loc retragerea măsurii de suspendare a examinării cauzelor „clone", precum în cauza *Greens şi M.T. c. Regatului Unit*[546]. Legislaţia britanică priva dreptul de vot într-o manieră generală, automată şi nediferenţiată orice persoană care era încarcerată ca urmare a unei condamnări. Curtea de la Strasbourg a stabilit că Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord încă nu îşi modificase legislaţia naţională la cinci ani după pronunţarea hotărârii pe marginea speţei *Hirst (nr. 2) c. Regatului Unit* din 6 octombrie 2005, în care a constatat o încălcare a articolului 3 („*Dreptul la alegeri libere*") din Protocolul nr. 1 la Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. Instanţa europeană recepţionase aproximativ 2.500 de cereri similare. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, suspendând examinarea tuturor cererilor similare, a acordat statului reclamat termenul de şase luni de la data rămânerii definitive a hotărârii pentru a introduce propuneri legislative în vederea adoptării unor dispoziţii electorale ce ar asigura respectarea hotărârii *Hirst (nr. 2)*.

---

[543] Cauza *Rezmiveş şi alţii c. României*, nr. 61467/12, 39516/13, 48231/13 şi 68191/13, hotărârea din 25 aprilie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176305 (vizitat la 25 noiembrie 2022).

[544] Cauza *Ümmühan Kaplan c. Turciei*, nr. 24240/07, hotărârea din 20 martie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109778 (vizitat la 25 noiembrie 2022).

[545] Cauza *Manushaqe Puto şi alţii c. Albaniei*, nr. 604/07 şi altele, hotărârea din 31 iulie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-112529 (vizitat la 25 noiembrie 2022).

[546] Cauza *Greens şi M.T. c. Regatului Unit*, nr. 60041/08 şi 60054/08, hotărârea din 23 noiembrie 2010. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101853 (vizitat la 25 noiembrie 2022).

Această hotărâre-pilot a devenit definitivă la data de 11 aprilie 2011, iar termenul-limită ce fusese acordat autorităților britanice pentru a introduce propuneri legislative expirase la 11 octombrie 2011, însă a fost prelungit pentru o perioadă de șase luni de la pronunțarea hotărârii Marii Camere în cauza *Scoppola (nr. 3) c. Italiei* la 22 mai 2012. Examinarea a aproximativ 2.000 de cereri pendinte împotriva Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord fusese amânată până, cel târziu, la 30 septembrie 2013. În cele din urmă, la 24 septembrie 2013, Înalta Curte de la Strasbourg a decis să nu-și mai suspende procedurile în 2.281 cereri pendinte și să le examineze în timp util.

Considerăm că asemenea procedee precum suspendarea examinării cauzelor repetitive, reluarea examinării acestora sau prelungirea termenilor de punere în aplicare a măsurilor dispuse în contextul procedurii-pilot reprezintă niște instrumente de reglare a procesului de adoptare a măsurilor de ordin general indicate în dispozitivul hotărârii-pilot, favorizând implementarea lor. În timp ce acestea influențează procesul de realizare a măsurilor generale corespunzătoare, apreciem că impactul veridic asupra sistemelor de drept național este produs prin implementarea nemijlocită de către statul pârât a măsurilor de executare stabilite în dispozitivul hotărârii de tip pilot.

Așadar, totalitatea trăsăturilor definitorii ale hotărârilor-pilot ce au fost menționate și analizate pe parcursul lucrării formează, în cumul, caracterul *sui generis* al acestei categorii de acte jurisdicționale ale instanței europene, ce denotă specificitatea acesteia și combate în întregime ideea potrivit căreia hotărârile-pilot sunt niște „hotărâri ordinare”. Iar existența procedurii-pilot, în opinia noastră, este necesară și justificată de totalitatea avantajelor pe care le presupune.

În cele din urmă, reiterăm concluzia expusă în literatura de specialitate, potrivit căreia „hotărârea-pilot reprezintă un remarcabil act jurisdicțional al Înaltei Curți de la Strasbourg, de o natură *sui generis* caracteristică doar acestuia, ce, deși se află abia la început de cale, a reușit să ducă la niște rezultate admirabile, stimulând un veritabil progres în protecția, la nivel național, a drepturilor și libertăților consfințite de Convenție”[547].

[547] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național...*, p. 165.

4.4. Concluzii la Capitolul 4

Urmare a examinării esenței impactului produs de jurisprudența internațională asupra sistemelor de drept național, am degajat un şir de concluzii:

1. Pe parcursul acestui capitol ne-am convins că diverse instanțe judiciare internaționale posedă capacitatea de a produce un impact asupra sistemelor de drept național, chiar indiferent de competența *ratione materiae* a fiecăreia dintre acestea. Or, potrivit exemplelor aduse, Tribunalul de la Nürnberg, din punctul de vedere al jurisdicției sale, se deosebește în mod fundamental de Curtea de la Luxemburg, inițial instanța supremă a Comunităților Europene și ulterior a Uniunii Europene, ori de Curtea de la Haga, organul judiciar principal al Organizației Națiunilor Unite.

2. Fiecare din ele cumva a reușit să influențeze „climatul" juridic național, într-o măsură mai mică sau mai mare, și, reieșind din modelele descrise *supra*, a produs efectul dat prin varii modalități. Respectiv, jurisprudența internațională „cunoaște" diverse modalități de a-și produce impactul asupra ordinii juridice interne, fie ea mijlocită, nemijlocită sau parțial mijlocită. Indiferent de modalitatea aleasă, însăși eficacitatea actului jurisdicțional internațional rezidă în impactul realizat.

3. În timp ce Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg deja a reușit să producă un impact asupra sistemului de drept național al Republicii Moldova, este notabil că odată cu aderarea statului nostru la Uniunea Europeană va fi necesară implementarea hotărârilor preliminare ale Curții de la Luxemburg care consacră asemenea chestiuni fundamentale precum principiul aplicării directe a dreptului UE și cel al supremației dreptului UE.

4. Lipsa unei transparențe în procesul de executare a hotărârilor Curții Internaționale de Justiție duce la imposibilitatea unei aprecieri juste a eficacității acestor acte jurisdicționale din perspectiva impactului produs, mai ales la nivel național. Estimăm ca fiind judicioasă instituirea unui sistem transparent de raportare asupra stadiului executării hotărârilor emise de instanța onuziană.

5. În cazul Curții Europene a Drepturilor Omului, influența asupra ordinii juridice interne are loc, adesea, prin transpunerea concluziilor jurisdicției respective în legislația națională. Concluziile date, în mod firesc, sunt preluate din hotărârile de constatare a încălcării. De fapt, „răsunetul" provocat de acestea din urmă este cel mai eficient, urmând ulterior întreprinderea măsurilor de implementare a constatărilor instanței europene nu doar de către statul împotriva căruia este emisă hotărârea, ci și de alte țări care își cunosc problemele din cadrul propriului sistem de drept, fie ele sau nu semnatare ale Convenției Europene a Drepturilor Omului. În mod

inevitabil, acest proces duce la uniformizarea sistemelor de drept național, acestea urmând a fi „aduse” în corespundere cu standardele de respectare a drepturilor omului, ce rezultă atât din textul Convenției Europene, cât și din jurisprudența Înaltei Curți. Iar eficacitatea acestui procedeu este măsurabilă atât în cazul hotărârilor clasice ale Curții Europene, cât și în eventualitatea aplicării procedurii hotărârii-pilot. După cum rezultă din studiul expus anterior, eficiența procedurii hotărârii-pilot, din perspectiva rezultatelor înregistrate, este indubitabilă, afectând într-o manieră pozitivă o multitudine de domenii, prin punerea în aplicare a „indicațiilor” Curții din astfel de hotărâri.

6. Notăm că în situația aplicării procedurii hotărârii-pilot de către Înalta Curte de la Strasbourg, legătura de cauzalitate dintre concluziile acestei instanțe, expuse în textul hotărârii sale de tip pilot, și acțiunile întreprinse de către statul pârât în urma emiterii unui asemenea act jurisdicțional este considerabil mai vizibilă. Or în cazul executării hotărârilor clasice ale Curții Europene a Drepturilor Omului, nu întotdeauna este suficient de clar dacă întreprinderea unor măsuri cu caracter general constituie neapărat o consecință a constatării încălcării de către acest organism jurisdicțional. În realitate, nu sunt atât de des întâlnite situațiile în care raportul cauză-efect este atât de palpabil precum în speța *Asito c. Moldovei*, care a constituit obiectul unei hotărâri tipice de constatare a încălcării, pronunțată de instanța europeană. În speța nominalizată, conexiunea dintre constatarea încălcării și întreprinderea amendamentului legislativ, manifestat pin abrogarea unui articol problematic din lege, este sesizabilă în virtutea hotărârii asupra satisfacției echitabile emisă ulterior pe marginea cauzei date, din care rezultă că unul din angajamentele asumate de Guvern a constat în întreprinderea acestei măsuri.

7. Observațiile descrise *supra* nu subminează și nu anulează în nici un fel totalitatea reformelor benefice realizate în virtutea hotărârilor clasice pronunțate de Curtea de la Strasbourg, existența lor fiind incontestabilă. Totuși, întru sporirea eficacității hotărârilor clasice ale instanței europene, opinăm că ar fi necesară instituirea unor proceduri de examinare mai promptă a cauzelor ce se află pe rolul ei. Or se întâmplă ca măsurile de remediere a încălcării să fie întreprinse până la pronunțarea unei asemenea hotărâri și, într-o astfel de conjunctură, este destul de dificil de atribuit meritul actului jurisdicțional respectiv.

8. Dacă e să ne referim, în mod special, la procedura hotărârii-pilot, dorim să subliniem că, conform cercetării descrise *supra*, aceasta a fost inițiată într-o mulțime de cauze, ce vizau varii probleme de natură sistemică sau structurală, precum condițiile de detenție inumane sau degradante, durata excesivă a procedurii și lipsa unui remediu efectiv, neexecutarea îndelungată a hotărârilor judecătorești și lipsa unui remediu efectiv, eșecul în reglementarea statutului de rezident, precum și deficiențe ce duceau la încălcarea dreptului la protecția proprietății. Acestea

au reprezentat, la timpul lor, niște domenii ce necesitau niște reforme, iar Curtea Europeană a Drepturilor Omului le-a identificat, determinând și soluțiile potrivite acestora. O bună parte din state au înregistrat niște progrese semnificative după emiterea hotărârilor-pilot, întrucât, în calitate de consecințe ale unor asemenea acte jurisdicționale internaționale, au urmat diverse reforme legislative în multe dintre țările vizate. Din totalitatea hotărârilor de tip pilot supuse studiului rezultă influența exercitată de către acestea asupra sistemelor de drept național. În dreptul intern al unor state care aveau în calitate de problemă sistemică sau structurală condițiile precare de detenție, precum Republica Italiană, Ungaria, Federația Rusă și România, au fost instituite recursuri îndreptate spre remedierea situației deținuților ce se plâng în privința condițiilor inadecvate de detenție. La fel, într-o bună parte din sistemele naționale afectate de deficiența sistemică sau structurală sub forma duratei excesive a procedurii alături de lipsa unui remediu efectiv, în rândul cărora se regăseau Republica Federală Germania, Republica Elenă, Republica Bulgaria, Republica Turcia și Republica Polonă, au fost adoptate remedii capabile de a îmbunătăți „soarta" persoanelor vizate de problema respectivă. În aceeași manieră a fost soluționată problema neexecutării îndelungate a hotărârilor judiciare naționale și a lipsei unui remediu eficient în Federația Rusă și Republica Moldova. Grație procedurii hotărârii-pilot în unele legislații naționale au fost stabilite mecanisme compensatorii eficiente. Prin intermediul măsurilor date a fost ameliorată situația persoanelor „șterse" în Slovenia, dar și a indivizilor ai căror drept la respectarea bunurilor a fost încălcat din cauza problemelor sistemice ori structurale din Republica Polonă, România, Republica Serbia, Republica Slovenia și Republica Albania. Așadar, efectul benefic al procedurii hotărârii-pilot asupra sistemelor de drept național este indubitabil, fără a neglija avantajele pronunțării hotărârilor quasi-pilot, care „prezic" emiterea unor hotărâri-pilot, în cazul desconsiderării celor dintâi menționate.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În prezenta lucrare ne-am propus să demonstrăm capacitatea jurisprudenței internaționale de a influența sistemele de drept național și să evidențiem elementele care permit exercitarea acestei influențe. Or, de regulă, actele jurisdicționale internaționale sunt asociate cu ordinea juridică internațională, și rareori cu ordinea juridică internă. O asemenea investigație contribuie la înțelegerea potențialului jurisdicțiilor internaționale de a genera modificări sistemice sau structurale la nivel național, iar valorificarea potențialului dat, după cum ne-am convins pe parcursul cercetării, duce la dezvoltarea armonioasă a sistemelor de drept național și conformarea acestora cu standardele internaționale existente.

Respectiv, investigația desfășurată ne permite să **concluzionăm** următoarele:

1. Literatura de specialitate și practica de zi cu zi ne demonstrează că domeniul jurisdicției internaționale este pe cât de vast, pe atât de complex. Acest fapt se datorează varietății de instanțe internaționale cu diverse competențe, care determină nu doar sfera de activitate a acestora, ci și specificul actelor jurisdicționale pronunțate de acestea. În timp ce instanțele internaționale și actele emise de ele trezesc interes, în mediul academic și cel al profesioniștilor mai puțin se discută despre influența jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național, în calitate de element reformator. Însă acesta se prezintă a fi un aspect destul de important, astfel fiind testată eficacitatea actelor jurisdicționale internaționale, inclusiv la nivel național.

2. Eficiența jurisprudenței internaționale se „construiește” în baza efectelor produse de aceasta, cum ar fi forța obligatorie, autoritatea lucrului judecat și interpretat, natura declarativă ori cea indicativă, dar și caracterul reparatoriu sau cel preventiv al hotărârilor instanțelor judiciare internaționale. După cum a fost accentuat pe parcursul lucrării, fiecare dintre acestea contribuie la eficacitatea actelor jurisdicționale internaționale, chiar și în sistemul de drept național.

3. Dacă e să ne referim, în mod particular, la forța obligatorie a hotărârilor instanțelor judiciare internaționale, notăm că în pofida consacrării acesteia în textele tratatelor internaționale care „guvernează” activitatea jurisdicțiilor internaționale, unele state desconsideră obligativitatea, dar și autoritatea jurisprudenței internaționale. Cu regret, asemenea incidente nu constituie cazuri izolate, și acestea se întâmplă în raport cu diferite instanțe judiciare internaționale. Atitudinea manifestată de Federația Rusă în raport cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului ori de Republica Italiană în privința celei a Curții Internaționale de Justiție constituie doar niște exemple. Totuși, prin asemenea atitudini nu sunt desființate

efectele respective ale actelor jurisdicționale internaționale, iar instrumentele destinate impulsionării executării hotărârilor judiciare internaționale trebuie utilizate într-o manieră judicioasă.

4. În context, ținem să evidențiem specificitatea jurisdicțiilor internaționale, unele în raport cu altele, manifestată, bunăoară, prin inexistența unei practici uniforme cu referire la aplicarea sau neaplicarea principiului subsidiarității de către instanțele judiciare internaționale, conferind statelor vizate o marjă de apreciere diferențiată în capacitate ori incapacitatea lor a de a alege măsurile de executare a actelor jurisdicționale internaționale emise, prin atribuirea unei naturi declarative sau indicative acestora. Din perspectiva efectelor jurisprudenței internaționale, aceasta reprezintă o trăsătură distinctivă notabilă, ce deosebește anumite instanțe internaționale de altele.

5. Există caracteristici destul de comune în rândul actelor jurisdicționale internaționale, precum efectul reparatoriu și cel preventiv, care adesea rezultă din aceeași hotărâre. În context, considerăm că natura reparatorie a actelor jurisdicționale ale instanțelor internaționale reprezintă un „punct de intersecție" între Dreptul Contenciosului Internațional și Dreptul Răspunderii Internaționale, din moment ce o hotărâre judiciară internațională poate servi drept fundament pentru tragerea la răspundere internațională a statului ce și-a încălcat obligația internațională. O asemenea responsabilitate, la rândul său, implică și necesitatea de reparare a prejudiciului cauzat.

6. Cu toate acestea, cunoașterea efectelor jurisprudenței internaționale nu este tocmai suficientă, esențială fiind și aprofundarea în aspectele de ordin procedural, care, de asemenea, fac să fie posibilă exercitarea unei influențe de către actele jurisdicționale internaționale. Însuși procesul de executare a actelor jurisdicționale internaționale s-a dovedit a fi, în egală măsură, important în contextul studiului desfășurat, precum și elementele sale cheie, privite în mod individual, *id est*: măsurile de executare, mecanismul de supraveghere a executării actelor jurisdicționale internaționale, și instrumentele de impulsionare a procesului în cauză. Or anume elementele date, formând în cumul procesul de executare, îi asigură funcționalitatea acestuia, dar și eficacitatea jurisprudenței internaționale. Diversitatea măsurilor realizate de state este indubitabilă, iar activitatea de supraveghere este specifică în cazul fiecărei jurisdicții, ca și natura instrumentelor îndreptate spre impulsionarea implementării actelor jurisdicționale internaționale.

7. În mod special, este notabilă reglementarea atât completă, cât și complexă a procesului de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului, făcând abstracție de posibilele riscuri aferente conferirii rolului de monitorizare unui organism politic, și anume Comitetului de Miniștri. Însă, dacă organul decizional și executiv al Consiliului Europei întotdeauna va adopta o poziție în favoarea ocrotirii drepturilor fundamentale, atunci motive de

îngrijorare în privința potențialelor pericole vor fi lipsite de orice temei. Așadar, ține de fiecare stat membru al Consiliului Europei să depună toate eforturile necesare întru prevalarea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale atunci când se întrunește Comitetul de Miniștri. Doar în așa manieră va fi sporită influența hotărârilor Curții de la Strasbourg asupra sistemelor de drept național.

8. Varii instanțe judiciare internaționale au reușit să producă un impact asupra sistemelor de drept național, acesta fiind realizat prin diverse modalități, fie ea mijlocită, nemijlocită sau parțial mijlocită. Modalitatea la care se recurge, în mare parte, depinde de specificul jurisdicției emitente a hotărârii în cauză. În acest sens, notăm că unele instanțe internaționale, precum Tribunalul de la Nürnberg sau Curtea de la Strasbourg, deja au reușit să producă un impact asupra ordinii juridice interne a Republicii Moldova prin intermediul jurisprudenței lor, iar Curtea de la Luxemburg va avea această posibilitate odată cu aderarea statului nostru la Uniunea Europeană.

9. Abordând îndeosebi jurisprudența Înaltei Curți de la Strasbourg, accentuăm că toate actele jurisdicționale pronunțate de Curte sunt, în mod indubitabil, valoroase. Un rol deosebit îl joacă hotărârile de constatare a încălcării emise de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, or anume ele impulsionează progresul în materia drepturilor omului și libertăților fundamentale, acolo unde acest lucru este necesar. În urma pronunțării unor asemenea acte jurisdicționale statele vizate, în virtutea forței obligatorii a hotărârilor Curții Europene, întreprind măsurile individuale și generale potrivite pentru a implementa concluziile acestei instanțe internaționale. Măsurile de ordin individual nu sunt lipsite de importanță, dar totuși măsurile de ordin general au un efect mai puternic, provocând un adevărat „ecou” în cadrul sistemului de drept național. Modificarea legislației, a practicii administrative ori judiciare naționale, difuzarea jurisprudenței instanței europene în sistemul intern sau ameliorarea condițiilor de detenție în instituțiile penitenciare reprezintă niște exemple relevante întru demonstrarea ponderii semnificative a măsurilor generale realizate de către statele reclamate, or aceste acțiuni nu se limitează la situația individuală a unei persoane, ci influențează „soarta” unei întregi comunități.

10. Asemenea măsuri, mai ales legislative, pot fi realizate atât în temeiul unor hotărâri clasice de de constatare a încălcării, cât și în eventualitatea pronunțării unor hotărâri quasi-pilot sau de tip pilot de către Înalta Curte de la Strasbourg. În timp ce uneori nu este chiar în afara oricărui dubiu legătura de cauzalitate dintre o hotărâre tradițională a instanței europene și reforma întreprinsă de către statul vizat, în eventualitatea aplicării procedurii-pilot raportul dintre cauză și efect este destul de evident, indicația jurisdicției europene din dispozitivul hotărârii-pilot fiind cea supusă executării. Însă este incontestabil faptul că toate aceste categorii de acte

jurisdicționale internaționale au capacitatea de a genera îmbunătățiri sistemice sau structurale la nivel național, fapt demonstrat *supra* și care rezultă nemijlocit din practică. Marele merit al Curții Europene a Drepturilor Omului rezidă în stimularea unui progres în ordinea juridică internă a statelor semnatare ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale în această materie. Mai mult decât atât, jurisprudența Curții de la Strasbourg a stabilit niște standarde esențiale în sfera drepturilor fundamentale de care țin cont și alte state, nu doar cele vizate de hotărârile jurisdicției europene. De fapt, aceasta este o parte importantă din menirea oricărei instanțe internaționale, stabilirea unor anumite standarde prin intermediul practicii sale judiciare, întru generarea unor evoluții pozitive în ordinea juridică existentă, inclusiv la nivel național.

Nu în ultimul rând, în baza investigației desfășurate, apreciem ca fiind oportună înaintarea următoarelor **recomandări**:

1. În eventualitatea atribuirii competenței de supraveghere a executării actelor jurisdicționale internaționale unui organism politic, considerăm a fi oportună delegarea, cu prioritate, a unor reprezentanți inițiați în domeniul dreptului pentru participarea la exercițiul respectiv, în vederea asigurării unei monitorizări mai eficiente și a unui dialog îndreptat, în mod prioritar, spre ocrotirea drepturilor fundamentale, în virtutea conștiinței și culturii juridice deja formate. Ține de suveranitatea fiecărui stat de a decide asupra modalităților de alegere a reprezentanților săi, însă opinăm că criteriul menționat urmează a fi consacrat juridic, în actele normative aplicabile în domeniul dat, ceea ce i-ar conferi obligativitate. Bunăoară, la nivelul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova un asemenea criteriu de selecție ar putea să fie prevăzut în regulamentul intern.

2. Întru îmbunătățirea mecanismului de impulsionare a implementării actelor jurisdicționale pronunțate de Curtea Internațională de Justiție, estimăm ca fiind necesară, cu titlu de propunere de *lege ferenda*, excluderea dreptului de veto al membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate, cel puțin în aplicarea articolului 94 § 2 din Carta Organizației Națiunilor Unite. Amendamentul sugerat ar putea avea loc prin completarea articolului dat cu o normă ce ar interzice în mod expres utilizarea acestui drept în asemenea situații. În așa mod, impulsionarea executării hotărârilor instanței onuziene nu va putea fi evitată prin exercitarea dreptului de veto de către unul din membrii permanenți al organului menționat.

3. Îmbunătățirea mecanismului instituit în baza articolului 46 §§ 4 și 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, menit de a stimula executarea hotărârilor Curții de la Strasbourg, poate avea loc prin preluarea modelului prevăzut de articolul 260 § 2 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. Posibilitatea aplicării de către Curtea Europeană a

Drepturilor Omului a unor sancțiuni pecuniare, în cazul în care ea constată neexecutarea hotărârilor sale, ar putea deveni un procedeu eficient de impulsionare. Această propunere de *lege ferenda* ar putea fi materializată prin adoptarea unui Protocol adițional de modificare a articolului 46 § 5 din Convenția Europeană, astfel încât retrimiterea cauzei la Comitetul de Miniștri să fie înlocuită cu aplicarea unei măsurii financiare de către Curtea de la Strasbourg.

4. Luând în considerație lipsa unei transparențe în procesul de executare a hotărârilor Curții Internaționale de Justiție, estimăm ca fiind judicioasă instituirea unui sistem transparent de raportare în privința gradului de executare a hotărârilor pronunțate de această instanță.

5. În vederea majorării eficacității hotărârilor clasice ale Curții Europene a Drepturilor Omului, sugerăm instituirea unor proceduri interne, la nivelul instanței date, îndreptate spre examinarea mai promptă a cauzelor deferite acesteia, ținând cont de existența scenariului întreprinderii măsurilor de remediere a încălcării până la emiterea hotărârii respective, care diminuează valoarea jurisprudenței jurisdicției europene. Or este dificilă atribuirea unor merite în privința reformelor întreprinse de state, dacă acestea sunt realizate înainte de pronunțarea hotărârii Curții de la Strasbourg.

Spre final, conchidem că jurisprudența internațională are capacitatea de a influența sistemele de drept național, iar progresele înregistrate sunt vizibile, fiind posibile în virtutea elementelor descrise *supra*. Rămâne de văzut în ce direcție vom fi în continuare îndrumați de către instanțele judiciare internaționale prin intermediul actelor judiciare pronunțate de către acestea.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări în limba română:

1. Antohi L. *Principiul subsidiarității în dreptul internațional al drepturilor omului*: tz de doct. în drept. Chișinău, 2018. 178 p.

2. Aurescu B. *Sistemul jurisdicțiilor internaționale*. București: ALL Beck, 2005. 377 p.

3. Barbu D. *Răspunderea persoanei fizice în dreptul internațional penal*. Iași: Lumen, 2015. 338 p.

4. Bîrsan C. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Ediția 2. București: Editura C.H. Beck, 2010. 1920 p.

5. Bobaru A.D. *Rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene în procesul de interpretare și aplicare uniformă a dreptului Uniunii Europene*. București: Editura Universitară, 2011. 375 p.

6. Burian A. *et al*. *Drept internațional public*. Ediția a V-a (completată și actualizată). Chișinău: S.n., 2021. 756 p.

7. Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*. București: Universul Juridic, 2012. 363 p.

8. Diaconu N. *Dreptul Uniunii Europene. Tratat*. Ediția a II-a revizuită. București: Lumina Lex, 2011. 606 p.

9. Dumitrașcu A., Popescu R.-M. *Dreptul Uniunii Europene. Sinteze și aplicații*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2015. 314 p.

10. Gyula F. *Curtea de Justiție Europeană, instanță de judecată supranațională*. București: Editura Rosetti, 2002. 256 p.

11. Poalelungi M. *Obligaţiile pozitive şi negative ale statului prin prisma Convenţiei europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale*. Chișinău, 2015. 289 p.

12. Poalelungi M. et al. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Concluzii și recomandări*. Chișinău: S. n., 2017. 576 p.

13. Popescu C.-L. *Protecția internațională a drepturilor omului. Surse, instituții, proceduri. Note de curs*. București: ALL Beck, 2000. 346 p.

14. Popescu E.E. *Drept internațional umanitar. Dreptul conflictelor armate. Dreptul războiului*. București: Universul Juridic, 2011. 263 p.

15. Purdă N. *Drept internațional umanitar. Curs universitar*. București: Lumina Lex, 2004. 432 p.

16. Sârcu D. *Actele Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2014, nr. 2. pp. 30-34.

17. Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional*. Chișinău: Elan Poligraf, 2013. 330 p.

18. Sârcu D. *Dreptul internațional al drepturilor omului*. *Note de curs.* Ediția II, revizuită. Chișinău: Elena-V.I., 2012. 148 p.

19. Sârcu D. *Efectele actului jurisdicţional în odinea juridică internă a statelor*. În: Implementarea normelor dreptului internaţional în legislaţia naţională a Republicii Moldova. Chişinău: CEP USM, 2011. pp. 90-116.

20. Sârcu D. *Marja de apreciere recunoscută statelor în procesul aplicării Convenției Europene a Drepturilor Omului*, În: coord. ed. Cojocaru V., Sârcu D. și Zaharia V. Culegerea comunicărilor participanților la conferința științifică internațională „Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: Provocări și soluții". Volumul II. Chișinău: S. n., 2015. pp. 7-15.

21. Sârcu D., **Șiman C.** *Marja de apreciere a statelor în procesul de executare a hotărârilor curților internaționale în domeniul drepturilor omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2020, nr. 3(54). pp. 7-10.

22. Sârcu D., **Șiman C.** *Măsurile întreprinse de state în procesul executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2019, nr. 1(48). pp. 9-12.

23. Sârcu D. et al. *Jurisdicția internațională penală*. Chișinău: CEP USM, 2008. 289 p.

24. Scăunaș S. *Uniunea Europeană: construcție, instituții, drept*. București: ALL Beck, 2005. 231 p.

25. Selejan-Guțan B. *Protecția europeană a drepturilor omului*. Ediția 4, revăzută și adăugită. București: Editura C.H. Beck, 2011. 312 p.

26. Selejan-Guțan B. *Spațiul european al drepturilor omului. Reforme, practici, provocări*. București: CH Beck, 2008. 168 p.

27. Suceveanu N., Buiuc S. *Dreptul instituțional al Uniunii Europene. Suport de studiu*. Chișinău: CEP USM, 2012. 182 p.

28. Sudre F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: POLIROM, 2006. 568 p.

29. Șiman C. *Conturarea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului de-a lungul timpului*. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2020, nr.8(138), Seria Științe sociale. pp. 288-291.

30. Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*. În: coord. ed. Grama M. Rezumatele tezelor de master. Anii de studii: 2016-2018, Chișinău: CEP USM, 2018. pp. 153-166.

31. Șiman C. *Respectarea forței obligatorii a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2021, nr. 8(148), Seria Științe sociale. pp. 229-233.

32. Șiman C. *Rolul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg în codificarea crimei de genocid*. În: Rezumatele comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare", USM, 7-8 noiembrie 2019, Științe juridice și economice, Chișinău: CEP USM, 2019. pp. 30-33.

33. Șiman C. *Supravegherea executării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2021, nr. 2(57). pp. 33-36.

34. Voican M. *et al*. *Curți internaționale de justiție*. București: ALL Beck, 2000. 334 p.

35. Voicu M. *Jurisdicții și proceduri judiciare în Uniunea Europeană.* București: Universul Juridic, 2010. 420 p.

Lucrări în limba engleză:

36. Aksenova M. *The Role of International Criminal Tribunals in Shaping the Historical Accounts of Genocide*. In: edited by Belavusau U. and Gliszczyńska-Grabias A. Law and Memory. Towards Legal Governance of History. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. pp. 48-69.

37. Anagnostou D. *Introduction: Untangling the domestic implementation of the European Court of Human Rights' judgments*. In: edited by Anagnostou D. The European Court of Human Rights. Implementing Strasbourg's Judgments on Domestic Policy. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013. pp. 1-25.

38. Andersen S. *The Enforcement of EU Law: The Role of the European Commission*. Oxford : Oxford University Press, 2012. 251 p.

39. Benvenisti E., Downs G.W. *The Premises, Assumptions, and Implications of* Van Gend en Loos*:Viewed from the Perspectives of Democracy and Legitimacy of International Institutions.* In: The European Journal of International Law Vol. 25 no. 1, 2014. pp. 85–102.

40. Berman F. *The International Court of Justice as an 'Agent' of Legal Development?*. In: edited by Christian J. Tams and James Sloan. The Development of International Law by the International Court of Justice. Oxford: Oxford University Press, 2013, pp. 7-21.

41. Bothe M. *The Decision of the Italian Constitutional Court concerning the Jurisdictional Immunities of Germany*. In: The Italian Yearbook of International Law Online, Volume 24 (2015): Issue 1 (Oct 2015). Publisher: Brill-Nijhoff. pp. 25-35.

42. Burgorgue-Larsen L., Úbeda de Torres A. *The Inter-American Court of Human Rights: Case Law and Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 886 p.

43. Burke-White W.W. *The Domestic Influence of International Criminal Tribunals: the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and the Creation of the State Court of Bosnia-Herzegovina*. In: Columbia journal of transnational law, Vol. 46, No. 2, 2008, pp. 279-350.

44. Cançado Trindade A.A. *Compliance with Judgments and Decisions: The Experience of the Inter-American Court of Human Rights: A Reassessment.* In: Nigerian yearbook of international law 2017. Springer International Publishing AG, 2018. pp. 3-14.

45. Citroni G. *Measures of Reparation for Victims of Gross Human Rights Violations: Developments and Challenges in the Jurisprudence of Two Regional Human Rights Courts*. In: Inter-American and European Human Rights Journal, Vol. 5, 2012, pp. 49-71.

46. Couvreur Ph. *The International Court of Justice and the Effectiveness of International Law*, Vol. 9. Leiden; Boston: Brill/Nijhoff, 2017. 271 p.

47. Giorgetti C. *What Happens after a Judgment is Given? Judgment Compliance and the Performance of International Courts and Tribunals*. In: The Performance of International Courts and Tribunals. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. pp. 324-350.

48. Greer S. *et al*. *Human Rights in the Council of Europe and the European Union. Achievements, Trends and Challenges*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 510 p.

49. Haider D. *The Pilot-Judgment Procedure of the European Court of Human Rights*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013. 347 p.

50. Harris D.J. and Others. *Harris, O'Boyle & Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights*. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2018. 986 p.

51. Hernández G.I. *The International Court of Justice and the Judicial Function*. Oxford: Oxford University Press, 2014. 330 p.

52. Jennings R. *Presentation*. In: Increasing the effectiveness of the International Court of Justice: Proceedings of the ICJ/UNITAR, Colloquium to celebrate the 50th anniversary of the Court. The Hague: Nijhoff, 1997. 542 p.

53. Kadelbach S. *The Domestic Implementation of Judgments/Decisions of Courts and Other International Bodies That Involve International Human Rights Law*. In: edited by Kadelbach S.,

Rensmann Th. and Rieter E. Judging International Human Rights. Courts of General Jurisdiction as Human Rights Courts. Springer International Publishing AG, 2019. pp. 51-100.

54. Kirgis F.L. *International Law in the American Courts – The United States Supreme Court Declines to Enforce the I.C.J.'s Avena Judgment Relating to a U.S. Obligation under the Convention on Consular Relations*. In: German Law Journal, 9(5), 2008. pp. 619-638.

55. Krsticevic V. *Remedies of the Inter-American Human Rights System*. In: Proceedings of the ASIL Annual Meeting, Vol. 111, 2017, pp. 261-263.

56. Mantouvalou V. and Voyatzis P. *The Council of Europe and the protection of human rights: a system in need of reform*. In: edited by Joseph S. and McBeth A. Research Handbook on International Human Rights Law, 2010. pp. 326-352.

57. Meron T. *State Responsibility for Violations of Human Rights*. In: American Society of International Law Proceedings 83 (1989). pp. 372-384.

58. Paliwal S. *Reviewing and Reconsidering Medellín v. Texas in Light of the Obligatory Abstention From Security Council Voting*. In: Columbia Journal of Transnational Law, Vol. 48, No. 3, 2010, p. 541-598.

59. Paulson C. *Compliance with final Judgments of the International Court of Justice's since 1987*. In: American Journal of International Law, Vol. 98, No. 3, 2004, pp. 434-461.

60. Phan H.D., Nguyen L.N. *The South China Sea Arbitration: Bindingness, Finality, and Compliance with UNCLOS Dispute Settlement Decisions*. In: The Asian journal of international law: the journal of the Asian Society of International Law, Vol. 8, No. 1, 2018. pp. 36-50.

61. Rainey B. and Others. *Jacobs, White and Ovey: The European Convention on Human Rights*. Seventh Edition. Oxford: Oxford University Press, 2017. 692 p.

62. Rasmussen M. *Revolutionizing European law: A history of the Van Gend en Loos judgment*. In: International Journal of Constitutional Law, Volume 12, Issue 1, January 2014. pp. 136-163.

63. Rodríguez-Pinzón D., Martin C. *The Inter-American human rights system: selected examples of its supervisory work*. In: edited by Joseph S. and McBeth A. Research Handbook on International Human Rights Law, 2010. pp. 353-387.

64. Saul B. *The Implementation of the Genocide Convention at the National Level*. In: edited by Gaeta P. The UN Genocide Convention: A Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2009. pp. 58-86.

65. Schabas W.A. *Genocide in International Law. The Crime of Crimes*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 741 p.

66. Schabas W.A. *The European Convention on Human Rights: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2015. 1308 p.

67. Schabas W.A. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute (2nd Edition)*. Oxford: Oxford University Press, 2016. 1589 p.

68. Schneider J. *The execution of judgments of the European and Inter-American Courts of Human Rights*. In: Cadernos de Direito 14(26), January - June 2014. pp. 7-25.

69. Schulte C. *Compliance with Decisions of the International Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2004, 485 p.

70. Shany Y. *Assessing the Effectiveness of International Courts*. Oxford: Oxford University Press, 2014. 322 p.

71. Shelton D. *Remedies in International Human Rights Law (3rd Edition)*. Oxford: Oxford University Press, 2015. 476 p.

72. Sicilianos L.A. *The Involvement of the European Court of Human Rights in the Implementation of Its Judgments: Recent Developments under Article 46 ECHR*. In: Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 32/3, 2014. pp. 235-262.

73. Ssenyonjo M. *Responding to Human Rights Violations in Africa. Assessing the Role of the African Commission and Court on Human and Peoples' Rights (1987–2018)*. In: International Human Rights Law Review, Volume 7: Issue 1, 19 June 2018. pp. 1-42.

74. Șiman C. *State Responsibility for Human Rights Violations*. In : Legal Activity. Human Rights, Democracy, Justice: Problems, Achievements, Prospects, Kyiv: ArtEk, 2020. pp. 61-63.

75. Șiman C. *The Effectiveness of the European Court of Human Rights' Pilot Judgment Procedure in the Republic of Moldova*. In: Legal Activity. Reforming Legislation and Public Institutions. Achievements, Problems and Prospects, Kyiv: ArtEk, 2019. pp. 55-56.

76. Torelly M. *From Compliance to Engagement: Assessing the Impact of the Inter-American Court of Human Rights on Constitutional Law in Latin America.* In: edited by Engstrom P. The Inter-American Human Rights System. Impact Beyond Compliance, Studies of the Americas. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019. pp. 115-141.

77. Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal. Nuremberg 14 November 1945 – 1 October 1946. Volume I. Nuremberg, 1947. 367 p.

78. Tsilonis V. *The Jurisdiction of the International Criminal Court*. Cham: Springer, 2019. 283 p.

79. Zysset A. *The ECHR and Human Rights Theory. Reconciling the Moral and the Political Conceptions*. Routledge, 2017. 253 p.

Lucrări în limba rusă:

80. Колосов Ю.М. *Ответственность в международном праве*. 2-е изд., Москва: Статут, 2014. 224 p.

Instrumente internaționale:

81. Acordul privind urmărirea și pedepsirea marilor criminali de război ai Puterilor Europene ale Axei din 8 august 1945. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2082/v82.pdf

82. Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text

83. Convenția pentru prevenirea şi reprimarea crimei de genocid din 9 decembrie 1948. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1951/01/19510112%2008-12%20PM/Ch_IV_1p.pdf

84. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf

85. Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității din 26 noiembrie 1968. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1970/11/19701111%2002-40%20AM/Ch_IV_6p.pdf

86. Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor din 23 mai 1969. Disponibil: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

87. Convenția Americană a Drepturilor Omului din 22 noiembrie 1969. Disponibil: https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.htm

88. Decizia din 8 martie 2012, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=CM/Del/Dec(2012)1136/15

89. Declarația de la Interlaken, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 18-19 februarie 2010. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_ENG.pdf

90. Declarația de la Izmir, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 26-27 aprilie 2011. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/2011_Izmir_FinalDeclaration_ENG.pdf

91. Declarația de la Brighton, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 19-20 aprilie 2012. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf

92. Declarația de la Bruxelles, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind „Implementarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, responsabilitatea noastră partajată" din 26-27 martie 2015. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_ENG.pdf

93. Declarația de la Copenhaga, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind reformarea sistemului Convenției Europene a Drepturilor Omului din 12-13 aprilie 2018. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Copenhagen_Declaration_ENG.pdf

94. Declarația nr. 17 cu privire la supremație, anexată la Actul final al Conferinței interguvernamentale care a adoptat Tratatul de la Lisabona, semnat la 13 decembrie 2007. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12008E/AFI/DCL/17&from=RO

95. Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 10 iunie 1998. Disponibil: https://au.int/en/treaties/protocol-african-charter-human-and-peoples-rights-establishment-african-court-human-and

96. Protocolul nr. 16 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 2 octombrie 2013. Disponibil: https://rm.coe.int/1680084832

97. Recomandarea R (2000) 2 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cauze la nivel național în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului din 19 ianuarie 2000. Disponibil: https://rm.coe.int/16805e2f06

98. Recomandarea (2002) 13 a Comitetului de Miniștri cu privire la publicarea și difuzarea în statele membre a textului Convenției Europene a Drepturilor Omului și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului din 18 decembrie 2002. Disponibil: https://rm.coe.int/168063ca51

99. Recomandarea Rec(2004)6 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind îmbunătățirea remediilor interne din 12 mai 2004. Disponibil: https://rm.coe.int/16805dd18e

100. Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile, adoptat la 10 mai 2006 și amendat la 18 ianuarie 2017 și 6 iulie 2022. Disponibil: https://rm.coe.int/16806eebf0

101. Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, cu modificările ulterioare, în redacţia din 10 februarie 2023. Disponibil: https://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf

102. Rezoluția A/RES/96(I) asupra crimei de genocid din 11 decembrie 1946, adoptată de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la cea de-a 55-a ședință plenară. Disponibil: https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/47/PDF/NR003347.pdf?OpenElement

103. Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei nr. 1226 din 28 septembrie 2000 privind executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului. Disponibil: https://pace.coe.int/en/files/16834/html

104. Rezoluția CM/Res(2022)2 asupra încetării calității de membru al Federației Ruse la Consiliul Europei din 16 martie 2022, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://rm.coe.int/0900001680a5da51

105. Rezoluția CM/Res(2022)3 asupra consecințelor juridice și financiare ale încetării calității de membru a Federației Ruse la Consiliul Europei din 23 martie 2022, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://rm.coe.int/0900001680a5ee2f

106. Rezoluția CM/ResDH(82)2 din 24 iunie 1982, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55410

107. Rezoluția CM/ResDH(93)62 din 14 decembrie 1993, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55580

108. Rezoluția DH (87) 9 din 25 iunie 1987, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55442

109. Rezoluția DH (88)3 din 4 martie 1988, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55447

110. Rezoluția DH (92)40 din 15 iunie 1992, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55545

111. Rezoluția DH (96)608 din 15 noiembrie 1996, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55691

112. Rezoluția finală CM/ResDH(2007)56 din 20 aprilie 2007, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80780

113. Rezoluția finală CM/ResDH(2014)37 din 6 martie 2014, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-146491

114. Rezoluția finală CM/ResDH(2014)49 din 16 aprilie 2014, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144245

115. Rezoluția finală CM/ResDH(2016)146 din 8 iunie 2016, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=001-164159

116. Rezoluția finală CM/ResDH(2016)147 din 8 iunie 2016, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-164161

117. Rezoluția finală CM/ResDH(2018)12 din 10 ianuarie 2018, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180369

118. Rezoluția finală CM/ResDH(2018)227 din 7 iunie 2018, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184042
119. Rezoluția finală CM/ResDH(2018)464 din 6 decembrie 2018, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-188686
120. Rezoluția finală CM/ResDH(2020)34 din 5 martie 2020, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-202181
121. Rezoluția finală CM/ResDH(2020)178 din 3 septembrie 2020, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-204747
122. Rezoluția interimară ResDH(2005)42 din 22 aprilie 2005, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-69844
123. Rezoluția interimară ResDH(2005)84 din 13 iulie 2005, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliul Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-69991
124. Rezoluția interimară ResDH(2006)11 din 1 martie 2006, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliul Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-72635
125. Rezoluția interimară ResDH(2006)26 din 10 mai 2006, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-75394
126. Rezoluția interimară CM/ResDH(2007)106 din 12 iulie 2007, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-83932
127. Rezoluția interimară CM/ResDH(2014)184 din 25 septembrie 2014, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-147955
128. Rezoluția interimară CM/ResDH(2015)46 din 12 martie 2015, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-153271
129. Rezoluția interimară CM/ResDH(2015)157 din 24 septembrie 2015, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-157858
130. Rezoluția interimară CM/ResDH(2020)183 din 3 septembrie 2020, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Disponibil: http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-204664
131. Rezoluția Res(2004)3 a Comitetului de Miniștri privind hotărârile care dezvăluie o problemă sistemică fundamentală din 12 mai 2004. Disponibil: https://rm.coe.int/16805dd190
132. Statutul Consiliului Europei din 5 mai 1949. Disponibil: https://rm.coe.int/1680935bd0
133. Statutul Curții Internaționale de Justiție din 26 iunie 1945. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/statute-of-the-international-court-of-justice

134. Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale din 17 iulie 1998. Disponibil: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf

135. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957 (versiunea consolidată). Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO

136. Tratatul privind Uniunea Europeană din 7 februarie 1992 (versiunea consolidată), articolul. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016M/TXT&from=EN

Instrumente naționale:

137. Codul Contravențional al Republicii Moldova. Nr. 218 din 24 octombrie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 78-84.

138. Codul de etică şi conduită al procurorului, aprobat prin hotărârea Consiliului Superior al Procurorilor nr.12-173/15 din 30 iulie 2015. Disponibil: http://www.procuratura.md/file/CEU.pdf

139. Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 285-294.

140. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 248-251.

141. Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.0.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 72-74.

142. Ghidul privind intervenția profesională în exercițiul funcției, aprobat prin Ordinul comun al Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Justiției, Ministerului Finanțelor, Centrului Național Anticorupție, Serviciului de Informații și Securitate și Serviciului de Protecție și Pază de Stat din 11 ianuarie 2018. Disponibil: https://politia.md/sites/default/files/ghid_privind_interventia_profesionala_in_exercitiul_functiei.pdf

143. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului. Nr. 889 din 20 iulie 2016. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 232-244.

144. Legea Republicii Moldova cu privire la Agentul guvernamental. Nr. 151 din 30 iulie 2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr. 224-233.

145. Legea Republicii Moldova cu privire la modificarea şi completarea Legii nr. 100-XV din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă. Nr. 49 din 22 martie 2012 În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 103.

146. Legea Republicii Moldova cu privire la Procuratură. Nr. 3 din 25 februarie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 69-77.

147. Legea Republicii Moldova pentru abrogarea articolului 38 din Legea nr. 970-XIII din 24 iulie 1996 cu privire la instanţele judecătoreşti economice. Nr. 89 din 5 aprilie 2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 57- 59.

148. Legea Republicii Moldova pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului. Nr. 797 din 2 aprilie 1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr. 81-82.

149. Legea Republicii Moldova pentru modificarea şi completarea Codului de Procedură Penală al Republicii Moldova. Nr. 264 din 28 iulie 2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 170-173.

150. Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului de Procedură Penală al Republicii Moldova. Nr. 100 din 26 mai 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 232-244.

151. Legea Republicii Moldova pentru modificarea şi completarea Legii nr. 979-XII din 24 martie 1992 despre culte şi a articolului 325 din Codul de procedură civilă. Nr. 1220 din 12 iulie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 102.

152. Legea Republicii Moldova pentru modificarea unor acte legislative. Nr. 272 din 29 noiembrie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 462-466.

153. Legea Republicii Moldova privind actele de stare civilă. Nr. 100 din 26 aprilie 2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 97- 99.

154. Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigaţii. Nr. 59 din 29 martie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 113-118.

155. Legea Republicii Moldova privind avertizorii de integritate. Nr. 122 din 12 iulie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 309-320.

156. Legea Republicii Moldova privind Codul de conduită a funcţionarului public. Nr. 25 din 22 februarie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 74-75.

157. Legea Republicii Moldova privind cultele religioase şi părţile lor componente. Nr. 125 din 11 mai 2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 127-130.

158. Legea Republicii Moldova privind modificarea și completarea Codului de Procedură Penală. Nr. 66 din 5 aprilie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 155-159.

159. Legea Republicii Moldova privind modificarea şi completarea unor acte legislative. Nr. 277 din 27 decembrie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 25-28.

160. Legea Republicii Moldova privind modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 163 din 20 iulie 2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 364-370.

161. Legea Republicii Moldova privind modificarea unor acte legislative. Nr. 159 din 12 octombrie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 416-422.

162. Legea Republicii Moldova privind modul de aplicare a forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc. Nr. 218 din 19 octombrie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 254-262.

163. Legea Republicii Moldova privind protecţia datelor cu caracter personal. Nr. 133 din 8 iulie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 170-175.

164. Legea Republicii Moldova privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătoreşti. Nr. 87 din 21 aprilie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 107-109.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului:

165. Cauza *Ališić și alții c. Bosniei și Herțegovinei, Croației, „Fostei Republici Iugoslave Macedonia", Serbiei și Sloveniei*, nr. 60642/08, hotărârea din 16 iulie 2014. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145575

166. Cauza *Ananyev și alții c. Rusiei*, nr. 42525/07 și nr. 60800/08, hotărârea din 10 ianuarie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108465

167. Cauza *Anastasov și alții c. Sloveniei*, nr. 65020/13, decizia din 18 octombrie 2016. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169017

168. Cauza *Anchugov și Gladkov c. Rusiei*, nr. 11157/04 și 15162/05, hotărârea din 4 iulie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122260

169. Cauza *Asito c. Moldovei*, nr. 40663/98, hotărârea din 8 noiembrie 2005. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70839

170. Cauza *Asito c. Moldovei*, nr. 40663/98, hotărârea din 24 aprilie 2007, Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80215

171. Cauza *Asociația Proprietarilor de Bunuri Imobiliare din Lodz și alții c. Poloniei*, nr. 3485/02 și alte 24, decizia din 8 martie 2011. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104329

172. Cauza *Assanidze c. Georgiei*, nr. 71503/01, § 202, hotărârea din 8 aprilie 2004. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61875

173. Cauza *Athanasiou şi alţii c. Greciei*, nr. 50973/08, hotărârea din 21 decembrie 2010. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102431

174. Cauza *Balakshiev şi alţii c. Bulgariei*, nr. 65187/10, decizia din 18 iunie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122236

175. Cauza *Balan c. Moldovei*, nr. 44746/08, decizia din 24 ianuarie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127531

176. Cauza *Behçet Taş c. Turciei*, nr. 48888/09, hotărârea din 10 martie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152782

177. Cauza *Beshiri c. Albaniei şi alte 11 cereri*, nr. 29026/06 şi alte 11, decizia din 17 martie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202475

178. Cauza *Bittoun c. Republicii Moldova*, nr. 51051/15, hotărârea din 5 martie 2019. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191486

179. Cauza *Boicenco c. Moldovei*, nr. 41088/05, hotărârea din 11 iulie 2006. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76295

180. Cauza *Brega c. Moldovei*, nr. 52100/08, hotărârea din 20 aprilie 2010. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98363

181. Cauza *Brega şi alţii c. Moldovei*, nr. 61485/08, hotărârea din 24 ianuarie 2012. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108787

182. Cauza *Broniowski c. Poloniei*, nr. 31443/96, hotărârea din 22 iunie 2004. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61828

183. Cauza *Broniowski c. Poloniei*, nr. 31443/96, hotărârea din 28 septembrie 2005. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70326

184. Cauza *Brumărescu c. României*, nr. 28342/95, hotărârea din 23 ianuarie 2001. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59159

185. Cauza *Buhaniuc c. Republicii Moldova*, nr. 56074/10, hotărârea din 28 ianuarie 2014. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140238

186. Cauza *Burdov c. Rusiei (nr. 2)*, nr. 33509/04, hotărârea din 15 ianuarie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119577

187. Cauza *Bykov c. Rusiei*, nr. 4378/02, hotărârea din 10 martie 2009. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91704

188. Cauza *Campbell şi Cosans c. Regatului Unit*, nr. 7511/76 şi 7743/76 hotărârea din 25 februarie 1982. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57455

189. Cauza *Catan și alții c. Republicii Moldova și Rusiei*, nr. 43370/04, 18454/06 și 8252/05, hotărârea din 19 octombrie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114082

190. Cauza *Cebotari c. Moldovei*, nr. 35615/06 , hotărârea din 13 noiembrie 2007. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83247

191. Cauza *Christine Goodwin c. Regatului Unit*, nr. 28957/95, hotărârea din 11 iulie 2002. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60596

192. Cauza *Ciubotaru c. Modovei*, nr. 27138/04, hotărârea din 27 aprilie 2010. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98445

193. Cauza *Cordella și alții c. Italiei*, nr. 54414/13 și 54264/15, § 181, hotărârea din 24 ianuarie 2019. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-189421

194. Cauza *Cossey c. Regatului Unit*, nr. 10843/84, hotărârea din 27 septembrie 1990. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57641

195. Cauza *Cristina Boicenco c. Moldovei*, nr. 25688/09, hotărârea din 27 septembrie 2011. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106344

196. Cauza *Demiroğlu și alții c. Turciei*, 56125/10, decizia din 4 iunie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121808

197. Cauza *Dimitrov și Hamanov c. Bulgariei*, nr. 48059/06 și 2708/09, hotărârea din 10 mai 2011. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104700

198. Cauza *Dîrjan și Ștefan c. României*, nr. 14224/15 și 50977/15, decizia din 15 aprilie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202610

199. Cauza *Domján c. Ungariei*, nr. 5433/17, decizia din 14 noiembrie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-179045

200. Cauza *Draniceru v. Republica Moldova*, nr. 31975/15, decizia din 12 februarie 2019. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191541

201. Cauza *E.G. și alți 175 de reclamanți c. Poloniei*, nr. 50425/99 și altele 175, decizia din 23 septembrie 2008. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88774

202. Cauza *Finger c. Bulgariei*, nr. 37346/05, hotărârea din 10 mai 2011. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104698

203. Cauza *Flux (nr. 6) c. Moldovei*, nr. 22824/04, hotărârea din 29 iulie 2008. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88063

204. Cauza *Gabay c. Turciei*, nr. 70829/01, hotărârea din 27 iunie 2006. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76072

205. Cauza *Ganea c. Moldovei*, nr. 2474/06, hotărârea din 17 mai 2011. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104792

206. Cauza *Garcia Cancio c. Germaniei*, nr. 19488/09, decizia din 29 mai 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111245

207. Cauza *Gerasimov şi alţii c. Rusiei*, nr. 29920/05, hotărârea din 1 iulie 2014. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145212

208. Cauza *Glykantzi c. Greciei*, nr. 40150/09, hotărârea din 30 octombrie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114100

209. Cauza *Gorea c. Moldovei*, nr. 21984/05, hotărârea din 17 iulie 2007. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81684

210. Cauza *Greens şi M.T. c. Regatului Unit*, nr. 60041/08 şi 60054/08, hotărârea din 23 noiembrie 2010. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101853

211. Cauza *Guţu c. Moldovei*, nr. 20289/02, hotărârea din 7 iunie 2007. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80910

212. Cauza *Hodžić c. Sloveniei*, nr. 3461/08, decizia din 4 aprilie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173360

213. Cauza *Hokkanen c. Finlandei*, nr. 19823/92, hotărârea din 23 septembrie 1994. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57911

214. Cauza *Hutten-Czapska c. Poloniei*, nr. 35014/97, hotărârea din 19 iunie 2006. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75882

215. Cauza *Huvig c. Franţei*, nr. 11105/84, hotărârea din 24 aprilie 1990. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57627

216. Cauza *Iacov Stanciu c. României*, nr. 35972/05, hotărârea din 24 iulie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123577

217. Cauza *Ilaşcu şi alţii c. Moldovei şi Rusiei*, nr. 48787/99, hotărârea din 8 iulie 2004. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886

218. Cauza *Ilgar Mammadov c. Azerbaijanului*, nr. 15172/13, hotărârea din 29 mai 2019. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193543

219. Cauza *Ilyushkin şi alţii c. Rusiei* (cererea nr. 5734/08 şi altele), hotărârea din 17 aprilie 2012, publicată pe http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110438

220. Cauza *Iurcu c. Republicii Moldova*, nr. 33759/10, hotărârea din 9 aprilie 2013. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118338

221. Cauza *Juhas Đurić c. Serbiei*, nr. 48155/06, hotărârea din 10 aprilie 2012. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110258

222. Cauza *Kalinkin şi alţii c. Rusiei* (cererea nr. 16967/10 şi altele), hotărârea din 17 aprilie 2012, publicată pe http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110394

223. Cauza *Kavala c. Turciei*, nr. 28749/18, hotărârea din 11 iulie 2022. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-218516

224. Cauza *Kurić și alții c. Sloveniei*, nr. 26828/06, hotărârea din 26 iunie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111634

225. Cauza *Kurić și alții c. Sloveniei,* nr. 26828/06, hotărârea din 12 martie 2014. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-141899

226. Cauza *Lady S.R.L. c. Republicii Moldova*, nr. 39804/06, hotărârea din 23 octombrie 2018. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187305

227. Cauza *Leva c. Moldovei*, nr. 12444/05, hotărârea din 15 decembrie 2009. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96177

228. Cauza *Lisovaia c. Republicii Moldova*, nr. 16908/09, hotărârea din 16 ianuarie 2018. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180287

229. Cauza *Loizidou c. Turciei*, nr. 15318/89, hotărârea din 23 martie 1995. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57920

230. Cauza *Maestri c. Italiei,* nr. 39748/98, hotărârea din 12 februarie 2004. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61638

231. Cauza *Manushaqe Puto și alții c. Albaniei*, nr. 604/07 și altele, hotărârea din 31 iulie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-112529

232. Cauza *Marckx c. Belgiei*, nr. 6833/74, hotărârea din 13 iunie 1979. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534

233. Cauza *Maria Atanasiu și alții c. României*, nr. 30767/05 și 33800/06, hotărârea din 12 octombrie 2010. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100989

234. Cauza *Mătăsaru c. Republicii Moldova*, nr. 69714/16 și 71685/16, hotărârea din 15 ianuarie 2019. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189169

235. Cauza *Michelioudakis c. Greciei*, nr. 54447/10, hotărârea din 3 aprilie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110181

236. Cauza *Mitropolia Basarabiei şi alţii c. Moldovei,* nr. 45701/99, decizia din 7 iunie 2001. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-32467

237. Cauza *Mitropolia Basarabiei şi alţii c. Moldovei*, nr. 45701/99, hotărârea din 13 decembrie 2001. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59985

238. Cauza *Morari c. Republicii Moldova*, nr. 65311/09, hotărârea din 8 martie 2016. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161369

239. Cauza *Müdür Turgut și alții c. Turciei* , nr. 4860/09, decizia din 26 martie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118648

240. Cauza *Muratović c. Serbiei*, nr. 41698/06, decizia din 21 martie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172817

241. Cauza *Muşuc c. Moldovei*, nr. 42440/06, hotărârea din 6 noiembrie 2007. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83081

242. Cauza *Nagovitsyn şi Nalgiyev c. Rusiei*, nr. 27451/09 şi 60650/09, decizia din 23 septembrie 2010. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100666

243. Cauza *NIT S.R.L. c Republicii Moldova*, nr. 28470/12, hotărârea din 5 aprilie 2022. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216872

244. Cauza *Norris c. Irlandei*, nr. 10581/83, hotărârea din 26 octombrie 1988. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57547

245. Cauza *Ojog şi alţii c. Moldovei*, nr. 1988/06, hotărârea din 13 decembrie 2011. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107945

246. Cauza *Ojog şi alţii c. Republicii Moldova*, nr. 1988/06, hotărârea din 18 februarie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201134

247. Cauza *Olaru şi alţii c. Moldovei* , nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 şi 13136/07, hotărârea din 28 iulie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687

248. Cauza *Olympiaki Techniki AE c. Greciei* , nr. 40547/10, decizia din 1 octombrie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127540

249. Cauza *Ozdil şi alţii c. Republicii Moldova,* nr. 42305/18, hotărârea din 11 iunie 2019. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193614

250. Cauza *Pareniuc c. Republicii Moldova*, nr. 17953/08, hotărârea din 1 iulie 2014. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145218

251. Cauza *Preda şi alţii c. României*, nr. 9584/02 şi altele, hotărârea din 29 aprilie 2014. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142671

252. Cauza *Prodan c. Moldovei,* nr. 49806/99, hotărârea din 25 aprilie 2006. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75164

253. Cauza *Rexhepi şi alţii c. Italiei* , nr. 47180/10, decizia din 16 septembrie 2014. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146889

254. Cauza *Rezmiveş şi alţii c. României*, nr. 61467/12, 39516/13, 48231/13 şi 68191/13, hotărârea din 25 aprilie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176305

255. Cauza *Roşca c. Moldovei*, nr. 6267/02, hotărârea din 22 martie 2005. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68580

256. Cauza *Rumpf c. Germaniei*, nr. 46344/06, hotărârea din 2 septembrie 2010. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100307

257. Cauza *Rutkowski și alții c. Poloniei*, nr. 72287/10 și altele, hotărârea din 7 iulie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155815

258. Cauza *Sabri Taș c. Turciei,* nr. 21179/02, hotărârea din 25 aprilie 2006. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75166

259. Cauza *Sandu c. Republicii Moldova*, nr. 16463/08, hotărârea din 11 februarie 2014. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140773

260. Cauza *Savotchko c. Republicii Moldova*, nr. 33074/04, hotărârea din 28 martie 2017. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172312

261. Cauza *Sejdovic c. Italiei*, nr. 56581/00, hotărârea din 1 martie 2006. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72629

262. Cauza *Shishanov c. Republicii Moldova*, nr. 11353/06, hotărârea din 15 septembrie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157341

263. Cauza *Shmelev și alții c. Rusiei*, nr. 41743/17 și alte 16, decizia din 17 martie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202347

264. Cauza *Shtolts și alții c. Rusiei*, nr. 77056/14 și alte două, decizia din 30 ianuarie 2018. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181256

265. Cauza *Stella și alții c. Italiei*, nr. 49169/09 și altele, decizia din 16 septembrie 2014. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146873

266. Cauza *Stepuleac c. Moldovei*, nr. 8207/06, hotărârea din 6 noiembrie 2007. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83085

267. Cauza *Stîngaci c. Republicii Moldova*, nr. 62542/09, decizia din 11 octombrie 2016. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-168941

268. Cauza *Suljagić c. Bosniei și Herțegovinei*, nr. 27912/02, hotărârea din 3 noiembrie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95564

269. Cauza *Taraburca c. Moldovei*, nr. 18919/10, hotărârea din 6 decembrie 2011. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107669

270. Cauza *Taron c. Germaniei*, nr. 53126/07, decizia din 29 mai 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111244

271. Cauza *Torreggiani și alții c. Italiei*, nr. 43517/09 și altele, hotărârea din 8 ianuarie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115860

272. Cauza *Țurcan c. Moldovei*, nr. 10809/06, hotărârea din 27 noiembrie 2007. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83484

273. Cauza *Ümmühan Kaplan c. Turciei*, nr. 24240/07, hotărârea din 20 martie 2012. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109778

274. Cauza *Valcheva și Abrashev c. Bulgariei*, 6194/11 și 34887/11, decizia din 18 iunie 2013. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122239

275. Cauza *Varga și alții c. Ungariei*, nr. 14097/12 și altele, hotărârea din 10 martie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152784

276. Cauza *Venken și alții c. Belgiei* , nr. 46130/14 și altele 4, hotărârea din 6 aprilie 2021. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209034

277. Cauza *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) c. Elveției (nr. 2)*, nr. 32772/02, § 87, hotărârea din 30 iunie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93265

278. Cauza *W.D. c. Belgiei*, nr. 73548/13, hotărârea din 6 septembrie 2016. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166489

279. Cauza *Winterwerp c. Olandei*, nr. 6301/73, hotărârea din 24 octombrie 1979. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57597

280. Cauza *Xynos c. Greciei*, nr. 30226/09, hotărârea din 9 octombrie 2014. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146779

281. Cauza *Zadrić c. Bosniei și Herțegovinei*, nr. 18804/04, decizia din 16 noiembrie 2010. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101993

282. Cauzele *Załuska c. Poloniei și Rogalska și alte 398 de cereri c. Poloniei*, nr. 53491/10 și altele, decizia din 20 iunie 2017. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175111

Jurisprudența Curții Internaționale de Justiție:

283. Cauza *Imunitățile jurisdicționale ale statului (Germania c. Italiei: Grecia intervenient)*, ordonanța din 4 iulie 2011. Disponibil: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/143/143-20110704-ORD-01-00-EN.pdf

284. Cauza *LaGrand (Germania c. Statele Unite ale Americii)*, ordonanța din 3 martie 1999. Disponibil: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/104/104-19990303-ORD-01-00-EN.pdf

285. Cauza *Mandatul de arest din 11 aprilie 2000 (Republica Democratică Congo c. Belgiei)*, hotărârea din 14 februarie 2002. Disponibil: https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/121/121-20020214-JUD-01-00-EN.pdf

286. Cauza *Personalul diplomatic și consular al Statelor Unite ale Americii la Teheran (Statelor Unite ale Americii c. Iran)*, hotărârea din 24 mai 1980. Disponibil: https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf

Jurisprudența și avizele Curții de Justiție a Comunităților Europene / Uniunii Europene:

287. Avizul Curții de Justiție a Uniunii Europene nr. 2/13 din 18 decembrie 2014 referitor la acordul de aderare a organizației la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62013CV0002&from=EN

288. Cauza *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA*, nr. 106/77, hotărârea din 9 martie 1978. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61977CJ0106

289. Cauza *Firma Molkerei-Zentrale Westfalen/Lippe GmbH v. Hauptzollamt Paderborn*, nr. 28/67, hotărârea din 3 aprilie 1968. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61967CJ0028&qid=1678385719274&from=EN

290. Cauza *Flaminio Costa v. E.N.E.L.*, nr.6/64, hotărârea din 15 iulie 1964. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61964CJ0006&from=en

291. Cauza *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, nr. 11/70, hotărârea din 17 decembrie 1970. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61970CJ0011

292. Cauza *Procesele penale împotriva PM și alții*, nr. C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, hotărârea din 21 decembrie 2021. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62019CJ0357&from=EN

293. Cauza *Societatea N. V. Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse Administratie der belastingen (Administrația Fiscală Olandeză)*, nr. 26/62, hotărârea din 5 februarie 1963. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61962CJ0026&from=EN

Jurisprudența Curții Interamericane a Drepturilor Omului:

294. Cauza *Herrera-Ulloa c. Costa Rica*, nr. 12,367, hotărârea din 2 iulie 2004. Disponibil: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_107_ing.pdf

295. Cauza *Gutiérrez-Soler c. Columbia*, nr. 12.291, hotărârea din 12 septembrie 2005. Disponibil: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_132_ing.pdf

Jurisprudența Curții Africane a Drepturilor Omului și a Popoarelor:

296. Cauza *Jebra Kambole c. Republicii Unite a Tanzaniei*, nr. 018/2018, hotărârea din 15 iulie 2020. Disponibil: https://www.african-court.org/en/images/Cases/Judgment/Appl.%20018%20-%202018%20-%20Jebra%20Kambole%20-%20Judgment.pdf

Jurisprudența Tribunalului Internaţional Penal pentru Rwanda:

297. Cauza *Procurorul c. Jean Kambanda,* nr. ICTR 97-23-S, §14, hotărârea și sentința din 4 septembrie 1998. Disponibil: https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-97-23/MSC14050R0000529818.PDF

Jurisprudența Curților Constituționale:

298. Hotărârea Curții Constituționale a Federației Ruse nr. 21-P/2015 din 14 iulie 2015. Disponibil: http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision201896.pdf

299. Hotărârea Curții Constituționale a Federației Ruse nr. 12-P/2016 din 19 aprilie 2016. Disponibil: http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision230222.pdf

300. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 29 din 23 septembrie 2013 privind controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 3 din 15 februarie 2013 referitoare la comisia de anchetă în cazul „Pădurea Domnească" (competența comisiilor parlamentare de anchetă). Disponibil: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-H_29_2013_ro.pdf

301. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Italiene nr. 238 din 22 octombrie 2014. Disponibil: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/doc/recent_judgments/S238_2013_en.pdf

Jurisprudența Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova:

302. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr. 1, despre aplicarea de către instanţele judecătoreşti a unor prevederi ale legislaţiei de procedură penală privind arestarea preventivă şi arestarea la domiciliu, adoptată la 15 aprilie 2013. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=48

303. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr. 8, cu privire la examinarea litigiilor privind repararea prejudiciului moral şi material cauzat persoanelor deţinute prin violarea art. 3, 5, 8 din Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale, adoptată la 24 decembrie 2012. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=283

304. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr. 17, modificare şi completare a Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr. 8 din 24 decembrie 2012 „Cu

privire la examinarea litigiilor privind repararea prejudiciului moral și material, cauzat persoanelor deținute prin violarea art. 3, 5, 8 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale", adoptată la 16 octombrie 2017. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=262

Alte surse oficiale:

305. Cauza *Chestiuni relative la imunitățile jurisdicționale ale statului și măsurile de constrângere împotriva proprietății de stat (Germania c. Italiei)*, cererea introductivă din 29 aprilie 2022. Disponibil: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/183/183-20220429-APP-01-00-EN.pdf

306. Cauza *Stîngaci c. Republicii Moldova*, nr. 62542/09, raportul de acțiuni din 30 iunie 2017. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)782E

307. Comunicarea de la autoritățile rusești (07/11/2019) privind cauza *Catan și alții c. Federației Ruse* (cererea nr. 43370/04). Disponibil: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098b4d7

308. Comunicarea Grefei Curții Europene a Drepturilor Omului, din 23 noiembrie 2010, cu privire la hotărârea-pilot pronunțată în cauza *Olaru și alții c. Moldovei* (cererea nr. 476/07). Disponibil: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168063d9e4

309. Constituția Regatului Țărilor de Jos din 24 august 1815, ultima dată amendată la 22 februarie 2023. Disponibil: https://www.government.nl/documents/reports/2019/02/28/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands

310. Opinia interimară asupra amendamentelor la Legea Constituțională Federală privind Curtea Constituțională a Federației Ruse, adoptată de Comisia de la Veneția la 11-12 martie 2016. Disponibil: http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)005-e

311. Opinia finală asupra amendamentelor la Legea Constituțională Federală privind Curtea Constituțională a Federației Ruse, adoptată de Comisia de la Veneția la 10-11 iunie 2016. Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)016-e

312. Opinia asupra proiectului de amendamente la Constituție (semnat de Președintele Federației Ruse la 14 martie 2020) privind executarea în Federația Rusă a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului, adoptată de Comisia de la Veneția la 18 iunie 2020. Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)009-e

313. Proiectul de Articole privind Răspunderea Statelor pentru Faptele Internaționale Ilicite (cu Comentarii), adoptat de către Comisia de Drept Internațional la cea de-a 53-a sesiune, în 2001.

314. Raportul Explicativ la Protocolul nr. 14 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, de modificare a sistemului de control al Convenției. Disponibil: https://rm.coe.int/16800d380f

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări şi realizări ştiinţifice. Conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Șiman Corina

Semnătura

Data 08.05.2024

europass

Corina Șiman

Data nașterii: 12/01/1993 | **Gen:** Feminin | **E-mail:** corina.shiman@gmail.com |

Adresă: Chișinău, Moldova (Acasă)

EXPERIENȚA PROFESIONALĂ

01/08/2023 – ÎN CURS București, România
SECRETAR II ÎN AMBASADA REPUBLICII MOLDOVA ÎN ROMÂNIA MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE AL REPUBLICII MOLDOVA

17/01/2023 – 31/07/2023 Chișinău, Moldova
SECRETAR II ÎN SECȚIA DREPT ȘI RELAȚII CONSULARE DIN CADRUL DIRECȚIEI AFACERI CONSULARE MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE ȘI INTEGRĂRII EUROPENE AL REPUBLICII MOLDOVA

07/10/2022 – 16/01/2023 Chișinău, Moldova
SECRETAR III ÎN SECȚIA DREPT ȘI RELAȚII CONSULARE DIN CADRUL DIRECȚIEI AFACERI CONSULARE MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE ȘI INTEGRĂRII EUROPENE AL REPUBLICII MOLDOVA

06/06/2022 – 06/10/2022 Chișinău, Moldova
SECRETAR III ÎN SECȚIA RELAȚII CU PUBLICUL DIN CADRUL DIRECȚIEI AFACERI CONSULARE MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE ȘI INTEGRĂRII EUROPENE AL REPUBLICII MOLDOVA

24/03/2020 – 05/06/2022 Chișinău, Moldova
SECRETAR III ÎN SECȚIA ONU ȘI AGENȚII SPECIALIZATE DIN CADRUL DIRECȚIEI COOPERARE MULTILATERALĂ MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE ȘI INTEGRĂRII EUROPENE AL REPUBLICII MOLDOVA

01/11/2017 – 23/03/2020 Chișinău, Moldova
CONSULTANT SUPERIOR ÎN DIRECȚIA AGENT GUVERNAMENTAL MINISTERUL JUSTIȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA

13/06/2017 – 31/10/2017 Chișinău, Moldova
CONSULTANT SUPERIOR ÎN DIRECȚIA REPREZENTARE LA CEDO DIN CADRUL DIRECȚIEI GENERALE AGENT GUVERNAMENTAL MINISTERUL JUSTIȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA

08/08/2016 – 12/06/2017 Chișinău, Moldova
CONSULTANT ÎN DIRECȚIA REPREZENTARE LA CEDO DIN CADRUL DIRECȚIEI GENERALE AGENT GUVERNAMENTAL MINISTERUL JUSTIȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA

EDUCAȚIE ȘI FORMARE PROFESIONALĂ

01/11/2018 – ÎN CURS Chișinău, Moldova
DOCTORANDĂ ÎN DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN PUBLIC Universitatea de Stat din Moldova

Adresă Strada Alexei Mateevici 60, MD-2009, Chișinău, Moldova |

Lucrare de diplomă "Influența jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național"

11/03/2020 – 13/03/2020 Haga, Țările de Jos

ABSOLVENTĂ A "MATRA RULE OF LAW TRAINING PROGRAMME" Netherlands Helsinki Committee, Leiden University and The Hague Academy for Local Governance

Adresă Riviervismarkt 4, 2513 AM, Haga, Țările de Jos | **Domeniu de studiu** Administrarea Justiției

11/11/2019 – 19/12/2019 Riga, Letonia

ABSOLVENTĂ A "INTENSIVE PROGRAMME IN EUROPEAN LAW AND ECONOMICS" Riga Graduate School of Law

Dreptul UE și integrare; Economie politică europeană; Drepturile fundamentale; Dezvoltarea politicii naționale; Dezvoltarea economică și comerțul internațional; Buna guvernanță și transparență.

Adresă Strelnieku iela 4k-2, LV-1010, Riga, Letonia

12/09/2016 – 15/02/2018 Chișinău, Moldova

MAGISTRU ÎN DREPT INTERNAȚIONAL Universitatea de Stat din Moldova

Principiile aplicării CEDO în ordinea juridică internă; Dreptul organizațiilor internaționale; Procesul civil internațional; Dreptul Uniunii Europene și integrarea europeană; Dreptul afacerilor al Uniunii Europene; Cooperarea judiciară internațională și europeană în materie civilă și comercială; Dreptul european al contractelor; Jurisdicția internațională penală; Dreptul Internațional și UE al mediului.

Disciplină opțională: Modulul psiho-pedagogic.

Adresă Strada Alexei Mateevici 60, MD-2009, Chișinău, Moldova |

Lucrare de diplomă "Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național"

01/09/2012 – 21/06/2016 Chișinău, Moldova

LICENȚIATĂ ÎN DREPT Universitatea de Stat din Moldova

Dreptul procesual penal; Dreptul procesual civil; Dreptul penal; Dreptul civil; Dreptul internațional public; Protecția internațională a drepturilor omului; Dreptul constituțional; Dreptul constituțional al țărilor străine; Dreptul instituțional al Uniunii Europene; Dreptul internațional privat etc.

Adresă Strada Alexei Mateevici 60, MD-2009, Chișinău, Moldova |

Lucrare de diplomă "Protecția diplomatică și consulară a persoanei fizice prin prisma jurisprudenței Curții Internaționale de Justiție"

01/09/2000 – 17/07/2012 Chișinău, Moldova

ABSOLVENTĂ DE LICEU Liceul de Creativitate și Inventică "Prometeu-Prim"

Adresă Strada Nicolae Iorga 2, MD-2004, Chișinău, Moldova

COMPETENȚE LINGVISTICE

Limbă(i) maternă(e): **ROMÂNĂ**

Altă limbă (Alte limbi):

	COMPREHENSIUNE		VORBIT		SCRIS
	Comprehensiune orală	Citit	Exprimare scrisă	Conversație	
ENGLEZĂ	C2	C1	C1	C1	C1
RUSĂ	C2	C1	C1	C1	C1
SPANIOLĂ	B1	B1	A2	A2	A2
FRANCEZĂ	A2	B1	A2	A2	A2

Niveluri: A1 și A2 Utilizator de bază B1 și B2 Utilizator independent C1 și C2 Utilizator experimentat

COMPETENȚE DIGITALE

Procesarea de informații | Comunicare | Crearea de conținut | Securitate | Soluționarea problemelor

PUBLICAȚII

2021
"Respectarea forței obligatorii a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului"

Studia Universitatis Moldaviae, 2021, nr.8(148), Seria Științe sociale, pp. 229-233.

2021
"Supravegherea executării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului"

Revista Institutului Național al Justiției, 2021, nr. 2(57), pp. 33-36.

2020
"Marja de apreciere a statelor în procesul de executare a hotărârilor curților internaționale în domeniul drepturilor omului"

Coautorat cu doamna Diana Sârcu, profesor universitar, doctor habilitat în drept.

Revista Institutului Național al Justiției, 2020, nr. 3(54), pp. 7-10.

2020
"Conturarea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului de-a lungul timpului"

Studia Universitatis Moldaviae, 2020, nr.8(138), Seria Științe sociale, pp. 288-291.

2019
"Măsurile întreprinse de state în procesul executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului"

Coautorat cu doamna Diana Sârcu, profesor universitar, doctor habilitat în drept.

Revista Institutului Național al Justiției, 2019, nr. 1(48), pp. 9-12.

2018
"Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național"

"Rezumatele tezelor de master. Anii de studii: 2016-2018", Chișinău: CEP USM, 2018, pp. 153-166.

2016
"Protecția diplomatică și consulară a persoanei fizice prin prisma jurisprudenței CIJ"

Volumul II, Chișinău: CEP USM, 2016, pp. 3-6.

"Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Științe socioumanistice"

CONFERINȚE ȘI SEMINARE

10/12/2020 – 10/12/2020 Kiev, Ucraina
Conferința juridică științifico-practică internațională "Legal Activity. Human Rights, Democracy, Justice: Problems, Achievements, Prospects"

"State Responsibility for Human Rights Violations", în culegerea de lucrări științifice "Legal Activity. Human Rights, Democracy, Justice: Problems, Achievements, Prospects", Kiev: ArtEk, 2020, pp. 61-63

07/11/2019 – 08/11/2019 Universitatea de Stat din Moldova
Conferința științifică națională cu participare internațională "Integrare prin cercetare și inovare"

"Rolul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg în codificarea crimei de genocid" în culegerea de lucrări științifice „Integrare prin cercetare și inovare. Științe juridice și economice”, Chișinău: CEP USM, 2019, pp. 30-33.

30/05/2019 – 30/05/2019 Kiev, Ucraina

Conferința juridică științifico-practică internațională "Legal Activity. Reforming Legislation and Public Institutions. Achievements, Problems and Prospects"

"The Effectiveness of the European Court of Human Rights' Pilot Judgment Procedure in the Republic of Moldova", în culegerea de lucrări științifice "Legal Activity. Reforming Legislation and Public Institutions. Achievements, Problems and Prospects", Kiev: ArtEk, 2019, pp. 55-56.

09/11/2017 – 10/11/2017 Universitatea de Stat din Moldova

Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”

"Aspecte civile ale răpirii internaționale de copii în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului", coautorat cu doamna Violeta Cojocaru, profesor universitar, doctor habilitat în drept, în culegerea de lucrări științifice "Integrare prin cercetare și inovare. Științe juridice", Chișinău: CEP USM, 2017, pp. 326-330.

04/05/2017 – 04/05/2017 Universitatea de Stat din Moldova

Conferința științifică organizată de Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, în cadrul "Sesiunii naționale de comunicări științifice studențești, ediția XXI-a, etapa a II-a”

"Convergența dreptului de azil cu instituția protecției diplomatice" în culegerea de lucrări științifice "Sesiunea națională de comunicări științifice studențești", Chișinău: CEP USM, 2017, pp. 5-7.

14/11/2014 – 14/11/2014 Universitatea de Stat din Moldova

Conferința științifică internațională "Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții"

"Azilul extrateritorial - impactul asupra suveranității statale" în culegerea de lucrări științifice "Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții", Volumul I, Chișinău, 2015, pp. 221-226.

08/04/2014 – 08/04/2014 Universitatea de Stat din Moldova

Conferința științifică „Jurisdicția teritorială a statelor: obligații pozitive și responsabilitate”

"Azilul extrateritorial" în culegerea de lucrări științifice "Jurisdicția teritorială a statelor: obligații pozitive și responsabilitate", Chișinău: CEP USM, 2015, pp. 7-10.

INSTRUIRI

26/02/2019 – 07/04/2019

"Dreptul la libertate și siguranță" în cadrul Programului HELP (Instruirea Profesioniștilor din Domeniul Drepturilor Omului)

Oferit de Consiliul Europei și Institutul Național al Justiției al Republicii Moldova.

26/04/2017 – 18/06/2017

"Urmărirea penală și Convenția Europeană a Drepturilor Omului" în cadrul Programului HELP (Instruirea Profesioniștilor din Domeniul Drepturilor Omului)

Oferit de Consiliul Europei și Institutul Național al Justiției al Republicii Moldova.

30/03/2017 – 30/03/2017

"Bunele Practici Europene în Domeniul Nediscriminării"

Oferit de Consiliul Europei și Consiliul prentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității al Republicii Moldova în cadrul proiectului "Susținerea eforturilor naționale privind prevenirea și combaterea discriminării în Republica Moldova".

19/09/2016 – 21/12/2017

"Dezvoltarea competențelor profesionale ale personalului instituțiilor naționale cu mandat în domeniul drepturilor omului"

Oferit de "International Consulting Expertise", Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în Moldova și Institutul Național al Justiției al Republicii Moldova.

23/02/2016 – 25/02/2016

Instruire pentru "Human Rights Moot Court Competition"

Oferit în cadrul proiectului Uniunii Europene "Sprijin pentru coordonarea reformei sectorului justiției în Moldova".

01/10/2015 – 31/05/2016

Instruire privind acordarea asistenței juridice

Oferit de Asociația Obștească "Clinica Juridică" la Universitatea de Stat din Moldova.

14/07/2014 – 25/07/2014

Școala de vară în domeniul Integrării Europene, Drepturilor Omului, Imigrației, Azilului și Pieței Muncii

Oferit de Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere" în cadrul "EU Education and Culture Lifelong Learning Programme".
Lecțiile s-au desfășurat în limba engleză.